

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER LIBRARY

HX 2C52 S

2223.87

125 - netto

Harvard College Library

**BOUGHT WITH MONEY
RECEIVED FROM THE
SALE OF DUPLICATES**

A R M A M M

Handwritten text, possibly a signature or date, located in the upper center of the page.

WIRON KIELIOPPI

Suomalaisille,

koelmoinut

J. KROHN.

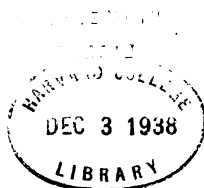

HELSINGISSÄ,

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,

1872.

2223.87

Duplicate money

K

Esipuhe.

Sen perästä kun provessori Ahlqvist niiltä, jotka filosofian kandidaatti-tutkinnossa korkeampaa arvosanaa suomen kielessä haluavat, alkoi viron kielen tuntemista vaatia, on Suomalaisille sovitettu viron kielioppi tullut kipeäksi tarpeeksi. Sillä Ahrens'in, itsessään kyllä ansiollisesta, teoksesta ei Suomalainen voi muuten kuin suurella vaivalla ja pitkällisellä tutkimuksella päästä selvään tietoon molempien kielten yhtäläisyydestä ja eroavaisuudesta. Siitä syystä pidin useampia luku-kausia akademiaalisissa luennoissani selityksiä näistä asioista ja päätin viimein, useampain kuulijain kehoituksesta, toimittaa ne painoon. Alkuaan oli aikomus tarkemmin puhua ainoasti niistä kohdista, jotka Ahrens'issa ovat meille erittäin vaikeat ymmärtää, nimittäin ääni-opista ynnä deklinationi- ja konjugationi-järjestelmästä. Muissa kohdin arvelin pää-asiallisesti vaan viitata Ahrens'iin. Mutta työtä tehdessä veti halu yhä edemmäksi, niin että täten viimein täydellisen, vertailevaisen viron kieli-opin koe on syntynyt. Tämmöinen työ, voidaksensa tulla kaikin puolin kelvolliseksi, olisi vaatinut syvää viron puhekielen tuntemista; sillä meidän heimolaistemme kirjakieli on valitettavasti vielä niin kovin kirjava ja epäasännöllinen ettei siihen ole paljon luottamista. Taikkapa myös olisi pitänyt odottaa akademikko Wiedemann'in tekeillä olevaa kielioppia. Mutta kun tämän pian tapahtuvasta valmistumisesta ei vielä ole toivoa, täytyi minun, kun täytyikin, omin turvin ryhtyä työhöni. Tällä tavoin on siihen epäilemättä,

sen tunnen kyllä, mahtanut pujahtaa paljon ja pahojakin hairauksia sekahan. Mutta kuitenkin, kaikitenkin uskallan laskea kyhäykseni virheineen, päivineen maailman teille ulos, luottaen siihen ettei „yrittänyttä laiteta“ ja että se yhtähyvin on oleva joksikin helpoitukseksi niille, jotka meidän sisarkieltämme tutkia tahtovat.

Lähteinä olen varsinkin käyttänyt Ahrens'in kielioppia, Wiedemann'in sanakirjaa ja Rosenplänter'in Beiträge zur gen. Kenntniss der ehstnischen Sprache. Mutta paitsi sitä on minulla myös ollut onni saada runsaita ja tärkeitä tietoja erittäin akadeemikko Wiedemann'ilta ynnä myös tohtori Kreuzwald'ilta sekä kymnaasin-opettaja Hurt'ilta, joiden ystävällisestä avusta tässä kannan sulimmat kiitokset.

Kirjan painon kustantamisesta saan kiittää Keis. Aleks. Yliopistoa.

Kiiskilässä Elok. 28 p. 1872.

J. Krohn.

Johdatus.

Ahrens kieliopissaan *) sanoo viron kielen suomen kielen tyttäreksi. Syynä tähän erhetykseen oli epäilemättä se seikka että viron kieli on kadottanut muutamia meillä löytyviä muotoja esim. *essivin*, *possessiviset pronomen-liitteet* ynnä *koncessivin*, että sanain alusta *h* enimmiten on kulunut pois, samaten vokaalit sekä *n* sanain lopusta, ja *h* sekä vokaali sangen usein sanain keskestäkin. Helppo on käsittää kuinka hän, vertaillessaan näitä katkonaisia muotoja meidän kielen täyteläisempiin, vokaalisempiin, tuli siihen päätökseen että muka viron kieli vaan olisi kulunutta, lyhennyttä suomea. Mutta, jos asian tarkemmin tutkimme, niin havaitsemme vironkin kielessä koko joukon vanhempia, täyteläisempiä muotoja, jotka suomi jo on kadottanut. Tämmöisiä ovat esim.: 1) *tš-ääni* *š:n* sijassa useammissa kolmetavuisissa *še-päätteisissä* nomineissa ynnä myös muutamissa *iše-päätteisissä*, *onomatopietisissä* verbeissä esim. *näljatše* = *nälkäisen*,

---

*) Ahrens'in kielioppi kajoo ainoasti Räävelin murretta, joka käsittääkin enimmänsä osan Viron kansaa. Tarton ja Veron murteet ovat tämän kanssa monin suhtein yhtäläiset, vaan eriävät kuitenkin sangen tärkeissä ja monissa seikoissa. Tässä kirjassa niin-ikään on viron-kielillä tarkoitettu Räävelin murretta yksistään, ainoata, jolla on vähän runsaampi kirjallisuus.

pööratse = nurinaisen, wäritfen l. wäritfen = värisen, färiften l. färiften = meluan (vert. Kalev:ssa karehdin). 2) Konsonantti semmoisissa sanoissa kuin abraß = hauras, tebr = teiri l. teeri, pudr = puuro, joka meillä on vokaaliksi pehmennyt. 3) D lyhyttävuisissa adjektiveissa, joiden pääte meillä on ea esim. pime = pimeä, gen. pimeä. 4) Samaten b tai t monissa meillä us-päätteisissä substantiveissa, jotka ovat adjektiveista tahi verbeistä johdetut esim. argduß = arkuus, fadebuß = kauteus, ffuzatuß = kiusaus, fogubuß = kokous. 5) Vanha ni-päätteinen terminativi-sija, josta suomessa vaan on joku ainoa jälki tallella, niinkuin sanoissa finne, tänne, minne. 6) Monikon tunnusmerkinä on yleiseen b tai t, joka meillä, paitsi nominativissa ja joskus genitivissä, on pehmennyt i:ksi esim. hürgadel = härjillä. 7) D:n ja t:n säilyminen partitivissa paljon yleisemmin kuin meillä esim. emandat = emäntää (emännätä), herrat = herraa, varsinkin partikeleissa esim. naljataza = leikkiänsä l. leikillänsä, aigudaza = aikojansa l. aikaiseen. 8) Illativin pääte fe, joka virossa on yleisin. 9) Adjektivein sijasta käytetään vielä monesti substantivein kasus-sijoja esim. üheß flaaßist firßtus = lasisessa kirstussa. 10) Imperfektin pääte fi, joka virossa on yleisin, i ainoasti harvinainen. 11) Konditionalin pääte ffi, meillä jo ifi:ksi pehmennyt. 12) D:n säilyminen infinitivissä paljon yleisemmin kuin meillä esim. pidada = pitää, leppida = leppyä, förwetada = korventaa. 13) D:n säilyminen passivin preteritin participion yksikön nominativissa esim. loetud = luettu.

Vertailevainen katsahdus näihin vanhoihin muotoihin, jotka toisessa ja toisessa kielessä ovat tallella, näyttää kohta että suomi on vokaalit säilyttänyt, viro puolestaan konsonantit. Tämä seikka juuri antaakin

meille selvän käsityksen molempien kielten todellisesta suhteesta keskenänsä.

Suomen kielen *) murteet, näet, jakavat kahteen suureen päähaaraan, hämäläiseen (jämiläiseen) ja karjalaiseen, joiden merkillisin eroitus juuri on se että edellinen konsonantteja, jälkimäinen vokaaleja ja diftongeja rakastaa.

1) Hämäläis-murteissa konsonanttein pehmennys on vaillinainen tai peräti olematon. Esim. Liiv. jaal-gab = jalat, Veps. tahton, Watj. nahgatta, Viroksi abifš, Turun rantamurteella orgoš, Viipurin luoteisella rantamurteella lampiifša, niittyillä. Karjalaiset sitä vastoin pehmentävät konsonantteja, jopa perikarjalaisissa seuduissa jättävät f:n pois š:n ja t:n perästä, niinkuin useimmat esimerkit Kalevalassa näyttävät esim. fe-fellä = keskellä. Vielä yleisemmin pehmennetään t poisheittämällä esim. paasša = padassa, leššša = leh-dossa.

2) Samat murteet (paitsi Viipurin) sallivat kaksi konsonanttia sanain aluissa esim. plaffari, jota ei Karjalainen koskaan suvaitse.

3) Kaikki tyyni heittävät pois loppuvokaalit, varsinkin päätteistä, muutamit enemmän, muutamit vähemmin. Karjalainen sitä vastoin enimmäkseen säilyttää loppuvokaalit.

4) Useimmissa heissä saavat konsonantit vielä suuremman ylivallan siitä että lyhyt vokaali sanan keskestä katoaa. Esim. Liiv. ütlišt = juttelivat, Veps. lähifš = lähteessä, Vir. fatlaš = kattilassa, Tur. ran-

---

*) Tieteellisesti käsittää suomen kieli paljon avaramman alan kuin valtiollisesti ja kirjallisesti. Suomi, Karjalan kieli, Wepsä, Watja, Viron molemmat päämurteet, Liivin kieli ovat vaan sen eri-murteita.

tam. Saaffa = Jaakkola, Wiip. rantam. entfeltää = entisellään. Tämmöistä keskiheittoa viljelee Karjalainen ainoasti siinä suhteessa että e hylätään essivissä, koncessivissa ja aktivin toisessa participiossa esim. uunna, tullen, fiipšyt, purrut, joissa tapauksissa, kumma kyllä, puhtaammat hämäläis-murteet supistamatta sanovat uutena l. uubena, tulenen, fiipšnyt l. fibišenud, purnud.

5) Hämäläis-murteet mielemmin käyttävät lyhyitä vokaaleja, Karjalaiset pitkiä, edelliset enimmiten eivät tunne diftongeja *uo, yõ, ie*, joissa paino on jälkimäisessä äänessä; Karjalaiset muuttavat paitsi sitä vielä pitkät vokaalit diftongeiksi *oa, eä, uo, ie*, jopa perikarjalaisilla seuduilla liittävät vierekkäin eri tavuissa seisovat lyhyetkin vokaalit samallaisiksi diftongeiksi.

6) Karjalaiset pistävät puoli-vokaaleja väliin, kun kaksi konsonanttia seuraa peräkkäin esim. *ʃal(a)mi* = salmi. Näitä ei Hämäläis-murteet tunne melkein yhtään.

Tärkeimmät muut eroitukset hämäläis- ja karjalais-murteitten välillä ovat seuraavat: *)

7) Vokaali-sointu eli harmonia on useimmista hämäläis-murteista kokonaan taikka osaksi kadonnut.

8) Monikon genitivi muodostuu enimmiten hämäläis-murteissa päätteellä *ten*, karjalaisissa päätteellä *ien* (alkuaan *iten*) esim. *hewošten* ja *hewofien*, *ʃifain* (sikatien) ja *ʃifojen*.

---

*) Prov. Ahlqvist on tämän Suomen kielen murteitten jaon ensiksi keksinyt ja Vatjan kieliopissa tuonut useimmat tunnusmerkit esiin. Minä olen ne tässä uudestaan luetellut, varsinkin siitä syystä kun arvelen löytäneeni muutamia tunnusmerkkejä liisään. Superlativin olen jättänyt pois, sillä se löytyy Wepsässä sekä Turun murteessa ja onpa yksi jälki virossakin säilynyt. Sitä vastaan se peräti puuttuu sekä Tverin että Suojärven Karjalaisilta.

9) Ilativissa on hämäläis-murteissa tavallisesti *je*, Karjalaisilla *h̄*.

10) Adessivin, allativin, inessivin ja abessivin päätteet ovat hämäläis-murteissa enimmäen yhdellä konsonantilla, karjalaisissa kahdella.

11) Possessivisia pronomen-liitteitä hämäläis-murteissa harvoin käytetään, enimmäen vaan reflexivisten pronominein jatkeena tai partikeleissa.

12) Imperfektin päätteenä hämäläis - murteissa enimmäen on *fi*, karjalaisissa *i*.

13) Liittosanoja muodostaessaan hämäläis-murteet mielemmen käyttävät genitiiviä, karjalaiset nominativia.

Lause-opillisiakin eroituksia näkyy löytyvän useampia, mutta siinä suhteessa ovat murteet vielä kovin paljon tutkimatta, että uskaltaisi varmoja päätöksiä tehdä.

Suomen kirjakielen tuntija kohta on havaitseva että se useimmissa kohdissa, vaikka myös hämäläisillä aineilla sekoitettu, sopii karjalaisen murrehaaran edustajaksi. Tämä kirja on toiselta puolen todistava että sen *sisar*, ei *tytär*, viron kieli edustaa hämäläisen murrehaaran tärkeimpiä omituisuuksia. Siinä seikassa onkin juuri syy miksi viron kielen tunteminen on niin tähdellinen jokaiselle suomen kielen tutkijalle. Ainoasti molempia vertailemalla voi hän saada selvän käsityksen meidän kielellemme alkuperäisestä muodosta.

Aivan puhtaana, sekaantumattomana toisella päämurteella ei ole kuitenkaan vironkaan kieli säilynyt, yhtä vähän kuin suomi. Eroitus on vaan se että meidän kirjakielellä molempien murrehaarojen omituisuudet enimmäen ovat tasoittaneet toinen toistansa ja sulauneet yhteen, virossa sitä vastaan ne seisovat

aivan jyrkkänä rinnakkain. Perihämäläisen pehmenemättömyyden rinnalla nähdään aivan perikarjalaistakin konsonanttein pehmennystä esim. leze = lesken, paas = padassa, lehel = lehdellä. Infinitivinkin *b* katoaa joskus ykstavuisista vartaloista, jonka perästä edelläkäyvä *oo* (suom. *uo*) Karjalan tavalla muuttuu *uu*:ksi, *öö* (suom. *öö*) *üü*:ksi esim. luua = luoda, lüüa = lyödä. Samoin myös *wita* = viedä, jossa sanassa kuitenkin diftongin muutos käypi läpi koko konjugationin esim. *wiit* = vien. — Perihämäläisten lyhennettyin diftongin ja pitkän vokaalin rinnalla nähdään perikarjalaiset diftongimuodot *pea* = pää, *teal* = täällä. Monin seuduin kuuluu vielä lisäksi myös semmoisia kuin *moa* = maa. — Perihämäläisen keskivokaalin heiton rinnalla kuuluu perikarjalainen puolivokaali *l. scheva*. — Karjalan tapaisia omituisuuksia virossa ovat vielä yksinkertaisen *b:n*, *b:n*, *g:n* koveneminen kaksinkertaiseksi *pp*:ksi, *tt*:ksi, *ff*:ksi illativissa lyhyen vokaalin perästä esim. *tuba* = tupa, ill. *tuppa*, *šöda* = sota, ill. *šötta*, *pagu* = pako, illat. *paftu*. — Samoin vielä *kenties* muljeeraus.

Suomen kielen murteet sopisi myös toisellakin tavalla jakaa paitsi läntiseen l. hämäläiseen ja itäiseen l. karjalaiseen haaraan. Muutamissa suhteissa, vaikkei juuri monissa, on näet eri tapa pohjoisilla, eri eteläisillä murteilla, huolimatta siitä ovatko hämäläisiä vai karjalaisia. Näissäkin seisovat suomi ja viro vastakkain, edellinen pohjoisten, jälkimäinen eteläisten murteitten edustajana. Merkillisimmät eroitukset ovat:

- 1) Eteläiset viljelevät pehmeitä, pohjoiset kovia konsonantti-ääniä esim. *tuba* = tupa, *jögi* = joki, *parta* = parta.
- 2) Eteläisissä ovat yllä jo mainitut konsonanttiset muodot niinkuin *tebr*, *pubr* säilyneet, useammassa

kuitenkin enemmän kuin Räävelin virossa. 3) $\text{\textcircled{E}}$ muuttuu mielellään epäselväksi $\text{\textcircled{o}}$:ksi (Karjalaisilla $\text{\textcircled{o}}$:ksi) esim. virossa $\text{\textcircled{p}}\text{\textcircled{o}}\text{\textcircled{l}}\text{\textcircled{d}}$ = pelto. 4) $\text{\textcircled{3}}$ -ääni, vastaava saksalaista sanassa *leife*, venäläistä *з*.

Toisia omituisuuksia on virolla yhteiseen muuttamien likempäin naapureinsa kanssa. Niin esimerkiksi se ei voi erottaa adessivia ja allativia, vaan on molemmilla, samoin kuin myös Venäjän Karjalassa, Inkerissä sekä Turun rantamurteessa, samat päätteet *la l. le*, joita sekaisin käytetään. — Liivin ja vatjan kanssa yhteinen on *yllä* jo mainittu $\text{\textcircled{h}}$:n vihaaminen. — Vatjan kanssa yhteinen on *n:n* katoaminen $\text{\textcircled{s}}$:n edessä esim. *ežimäne* = ensimmäinen, *füüz* = kynsi.

Omituiset virolle yksistään ovat esimerkiksi seuraavat seikat 1) *Yllä* jo mainitut vanhat monikon sekä konditionalin muodot ynnä Terminativi-sija. 2) Vartaloin loppu- $\text{\textcircled{o}}$:n muuttuminen *u*:ksi, loppu- $\text{\textcircled{ü}}$:n *i*:ksi esim. *fätfun* = katson, *fäbi* = käpy. 3) $\text{\textcircled{S}}$:n muuttuminen *e*:ksi diftongeissa *ai*, *oi*, joka on sangen yleinen. Esim. *pöeg* = poika, *laew* = laiva. 4) Lyhyen *i*:n sanan alkutavussa muuttuminen *e*:ksi, *u*:n *o*:ksi, *ü*:n $\text{\textcircled{o}}$:ksi, koska ne konsonantin pois pehmettyä tulisivat toisen vokaalin kanssa rinnoin, esim. *rība* = rivi, *g. rea*, *tuba* = tupa, *g. toa*, *füzi* = sysi, *g. fõe*. 5) *Uä*-päätteisten abstraktisten substantivein taivutus vartalolla *uže* esim. *fowaduš* = kovuus, *g. fowaduže* = kovuuden. 6) Tiheään käytetyt pienennys-muodot monikon partitivissa esim. *püüzid* = pyitä, *lippufid* = lippuja, *leppifid* = kepejä. 7) $\text{\textcircled{D}}$:n ja $\text{\textcircled{b}}$:n väliin pistäminen semmoisissa sanoissa kuin *füünar* = kyynärä, *g. fүүndra* = kyynärän, *šammal g. šambla* = sammalen.

Viimeeksi vielä mainittakoon se omituisuus viron kielessä että se sisältää tavattoman paljon *erehdys-*

muotoja s. o. muotoja, jotka ovat syntyneet useampain muotoin päällekkäin mättämisellä, kun alkumuodon merkitys oli unohtunut. Semmoisia esim. ovat 1) Partitivista johdetut illativit merde, lunde (ikään kuin mer-tään, luntaan) semmoisista sanoista kuin meri, lumi. 2) *Gi*-(kin l. kaan)-liitteellä varustettuin pronominein taivutus, jossa sijapäätteen saa mieltään myöten lisätä vartaloon tahi liitteeseen esim. üheštfi l. ühegišt = yhdestäkin. 3) Adverbimuodot semmoiset kuin istu-lište (istuaalla-sti), šennifš (siihen-ksi). ežitefš (ensittäin-ksi), fogunište (kokona-sti). 4) Participioidin taivutus karitivisina adjektiveina, esim. walitu = valittu g. walituma, šalwetu = halveksittu g. šalwetuma. Likeistä sukua näiden kanssa on myös useampain muotojen jähmettyminen taipumattomiksi esim. preteritin participion, negatiivisen sanan, joita kumpiakin vielä pari sataa vuotta takaperin taivuteltiin. Muutenkin on viron kielessä paljon säännötöntä, järjestyksetöntä, joka tekee sen kieliopin sangen sekavaksi ja vaikeaksi. Täytyy säätää paljon enemmän sääntöjä kuin suomessa ja niistä säännöistä poikkeavia sanoja vilskuu kuitenkin summattomasti. Suomen kielen rakennus on, kemiallista vertausta käyttäakseni, muodostunut hiljaisella, rauhallisella kiteytymisellä eli kristallituumisella; viron kielessä sitä vastoin on kiteytyminen nähtävästi ollut yhäti häiritetty. Siitä syystä ilahuttavat edellisen muodot tutkijan mieltä ihanalla säännöllisyydellään; jälkimmäisessä töröittää vanhoja muotoja uudempain keskeltä, vieraita aineita näkyy jokapaikassa, kaikki on sekaisin, ylös-alaisin viskattu, temmattu ja revitty. Viron kieli-paralla on silminnähtävästi ollut sama koh-talo kuin meidän poloisilla Virolais-veljillämme; mo-lemmat ovat yhä olleet sodan jaloissa ja sorron alla.

I. Ääni-oppi.

A. Ääntämistapa.

§ 1. Meidän Suomalaisten mielestämme on viron ääntämistapa pehmeä ja epäselvä.

§ 2. Pehmeiden vaikuttavat seuraavat omituisuudet:

a) Virolainen ylimalkaan ääntää *f*, *p*, *t*-äännet yhtä astetta pehmeämmin kuin me.

1) Meidän yksinkertainen *f*, *p*, *t* kuuluu vokaalin tai *l:n*, *m:n*, *n:n*, *r:n* perästä *g*lle, *b*lle, *d*lle. Esim. *tegema* = tekemään, *taigen* = taikina, *wigle* = vikla, *lagritš* = lakritsi, *halg* = halko, *fangur* = kankuri, *arg* = arka; *tiib* = siipi, *abaja* = apaja, *fubl* = kupla, *fobr* = vahto (vert. kopru Kalevalassa), *halb* = halpa, *kumb* kumpi; *paba* = pata, *tedr* = teeri l. tetri, *ladw* = latva, *feeld* = kiello, *andur* = antura, *faemand* = kaivanto.

Sitä vastoin säilyy *f* pehmenemättä *h:n*, *s:n* ja *t:n*, *t* samoin *h:n* sekä *s:n*, vaan *p* yksistään *s:n* perästä. Esim. *nahf* = nahka, *käsf* = käsky, *pitf* = pitkä, *leht* = lehti, *rist* = risti, *wiäpelban* = vispilöitsen.

Muistutus. Tämän mukaan on taivutus- sekä johtopäätteillä kaksinainen muoto, pehmeä ja kova. Esim. *olgu* = olkoon, *pangu* = pankoon, *purgu* = purkoon, *šögu* = syököön, *piägu* = pitäköön; *olbi* = oltiin, *pandi* = pantiin; *kuulda* = kuulla (meiläkin paikoittain: kuulta), *ömmelba* = ommella; *wähendaba* = vähentää; *merb* = merta, *tulb* = tulta, *und* = unta, *maad* = maata; *labude* = latojen, *armulifude* = armollisten, *tiitarde* = tytärten, *tämmaalbe* = kämmenten.

Sitä vastoin *teŋfu* = tehköö̃n, *peŋfu* = pesköö̃n, *anŋfu* = antakoon, *petfu* = pettää̃köön; *kaŋiŋtan* = kallistan, *fannuŋet* = kannusta, *fannuŋete* = kannusten.

Poikkeuksia. 1) Monikon genitivissä pysyy kuitenkin *t* kovana kolmitavuisissa sanoissa vokaalin perästä, koska korko sen edellistä tavua tapaa, Esim. *jumalate* = jumalain, *noorifute* = nuorikkoin. Samoin kaksitavuisissa sanoissa *l:n*, *n:n*, *r:n* perästä, kun ensimmäisessä tavussa on diftongi taikka pitkä vokaali. Esim. *feelte* = kielten, *foerte* = koirien, *ŋeinte* = seinien. — 2) Yksikön partitiivin *t* on kova kolmitavuisissa sekä vokaalin että *l:n*, *n:n*, *r:n* perästä. Esim. *jumalat* = jumalata, *fanneft* = kannelta, *tütart* = tytärtä. Kakstavuisissa on sen laita sama kuin genitiivin kaksitavuisissa. Esim. *feft* = kieltä, *niint* = niintä, *juurt* = juurta. — 3) Ablativin *t* äännetään aina kovaksi, paitsi adverbeissa, kun se alkaa kolmatta tavua. Esim. *forraŋbaŋa* = vuoroltaan. — 4) Johtopääte *faŋ* äännetään kovaksi vokaalin perästä, vaan kuuluu *gaŋ* *l:n*, *n:n*, *r:n* perästä.

2) Meidän *ff*, *pp*, *tt*, edellisessä säännössä mainittuin äänten perästä, on monitavuisissa *) sanoissa pehmennyt *f:ksi*, *p:ksi*, *t:ksi*. Samaten myös kaksitavuisissa, paitsi jos lyhyt vokaali on lähinnä edellä. Esim. *mafaraŋ* = makkara, *wanfer* = vankkuri, *firiŋ* = kirkko, *fuuŋifut* = kuusikko, *nōuufa* = neuvokkaan, *fumpaniŋ* = kumppani, *tatar* = tattari, *faŋwatada* = kasvattaa, *ōnnetuma* = onnettoman. Samoin myös *tarf* = tarkka, *paif* = paikka, *fimp* = kimppu, *faup* = kauppa, *tont* = tonttu, *taat* = taatto.

Sitä vastoin *waff* = vakka, *leppiŋa* = leppyä, *paft* = synti (vert. valapattoinen).

Muistutus. Koska *ff*, *pp*, *tt* lyhyen vokaalin perästä ovat suomessa pehmenneet yksinkertaisiksi, ei Virolainenkaan enään äännä niitä sitä pehmeämmin. Esim. *petan* = petän, *tapan* = tapan, *la-*

*) Tässä, niinkuin koko kirjassa, jos ei erittäin toisin ole sanottu, tarkoitetaan aina vartalon, eikä, Ahrens'in tavan mukaan, nominativin tavulukua.

tutada = lakittaa, ſatutan = satutan (satuttaa), firifuline = kirkollinen, lepitus = lepytys, õnnetu = onneton. Niin myös meidän supistuvaisia eli kontraktisia vastaavissa infinitivin t, esim. palgata = palkata.

Poikkeus 1. Vieraista kielistä lainatuissa sanoissa nähdään usein vielä yhtä astetta kauemmas menevä pehmenys. Esim. rüütel l. rüüdel = ryyttäri l. ratsumies, ſaat l. ſaab = saatto. Joskus sitä vastoin nähdään myös semmoisisa sanoissa konsonantti samalaisena kuin suomessa, esim. poot l. poob = puoti.

Samoin on viron kielen alkuperäisissäkin sanoissa joskus konsonantti pehmenetty vielä yhtä astetta enemmän kuin tavallisesti, joskus samallinen kuin suomessa, onpa toisinaan astetta kovempikin kuin meillä. Esim. ſiütada l. ſiitada = sytyttää, wiitlen l. wiitlen = viettelen, waaguda l. waafuda = vaakua; rutſun l. rubſun = rutjon, rutistan, hoitus l. hoibus = hoito; oſas = oas, woote l. woobi = vuode, uppufes l. upufes = upoksissa.

Poikkeus 2. Kummallisesti kyllä on virossa useammissa, ei aivan harvoissa, vartaloissa t (g) ja b, kun meillä t, t ovat taikka kokonaan kadonneet taikka toisiksi konsonanteiksi muuttuneet. Esim. wihtan = vihaan, tuuf = kuusi, waiguda = valua, ſalg = salo, ſurguda l. ſuruda = survoa, ulguda = ulvoa, noga = noja, pugeda = pujottaa, tigane l. tiſhane = tianen, riba l. riba = rivi, paba l. paja = paja, wabuda l. wajuda = vajota, raba l. raja = raja, magu = maha (Länsisuom. mako), ſaag = saha, laiguda = lahota.

b) Samoin myös on konsonantti pehmennyt kaksinkertaisesta yksinkertaiseksi johtopääätteessä line = llinen, ynnä myös komparativissa, esim. kowema = kovemman.

c) *ſ*-ääni on kahdellinen, välistä kova niinkuin suomessa aina, välistä pehmeä niinkuin saksan sanassa weife taikka venäjän з.

Kovana on *š* sanain alussa ja lopussa, taikka jonkun konsonantin rinnalla ollessaan. Esim. ſaar = saari, riffuſ = rikkaus, warš = varsi, muretſen = mu-rehdin, paifſan = paiskaan.

Pehmeälle sitä vastaan se kuuluu kahden vokaalin välissä, joista edellisellä on korko. Esim. *peža* *) = pesä, *pažuda* = paisua, *pažata* = paiskata, *fūlafje* = kyläläisen, *naeže* = naisen, *wižin* = vein.

Mutta jos edellisellä vokaalilla ei ole korkoa, niin äännetään *š* kahden vokaalinkin välillä kovaksi. Esim. *ħobufe* = hevosen, *fūlafje* = kyläisen, *mūrifen* = myrisen, *jalafje* = jalaksen, *ilufa* = iloisan, *emafid* = emiä, *ušflifufi* = uskollisia.

Muistutus 1. Useammissa kohdissa, missä *š:ää* kovaksi äännetään, näkyy siihen se olevan syynä, että *š:n* yhteydessä ennen muinoin oli toinen, nyt pois kulunut konsonantti. Kolmitavuisissa, *ʃe*-päätteisissä nomen-vartaloissa kuuluu vielä Räävelinkin murteessa joskus, samoin kuin Tarton murteessa aina, *tʃ š:n* sijassa, esim. *karjatʃe* = karjaisen (paimenen), *näljʃatʃe* = nälkäisen. — Sama on myös vielä laita muutamissa luonnon-äänisissä verbeissä, esim. *wāritʃen l. wārifen* = värisen, *fāritʃen l. fārifen* = meluan. — Niinkään viljelee Virolainen jokseenkin yleisesti *tʃe*-päätettä *ʃe*-päätteen rinnalla konkreetisissa tai tilaa osoittavissa johdannaisissa, semmoissa kuin esim. *jalafʃe l. jalafje* = jalaksen, *emifʃe l. emifje* = imissä, *ummuʃfʃe l. ummuʃfje* = ummessa. — *Ša*-päätteisissä adjektiiveissa, jotka ovat inessivi-muodosta syntyneet, mahtanee *š:n* kovuus kenties osoittaa että päätteessä alkuaan oli kaksi *š:ää*.

Muistutus 2. *Š:n* ääntäminen ei ole kaikin paikoin virossa yhtäläinen, vaan pohjosessa vokaalein välissäkin melkein yhtä kova kuin suomessa; etelässä saa *ž* yhä enemmän valtaa, kunne viimein Tarton murteessa kuuluu myös *ħobužed* = hevoset, *fatužed* = katokset.

Muistutus 3. Johtopäätteet *lane*, *line*, *mine* (mane, mene), *fene* ovat aina korolliset; siitä syystä äännetään siis niiden *š* aina pehmeäksi, olkoon korko missä hyvänsä. Esim. *Muštʃafje* = Mus-

---

*) Virolaisissa kirjoissa ei tätä *š:n* pehmeää ääntä merkitä erikseen, mutta tässä kieliopissa olen noudattanut samaa tapaa kuin akad. Wiedemann sanakirjassaan, koska siitä on suomalaiselle lukijalle hyvä osviitta.

talaisen, pealiže = päällisen, liihenbamiži = lyhennellen, peateže = pienen pään.

Niin on myös laita abstraktisissa us-, is-, es-päätteisissä substantiveissa, jotka ovat adjektiveista johdetut, ja samoin myös melkein aina verbeistä johdetuissa. Esim. šefetuže = selityksen, wöituže = voiton, wöimuže = voiman, mahtavuuden, riffuže = rik-kauden, terwiže = terveyden.

Muistutus 4. Korke on niin-ikään aina päätteillä liš ja niš; siitä syystä on š kova esim. sanassa möžiufufe = hoviherrallisen.

Poikkeus 1. Koska ž:n perästä ollut vokaali katoa, säilyy kuitenkin š:n pehmeä ääni, jos seuraava konsonantti on l, m, n, r tai w. Esim. rižliš (rižuba) = ryösteleväinen, rižmeš (nom. riže) = ryöstösaalis, tōužma (pres. tōužen) = nousemaan, tōužnuš = nousnut, tōužwa = nouseva, feižri (nom. feižer) = keisarin.

Mutta sitä vastoin tōušta = nousta, tōušfu = nouskoon, naešte (vartalo: naeže) = naisten.

Poikkeus 2. Koska kaksitavuiset vartalot ovat nominatiivissa lyhenneet ykstavuisiksi, äännetään niiden loppu-š pehmeäksi, jos vokaali on edellä. Esim. paaj = paasi, fiiliž = kynsi, täiž = täysi, aiž = aisa, haiž = haisu.

Mutta sitä vastoin warš = varsi.

Semmoisissa sanoissa kuin šauš, gen. šauži = kauha, poiš, g. poiži = poika on š luultavasti alkuansa ollut kaksinkertainen ja genitivissä pehmennyt yksinkertaiseksi.

Poikkeus 4. Illativin päätettä še äännetään aina kovaksi, korosta huolimatta.

d) Pehmeyttä vielä enentää *vokaalein hienonnus* (Ahrensin *dilutioni*). Koska, näet, sanan ensimmäinen tavu on suljettu konsonanteilla b, l, n, r, š tahi t, ja sitten seuraavassa tavussa on i taikka j (jotka kuitenkin voivat olla kuulumattomiksi kuluneet), niin äännetään ensimmäisen tavun vokaali hienommin, ikään kuin olisi t:llä sekoitettu. Akademiikko Wiedemann'in sanakirjassa on dilutioni merkitty seuraavassa konsonantissa tällä tavalla: šad'ri = Katri, žin'diba = syntä, pi'l = pilli, for'jan = korjaan, šan'ti = kannettiin, šoel' = koulu, ol'g = olki, mon. part. ol'gi.

Mutta kun suljettu tavu aukenee, häviää hienonnus. Esim. kooli = koulun.

Poikkeus. Ri- ja ni-päätteet eivät vaikuta hienonnusta eikä myös ng sitä edessään salli.

Muistutus. Samallaista hienonnusta ynnä sen kanssa seuraavaa konsonantin muljeerausta kuulee Itä-Suomessakin, vaikka ei niin suuressa määrässä kuin Virossa. Esim. ol' = oli, pan' = pani, han'hi, pal'jo.

§ 3. Epäselvyys viron ääntämistavassa tulee varsinkin seuraavista syistä:

a) Virolaisilla on omituinen, hyvin paljon viljelty seka-vokaali õ, joka on venäläisen ѣ:n sukua, vaikka enemmän õ:hön vivahtava.

Tavallisesti se vastaa suomen o:ta, esim. jõgi = joki, mõlemad = molemmat, sõda = sota, võim = voima, jõuda = joutaa, kõrv = korva, õlg = olka, kõva = kova, tõgi = tosi.

Varsin monissa sanoissa myös se vastaa meidän e:tä, esim. mõla = mela, õhtu = ehtoo, tõmmata = temmata, võlg = velka, nõu = neuvo.

Harvoin vaan se on vastakkeena suomen a:lle ja varsin muutamissa sanoissa u:lle. Esim. põlen = palan, lõng = lanka, kõik = kaikki; tõe = tuki, tõmmu = tumma, nõmm = nummi, mõista = ymmärtää (vert. muistaa).

Pitkä õõ enimmiten vastaa meidän ie:tä. Esim. rõõm = riemu, hõõruda = hieroa, lõõtsuda = lietsoa.

Muistutus 1. Suomessakin näemme muutamissa sanoissa samallaisia vokaalein muuttumisia. Esim. seimi l. soimi (vir. sõim), poltan sanasta palan, palwelen (vir. palun = rukoilen, alkuaan luultavasti: polvillani r.) ja polvi.

Muistutus 2. Hyvin monessa sanassa sentään on Virolainen jättänyt o:n, e:n muuttumatta. Muuttuminen näkyy olevan sääntötön, mistään ääni-yhteyksistä riippumaton.

Muistutus 3. Muutamissa harvoissa sanoissa on Virolainen pannut selvän o:n meidän e:n, a:n tai u:n sijaan. Esim. *hobune* = hevonen, *onu* = eno, *otfin* = etsin; *fohvi* = kahvi, *moibuda* (l. maibuda) = vaipua; *fonb* = kunta, *oimus* = uimus y. m.

Sitä vastoin toisissa muutamissa sanoissa u vastaa suomen o:ta, esim. *ju* = jo, *purre* = porras, *juhatan* = johdatan. Samoin e joskus suomen o:ta tai ö:tä, esim. *teine* = toinen, *leiba* = löytää, *leil* = löyly, *fehwa* = köyhä.

Muistutus 4. Sanat *fööl* = seula, ja *nööl* = neula vastaavat lähimmin karjalaisia muotoja *fieffa* ja *nieffa*.

b) Juurisanain loppuvokaalina ja samoin myös johto- sekä taivutuspäätteissä ovat meidän o ja ö muuttuneet u:ksi, joten toisinaan eri-sanat sekaantuvat keskenään. Esim. *talv* = talo, *fatsun* = katson, *näqu* = näkö, *fälgu* = sälköä, *haiduda* = hautoa ja hautua, *õnetu* = onneton, *tehf* = tehkään.

Poikkeus. Verbin tekoa osoittava johtopääte ö on kuitenkin enimmiten ja u välistä muuttunut i:ksi, samoin kuin joskus Kalevalassakin nähdään.

Muistutus. Samallaista loppu-o:n muuttumista u:ksi kuulaan, vaikka vähemmässä määrässä, paikoittain myös Suomen ranta-urteissa ynnä Venäjän Karjalassa.

c) Tavallisesti Virolainen ei äännä h:ta sanain alussa. Onpa kuitenkin sitä vastoin muutamia semmoisiakin sanoja, joiden alkuun siellä lisätään h, vaikka sitä meillä ei ole. Esim. *hirwitan* = irvistän, *hammun* = ammon, *hallitaš* = lähde (vert. allikko).

Muistutus. Š:ta viljellään kuitenkin pitkin Viron pohjoista rannikkoa, ja oli se ennen aikaan nähtävästi muuallakin yleisempi, josta syystä monta sanaa vielä kirjoitetaan h:lla, vaikka se ei enää puhemielessä kuulu.

d) Samoin myös h on sanan keskeltä kadonnut, koska se suomessa seisoo l:n, n:n tai r:n perässä. Esim. *mölu* = velho, *fulane* = renki (vert. sulhanen), *wana* =

vanha, inimene = ihminen (inhiminen), tara = tarha, faru = karhu.

Niin myös supistuvaisissa sanoissa, esim. vene = vene l. venhe, pere = pere l. perhe.

Muistutus. Joskus, vaikka sangen harvoin, on h myös kadonnut konsonantin edeltä tai kahden vokaalin väliltä. Esim. ime = ihme, agar = ahkera, kamaal = kahmalo, lömmus = lehmus, viillets = vihliäinen (vanhoissa kirjoissa gen. vihliäitsen), veifene = vähäinen, rei = riihi.

e) Viimeinkin h ei pysy virossa diftongein perässä, joiden jälki-vokaalina on i tai u. Semmoisissa tiloissa se 1) välin hajoittaa diftongin, viskaten i:n tai u:n taakseen. Esim. rauu = rauha, jauu = jauho, lahi gen. lahja = laiha, mähi gen. mähja = mäihä. 2) Välin katoo diftongin jälki-vokaali. Esim. vaihe = vaihe, lahfe = lauhkea, löhf = löyhkä. 3) Välin h itse katoo. Esim. löhge = löyhkeä, röögatü = røyhkäys.

Muistutus. õ:n taakse siirtynyt u joskus muuttuu w:ksi. Esim. jahwatan = jauhaan, kehü = köyhä, jõhu = jouhi. Samoin i j:ksi (katso esimerkkejä säännössä).

§ 4. Toisia omituisuuksia, jotka myös enemmän tai vähemmän tekevät viron sanat Suomalaisen korvalle sekä silmälle oudommiksi ja sekavammiksi, ovat vielä:

a) Diftongeissa ai ja oi on jälkimäinen vokaali sangen usein muuttunut e:ksi. Esim. laew = laiva, foer = koira. Niin myös äännetään äi sanassa päew (myös pääw) = päivä.

Muistutus 1. Tässä suhteessa on viron kieli erittäin oikeellinen. Äi kuuluu melkein aina ae:lle, koska h, l, r seuraa, enimmäiten n:n, sekä w:n, ja hyvin usein g:n edessä. Oi niin-ikään aina õ:n edessä ja kun i alkuansa on (nominatiivissa vokaaliutunut) j, sangen usein r:n ja g:n edessä. Esim. aeh! = aih, naene (myös naine) = nainen, laew (m. laiw) = kaivo, aeg (m. aig) = aika; oehfan = oihkaan, fo g. foja = suojainen, foer = koira, poeg = poika.

Muissa tapauksissa ai, oi enimmiten ovat pysyneet muuttumatta. Esim. lai = laaja, foi = koi, taibuda = taipua, foib = koipi, laib = luoto, hoib = hoito, waim = henki (vert. vaimo, alkuaan nähtävästi = henki, sydän), raipeneda = mädätä, paisfan = paiskaan, roiet = roju, aiz = aisa, poijif = poikanen, wait = vaiti, foit = koitto.

Poikkeuksia. Yllämainitusta säännöstä poikkeavat kuitenkin sangen monet sanat, paitsi että usein, niinkuin yllä jo nähtiin, käytetään molempia muotoja rinnakkain. Esim. taigen = taikina, oige = oikea, aina = aina, wairas = telkkä-sorsa. — Ja toiselta puolen: faeban l. faiban = kaipaam, loeb l. loib = hylkeen kypälä, aeb = aita ja puutarha, taeme l. taima = taimi, waep l. waip = vaippa, laeef l. laief = laiska, naejine = naisellinen, aet l. ait = aitta.

Muistutus 1. Tämä ai:n ja oi:n ääntämistapa leviää leviämistään vielä yhä useampiin sanoihin.

Muistutus 2. Monessa sanassa kuuluu myös konsonantti j e:lle, vaikka sitä ei niin kirjoiteta. Esim. maja (äännä maea) = maja, oja (äännä oea) = oja.

Muistutus 3. Samaten myös on muutamasti yksinäinen i muuttunut e:ksi tai ö:ksi, ja päinvastoin e i:ksi. Esim. Jenna = sinne, rei = riihi, röuf = riuku; minna = mennä, nina = nenä, fing = kenkä, pinf = penkki.

b) Diftongin jälki-äänenä η melkein aina on muuttunut i:ksi. Esim. fäin = käyn, fäinas = säynäs, leida = löytää, leif = löyly, föiz = köysi. Niin myös u sanassa peial = peukalo.

Poikkeuksia. Ainoasti luonnon-äänisissä verbeissä fäufjun ja näufjun on η muuttunut u:ksi. Sanoissa määr = määrä ja räüstas = räystäs on se kadonnut ja etuvokaali pidennyt.

c) Samoin on myös käynyt η:n vartaloin loppu-tavun vokaalina. Esim. wiibida = viipyä, wäzida = väsyä, fünni (nom. fünd) = synnyn, fäbi = käpy, wai = vävy, neifit = neitsyt, fünniš = kynnys.

Muistutus. Joskus harvoin on u:kin muuttunut samalla lailla, esim. abi = apu. — Sivumuotona on kuitenkin ie t. es sangen tavallinen us-päätteen rinnalla verbeistä johdetuissa substan-

tiveissa, harvemmin adjektiveista syntyneissä. Monesti i tämmöisissä sentään vastaakin i:tä, esim. *webelbiß* = vetelyys, *terwiß* = terveys, *peletiß* = pelätys. — Hyvin tavallisesti myös on virossa i loppuvokaalina lainasanoissa, missä meillä on u. Esim. *lampi* = lampua, *fanni* = kannua.

d) Suomen diftongia *au*, koska se on pehmennessä muinaisesta muodosta *af* eli *ag*, vastaa virossa *ae*. Esim. *fael* = kaula (muin. *kakla*, *kagla*), *naeran* = nauran.

Diftongi *ei*, syntynyt alkuperäisestä muodosta *ef* eli *eg*, on virossa samallinen kuin meillä. Esim. *feil* = keili (Saks. *Kegel*), *heife* = eilen (muin. *eklen*, *eglen*).

Muistutus. Lainasanoilla on kuitenkin konsonanttisiakin sivumuotoja, esim. *kegel* = keili, *peegel* = peili.

e) Konsonantit *p* ja *t* ovat meillä samallaisissa tiloissa (l:n ja r:n edessä) myös vokaaliutuneet; mutta virossa ne ovat tallella. Esim. *ablaß* = perso, *abraß* = hauras, *jöbr* = ystävä (vert. seura), *töbraß* = teuras; *adr* = aura, *tebr* = teeri, *pöbr* = peura, *nöbr* = nöyrä, *pubr* = puuro.

Muistutus. Sanoissa *otra* l. *ohra*, *tehrätä* l. *fehrtä* ovat suomessakin konsonanttiset muodot säilyneet, edelliset itäisessä, jälkimmäiset läntisessä murteessa. Virolainen viljelee kumpiakin sekä *obr*, *tebrata* että myös *ohr*, *fehrtata*.

f) Suomen *ää* on useissa sanoissa Karjalan tavalla muuttunut *ea*:ksi. Esim. *pea* = pää, *seada* = säättää, *teal* = täällä. Useimmiten kuitenkin on *ää* muuttumatta.

Muistutus. Tähän kuuluu myös *feal* = siellä ja *teada* = tietää, joissa meillä on *ie*.

g) Diftongeja *ie*, *uo*, *jö* äännetään tavallisesti *ee*, *oo*, *öö*. On kuitenkin seutuja, joissa niillä on suomen tapainen, vaikka heikompi, etu-ääni. Samoilla seuđuilla kuuluu *aa*:kin melkein kuin *oa*.

h) Virolaiset mielemmin ääntävät lyhyitä vokaaleja. Siitä syystä on vokaali meidän supistuvaisten l. kontraktisten toisessa tavussa lyhennyt, samoin myös illativin, imperativin, passivin y. m. päätteissä. Hyvin usein on myös värtalon ensimmäisessä tavussa lyhyt vokaali meidän pitkän vokaalin tahi diftongin sijassa. Esim. riffal = rikkaalla, pereš = pereessä, tõmban = tempaan, tehfu = tehkööön, toodi = tuotiin; puhf = puuhka, finni = kiinni, faff = kaakko, peřfan = pieksän, vitre = vierre, rohi = ruoho, homif = huomen, odaw = huokea (paik. huotava), jõsta = syöstää.

Muistutus 1. Joskus on Virolainen tämmöisen lyhyen vokaalin tueksi pannut h:n. Esim. põhlatas = puolukka, jõhmitas = juovukka.

Muistutus 2. Toisen tavun lyhennyt vokaali vaikuttaa yhtä hyvin konsonantteihin aivan kuin vielä olisi pitkä, s. o. ei salli pehmennystä, katso esimerkkejä säännössä.

Poikkeus. Joskus on sentään viron sanoissa ensimmäinen tavu pitkävokaalinen, meillä lyhyt, joka ristinriitaisuus myös Länsi- ja Itä-Suomen sanastoa verrattaessa välistä tulee ilmi. Esim. piief = pisara, laaet = lastu.

Uudemmissa lainasanoissa on alkutavun vokaali hyvin useinkin pitkä, erittäin monitavuisissa. Esim. räästas = rastas, saag = saha, paar = pari, naařfal = naskali, aapoetel = apostoli.

i) Jokseenkin useassa viron sanassa ä ensimmäisessä tavussa vastaa meidän etä tai a:ta. Esim. räänata = rientää, fähata = kehdata, äri = erä, ränf = rankka, räästas = rastas, ärgi-(t. argi)päew = arkipäivä. Usein on kuitenkin virossakin suomentapainen sivumuoto; joskus on virossa e, missä meillä ä.

j) Vokaalisointua ei virossa enää ole.

Muistutus 1. Tämä tietysti vaan koskee Räävelin murretta, josta yksistään tässä kirjassa on puhe. Tarton murteessa on vokaalisointu sangen yleinen.

Muistutus 2. Räävelinkin murteessa on sentään vielä selviä jälkiä siitä nähtävänä. 1) Verba neutra ovat u^s taikka i-päätteiset, joka jälkimäinen vokaali enimmäen seisoo juuri niissä paikoin, missä meillä on ŋ. Esim. waibuda = vaipua, wiibida = viipyä, wettida = vettyä. — 2) Verbeistä johdetuissa substantiveissa, jotka meidän o^s, ö-päätteisiä vastaavat, on edellisten pääte enimmäen u, jälkimäisten i. Esim. flind (gen. flinni) = synty, fööt (g. föödi) = syöttö. Onpa sentään sangen monella kovavokaalisella pääte i, pehmeävokaaliselle u. — 3) Vokaalimuutoksissa monikon partitiivissa ja niin myös vähentäväisen tene-johtopäätteen edessä saamme vasta vielä nähdä kenties selvimmän, tärkeimmän jäännöksen vokaalisoinnusta.

k) Viron kieli (katso edempänä § 30) tavallisesti heittää pois lyhyet vokaalit sanain keskeltä. Yhtähyvin pistää se muutamissa sanoissa vokaalin konsonanttein väliin, vaikka ei semmoista suomen kirjakiellessä ole. Esim. fiheffond = kihlakunta, firif = kirkko, Kaarel (g. Kaarli) = Kaarle, foorem (g. foorma) = kuorma, faaren (g. faarna) = kaarne l. korppi, faizel (g. faižla) = kaisla. Näitä sanoja, joissa tämmöistä Karjalantapaista *schevata* viljellään, ei ole kuitenkaan monta, tuskin useampia kuin tässä luetellut.

l) *ŋ:n*, joka juurisanan loppu-tavun alkaa, jättää Virolainen tavallisesti pois, koska i, e tai u seuraa. Useimmin on niin laita kun *w:n* edessä on vokaali tai diftongi. Esim. fau, gen. faue = savi, pōu, g. pōue = povi, aitan = autan (paikoin: avitan), nōu, g. nōuu = neuvo, fuiuda = kuivua, aju = aivo (l. aju), raiuda = raivota, föutan = toivotan, löufene = leivonen, nii tau = niin tavoin, tautan = tavoitan.

Niin myös, vaikka harvemmin, koska *w:n* edessä on l, r, š. Esim. föru l. förmu (nom. förm) = rinnatusten, šuruda = survoa, föü l. föüw = kylvä, širištan = irvistän, teretan = tervehdin, palun l. palmetan = ru-

koelen (vert. palvelen), faʒun l. faʒman = kasvan (vert. Kalev:n kasuan), naʒu l. naʒw = hietasärkkä.

Katoaapa w a:nkin edeltä, kun se u:ta seuraa. U on sitten välistä muuttunut o:ksi. Esim. ʒaua = sauvan, toa (n. tuba) = tuvan, oa (n. uba) = pavun.

Muissa tapauksissa sitä vastaan on w säilynyt. Esim. fuw = kuiva, maew = vaiva, liw (g. liwa) = hiekka, liete, förw = korva, fülwan = kylvän, walwan = valvon, raew = rasva.

Poikkeuksia. Vastoin mainittuja sääntöjä pysyy tai katoaa kuitenkin w useassa sanassa. Esim. faew (g. faewu) = kaivo, hoow = hovi, tüwi = tyvi, loow = luovi, fiwi = kivi, ʒarw = sarvi, järw = järvi, ʒirw = irvi (jälkimmäiset kolme kuitenkin murteittain myös ʒari, järri, ʒiri). — Toiselta puolen ʒaʒa l. ʒaʒw = kasa, waʒu l. waʒw = vahva.

m) Puhuessaan ja kirjoittaessaan Virolainen tavallisesti jättää pois j:n i-päätteisten diftongien perästä. Esim. äia = äijän, peielized = peijais-vieraat, nuiä = nuijan.

Diftongin i ei myöskään niin usein kuin suomessa muutu j:ksi. Esim. õiendada = ojentaa, laiendada = laajentaa. Yhtähyvin kirjoitetaan aja = ajan, poja = pojan, vaikka niitä, Ahrensista päättäin, äännetään aea, poea, siis Länsi-Suomen tavalla (ai'an, poi'an).

Joskus jätetään j muutenkin pois, esim. aetud = ajettu, faetʒen l. fajetʒen = katson karsain, kaihe-silmin. Enimmästi näkyy kaikissa tapauksissa e välttävän j:tä edellensä.

Konsonantti j katoaa useissa sanoissa alustakin. Esim. iga = joka, emb fumb = jompikumpi, ea l. jää = jää, ear l. jäär = jäärä, ütlen = juttelen.

n) Koska suomessa n seisoo t:n edessä kaksitavuisissa e-päätteisissä vartaloissa, Virolainen sen aina

heittää pois ja enimmäten pidentää edellisen vokaalin. $\mathfrak{D}$ (= suomen t) kuitenkin näissä tapauksissa pehmenee n:ksi aivan kuin n vielä olisi sen edellä. Esim. $f\ddot{u}\ddot{u}\ddot{z}$ = kynsi, gen. $f\ddot{u}\ddot{u}\ddot{ne}$ = kynnen, $f\ddot{a}\ddot{a}\ddot{z}$ = kansi, g. $f\ddot{a}\ddot{a}\ddot{ne}$ = kannen, $f\ddot{ä}\ddot{z}$ = länsi, $e\ddot{z}\ddot{im}\ddot{e}\ddot{ne}$ = ensimmäinen.

Samoin on n myös aina kadonnut f:n edestä johtopäätteessä, joka vastaa meidän nti:a. Esim. $m\ddot{u}\ddot{u}\ddot{f}$ = myönti.

Muistutus. Joskus harvoin katoa n virossa muissakin tapauksissa, esim. $f\ddot{o}\ddot{o}\ddot{b}$ = luonto (gen. kuitenkin $f\ddot{o}\ddot{o}\ddot{u}$), $f\ddot{o}\ddot{t}$ = säkki (vert. kontti), gen. $f\ddot{o}\ddot{t}\ddot{i}$. Niin myös $m\ddot{u}\ddot{u}\ddot{g}\ddot{-r}\ddot{a}\ddot{u}\ddot{b}$ = tiirikka (mun-kin-rauta).

o) Samoin kuin muutkin jämiläis-murteet sallii viro sanain alussa kaksi, jopa joskus kolmekin konsonanttia. Luvalliset ovat virossa seuraavat konsonantti-yhtiöt: fl, fr, pl, pr, tr; harvoin fn, fl, fm, fn, fp, ft, fpr, ftr, wr.

Muistutus. Tällä tavoin alkavat sanat ovat melkein kaikki lainattuja. Alkuperäisistä virolaisista sanoista enin osa on lnonnon-äänisiä. Esim. $p\ddot{r}\ddot{a}\ddot{r}\ddot{a}\ddot{b}\ddot{a}$ = lörpöittää, $f\ddot{r}\ddot{o}\ddot{n}\ddot{f}\ddot{u}\ddot{b}\ddot{a}$ = vaakkua kuin varis, $p\ddot{r}\ddot{a}\ddot{g}\ddot{i}\ddot{f}\ddot{e}\ddot{b}\ddot{a}$ = rätistä.

Onpa sentään muutamia muunlaatuksiakin sanoja. Esim. $p\ddot{r}\ddot{e}\ddot{h}\ddot{m}\ddot{e}\ddot{-m}\ddot{a}\ddot{g}\ddot{u}$ = paksu vatsa, $f\ddot{r}\ddot{o}\ddot{n}\ddot{i}$ l. $f\ddot{r}\ddot{u}\ddot{b}\ddot{i}$ = vanha, laiha ihminen tai eläin, $f\ddot{r}\ddot{o}\ddot{m}\ddot{p}\ddot{e}$ = ruttu, ryppy, $f\ddot{r}\ddot{i}\ddot{p}\ddot{e}$ = viiva, kriimu.

B. Korko.

§ 5. Pää-korko, niinkuin suomessakin, on aina sanan ensimmäisellä tavulla. Liittosanoissa on pää-korko kumpaisenkin yhteenliitetyn sanan alkutavulla, jolla tavoin voi tulla kaksi pää-korolla varustettua tavua peräkkäin. Esim. nuum-härg = syöttö-härkä.

Poikkeus. Pääkorko on kuitenkin toisella tavulla huudausanoissa: ennä! tohoo! hurjoo!

§ 6. Samoin kuin suomessa kuuluu virossakin paitsi pää-korkoa vielä toinen, lievempi korko paritomilla tavuilla.

Poikkeus 1. Lievempi korko voi kuitenkin myös välistä siirtyä parillisiin tavuihin, sen kautta että johtopäätteet lit, nit, strif, fenc, lane, line, mine (mane, mene) aina ovat korollisia. Sama on myös us-päätteen laita abstraktisissa johtosanoissa, joissa se nähtävästi onkin alkuaan ollut kolmannessa tavussa. Esim. úšfif = uskollinen, šif'bamešif = sydämellinen, Múštfane = Mustalainen, ráamatufene = kirjanen; rífíf = rikkaus, fówús l. fówabús = kovuus, fáebbús l. fáerwabús = kaipaus.

Poikkeus 2. Samoin on lievempi korko aina sillä tavulla, joka on monikon t:n ja abessivin ta:n edellä. Esim. fúufjäte = kuulijoiden, háigetele = sairaille, fúufutamata = kuuluttamatta.

Muistutus. Syrjä-korko vaikuttaa välistä äänisuhteisiin. Vertaa esim. § 2 b e:n ääntämisestä. Samoin myös riippuu b:n eli t:n pysyminen tai katoaminen vokaalin perästä partitivin päätteessä enimmäen korosta. Esim. tööb, emanbat, emanbatid, ušfifufid (kuitenkin myös ušfifufi), emafid. Mutta sitä vastaan korottomissa ema (yksikössä), aega (yks.), aegu (mon.), ušfifu (yks.), lumi (mon.), fiufatuži, järgmiji. Harvoista poikkeuksista katso deklinationi-sääntöjä.

C. Äänten muuttumiset.

1) Konsonanttien pehmeneminen.

§ 7. Ennen muinoin näkyy viron kieli olleen puhtaasti hämäläinen siinäkin suhteessa ettei se sallinut konsonanttien pehmenystä. Nyt on kyllä pehmenys saanut jokseenkin suuren vallan; mutta onpasentään vielä monta tähdettä vanhasta tavasta.

§ 8. Tätä nykyä vielä pehmenemättä ovat:

a) Konsonantit, jotka alkavat kolmatta tahi vielä taempaa tavua. Esim. *izandal* (nom. *izand*) = isännällä, *firifuline* (*firif*) = kirkollinen, *juhatan* (*juhata*) = johdatan, *jõuufas* (vart. *jõuufa*) = varakas.

b) Yksinkertainen *b*, *d*, *g* sangen usein lyhytten vokaalien välillä, kaksitavuisissa sanoissa. Esim. *higi* (nom. *higi*) = hien, *räga* (n. *räga*) = rä'än, *häbil* (n. *häbi*) = hävyllä, *hädas* (n. *häda*) = hädässä, *pubil* (n. *pubi*) = jollakin pienellä, murulla. Samaten, vaikka harvemmin, verbeissä. Esim. *jagan* (*jagama*) = ja'an, *jõdin* (*jõdima*) = sodin.

Muistutus 1. Vielä paljon yleisemmin on tämmöisillä lyhytvokaalisilla, kakstavuisilla sanoilla kaksi muotoa rinnakkain, pehmenemätön ja pehmeneväinen, joista edellinen usein on tavallisempi. Esim. *lufal* l. *loal* (n. *luba*) = luvalla, *mäbas* l. *määs* (n. *mäba*) = mädässä, *nava* l. *naba* (n. *naba*) = navan, *naule* l. *nabule* = nadolle, *oga* l. *oa* = odan l. okaan.

Onpa kuitenkin myöskin suuri joukko semmoisia, jotka aina pehmenevät. Varsinkin on niin kaikkein e-pääätteisten vartaloin laita. Esim. *mäel* (n. *mägi*) = mäellä, *joes* (n. *jögi*) = joessa.

Muistutus 2. Juuri harvoin on konsonantti pehmenemätön pitkän vokaalin tai diftongin perästä. Esim. poigen = poijin (poikia), piigaf (n. piiga) = piialla.

c) Lyhyemmässä monikon muodossa (katso § 36) pysyy yksinkertainen b, d, g sangen useassa semmoisessa sanassa, joka yksikössä pehmennystä vaatii. Esim. tugif (n. tugi, g. toe) = tu'illa, fuubil (n. fuub) = puvulla, poegife = pojille, jalgif = jaloilla, fulgif = sulkasilla.

Useimmiten kuuluu kuitenkin jo tällöinen monikko pehmenneenä.

Muistutus. Kovuuteen on luultavasti se syynä, että vokaali monikossa ennen mahtoi olla pitkä, samoin kuin Wiipurin murteessa. Esim. fulgif = sulkiilla, jalgif = jalkoilla.

d) Hyvin suuri joukko kohteettomia eli intransitivisia verbejä päätteellä u ynnä myös muutamat samallaiset päätteellä i tai e. Esim. juhun = johdun, firgun = ojennun suoraksi (Kalev. sirkoon), murdun = murrun, foobun = väännyn, audun = haudun, toibun = toivun, loobun = luovun, tüdin = tyydyn, ehtin = ehdyn, määrdin = ryvetyn, raugen (inf. raugeda) = raukeen, raueta.

Useimmat i- ja e-päätteiset ynnä myös moni u-päätteinen kuuluvat kuitenkin pehmeneviin.

e) Sangen usein nominativissa e-päätteiset sanat, joiden vartalo päättyy me:hen. Samoin myös välistä meidän supistuvaisia vastaavat e-päätteiset. Esim. fide (g. fideme) = side, siteen, alge (g. alge) = alje, alkeen, äge (g. äge) = äes, äkeen, fombe (g. fombe) = tapa, viisi.

f) Johtopäätteen lisään tullessa tai adverbina käytettäessä monikin sana, joka muulloin aina pehmenee. Esim. alguſtan (l. aluſtan) = alustan, sanasta alg, g. alu; ebendan = edistän, sanasta ezi, allat. eefe;

jõgendab = virtaa, sanasta jõgi, g. jõe; paadutan = paa-
dutan, sanasta paaz, g. paae; lehtiline = lehdillinen, sa-
nasta leht, g. lehe; lugulaza = luvultansa, sanasta lugu,
g. luu.

Päinvastoin kuitenkin myös moni pehmenemätön sana pehmenee johtopäätteen edellä. Esim. juhtutan, sanasta juhtun.

g) Vanhoissa kirjoissa ja nimissä nähdään pehmenemättömyyttä vielä laajemmalta. Esim. on raamatun-käännöksessä lyhyemmän monikon muodoilla, varsinkin inessivillä ja elativilla, enimmäiten kova muoto, ja samoin myös yksikön inessivillä. Esim. jalgušt = jaloista, rindušt = rinnoista, föifile = kaikille, förbeš = korvessa, nälgaš = nälässä. — Samoin nähdään kuuluisassa „ukkosenpapiin rukouksessa“, joka kirjoitettiin muistoon 1644, muodot fündi = kynnön, fondo = kannon. — Samaa todistavat myös miesten ja paikkain nimet Henrik Lättiläisen aikakirjassa 13:n vuosisadan alusta. Esim. Lembitu = Lemmitty, Sogentagania = Joentaka.

§ 9. Kun virossa pehmenitys tapahtuu, niin se tapahtuu tavuissa, jotka suomessa ovat lyhyet ja konsonantilla suljetut. Omasta itsestensä ei viroin kieli voi pehmenityksen syytä selittää. Sillä toiselta puolen on sulkeva konsonantti monesti pois kulunut; toiselta puolen on moni suomessa pitkä tavu virossa lyhennyt, vaan ei salli kuitenkaan pehmenitystä. Esim. waff (n. waff) = vakan, juhtuda (juhtuda) = johdattaa, jalutuma (jalg) = jalattoman, käeline = kädellinen; palkfan = palkkaan, anbel (nom. anne) = anteella.

Muistutus. Suomessakaan välistä ei ole sulkeva konsonantti näkyvissä, kun se näet seuraavan tavun sulkeuttua on pois pehmennyt. Silloin on myös virossa konsonantti pehmenetty. Esim. palkgata (palkfan) = palkata, jalutu = jalaton.

§ 10. Pehmennys-säännöt viron kielessä ovat ulkonäöltään sangen erilaiset kuin suomessa. Mutta, jos vaan aina muistamme että Virolainen enimmäen ääntää f-, p- ja t-äännet yhtä astetta pehmeämmin kuin me, selviävät ne yhtähyvin melkein suomen mukaisiksi.

a) Viron ff, pp, tt aivan kuin meillä pehmenee f:ksi, p:ksi, t:ksi. Esim. wafas (n. waff) = vakassa, lepašt (n. lepp) = lepästä, patufš (n. patt) = synniksi (vert. valapattoinen).

Muistutus. Koska näitä konsonantteja ei vielä yleisesti kirjoiteta kaksinkertaisiksi, pitää muistaa että siinä tapauksessa nominativin f, p, t lyhyen vokaalin perästä ei pehmene.

b) Viron f (= suomen ff) pehmenee g:ksi, p b:ksi, t d:ksi. Esim. paiga (n. paff) = palkan, targa (n. tarf) = tarkan, rangas (n. ranf) = rankka-pilvessä, paiga (n. paif) = paikan; hilbu (n. hilp) = rästin, rievun, kimpus (n. kimp) = kimpussa, firbil (n. firp) = sirpillä, faubafš (n. faup) = kaupaksi; fülbišt (n. fülft) = syltystä, tondile (n. tont) = tontulle, laudas (n. laut) = navetassa.

c) Viron g (= suomen f), niinkuin meilläkin, enimmäen katoaa; vaan l:n tai r:n perästä se muuttuu j:ksi, kun vastaavan suomalaisen sanan loppuvokaalina on ä. N:n perästä se saa vähän pehmeämmän äänen, vaan ei katoa. Esim. halu (n. halg) = halon, aralt (n. arg) = aralta, roašt (n. roog) = ruoasta, teu (n. tegu) = teon. Vaan härjale (n. härjg) = härälle l. härjälle, seljas (n. selg) = selässä l. seljässä; hinga (n. hing) = hengen.

ŕ, joka viron kielessä oli nominativissa säilynyt h:n ja š:n perästä, pehmenee katoamisella. Š:n perästä on se pehmenemätön niinkuin suomessakin. Esim.

naha (n. nahf) = nahan l. nahkan, ležel (n. lešf) = leskellä; pitfale (n. pitf) = pitkälle.

Muistutus 1. Wiedemann'in sanakirjassa on g:n pehmeämpi ääni merkitty nn:llä, vaan tavallisessa kirjakeielessä ei sitä merkitä.

Muistutus 2. Monella nomenilla, jonka vartalo lge:hen tai rge:hen päättyy on myös sivumuoto, jossa g pehmenee j:ksi. Esim. jälg = jälki, g. jälje l. jäle; järg = järjestys, g. järje l. järe. Niin myös pelg = pako, piilo, gen. pelu l. pelju. Šurg = kurki sitä vastaan on genitivissä furre l. furje, ja fiulg = kyliki on fiulle l. fiilje.

Muistutus 3. Muutamissa sanoissa g lyhyen vokaalin perästä voi myös muuttua j:ksi. Esim. naga = tappi, nasta, g. naa l. naja; pagu = pako, rako, g. pau l. paju.

d) Viron b (= suomen p), niinkuin meilläkin enimmäiten muuttuu m:ksi. M:n perästä se, myös suomen tavalla, muuttuu n:ksi. Esim. fölwata (pres. föl=ban) = kelvata, förweš (n. förb) = korvessa, tiüwa (n. tiib) = siiven, fummäl (n. fumb) = kummalla, wemmel (gen. wemble) = karttu (vert. wemmel, vempelen), öm=melda (ömblen) = ommella.

e) Viron d (= suomen t) katoaa vokaalin perästä karjalan tavalla. Š:n, n:n, r:n perästä se suomen tavalla muuttuu l:ksi, n:ksi, r:ksi, jos edellisen tavun vokaali on lyhyt. Mutta jos vokaali on pitkä, d katoaa. Esim. laual (n. laud) = pöydällä (vert. lauta), mau (n. madu) = madon; pinna (n. pind) = pinnan, põllul (n. põlb) = pellolla, forra (n. forb) = kerran. Mutta feelu (n. feeld) = kiellon, fäänu (n. fäänd) = käännön, piira (n. piird) = piirron.

Š:n perästä säilynyt t katoaa karjalan tavalla. Š:n perästä se on pehmenemätön niinkuin meillä. Esim. ležel (n. lešt) = lehdellä; rištül (n. rišt) = ristillä.

Muistutus. Useammissa lyhytvokaaalisissa, kakstavuisissa sanoissa b myös voi pehmetä j:ksi. Tämän muodon rinnalla löytyy

kuitenkin aina tavallisella lajilla pehmenevä taikka aivan pehmenemätön. Esim. paba = pata, g. paa l. paja; foba = kota, g. foa l. foja; faan l. faian (fabama) = tulen perille (vert. karjal. sanaa faan); ubu = utu, g. uu l. uju. — Sama muutos nähdään infinitiveissä näha l. nähja = nähä, ja teha l. tehja = tehdä.

§ 11. Kaikesta tästä näkyy että virolainen pehmenys-tapa todella ainoasti kolmessa suhteessa eroaa suomalaisesta, nimittäin f:n katoomisessa s:n perästä, b:n (t:n) samaten h:n taikka vokaalin jälkeen, ynnä viimein d:n, kun edellä on l, n, r ja pitkä vokaali. Paljon enemmän eroittaa kuitenkin meidät se seikka että konsonantit virossa niin usein ovat aivan pehmenemättä.

§ 12. S:äkin näkyy pehmenevän j:ksi muutamissa sanoissa. Esim. pois = poika g. poiži, faus = kauha g. fauzi, part. faufi.

2) Konsonanttien kertominen.

§ 13. Kaksitavuisissa, lyhyttävuisissa sanoissa kovenee vartalon b, g, d illativissa pp:ksi, ff:ksi, tt:ksi. Esim. tuppa (nom. tuba) = tupaan, paffu (n. pagu) = pakoon, patta (n. paba) = pataan.

Muistutus. Tämä omituisuus on aivan karjalainen, vaikka jälkimäisessä murteessa paljon yleisemmin viljelty kuin virossa.

3) Konsonanttien muuttuminen.

§ 14. Vartalon b muuttuu t:n edessä, joka voi olla kuulumattomaksi kulunut, s:ksi (j:ksi), samoin kuin t suomessa. Esim. warš (v. warde) = varsi, mon. part. warfi; weži (v. webe) = vesi, mon. part. weži.

§ 15. S vartaloissa näge ja tege muuttuu suomen tavalla h:ksi taivutus-päätteitten f:n ja t:n ynnä

myös poiskuluneen *b:n* edellä: *nähtu* = nähköön, *tehtu* = tehköön, *nähti* = nähtiin, *tehti* = tehdä.

Mutta *n:n* edessä *g* vokaaliutuu *i:ksi*: *näinud* = nähnyt, *teinud* = tehnyt. Niin myös *ht* sanassa *läinud* = lähtenyt.

§ 16. Päinvastoin *h* vartaloissa *ühte*, *fahte*, myös suomen tavalla, muuttuu *f:ksi* nominativin *š:n* edellä: *üfš* = yksi, *fafš* = kaksi.

§ 17. Nomen-vartaloin lopputavu *fe* (*tfe* tai *ze*) muuttuu nominativissa *ne:ksi*, aivan kuin meillä. Esim. *punane* (vart. *punafe*) = punainen.

§ 18. Vartalon *m*, sattuessaan partitivin *b:n* tai *t:n* eteen, muuttuu kaikissa kaksitavuisissa ynnä myös monitavuisissakin karitivisissa adjektiveissa *n:ksi*. Esim. *leent* (vart. *leeme*) = lientä, *lund* (v. *lume*) = lunta, *hooletund* (v. *hooletuma*) = huoletonta.

Monitavuisissa on muuten tämä *n* pois kulunut. Esim. *afet* (v. *afeme*) = asenta.

Poikkeus. Kuitenkin *šubant* = sydäntä.

4) Konsonanttien välin-pistäminen.

§ 19. Koska juurisanan keskivokaalin pois-heiton kautta konsonantit *l* ja *r*, *l* ja *š*, *m* ja *l* (joskus *m* ja *r*), *n* ja *l*, *n* ja *r*, *n* ja *š* tulevat vierekkäin, niin pistetään tavallisesti *m:n* perästä *b*, *l:n* tai *n:n* perästä *d* väliin. Esim. *taaltri* l. *taatri* (n. *taaler*) = taalerin, *kuuldfa* l. *kuulfa* (n. *kuuluš*) = kuuluisan, *sambla* (n. *sammal*) = sammalen, *wehmbre* l. *wehmre* (n. *wehmer*) = vehmäreeseen, *faendla* l. *faenla* (n. *faenal*) = kainalon, *füundra* l. *füünra* (n. *füünar*) = kyynärän, *öndfa* l. *önfa* (n. *önniš*) = autuaan (vert. onnellinen).

Samoin myös joskus kun, juurisanan loppuvokaalin kadottua johtopäätteen edessä, l ja n, n ja l, n ja n, r ja l, r ja n tulisivat vierekkäin. Esim. wilbne l. wilne = villainen, piendlane l. piendlane = hienonlainen (vert. pieni), waenblen (juuris. waenan) = vainoskelen, niindne = niininen, juurblen (juuris. juur) = tutkiskelen, urkin, juurbne = vieressä l. juurella oleva.

Tavallisesti kuitenkin sopivat tämmöisessä tilassa yllämainitut konsonantit yhteen ilman b:täkin. Esim. waenlif = vihollinen, juurlif = juurikas, äärne = äärellinen.

Muistutus 1. Lainasanoissa on tavallisesti b tai b jo nominativissakin väliin pistetty, vaikka siinä keskivokaali monesti vielä on tallella. Esim. keller l. keller = kellari, tünder l. tünder = tynnöri, kamber l. kammer = kammari, Sündrif = Henriikki, Elts = Elsa.

Muistutus 2. Monessa keskivokaalinsa heittävässä sanassa on konsonantin väliin-pistäminen vaan näöksi. Suomalainen kohta huomaa että se vartaloon varsinaisesti kuuluu. Esim. küündla (n. küünlal) = kynttilän, foondla (n. foonal) = kuontalon, wembele (n. wemmel) = kartun (vert. vempeli).

5) Vokaalien muuttuminen.

§ 20. Vokaali-muutokset ovat virossa kahdellaiset: (a) sanan ensitavussa tapahtuvat, suomesta eroavaiset; b) sanan lopputavussa tapahtuvat monikon partitivissa (ynnä siitä syntyvissä muodoissa), imperfektissä sekä komparativissa, passivissa ja johtopäätteitten edessä, siihen tapaan kuin myös suomen kielessä.

§ 21. Koska kaksitavuisissa, lyhyttavuisissa sanoissa molempien tavuin välillä oleva yksinkertainen konsonantti on pois pehmennyt, niin muuttuu edellisen ta-

vun i e:ksi, u o:ksi, ü ö:ksi. Esim. reaš (n. rida) = rivissä, loen (lugema) = luen, fõe (n. füzi) = syden.

Muistutus 1. Näin muuttuneita vokaaleja äännetään melkein pitkiksi; samoin myös samassa tilassa muuttumatta jäävää a:ta, ä:tä, e:tä. Esim. ikäänkuin reaš = rivissä, fääes = kädessä, maad = madot.

Vertaa meilläkin Wiipurin murteessa fääes, maad.

Muistutus 2. Yhteensattuvat samallaiset vokaalit liittyvät yhteen pitkäksi vokaaliksi. Esim. paas (n. pada) = padassa.

Muistutus 3. Tämmöisissä tapauksissa muuttuu toisenkin tavun vokaali seuraavissa tapauksissa. a) Jos kaksi u:ta sattuisi yhteen, muuttuvat molemmat u:t o:ksi taikka pysyvät molemmat u:na. Esim. juuet l. juoet (n. juugu) = suvusta. b) Jos edellisen tavun vokaalina on o, muuttuu jälkimäisen u myös o:ksi. Esim. foos (n. fogu) = ko'ossa. c) Jälkimäisen tavun i muuttuu e:ksi, jos edellisessä tavussa ei ole ä:tä, ü:tä eikä diftongia. Esim. faen (faagima) = sahaan. Mutta näin (nägima) = näyn, haui (n. haug) = hau'in.

§ 22. Ensimmäisessä ja toisessa infinitivissä muuttavat ne ykstavuiset verbit, joissa on pitkä oo tai öö, edellisen uu:ksi, jälkimäisen üü:ksi, aivan kuin Karjalan murteessa meillä. Esim. juua (juoma) = juoda, fiiueš (fööma) = syödessä.

Muistutus. Meidän miehä on virossa kaikissa muodoissaan muuttanut diftongin ii:ksi. Esim. miin = vien, miia = viedä.

§ 23. Monikon i:n edessä (joka kuitenkin enimiten on kulunut kuulumattomaksi) tapahtuvat seuraavat vokaali-muutokset:

a) Ykstavuisissa, pitkävokaalisissa tai diftongisissa sanoissa pitkä vokaali lyhenee, diftongi muuttuu yksinkertaiseksi vokaaliksi, samoin kuin suomessa. Esim. maid (maa) = maita, öid (öö) = öitä, moid (n. muo) = virtoja (vert. Vuoksi), päid (n. pea) = päitä.

Muistutus. Pea-sanana vokaalimuutoksesta näkyy että senlaatuissa sanoissa karjalainen diftongi vasta on myöhemmin muodostunut.

b) Monitavuisissa vartaloissa ainoasti e ja i ka-
toaa; a ja u pysyvät muuttumatta. Esim. *harjaffid*
(vart. *harjaffe*) = harjaksia, *fiwifid* (v. *fiwife*) = kivisiä,
füdamid (v. *füdame*) = sydämiä, *paberid* (v. *paberi*) =
papereita. Vaan *emandaid* = emäntiä, *pealifuid* = pääl-
liköitä.

Muistutus. Niissä sanoissa, jotka suomen supistuvaisia l.
kontraktisia vastaavat, on virossa toisen tavun vokaali, niinkuin
ennen mainittiin, lyhennyt. Sekin sitten noudattaa ylläpantua
sääntöä. Esim. *toõdraid* = vieraita, vaan *firwid* = kirveitä, *naerid*
= nauriita.

Poikkeus. Kuuluu sentään joskus vielä etä. Esim. *mähfid*
l. *mähfeid* = kapaloita, *ietmid* l. *ietmeid* = istuimia.

c) Kakstavuisissa sanoissa *) a (= suomen a tai
ä) muuttuu:

1) u:ksi (suomen o:ksi), jos edellisen tavun en-
simmäisenä vokaalina on a, e, i, ä, ö. Tämä sääntö
näkyi suuresti eroavan meillä voimassa olevasta; mutta
katsokaamme sitä vähän tarkemmin, niin huomaamme
että se mutkineen, poikkeuksineen kuitenkin on mel-
kein aivan suomenmukainen.

a) Kun a on edellisen tavun vokaalina, loppu-a
aina muuttuu u:ksi. Monikon i on pois kulunut. Esim.
aižu = aisoja, *haamu* = haavoja, *saunu* = saunoja.

β) Kun i on edellisen tavun vokaalina, muuttuu
a samaten u:ksi, jos vastaava suomalainen sana a:han
päättyy, vaan katoa, ja monikon i on tallella, jos suo-
men sana loppuu ä:hän. Esim. *ilmu* = ilmoja, *linnu*
= linnoja, *mitfu* = vitsoja. Vaan *pitfi* = pitkiä, *filmi*
= silmiä.

---

*) Tässä on noudatettu Ahrens'in sääntöjä tästä asiasta.
Eri paikoin virossa muuttuu kuitenkin vokaalit partitivissa mo-
nellakin tavalla.

γ) Kun ä on edellisen tavun vokaalina, loppu-a monessa sanassa muuttuu u:ksi, missä ä suomessa katoaa. Esim. färſu = kärsiä, määru = määriä.

Useasti on kuitenkin vastaavassa suomen sanassa a tai e ensitavun ä:n sijassa, ja siis vokaalimuutos suomenmukainen. Esim. pärnu = pernoja, räufu = rankkoja.

Viimeinkin kaikissa dilueeratuissa ynnä muutenkin monissa sanoissa, joiden kaikkein loppuvokaalina suomessa on ä, katoaa a ja monikon i pysyy. Esim. pergi = härkiä, märgi = märkiä, päewi = päiviä.

δ) Kun e on ensimmäisen tavun vokaalina, loppu-a monessa sanassa (varsinkin et-diftongin perästä) muuttuu u:ksi, missä se suomessa katoisi. Esim. heflu = helliä, heinu = heiniä, leibu = leipiä.

Vaan usein myös se katoaa niinkuin suomessa. Esim. lehmi = lemmiä, leppi = leppiä, metfi = metsiä. Ja niin se tekee kaikissa dilueeratuissa. Esim. pergi = sepeleitä.

ε) Kun ö on ensimmäisen tavun vokaalina, niin loppu-a aina muuttuu u:ksi. Se poikkeaa siis niissä sanoissa, missä ö vastaa meidän o:ta. Esim. förwu = korvia, nöüdu = noitia.

Päinvastoin on vokaali-muutos aivan suomentapainen kaikissa, paljon useammassa sanoissa, joissa ö vastaa meidän e:tä tai a:ta ja öö meidän ie:tä tai e:ta. Esim. hölmü = helmoja, wölgu = velkoja, löngu = lankoja, mööfu = miekkoja, nöölu = neuloja.

Muistutus. Pöör = pyörä voi olla monikon partitivissa sekä pöörü että myös pööre.

2) Katoaa, jos edellisen tavun ensimmäisenä tai ainoana vokaalina on o, u, ü. Monikon i tässä tapauksessa muuttuu e:ksi. Kaikissa näissä tapauksissa on

siis loppuvokaalin muutos suomenmukainen. Esim. *noffe* = nokkia, *poege* = poikia, *fuitwe* = kuivia, *fuume* = kuumia, *fülme* = kylmiä, *fülbe* = syltiä.

d) Kakstavisissa sanoissa (jos nimittäin heillä tätä lyhyttä partitivin muotoa on) e katoa ja monikon i pysyy, niinkuin suomessa. Esim. *järwi* = järviä, *nurmi* = nurmia, *furgi* = kurkia, *jälgi* = jälkiä, *tähhti* = tähtiä.

e) Kaksitavisissa sanoissa (jos heillä tätä lyhyttä partitivi-muotoa on) loppu-i katoa ynnä monikon i:n kanssa ja partitivin a yksin jääpi. Esim. *flaaža* = laseja, *narra* = narreja, *fönnä* = sonneja, *torna* = torneja.

f) Kaksitavisissa sanoissa (jos heillä tämä lyhyt partitivin muoto on olemassa) loppu-u (= suomen u, ü, o, ö) monessa sanassa pysyy muuttumatta niinkuin suomessa. Monikon i silloin katoa. Esim. *fiffo* = silakoita, *lindu* = lintuja.

Monessa sanassa sitä vastaan se katoa yhdessä monikon i:n kanssa ja partitivin a yksin jääpi. Esim. *aufa* = aukkoja, *fimpa* = kimppuja, *firpa* = kirppuja.

Muistutus. Että todella niin on käynyt kuin tässä i:n sekä u:n katoomisesta yhdessä monikon i:n kanssa partitivin a:n edessä on selitetty, sen todistaa myös *tunba*-sanan (tunnen) infinitivi *tunba* = tuntea, jossa on samallinen muutos. Toinen todistus i:n alkuperäiseen oloon on se että edellinen tavu hienontuu (dilueerautuu). *Vatjan* kielessä, jossa on sama ilmiö, on kyllä vielä *pantu* ja partitivin päätteeksi päälliseksi, vaan se kieli onkin erittäin taipuvainen kaksi päätettä päällekkäin panemaan. Vertaa esim. illativin muotoja.

§ 24. Niinkuin edellisestä ~~s~~ännöstä näkyy, ei ole virossa vokaalimuutokset monikon i:n edessä kuitenkaan niin peräti eroavaiset suomesta. Pää-eroitukset ovat että 1) a (= suomen ä) kaksitavisissa

monesti muuttuu u:ksi, kun ä, e (ei) tai õ on edellisen tavun vokaalina. 2) a (= suomen a tai ä) monitavuisissa sanoissa on aivan muuttumatta. 3) i ja u peräti katoovat kaksitavuisista yhdessä monikon i:n kanssa. — Kaikkein suurin eroitus on kuitenkin siinä että monikon partitivin ja vielä enemmän muiden monikon sijojen merkinä niin usein ei olekaan i, joten tällaisista vokaalimuutoksista ei voi olla puhettakaan.

Muistutus. Eri-tapa, jolla a tavallisesti muuttuu, kun vastaavainen suomen sana päättyy ü:hän ja kun se päättyy a:han, on myös selvänä todistuksena että virossa vokaalisointu ennen on ollut voimassa.

§ 25. Imperfektin i:n edessä tapahtuvat seuraavat vokaali-muutokset:

a) Ykstavuisissa verbeissä pitkät vokaalit lyhenevät, ja o muuttuu õ:ksi. Esim. *ŷain* (ŷaama) = sain, *ŷain* (ŷääma) = jäin, *ŷõin* (ŷõõma) = söin, *ŷõin* (ŷooma) = join.

b) Niissä harvoissa kaksitavuisissa, joilla on lyhyempi imperfektin päätte, katoaa loppuvokaali a tai e i-päätteen edeltä. Esim. *heitin* (heitma) = heitin, *juotin* (juotma) = juotin, *juoksin* (juoffin) = juoksin, *pääsin* (peazin) = pääsin, *olin* (olin) = olin, *panin* (panin) = panin, *purin* (purin) = purin, *tegin* (tegin) = tein; *naerin* (nauroin), *maksin* (maksoin), *laulin* (lauloin).

Muistutus. Imperfektissäkin on siis vokaalimuutos jokseenkin suomentapainen; se eroitus vaan on että a silloinkin katoa, kun se suomessa o:ksi muuttuu. Suurempi eroitus on kuitenkin isinä että koko i-päätettä virossa vaan harvoissa sanoissa käytetään.

§ 26. Komparativin päätteen edessä

1) Loppu-a (samoin kuin suomessa a ja ä) muuttuu kaksitavuisissa vartaloissa e:ksi. Esim. *arwem* (vart. arwa) = harvempi, *märjem* (v. mārğa) = mārjempi, *pařem* (pařa) = pahempi, *fõwem* (fõwa) = kovempi.

Poikkeus. Muutama pieni osa lyhyttävuisista pitää kuitenkin amsa muuttumatta. Esim. pūham = pyhempi, wižam = sitkeämpi, wiham = katkerampi, wažam = vakavampi.

Muistutus. Meidän supistuvaisia vastaavissa pysyy tietysti a muuttumatta, ja niin myös, samoin kuin suomessa, kaikissa monitävuisissa. Esim. puhtam = puhtaampi, kawalam = kavalampi.

2) Loppu-u niin-ikään muuttuu e:ksi kaikissa kaksitävuisissa, jotka nominativissa loppuvokaalinsa pois heittäväät. Esim. hullēm (nom. hull) = hullumpi, pašsem (n. pašš) = paksumpi. — Mutta sitä vastaan firjum (n. firju) = kirjavampi, hāppum (n. hāppu) = happamempi, wiłum = vilumpi.

Poikkeus. U kuitenkin pysyy muuttumatta niissä vartaloissa, joissa sen edellä on j. Esim. waljum (nom. wali) = valjumpi.

§ 27. Passivin päätteän edellä muuttuu vartalon loppu-a ainoasti niissä kaksitävuisissa e:kai, joissa se seisoo p:n, r:n, š:n tai t:n perässä taikka kun konsonantti sen edeltä on pois pehmennyt. Esim. tapeti (tapan) = tapettiin, naeretagu (naeran) = naurettakoon, mašjetud (mašjan) = maksettu, heidetud (heidan) = heitetty, jaetaše (jagama) = jaetaan, weeti (wedama) = vedettiin. Niin myös aeti (ajan) = ajettiin.

Mutta sitä vastoin pysyy a muissa kaksitävuisissa ynnä myös kaikissa monitävuisissa muuttumatta. Esim. fošutati (fošutan) = kuohutettiin, walatud = valettu.

§ 28. Johtopäätteitten edellä ovat vokaalimuu- tokset niin erilaiset eripäätteitten edellä että täytyisi juetella suuren joukon noita päätteitä. Mainittuin muutosten selitys lykätään siis sopivammin johto-oppiin.

6) Keskivokaalin pois-heitto.

§ 29. Kaikki hämäläis-murteet heittävät mielellään pois lyhyen vokaalin keskimmäisestä tavusta, jos edellinen tavu on pitkä (pitkävokaalinen, diftonginen tahi konsonantilla suljettu), ja kolmas tavu lyhytvokaalinen. Jos tämän kolmannen tavun vokaali tai vututus- tahi johtopäätteen lisään tullessa tai muusta syystä katoaa, niin palajaa keskivokaali jälleen. Esim. gen. afna = ikkunan, vaan nom. afen; õmblen = ompelen, vaan õmmelða = ommella; rõõm[af] = riemuisalla, nom. rõõmuš, rõõmuštan = riemuitsen.

Muistutus. Ensimmäinen tavu virossa usein näkyy avonaiselle, koska pehmeä sääntämistapa on tehnyt kaksinkertaisen konsonantin yksinkertaiseksi. Pitää siis aina muistaa vastaavaan suomalaisten sanain konsonantti-suhdetta. Esim. tütre (n. tütar) = tyttären; samoin säännössä jo mainittu afen.

§ 30. Keskivokaalin heitto l. *keskiheitto* tapahtuu virossa seuraavalla tavalla:

a) Kolmitavuisissa, johtamattomissa nomenvertaloissa säilyy keskivokaali nominativissa ynnä siitä syntyvissä sijoissa, siitä syystä kun niissä loppuvokaali on poissa. Sitä vastaan se katoaa genitivissä ynnä siitä tulevissa sijoissa. Esim. peial = peukalo, part. peialt = peukaloa, gen. peigla = peukalon, adess. peiglal = peukalolla; šammal = sammal, mon. gen. šammalbe = sammalten, iness. šamblaš = sammalessa; tütar = tytär, part. tütart = tytärtä, allat. tütrele = tyttäreille; feeme = siemen, mon. gen. feemete = siementen, elat. feemnešt = siemenestä.

Mutta sitä vastaan, jos ensi-tavuu on lyhyt tai toinen konsonantilla suljettu, ei tapahdu keskiheittoa. Esim. šamar = kamara, gen. šamara = kamaran; raa-

mat = kirja (vert. raamattu), g. raamatu = kirjan;
faewand = kaivanto, g. faewandu = kaivannon.

Muistutus 1. Näissä keskiheittoisissa sanoissa tapahtuu usein konsonantin väliin-pisto, vert. § 19.

Muistutus 2. Monessa sanassa tapahtuu nominativissa ynnä siitä syntyvissä sijoissa konsonantin pehmenys, jota ei vastaavissa suomalaisissa sanoissa voi olla, kun ei niistä loppuvokaali katoa. *Œ*-päätteisissä on tietysti tämä seikka yhtäläinen molemmissa kielissä. Esim. ylläpantu peial = peukalo, vaan fannel (g. fandle) = kannel (g. kantelen). Useimmiten, varsinkin lainasanoissa, pysyy kuitenkin konsonantti pehmenemättä. Esim. rihter (Saks. Richter) = tuomari, g. rihtri.

Poikkeuksia. Löytyy sentään melkoinen joukko sanoja, jotka eivät keskiheittoa suvaitse.

1) Sangen moni lainasana, joissa on se syynä että alkukielessä keskitävy on pitkä. Esim. fandari (nom. fandar) = santarmin; pohmeli (n. pohmel) = pohmelon (ven. pohmeelje); watmanis l. wadmanis (n. watman l. wadmal) = sarassa (ruots. vadmal pitkällä a:lla); pitferi (n. pitfer) = pitseerin; martira (n. martir) = marttiiran; muubeli (n. muubel) = kaavan (saks. Modell); herbelis l. herberis (n. herbel l. herber) = majassa l. kortteerissa (saks. Herberge); faameli (n. faamel) = kamelin (saks. Kameel). — 2) Muutamat harvat sanat, joissa yhteensattuvat konsonantit olisivat Virolaisellekin kovin vaikeat ääntää. Esim. aadleri (n. aadler) = kotkankuvan, fööršneri (n. fööršner) = turkkikauppiaan (saks. Fürstner), määfferi (n. määffer) = kaupanvälittäjän (saks. Wäffer). — 3) Kaikki uli-, ani-, ini-, ina-, uni-, ori-päätteiset, joita ei kuitenkaan ole enempää kuin aivan muutamia. Esim. fiuguli (n. fiugul) = joku vesilinnun laji, fonfufi (n. fonfuf) = konsulin, fuusmani (n. fuusman) = kuusaimen, farmanin (n. farman) = taskun, Wiitina (n. Wiitin) = naisen nimi, firtfinaf (n. firtfin) = ritinällä, rätiinällä, falfuni (n. falfun) = kalkkunan, marmor (n. marmor) = marmoran, wošwori (n. wošwor) = fosforin.

Sitä vastoin kaikki el-, en-, er-päätteiset ynnä myös useimmat al-, ar-päätteiset vaativat keskiheittoa.

b) Niissä sanoissa, jotka johtopäätteillä uru (suom. uri), me (suom. ime) ja fa (suom. sa) tulevat kolmi-

tavuisiksi, käypi aivan samalla tavalla. Esim. fangru (n. fangur) = kankurin, tuhfru (n. tuhfur) = tuhkurin, istmel (n. iste) = istuimella, pühfmed (n. pühfe) = pois la'aistut rojut, rõõmja (n. rõõmus) = riemuisan, õnja (n. õnnis) = autuaan, onnellisen, armja (n. armas) = armaan.

Muistutus. Sitä vastoin uri-päätteellä syntyneet johdannaiset aina pitävät keskivokaalin, ja samoin myös ari-, ari-päätteiset enimmäiten lainatut vartalog, joilla on sama, tekijää osoittava merkitys. Esim. tappuri (n. tappur) = tappurin, fiifuri (n. fiifur) = kiikkujan, parfari l. parfali (n. parfari l. parfali) = nahkurin, fuppari (n. fuppar) = kupparin, juomari = juomarin, trüffari l. trüffali (n. trüffari l. trüffali) = kirjapainajan.

Samoin on, luultavasti erehdyksestä, vokaali säilynyt muutamissa ari-, ari-, ara-päätteisissä vartaloissa, joilla ei yllämainittua merkitystä ole. Esim. marmari = marmoran, faštari (n. faštar) = kastarin, pillari = patsaan (ruots. pelare), haufari = viskaimen l. äyskärin (ruots. öskar), ümmara = ympyriäisen, fummara l. fummara = kuperan, ontevan, tummali = päreen tynkän.

Sitä vastaan ere-, eri-päätteiset lainasanat, jotka tekijää osoittavat, noudattavat muiden er-päätteisten tapaa (katso edellistä sääntöä). Esim. jäägri = metsämiehen, fipre l. fipri (n. fipper) = laivurin, kipparin.

Poikkeus. @-päätteisistä adjektiveista ainoasti seuraavat pitävät keskivokaalin: fääbus l. feabus = könttyräinen, g. fääbuja, laibus = moitittava, laitettava, mööbus = vaikuttavainen, tenhoisa, naerus = naurettava, naurulle halukas, rammuš = voimallinen, fiivus = siivo. Sanalla tõrguš l. tõrfuš = vastahakoinen on molemmat muodot.

c) Lyhyt vokaali katoaa myös kolmannestakin tavusta nelitavuisissa lainasanoissa, joiden toinen tavu on pitkä. Esim. pooffaltri (n. pooffalter) = kirjanpitäjän l. puukhollarin, šalpeetri (n. šalpeeter) = salpietarin, fartuhweli (n. fartuhwel) = potaatin l. maa-perunan, aapoštli (n. aapoštel) = apostolin.

Poikkeus. Heittämättä säilyy kuitenkin vokaali, koska kolmas tavu alkukielessä oli pitkä, ynnä muutenkin muutamissa harvoissa sanoissa ilman erinäistä syytä. Esim. *hospitali* = sairaahuoneen (saks. *Hospital* pitkällä a:lla), *fiferberi* = karvais- l. tikelperi-marjan (saks. *Stachelbeere*), *peeterseli* = persiljan (saks. *Petersilie* pitkällä i:llä), *tiirefftori* (n. *tiirefftor*) t. *tiireffre* (n. *tiireffter*) = johtajan l. tirehtöörin, *noovemberi* l. *noovembri* = marraskuun.

d) Useimmista kaksitavuisista a-päätteisistä verbeistä ynnä myös muutamista e-päätteisistä katoa loppuvokaali, koska taivutettaessa kolmas tavu tulee lisään. Esim. *hoidfin* (vart. *hoida*) = hoidin, *andfu* (v. *anda*) = antakoon, *naerma* (v. *naera*) = nauramaan, *tunnud* (v. *tunde*) = tuntenut.

Poikkeus. Muutamat kuitenkin säilyttävät loppuvokaalinsa. Esim. *jeastama* = säästämään.

Muistutus. Loppuvokaalit i ja u sitä vastaan eivät verbeistä koskaan katoa; ei myös a eikä e, kun ne suomen supistuvaisten pitkää vokaalia vastaavat. Esim. *hauduma* = hautamaan, *leppinud* = leppynyt, *raugema* = raukeemaan, *vastama* = vastaamaan.

e) *Œ*-päätteellä kolmitavuisiksi tulleista verbeistä katoa keski-e, mutta palauu tietysti jälleen niissä muodoissa, joissa loppuvokaali katoa. Esim. *aßfema* = astelemaan, mutta *aßfelba* = astella, *ütlen* = juttelen, mutta *ütelnud* (l. *öelnud*) = jutellut, *tößtfein* = nostelin, mutta *tößtelge* = nostelkaa.

Sitä vastaan säilyy keski-vokaali nelitavuisissa *ele*-päätteisissä ja niin myös enimmiten *ne*-päätteellä kolmitavuisiksi tulleissa verbeissä. Esim. *wäristelen* = väristelen, *venitelen* = venyttelen; *suurenen* = suurenen, *förgenen* = korkonen.

Poikkeuksia. 1) Seuraavissa kolmitavuisissa, *ele*-päätteisissä säilyy kuitenkin vokaali: *kaitfelen* = kaittelen, *kaßwelen* = kasvelen, *müßfelen* = piekselen, *tappelen*, *nängelen* = naukuelen, *raibelen* = vetelehdin, *vastafelen* = vastaelen; *faebelen* l. *faeblen* =

kaipaelen, müüistelen l. müüstelen = myöskentelen, ſaatelen l. ſaatfen = saattelen, ſöitelen l. ſöitfen = ajelen (vert. länsisuom. pois-soittaa). Nöutelen = neuvottelen on vaan näöksi poikkeevainen, sillä suomesta näkyy että se oikeastaan on nelitavuinen.

2) Muutamista harvoista nelitavuisista efe-päätteisistä vokaali tavallisesti katoaa: augubfen l. augufelen = houkuttelen, aſwatfen l. aſwatelen = houkuttelen, ſönabfen l. ſönatelen = sanelen. Sanoista ohtfen l. ohtfen = rasittelen, ja fiuſtfen l. fiuſatelen = kiusaelen on kaksikin välivokaalia karissut.

3) Sangen useasta ne-päätteisestä heitetään keski-vokaali pois. Esim. leignen = löyhkenen, hapnen = happenen, aegnen = kypsän, waiſnen = vaikenen. Seuraavilla on molemmat muodot: laſtunen ja laſtnen = lahkoan, öigenen l. öignen = oikenen.

Muistutus. Murteittain heitetään tai pidetään vokaali sangen usein vastoin tätä sääntöä; mutta tässä on noudatettu Wiedemann'in sanakirjassa yleisimmäksi merkittyä tapaa.

f) Kaksitavuisten vartaloin loppuvokaali enimmiten jo nominativissakin katoaa, koska ne tulisivat kolmitavuisiksi seuraavain adjektivisten tai substantivisten johtopäätteitten kautta: ne (suom. nen), lif l. rif (suom. lias ja llinen), lane l. line (suom. lainen), la (suom. la), mine, mene l. mane (suom. mainen), duſ (suom. uus, us), taikka myös adverbipäätteellä mal l. mel. Niin myös joskus muſ-päätteen edellä. Monien poikkeusten tähden täytyy meidän katsella jokainen näistä päätteistä erikseen.

1) Ne-päätteen edellä *voivat* loppuvokaalit a, e ja u tavallisesti kadota. Esim. raudne = rautainen, ölgne = olkinen, pitfne = pitkäinen.

Sitä vastoin i ei katoa koskaan, eikä myös, paitsi harvoissa sanoissa, meidän supistuvaisten l. kontraktisten pitkää vokaalia vastaava a ja e. Esim. ſiibine = silkkinen, teibane (n. teiwaſ) = seipäinen, raſene (n. raſe) = rakeinen, haigene (haige) = kivuloinen.

Muistutus 1. Melkein kaikilla, jotka loppuvokaalin tällä tavoin pois heittävät, on kuitenkin myös täyteläinen sivumuoto. Esim. rauane l. raudne = rautainen, männane l. mänbne = män-tyinen: ölene, ölgine l. ölgne = olkinen.

Muistutus 2. Loppuvokaalin poisheitto riippuu sen edellisistä konsonanteista. Kaikki kolme, a, e tahi u, katoovat, kun edellä on b, g, l yksinään tahi konsonantti-yhtiöt lb, nb, lg, rg, ht. Paitsi sitä vielä a katoaa b:n, rb:n, rd:n, hf:n, ff:n, ll:n, f:n, t:n perästä, ja e puolestansa mb:n, sf:n, m:n, mm:n, r:n, lw:n jälkeen. Esim. keebne (vart. keebe) = vitjallinen, fiudne (v. fiudu) = säikeinen, liigne (v. liiga) = liikainen, roogne (v. roogu) = ruokoinen, faelne (v. faela) = kaulainen, tuufne (v. tuufe) = tuulinen, fuibne (v. fuiba) = kultainen, muibne (v. muilu) = menneenvuotinen, mänbne (v. mänba l. mänbu) = mäntyinen, endne (v. ende) = entinen, jalgne (v. jalga) = jalkainen, ölgne (v. ölgne) = olkinen, halgne (v. halgu) = halkoinen, argne (v. arga) = arkainen, orgne (v. orgu) = orkoinen, laaksoinen; — urbne (v. urba) = urpinen, wörbne (v. wörba) = vertainen, nahne (v. nahfa) = nahkainen, waefne (v. waefe) = vaskinen, äärne (v. ääre) = äärinen, pilvne (v. pilve) = pilvinen.

Kaikkien muiden konsonanttein ja konsonantti-yhtiöin perästä a, e, u enimmäen säilyvät, varsinkin j:n, f:n, p:n, t:n ja n:n jälkeen. Esim. marjane = marjainen, nofane (v. noffa) = nokkainen, noobane (v. noota) = nuottainen, malgane (v. mal!) = malkainen, naezine = naisellinen, föiene = köysinen, förrene = korsinen, määraue = määräinen, järvene = järvinen.

Poikkeuksia. Yhtähyvin on useita sanoja, jotka eivät heitä pois vokaaliansa, vaikka sen edellä olevat konsonantit sen sallisivat. Esim. leiwane (v. leiba) = leipäinen, lauane (v. lauba) = lautainen, märjane (v. märke) = märkäinen, põllune (v. põlbu) = peltoinen, rohune (v. rohju) = ruohoinen.

Päinvastoin on niitäkin, jotka vastoin sääntöä heittävät pois vokaalin. Esim. põõzne (nom. põõzgaš) = pensainen, riidne (n. riite, g. riide) = vaatteinen (vert. riisua), margne (n. maraš) = varkainen, paistne (n. paiste) = paisteinen, paifne = paikkainen, nurfne = nurkkainen. Nämät ovat nähtävästi enimmäen erehdysmuotoja, joihin yhdenkaltaisuus luvallisten keskiheitto-muotojen kanssa on viekoittanut.

2) Adjektivisen *li-*päänteen edellä:

a) Verbivartaloin loppuvokaali melkein aina kato, oli se mikä tahansa, yksinpä silloinkin, kun se meidän supistuvaisten pitkää vokaalia vastaa. Esim. *andlif* (pres. *annan*) = antelias, *põõrlif* (pr. *põõran*) = pyörimään taipuisa, *weerlif* (pr. *weeren*) = vieremään taipuisa, *rõõmlif* (pr. *rõõmin*) = rosvoomaan halukas, *leplif* (pr. *lepin*) = leppyisä, *paflif* (pr. *pafun*) = tarjoilevainen, *pelglif* (pelgan, pelata) = pelkääväinen, *pilflif* (pilfan, pilgata) = pilkkailevainen.

Samaten myös monitavuisissa *unušlif* (pr. *unuštan*) = unohtelias, *fannatlif* (pr. *fannatan*) = kärsivällinen.

Poikkeuksia. Vokaali säilyy ainoasti seuraavissa: *kaitfelif* = kaitsevainen, *kuulelif* = kuuliainen, *leplif* l. *leplif* = leppyisä, *õpilif* = oppimaan halukas, *õpetalif* = opettavainen, *soovilif* l. *soomlif* = hyvänsuovainen, *tunnelif* l. *tundlif* = ymmärtäväinen, ja *watwalif* = valpas.

β) Nomen-vartaloin loppuvokaali, olkoon mikä tahansa, samoin melkein aina kato *b:n*, *g:n*, *f:n*, *p:n* perästä ja enimmäiten *b:n*, *l:n*, *t:n* perästä. Esim. *ülblif* (*ülbe*) = ylpeä, *orglif* (v. *orgu*) = orkoinen, *paiflif* (v. *paifa*) = paikallinen, *rašlif* (n. *raškaš*) = vaivaloinen, *šoplif* (v. *šoppi*) = sopillinen, *põudlif* (v. *põuda*) = poutainen, *healif* (v. *heale*) = äänellinen, *puhtlif* (n. *puhaš*) = puhtaanlainen.

Sitä vastoin se aina pysyy *j:n* perässä, melkein aina *r:n*, ja enimmäiten *m:n*, *n:n*, *š:n* (*ž:n*) sekä *w:n* perässä. Esim. *orjalif* = palvelemaan kernas, *naerulif* = naurettava, *wõimalif* = mahdollinen, *piinalif* = piinallinen, *neitšlif* = neitsellinen, *lapšelif* = lapsellinen, *naeželif* = vaimollinen, *taewalif* = taivaallinen.

Monitavuisien nominein loppuvokaali melkein aina kato, ja niilläkin parilla sanalla, jotka sen voivat säi-

lyttää, on vokaaliton sivumuoto. Esim. funingliff = kuninkaallinen, inimliff = inhimillinen, fudameliff l. fudamiff = sydämellinen.

Poikkeuksia. 1) Niissä sanoissa, jotka l:n, n:n, r:n perästä voivat heittää pois loppuvokaalinsa, on tämä melkein aina e. Esim. äärliff = äärellinen. 2) Useimmiten säilyy loppuvokaali st:n perässä. Esim. iustiliff = iloinen.

Muistutus. Sit-päätteisistä, nomen-vartaloista johdetuista adjektiveista paljon enemmän kuin puolet tällä tavoin heittävät pois keski-vokaalin. Joillakuilla on sentään molemmat muodot. Esim. meefliff l. meeffiff = mielevä, mielinen, waenuliff l. waenliff = vihollinen.

3) Substantivisen ja adjektivisen lane= (suom. lainen) päätteeseen edestä juurisanan loppuvokaali melkein aina katoa, oli se mikä tahansa. Esim. Mustlane = Mustalainen, saarlane = saarelainen, Lättlane = Lättiläinen, peendlane (peene) = hienonlainen, hirmlane (hirmu) = pelkääväinen, ilglane (ilge) = ilkeä, ahtlane = ahtaalainen.

Sitä vastaan pysyy vokaali substantivisen ja adjektivisen line= (suom. llinen) päätteeseen edessä, siitä syystä kun päätteessä alkuaan on ollut kaksi ll:ää ja siis johdetun sanan keskitävy suljettu (vert. § 29).

Poikkeuksia. Lainen-pääte on virossa usein saanut muodon line, eikä lane. Tämä on sitten hämmäntynyt line= (-llinen) päätteeseen kanssa, joten on syntynyt jommoinkin joukko erehdysmuotoja.

Line= (lainen) päätteellä johdetut substantiivit melkein aina pitävät keskivokaalinsa, ja niin myös useimmat adjektivit. Päinvastoin löytyy kymmenkunta adjektiveja, joista vokaali on kadonnut line= (llinen) päätteeseen edeltä, ynnä vielä pari kymmentä, joilla on molemmat muodot. Näissä, samoinkuin myös samantapaisissa line= (lainen)-päätteisissä adjektiveissa, on loppuvokaalin edellä enimmäkseen b, g, f, p, t, juuri harvoin joku muu konsonantti. Esim. Suudaline (mutta Suudlane) = Juntalainen, vastaline (mutta

wasflane) = vastustaja, hõimuline = heimolainen, araline (mutta arglane) = arkalainen, fiifiline (mutta fiifilane) = täynnä kilpiä (esim. kankaan mynstäri), rähniline = tikan näköinen, kirjava; — foopline (foobaes) = kuopallinen, aegline l. ajaline = ajallinen, mätline l. mättaline (mätas) = mättäällinen.

4) Adjektivisen rif-päätteen edestä loppuvokaali katoa aina, substantivisen nif- (l. mif-) päätteen sekä adverbisen wel- (l. wal-) päätteen edestä melkein aina, ja adjektivisen mine- (l. mane-, mene-) päätteen edestä enimmiten. Esim. miitriif = viettäväinen, vieruinen, aebnif = puutarhuri, förtšnif l. förtšmit = krouvin isäntä, liifwel (liifuda) = liikkeellä, ferfwel (ferfida) = pöhössä, löyhällään, äärmine = äärimmäinen, fešmine = keskimäinen.

Muistutus. Adverbipäätteet mine, miži, mište, jotka tulevat mine-päätteisestä verbisubstantivista, eivät salli loppuvokaalin poisheittoa edessään. Niiden mukaan myös useimmat nomenista syntyneet samallaiset pitävät vokaalin. Esim. piiramiji (piirata) = piirissä, kaaritellen, pitfamiji, pitfamine l. pitfamiste = vähitellen, ristamiji l. ristmiji = ristissä.

5) Duš-päätteen edellä, jolla useimmat sekä nomenit että verbit muodostavat abstraktisia substantiiveja, katoa loppuvokaali a melkein aina ja e usein. Esim. halbbuš (v. halba) = halpuus, argbuš (v. arga) = arkuus, tuimbuš (v. tuima) = tuimuus, šalgbuš (pres. šalgan) = salaaminen, pölgbuš (pr. pölgan) = ylenkatse, noorbuš (v. noore) = nuoruus, faugbuš (v. fauge) = kaukaisuus.

Sitä vastoin i aina pysyy, e enimmiten ja a joskus. Esim. loffiđuš = tuhmuus, julgeđuš = rohkeus, orjđuš = orjuus.

6) Muš-päätteen edeltä katoa loppuvokaali ainosti näissä kahdessa sanassa: tundmuš (tunnen) = tunto, ja fulgmuš (fulguda) = sulkeumus.

Mutta sitä vastoin esim. selgamuš = taakka.

g) Joskus harvoin katoa ijaš-päätteisistä sanoista i. Esim. tähtijaš l. tähtijaš = merkillinen.

§ 31. Koska keskiheittoisiin sanoihin vielä tulee johtopäätteitä lisää, niin ne ovat melkein aina liitettävät supistettuun muotoon. Esim. tütrene (tütar, tütre) = tyttärinen, tütruf l. tüdruf = pieni tyttönen, feemnefaš l. feemefaš (seeme, feemne) = siemenikäs, liifmeline (liige, liifme) = jäsenellinen, õnfaš (õnniä, õnfa) = autuus, õmbluš (õmblen, õmmelba) = ompelus, õmblif = hämähäkki (ompelija), aegfašte (aeguš, aegfa) = aikaiseen, findluš (findel, findla) = kiinteys, lujuus, šamblif (šammal, šambla) = sammalikko.

Poikkeus. Verbi-pääte ba l. ta ynnä siitä syntyvä substantivipääte bus l. tuš vaativat kuitenkin aina keskivokaalin pysymistä, koska loppuvokaali niiden edestä katoaa. Esim. õnništan = autuutan, õnništus = autuus, šemenban = siennän l. kylvän, šemenbus = kylvö.

§ 32. Kaikkien äänimuutosten sekä taivutus-päätteitten suhteen noudattavat keskiheittoiset sanat niitä sääntöjä, jotka heitä koskivat, jos olisi heissä vielä alkuperäinen tavumääränsä jäljellä.

D. Oikokirjoitus.

§ 33. Tätä nykyä Virolaiset yhä enemmän alkavat noudattaa suomalaista kirjoitustapaa, niin paljon tietysti kuin heidän kielensä eri-luonne sallii. Uudessa kirjoitustavassa ei ole jäljellä muuta tarpeetonta eroitusta kuin että kaksinkertaisia konsonantteja sanain lopussa tavallisesti vielä kirjoitetaan yksinkertaisiksi, esim. *fuf* = kukko, *nup* = nuppu, *nõm* = nummi, *fõn* = konna *), ja *ʏ* ü:llä, jossa jälkimäisessä seikassa kuitenkin Suomalaisten pitäisi mukaantua Virolaisten tapaa myöten, koska se on järjellisempi.

Muistutus. Sitten kyllä vielä jäisi viroon meille outo ö (epäselvä ö), vaan sillä onkin omituinen ääni, jota meillä ei ole.

§ 34. Useimmissa virolaisissa kirjoissa käytetään kuitenkin vielä vanhaa, perin luonnotonta kirjoitustapaa, joka tekee viron sanat paljon oudommiksi Suomalaiselle kuin mitä ne oikeastaan ovat. Pitkä vokaali, näet, kirjoitetaan kaksinkertaisella puustavilla ainoasti semmoisissa tavuissa, jotka ovat konsonantilla suljetut, muuten vaan yhdellä. Esim. *loom* = luoma, *elävä*, *loma* = luoman; *tuulb* = tuulta, *tule* = tuulen; *maaß* = maassa, *ma* = maa.

Avonaisessa tavussa olisivat tällä tavoin pitkät ja lyhyet vokaalit tulleet eroittamattomiksi. Sen estä-

---

*) Akademiikko Wiedemann kirjoittaa ne sanakirjassaan suomen tavalla; mutta eipä hänkään sentään kun samallaiset konsonantit tulevat toisen konsonantin eteen. Esim. *petma* (pettma) 1:nen infin. *petta* = pettämään, pettää.

miseksi keksittiin muka se keino että lyhyen vokaa-
lin perästä kirjoitettiin konsonantti kaksinkertaiseksi.
Mutta siitä tietysti seurasi että yksinkertaisia konso-
nantteja ei voitu eroittaa kaksinkertaisista. Aivan
yhtäläisiksi tulivat siis lukemattomat sanat, esim. marraš
= varas ja varras, fälla = kala ja kallista (imperat.),
fotti = säkin (fotti) ja säkkiin (fotti), alla = ala ja
alas (alla).

II. Muoto-oppi.

A. Nominein Deklinationi.

§ 35. Vironkin kielessä tapaamme kaikki ne deklinationi-sijat, mitkä suomessa. Onpa sillä vielä kuudestoistakin sija lisäksi, jota voisi terminatiiviksi nimittää. Muutamia näistä sijoista ei kuitenkaan Virolainen enää käytä muuten kuin partikeleissa.

§ 36. Deklinationi-sijain päätteet ovat virossa seuraavat:

a) Nominativilla (Ahrensin definitivillä) yksikössä ei ole päätettä enempää kuin meilläkään. Päinvastoin on vartalo virolaisessa nominativissa melkein aina lyhennetty, joka suomessa ainoasti muutamissa monitaivusten lajeissa tapahtuu. Se muodostuu seuraavalla tavalla:

1) Kun suomalainen nominatiivi vartalon lyhetyä päättyy l:ään, r:ään, š:ään tai t:hen, niin on virolainenkin samallinen. Esim. *šammal*, *tütar* = tytär, *šammaš*, *ašnuš* = ahneus, *šarjaš*, *rifaš*, *neifit* = neitsyt, *šurnud* = kuollut.

2) Kun suomalainen nominatiivi, vartalon lyhetyä ja enimmäen loppukonsonantin muututtua, päättyy n:ään, niin virolainen senkin vielä jättää pois. Esim. *ežimene* = ensimmäinen, *šooletu* = huoleton, *šeeme* = siemen, *šüba* = sydän, *ište* = istuin.

3) Kun suomalainen nominatiivi vokaaliin päättyy, on virolainen senmukainen ainoasti yksitavuisissa,

lyhyttävyydessä kaksitavuisissa ynnä niissä e-päätteisissä, jotka meidän supistuvaisia vastaavat. Esim. *maa*, *öö* = *yö*, *mezi* = *vesi*, *talv* = *talo*, *hoone* = *huone*, *anne*, *pere*.

Poikkeus. Parissa sanassa on kuitenkin vanhempi muoto es vielä jäljellä, joista se suomessa jo on kulunut. Ne ovat *tuores* = *tuore*, *hernes* = *herne*, *helmes* = *helmi*, *önes* = *onsi* (ikäänkuin *onne*, *onteen*), *terneš* = *juustomaito*. Sanoissa *äes* = *äes*, ja *ees* = *ies* on suomessakin *š*; virossa niiden rinnalla myös kuuluvat *äfe*, *ife*.

4) Muissa tapauksissa, paitsi edellisessä lohossa mainituissa, on vartalon (= suomalaisen nominativin) loppuvokaali kadonnut. Esim. *Šumal* = *Jumala*, *haamif* = *haavikko*, *ammet* = *ammatti*, *rohfe* = *rohkea*, *ransas*, *laem* = *laiva*, *metš* = *metsä*, *lind* = *lintu*, *fand* = *kanto*, *narr* = *narri*, *järw* = *järvi*.

Muistutus. Loppuvokaalin kadottua vokaaliutuu sen edellä oleva j aina i:ksi. Esim. *wilj* = *vilja*, *kari* = *karja*, *ahj* = *ahjo*. Näistä ovat *aji* (g. *ašja*) = *asia*, ja *fabi* (g. *fabja*) = *kavio* suomessa kolmitavuiset, vaan virossa ne koko taivutuksessa ovat näiden kaltaistensa mukaiset.

Poikkeus. Onpa kuitenkin joku joukko kaksitavuisia sanoja, jotka ovat pitäneet loppuvokaalinsa nominativissa. Ne ovat enimmäkseen lainasanoja, ominais-nimiä, tahi semmoisia, joiden loppuvokaali on diftongista tai pitkästä vokaalista lyhennyt taikka jonka perästä joku konsonantti tai koko tavu on kadonnut. Viimeinkin vielä semmoisia, jotka suomessa ovat kolmitavuisia. Esim. *šohwa* = *sohva*, *herra* = *herra*, *šooma* = *Rooma*, *šistu* = *Risto*, *firju* = *kirjava* (vert. *kirjo*, ennen: *kirjoi*), *öhtu* = *ehtoo*, *šapu* = *hapain*, *fäffi* = *kätkyt*, *aasta* = *ajastaika*, *wesfi* (alk. *wesfiwi*) = *mylly*, *falju* = *kallio*, *wainu* = *vainio*. Välistä sentään ei voi seilitää syytä, esim. *piiga* = *piika*, *šaaža* = *kumpali*.

Monella näistä sanoista on sekä täydellinen että lyhennettykin muoto. Esim. *ringi* l. *riuf* = *rinki*, *rišti* l. *rišt* = *risti*, *riida* l. *riid* = *riita*, *šalme* l. *šalm* = *salmi*.

Enin osa lainasanoista ynnä myös moni nimi noudattavat kuitenkin yleistä sääntöä ja heittävät pois loppuvokaalin.

b) *Genitivi* (Ahrens'in *relativi*) on yksikössä päätteetön, sillä sen n on virossa pois kulunut. Vartalon loppuvokaali tulee takaisin ja vokaaliutunut j muuttuu jälleen konsonantiksi. Esim. *šambla* (*šammal*), *šamba* (*šammaš*), *ašnuže* (*ašnuš*) = ahneuden, *ežimeže* (*ežimene*), *šooletuma* (*šooletu*), *šeemne* (*šeeme*), *šüdame* (*šüda*), *Šumala* (*Šumal*), *šaawifu* (*šaawif*), *ammeti* (*ammet*), *laiwa* (*laiw*), *linnu* (*linb*), *narri* (*narr*), *järwe* (*järw*), *wilja* (*wilf*), *ašju* (*aši*), *ašja* (*aži*).

Muistutus 1. Niissä, jotka jo nominativissa ovat suomen mukaan pitäneet loppuvokaalinsa, on siis genitivi enimmäkseen yhdessä nominativin kanssa. Esim. *šö* (*šöš*), *talv* (*talv*), *šerra* (*šerra*).

Niissä *e*-päätteisissä, jotka meidän supistuvaisia vastaavat, on kuitenkin se eroitus että konsonantti useammassa kovenee. Samoin *ži*-päätteisissä vartalon alkuperäinen *e* tulee näkyviin ja konsonantti pehmenee. Esim. *ande* (*anne*) = anteen, *wet* (*wetj*) = veden, *tše* (*tšej*) = käden.

Muistutus 2. Koska *w* (§ 4 d) nominativissa on jäänyt kuulumattomaksi, tulee se genitivissä välistä jälleen näkyviin. Esim. *talv* l. *talw* = talvi, gen. *talwe*.

Muistutus 3. Huomattava on konsonanttein pehmenys, jonka n pois-kuluttuansakin yhä vielä vaikuttaa. Meidän supistuvaisia vastaavissa sitä vastaan tietysti konsonantti kovenee. — Huomattava myös on keskivokaalin poisheitto.

Muistutus 4. Vartalon vokaali on sangen usein virossa toinen kuin vastaavassa suomen sanassa. Esim. *kanni* = kannun, *käene* = kainun, *anni* = annon, *kelgu* = kelkan, *kufe* = kukon, *koima* = koiven.

Muistutus 5. Genitivin n on vielä säilynyt sanassa *maanti* = maantie. Yleisempi näkyy se vielä olleen Saksalaisten tullessa 13:n vuosisadan alussa. Sillä virolaisissa paikkanimissä siltä ajalta nähdään n usein.

c) *Partitivi* (Ahrens'in *indefinitivi*) yksikössä on muutamissa sanalahkoissa päätteetön, toisissa saapi päätteen *b*, toisissa *t*.

d) *Illativin* päätteenä on enimmäiten *je*, muutamissa sanoissa *ha*, *ho*. Useammissa sanaryhmissä on se aivan päätteetön.

e) *Inessivin* päätte on *ä*, *Elativin* *ät*, *Ablativin* *lt*.

f) *Allativin* päätte on *le*, *Adessivin* *l*.

Muistutus. Muutamassa partikelissa on allativin päätte aivan kuin suomen adessivin *lla*, toisissa allativin *li* vastaa myös adessivia, ilman merkityksen eroitusta. Samoin viron vanhoissa runoissa, ja niin-ikään myös Turun rantamurteessa sekä Tverin ja Inkerin Karjalaisilla on molemmilla yksi päätte.

g) *Abessivin* (Ahrens'in *Karitivin*) päätte on *ta*, *Translativin* (Ahrens'in *Faktitivin*) *fä*.

h) *Terminativi*, joka merkitykseltään vastaa meidän postpositionveja *asti* tai *saaffa*, saa päätteän *ni*. Esim. *jeatud ajani* = määrä-aikaan asti, *jaluini* = jalokoihin saakka *).

Muistutus. Meilläkin on muutamissa partikeleissa jäännös tallella tästä sijasta. Esim. *finne*, *tänne*, *muunanne*. Agricolan Uudessa Testamentissa sekä Ljungo Tuomaanpojan lainsuomennoksissa tavataan sitä vielä paljon runsaammalta. Virossakin se alkuansa varmaan sisälsi kaksi *n:ää*, koska yhä vielä vaikuttaa pehmennystä.

i) *Instruktivi* (Ahrens'in *Adverbialis*) on yksikössä tavallisesti aivan genitivin kaltainen, päätteetön.

k) Ainoasti harvalta enää ja yksistään vaan partikeleissa tavattavana ovat *Essivi*, päätteellä *na*, *Prolativi*, päätteellä *za*, *ze* l. *zi*, ja *Komitativi*, päätteellä *na*, aina suffixilla varustettu.

Muistutus 1. *Essivi* aina syntyy vartalosta (ei koskaan nominativista, niinkuin monesti suomessa) eikä koskaan salli keskivokaalin pois-heittoa. Esim. *puhtana* = puhtaana l. puhdasna, *noorena* = nuorena l. nuorna, *lapsena* = lapsena l. lasna, *uubena* = uutena l. unna.

---

*) Ahrens ei lue *Terminativa* sijojen joukkoon, vaan ansaitsee se sen nimen kuitenkin, koska sitä niin paljon käytetään.

Muistutus 2. Prolativi on vaan jäljellä sanoissa maitja — maitse, ja jdiže l. eazi = jäätä myöten.

Muistutus 3. Esimerkki komitativista nähdään lauseessa oab seižamab laudil maršinaza = pavut seisovat riihen lavalla varsinensa s. o. puimatta (Ahrensin kielioppi s. 68). Siinä ynnä muutenkin on sen päätte sama kuin myös meilläkin Rauman murteessa.

l) Monikon nominativin päätte on d.

m) Monikon genitivin päätte on de tai te.

n) Monikon partitivin päätte on tavallisesti fid (fi) tai id. Muutamissa sanaryhmissä on se semmoinen kuin 23:ssä §:ssä, vokaalimuutoksista puhuttaessa, on selitetty.

o) Useimmat muut monikon sijat syntyvät tavallisesti monikon genitivistä, niin että ne sen päätte jälkeen vielä lisäävät oman päätteensä. Esim. lehmadel = lehmillä, foertelt = koirilta.

Näiden muotojen rinnalla löytyy kuitenkin myös lyhyempiä, suomenmukaisempia, jotka partitivista syntyvät. Esim. lehmil = lehmillä, haamušt = haavoista, fufefš = sukiksi, lapffš = lapsiksi, päišť = päistä, emanbaıl = emännillä, lambaiš = lampaissa.

Muistutus 1. Tämmöisiä lyhyempiä monikon muotoja ei sovi käyttää muista sanoista kuin niistä, joiden monikon partitivi päättyy ib:een taikka u:hun, i:hin, e:hen. Ja semmoisistakin sanoista muodostetaan niitä vaan harvoin. Oikein varmaa sääntöä niiden käyttämisellä ei ole. Niissä tapauksissa, kun sana saapi kuvallisen, tilaa tai askareta osoittavan merkityksen, ovat kuitenkin ainoasti nämät lyhyet muodot luvalliset. Esim. hãriı, feul = härkiä, sikoja paimenessa; hãrgabel, figabel = härjillä, sioilla; põlul = peltotyössä, põlulubel = pelloilla, fepiı = pajassa jotain teetämässä, feppabel = sepillä.

Muistutus 2. Essivillä, komitativilla, instruktivilla ja terminativilla näkyy olevan ainoasti lyhyempi monikon muoto.

Muistutus 3. Virossa, niinkuin suomessakin on sanoja, joita ainoasti monikossa käytetään. Ne osoittavat kaluja, joissa

on useampia osia, taikka juhlia, taikka keskinäistä sukulaisuutta. Esim. tafub = rohtimet, piiffib = pöksyt, fäärib = sakset; warrub = ristiäiset, joobub = juomingit; languffeb = langokset.

§ 37. Sukupuolen eroitusta ei virossa ole enempää kuin suomessakaan.

§ 38. Eri sanalajien eriäväisyydet ilmauvat virossakin, samoin kuin suomessa, partitiveissa, yksikön illativissa, sekä monikon genitivissä. Suomalaiselle silmälle astunevat nämät eriäväisyydet ynnä myös samassa viron sukulaisuus suomen kanssa tai poikkeavaisuus siitä paraiten silmään, jos tässäkin käytän Eurénin kieliopista tutun luokkajaon. *)

§ 39. *Ensimmäinen luokka* (Eurénin 1:nen luokka, Ahrensin 3:s deklinationi) sisältäisi kaikki yksitavuiset vartalot. Ne saavat:

a) Yksikön partitivissa päätteen *b*, monikon partitivissa tavallisesti *ib*, jotka siis molemmat ovat suomen-mukaiset. Esim. maab (vart. ma) = maata, maib = maita.

Poikkeus. Sanoilla *koi* = koi, *piü* = pyy, *foo* = suo, *tee* = tie, *töö* = työ ja *tui* = kyyhkynen kuitenkin on monikon partitivissa päätte *ib*; esim. piüjib = pyitä.

b) Monikon genitivi saa päätteen *de*. Esim. maade = maiden, teede = teiden.

Poikkeus. Joskus harvoin kuuluu kuitenkin myös karjalaisia genitivejä *puie* = puiden, *luie* = luiden, *maie* = maiden.

c) Illativin yksikössä useimmat saavat päätteen *fe*. Esim. puufe = puuhun. Monikossa liitetään sama päätte genitivin perään. Esim. puudefe = puihin.

---

*) Tällä en sentään millään muotoa tahdo väittää, että se viron kielelle olisi sopivin, niinkuin myös suomen kielessä luonnollisempi, selvempi järjestys olisi suotava.

Poikkeus. Neljällä sanalla on suomentapainen illativipääte, jonka edellä kuitenkin vokaali lyhenee: maŋa (maa) = maahan, ŋuŋu (suu) = suuhun, ŋoŋo (soo) = suohon, pähä (pea, alkuaansa pää) = päähän.

§ 40. *Toinen luokka* (Eurénin 2:nen ja 4:s luokka, Ahrensin 4:nen deklinationin 2:nen luokka ynnä yks osa sanoja 1:stä deklinationista sekä 4:nen deklinationin 1:stä, 5:stä ja 6:sta luokasta), käsittäisi u- ja i-päätteiset sanat.

a) Yksikön partitivissa ovat kaksitavuiset vartalogit päätteettömät, muuttumattomat. Esim. laulu = laulua, pilli = pilliä, juttu = juttua, jagu = jakoa.

Monitavuiset saavat päätteen t. Esim. noorifut = nuorikkoa, wifaštít = viikatetta.

b) Monikon partitivissa on:

1) u-päätteisillä kaksitavuisilla kaikilla pääte ŋib, ja niin myös useimmilla hienontumattomilla (dilueeraamattomilla) i-päätteisillä. Esim. ħaffiŋib (vart. ħaffi) = hakkisia, lippuŋib = lippuja, wöŋuŋib = vesoja.

Hienontuneilla i-päätteisillä sitä vastaan on enimmiten pääte a, samoin myös välistä sivumuotona u-päätteisillä. Toisilla u-päätteisillä on aivan päätteenön sivumuoto. Näiden lyhyempäin muotoin synnystä katso § 23 lohko e ja f.

Poikkeus. Muutamilla hienontuneilla, varsinkin lainasanoilla, on kuitenkin pääte ŋib, ja päinvastoin muutamilla hienontumattomilla pääte a. Jotkut näistä viimein-mainituista viljelevät kumpaakin päätettä.

2) Monitavuiset saavat päätteen id. Esim. noorifuid = nuorikoita, wifaštíd = viikatteita.

c) Monikon genitivissä kaksitavuiset saavat päätteen de, monitavuiset te. Esim. laulube = laulujen, pillide = pillien; noorifute = nuorikkoin, wifaštite = viikatteitten.

d) Yksikön illativi:

1) Kaksitavuisissa enimmiten on päätteetön. Lyhytvokaalisissa lopputavun b, d, g kovenee pp:ksi, tt:ksi, ff:ksi Karjalan tavan mukaan. Esim. pilli = pilliin, laulu = lauluun, appi (vart. abi) = apuun, paffu (v. pagu) = pakoon.

Poikkeus. Lyhyttavuisista ne, joiden lopputavu liqidalla alkaa ynnä useammat muutkin saavat päätteän *je*. Tämän edellä kuuluu usein pehmenettyjä konsonantti-muotoja. Esim. torufe (vart. torn) = torveen, jagufe l. jause = jakoon.

2) Monitavuisissa enimmiten saa päätteän *je*. Esim. lepfufe = lepikköön.

Poikkeus. Muutamissa kolmitavuisissa ja kaikissa nelitavuisissa on se kuitenkin päätteetön. Esim. firifu = kirkkoon, pajufu = pajustoon.

e) Monikon illativin päätte on aina *je*, joka liitetään monikon genitivin perään. Esim. juttufefe = juttuihin, firifufefe = kirkkoihin.

f) Poikkeavaisia sanaparvia ovat seuraavat:

1) Ne, jotka nominativissa ovat säilyttäneet loppuvokaalinsa, saavat päätteensä monitavuisien tavalla, paitsi välistä illativissa. Esim. fäffit (nom. fäffi) = kätkyttä, firjut (n. firju) = kirjavaa, pörgut = helvettä; monikon partitivissa fäffid, firjuid; monikon genitivissä fäffite, firjute; yksikön illativissa fäffife, pörgu.

Poikkeus. Sahju = vahinko ja talju = kallio ovat kuitenkin kakstavuisien kaltaiset.

2) Kolmitavuiset *lif-* ja *nif-*päätteiset ynnä kaikki *if-*päätteiset, joilla on vielä enemmän kuin kolme tavua, saavat päätteensä kaksitavuisien tavalla. Esim. yksikön partitivissa ušflifu = uskollista, möižnifu = hovin isäntää, armufifu = armollista; monikon partitivissa ušflifufid, tavallisesti kuitenkin vähän lyhennet-

tynä ušlifufi, möiznifufi(b), armolifufi(b); monikon genitivissä möiznifude, armulifude; illativista katso *d* 2 poikkeusta.

3) Tähän luokkaan kuuluu koko joukko keskeittäisiä sanoja. Niillä on päätteensä monitavuisen tavun mukaan ja liitetään nämät päätteet aina supistettuun muotoon. Esim. *kamber* = kammari, gen. *kambri*, p. *kambrit*; *kufur* = kukkaro, ill. *kufurufe*, mon. gen. *kufurute*.

Poikkeus. Joskus kuuluu tähän kuuluvilla sanoilla myös päätteetön illativi. Esim. *kambri* l. *kambriše* = kammariin.

§ 41. *Kolmanteen luokkaan* (Eurén'in 3:s luokka, Ahrens'in 4:n deklinationin 9:s ja 11:s luokka ynnä yks osa sanoja 1:stä deklinationista sekä 4:n deklinationin 1:stä, 5:stä sekä 6:sta luokasta) kuuluisivat *a*-päätteiset vartalot.

a) Yksikön partitiivi on sama kuin edellisessäkin luokassa, kaksitavuisilla päätteetön, monitavuisilla varustettu *t*:llä. Esim. *rooga* = ruokaa; *ema* = emää; *emandat* = emäntää.

b) Monikon partitiivi:

1) Kaksitavuisissa enimmiten päättyy vokaalilla *u*, *i* tai *e*, joiden synty on selitetty § 23 c.

Poikkeus. Lyhytvokaalisilla on enimmiten päätte *ib*. Esim. *emafib* = emiä, *pajafib* = pajoja.

Onpa kuitenkin näissäkin muutamilla säännön mukainen partitiivi. Esim. *kafu* = kaloja, *munt* = munia, *peji* = pesiä.

2) Monitavuisissa saa, samoin kuin edellisessäkin luokassa, päätteetön *id*. Esim. *emandatib*.

c) Monikon genitivi, samoin kuin edellisessä luokassa, saa kaksitavuisissa päätteetön *de*, monitavuisissa *te*.

Poikkeus 1. Ne kaksitavuiset, joiden ensimmäisessä tavussa on diftongi tai pitkä vokaali, ja joiden lopputavu *t*:llä, *n*:llä

tai rillä alkaa, saavat päätteensä ja kadottavat sen edeltä loppuvokaalinsa. Esim. ruunte = ruunain, foerte = koerain, pöonte = pienain, paeite = paulain.

Niin myös sanoissa ofete = oksain, safete = herrain, otete = loppujen ja witete = vitsain.

Poikkeus 2. *Ga*-päätteisillä vartaloilla on myös suomen-tapaisempi sivumuoto. Esim. hürge l. hürgabe = härkien l. härkäin, jalge l. jalgabe = jalkojen l. jalkain. Kuuluu myös joskus rinde = rintojen, filme = silmien.

d) Yksikön illativi kaksitavuisissa on päätteetön, monitavuisissa saa päätteensä *je*, aivan kuin edellisessäkin luokassa. Samoin myös kaksitavuisien, lyhytvokaalisten *g*, *b*, *d* kovenee. Esim. latwa = latvaan, filma = silmään; tuppa (n. tuba) = tupaan, jotta (jōda) = sotaan; sadamafe = satamaan.

Poikkeus. Tässäkin luokassa on voimassa poikkeus edellisen luokan lohkokon *d* l. Esim. küläfe = kylään, pesafe = pesään, pabafe l. paafe = pataan.

e) Monikossa illativin *je* liitetään genitivin päätteeseen perään.

Poikkeus. Kaksitavuisilla, joiden monikon partitiivi *i*hin tai *u*:hun päättyy, on usein tämän partitiivin kaltainen sivumuoto, siis melkein suomen tavalla: latwu l. latwabefe = latvoihin, rinbu l. rinbabefe = rintoihin, filmi l. filmabefe = silmiin.

f) Eroavaisia sanaparvia ovat seuraavat:

1) Ne, jotka nominativissa ovat loppuvokaalinsa säilyttäneet, saavat, samoin kuin edellisessä luokassa, päätteensä monitavuisien tavalla. Esim. aastat = ajast-
aikaa, herrat = herraa; aastaid, herraid; aastate, herrate.

Poikkeus. Raħja = laiha, ja loħja = vene ovat kuitenkin kaksitavuisien kaltaiset.

2) Tässäkin luokassa on paljon keskiheittoisia.

a) Ne, joiden keskivokaali on *e*, taivutetaan aivan edellisen luokan keskiheittoisten mukaan. Esim. afe

= akkuna, g. afna, p. afnat; waßer = vaahtera, mon. gen. waßtrate, p. waßtraid.

β) Koska keskivokaalina on a, syntyy yksikön partitivi sekä monikon genitivi nominativista, ja jälkimmäisellä on pääte de. Esim. tatar = tattari, g. tatra, p. tatart, mon. g. tatarbe, p. tatraid; füünal = kynttilä, g. füün(b)la, p. füünalt, mon. g. füünalbe, p. füün(b)laid.

γ) *Ca*-päätteisissä adjektiveissa muodostuu yksikön partitivi, vaan ei monikon genitivi, nominativista. Esim. fuuluß = kuuluisa, g. fuul(b)fa, p. fuulußt, mon. gen. fuul(b)fate; õnnið = autuas, p. õnniðt, mon. gen. õn(b)fate.

3) Suomen *ea*-päätteisiä sanoja vastaavista kuuluvat virossa tähän luokkaan ainoasti ne, joiden alkutavu lyhyesen vokaaliin päättyy. Nominativissa on lopputavu pois kulunut, mutta muissa sijoissa tulee vanhan-aikainen pääte da näkyviin. Esim. pime = pimeä, sokea, gen. pimeba, part. pimedat j. n. e.

Muistutus. Ne, joiden alkutavu on pitkä, kuuluvat virossa 5:een luokkaan.

4) Karitiviset adjektiivit, joilla on lyhennyt nominativi tu, saavat muissa sijoissa täydellisen vartalonsa takaisin, aivan kuin suomessa. Esim. hooletu = huoleton, g. hooletuma, p. hooletumat.

Poikkeus. Jokseenkin usein kuuluu sivumuotona nominativista syntynyt partitivi hooletund; joskus harvoin myös monikon genitivi hooletunde.

Muistutus 1. Muutamilla harvoilla on pääte tima. Esim. wäeti = väetön, g. wäetima, p. wäetimat l. wäetinb.

Muistutus 2. Verbeistä syntyneillä karitivisilla adjektiveilla ei ole johtopäätettä. Ne lisäävät sijapäätteet suoraan verbin infinitiivin abessiviin. Esim. mõistmataf (nom. mõistmata) = käsittämättömäksi.

§ 42. *Neljäs luokka* (Eurén'in 5:s, Ahrens'in 2:nen deklinationi, 4:nen deklinationin 3:s, 8:s sekä 10:s luokka, ynnä yks osa sanoja 1:stä deklinationista ja 4:nen deklinationin 5:stä luokasta) sisältää e-päätteiset sanat.

Tämä luokka, joka suomessakin on erittäin luonnoton, koska se niin peräti erilaisia sanaparvia yhteen panee, on virossa vielä sopimattomampi. Selvyiden vuoksi on se siis jaettava kolmeen lohkoon.

a) Ensimmäinen lohko sisältäisi ne kaksitavuiset sanat, jotka eivät partitivissa ja monikon genitivissä heitä pois loppuvokaaliansa (s. o. ne, joiden lopputavu ei liqvidalla ala).

1) Yksikön nominativissa tässä on huomattava (paitsi yleisiä 36:ssa §:ssä lueteltuja sääntöjä), että vartalon loppu-e muuttuu i:ksi ja sen edellinen d ž:ksi samaan tapaan kuin suomessa. Esim. nimi, jõgi = joki, tümi = tyvi.

2) Partitivi on yksikössä päätteetön. Esim. jõge = jokea, hinge = henkeä, nime = nimeä; õlge = olkea, hirme = hirveä, fašfe = koivua (vert. kaski, joilla sitten aina koivumetsää kasvaa).

3) Monikon partitivissa hienontuneilla (dilueera-
tuilla) on päätte i (sen synnystä vertaa § 23 d), hienontumattomilla fid. Esim. õlgi = olkia, hirmi = hirviä, fašfi = koivuja; vaan jõgefīd = jokia, hingefīd = henkiä, nimefīd = nimiä.

Poikkeus. Vartalot, jotka päättyvät hte:llä, saavat monikon partitivissa i-päätteen. Esim. lehti = lehtiä.

Niin myös sanat tītī = kilejä, tūpfi = kypsiä, līlī = kukkia,

4) Monikon genitivin päätte on de niinkuin edellisissäkin molemmissa luokissa. Esim. järwebe = järvein, hingede = henkein.

Poikkeus. *Ge*-päätteisillä vartaloilla on sivumuotona myös lyhyempi, suomentapaisempi genitivi. Esim. *ölge* l. *ölgebe* = olkien l. olkein.

5) Illativi yksikössä on päätteetön ja *b*, *d*, *g* lyhyttävissä kovenee, samoin kuin edellisissä molemmissa luokissa. Esim. *nime* = nimeen, *jöffe* = jokeen. Monikossa liitetään *fe* genitivin päätteeseen perään.

Poikkeus. Monikon illativi on joskus aivan samallinen kuin partitivi.

b) Toiseen lahkoon kuuluisivat ne kaksitavuiset vartalot, joiden lopputavu liqidalla alkaa (Ahrens'in toinen deklinationi).

1) Yksikön nominativin laita on sama kuin edellisissä. *Ḫ*:ksi (*ḫ*:ksi) muuttunut *d* pysyy semmoisena, vaikka loppu-*i* on pois kulunut. Esim. *marš* = varsi, *paaz* = paasi.

2) Yksikön partitivin päätteenä on *t*, jonka edellä vartalon loppu-*e* katoa ja jonka kanssa vartalon *d* sulaa yhteen. Esim. *feelt* (v. *feele*) = kieltä, *ḫiirt* (v. *ḫiire*) = hiirtä, *paat* (v. *paade*, n. *paaz*) = paatta, *fört* (v. *förde*, n. *förš*) = kortta, *fät* (v. *fäde*, n. *fäzi*) = kättä.

Poikkeus 1. Lyhyttävissä partitivin päätte *l:n*, *n:n*, *r:n* perästä pehmenee *d*:ksi. Esim. *tuld* = tulta, *ḫand* = hanhea, *merd* = merta.

Samoin myös sanoissa *lund* (v. *lume*) = lunta, *leent* (leeme) = lientä. *Möni* = monias, muutama on partitivissa säilyttänyt alkuperäisen loppuvokaalin: *mönda*.

Poikkeus 2. Sanat *huul* = huuli, *füli* = syli kuuluvat edelliseen lahkoon. Samoin luonnollisesti useimmat, joilla on *m* lopputavun alussa. Esim. *neem* = niemi, *föim* = seimi.

3) Monikon partitivissa nämät sanat päättyvät *i*:hin (sen synnystä katso § 23 d). Sen edellä muuttuu vartalon *d*, samoin kuin nominativissa, *ḫ*:ksi (*ḫ*:ksi). Esim. *feeli* = kieliä, *ḫiiri* = hiiriä, *meri* = meriä,

paazi = paasia, fäzi = käsiä, förfi = korsia, lumi = lumia.

4) Monikon genitivi syntyy samoin kuin yksikön partitivi, vaan päätteellä *te*. Esim. *feelte* = kielten, *paate* = paatten l. paasien, *förte* = kortten.

Poikkeus 1. Kun yksikön partitivi on *b*, muodostuu monikon genitivi täydellisestä vartalosta päätteellä *be*. Esim. *merbe* = merten l. merien, *hanbe* = hanhein.

Poikkeus 2. Lyhyttävuisissa sanoissa vartalon *b* kovenee kuuluvaksi *tksi*. Esim. *fätte* = käppen.

5) Yksikön illativi on enimmäkseen päätteetön. Vartalon *b* lyhyttävuisissa kovenee *ttksi*. Esim. *feele* = kieleen, *ääre* = ääreen, *paabe* = paateen, *förbe* = kortteen, *fätte* = käteen.

Poikkeus. Eriskummallisesti muodostavat ne illativinsa, joilla on partitivissa pääte *b*. Ne näet lisäävät *en tämän partitivin b:n perään*. Esim. *merbe* = mereen, *lunbe* = lumeen. Kuitenkin voipi tämän erehdysmuodon sijasta myös viljellä illativeja *merefe*, *lumefe*.

Muillakin tämän lohkon sanoilla, paitsi *be*-päätteisillä, on muutamain seuduin samallaiset sivumuodot. Esim. *puolbe* l. *puole* = puoleen, *äärbe* l. *ääre* = ääreen.

6) Monikon illativissa on tavallinen pääte *fe*, joka liitetään genitivin päätteeseen perään.

Poikkeus. Muutamilla sanoilla on kuitenkin myös partitivin kaltainen ja siis suomentapainen sivumuoto. Esim. *föiji* = köysiin, *reiji* = reisiin.

c) Kolmanteen lohkoon tulisivat monitavuiset.

1) Yksikön nominativista katso § 36, lohko 1, 2.

2) Yksikön partitivi ja monikon genitivi, samoin kuin suomessa, syntyvät nominativista. Edellisellä on pääte *t*, jälkimäisellä *te* (*l:n* ja *r:n* perästä *de*). Esim. *part. türtart* = tytärtä, *fannelt* = kannelta, *harjast* = harjasta, *jänešt* = jänestä, *metfišt* = metsästä l. metsästä,

alušt = alusta, ahnušt = ahneutta, fiuzatušt = kiusausta; mon. gen. tütarde, fannelde, harjašte, jänešte.

Poikkeus. Ne, joiden nominativi suomessa n:ään päättyy, muodostavat virossa ainoasti partitivin nominativista, vaan monikon genitivin vartalosta. Esim. aze = asen l. asema, part. azeit, mon. gen. azeitete; iste = istuin, p. istet, m. g. istmete; seeme = siemen, p. seemet, m. g. seemnete.

Siiba = sydän on partitivissa säilyttänyt n:n, südant = sydäntä.

3) Monikon partitivissa on päätte id, jonka edellä loppu-e katoa. Esim. südamid = sydämiä, tütrid = tyt-täriä, harjaffid = harjaksia.

Poikkeus. Monitavuisilla on partitivin päätteenä i. Esim. tiufatuži = kiusauksia, inimeži = ihmisiä.

4) Yksikön illativin päätte on se, monikon illativin samaten, vaan liitetään jälkimäinen monikon genitivin perään. Esim. südamese = sydämeen, fatuseje l. fatuffeje = katokseen; ahnuzeje = ahneuteen, südame-teje, fatusteje.

Poikkeus. Nelitavuisia uš-päätteisiä voipi myös lyhentämällä käyttää. Esim. hufatufe l. hufatuzefe = hukkaukseen, fiuzatufe l. fiuzatuzefe = kiusaukseen.

d) Erittäin huomattavia seikkoja on seuraavissa sanaparvissa:

1) Sangen paljon on tässä luokassa keskiheittoisia sanoja. Ne muodostavat sijansa supistuneesta muodosta, paitsi että, niinkuin näimme, yksikön partitivi kaikissa aina syntyy nominativista, ja samoin myös le- ja re-päätteisissä monikon genitivi. Esim. tütre = tyttären, fandleš = kantelessa, istmel = istuimella.

2) Abstraktisilla, adjektiveista syntyneillä, nominativissa uš- (iš-, eš-) päätteisillä substantiveilla, jotka, niinkuin näimme, tämän luokan sääntöjä noudattavat,

onkin suomesta eriäväinen loppukonsonantti *ǰ* (suomessa *t*). Esim. *ahnuze* = ahneuden.

Samaten myös on meidän *ffe*-pääte virossa muuttunut *ʃe:ksi* (*ʒe:ksi*). Kolmitavuisilla on kuitenkin tavallisesti myös sivumuoto *ffe*. Esim. *fiufatuze* = kiusauksen, *harjafje* l. *harjaffe* = harjaksen.

3) Ne, joiden vartalo päättyy tavulla *ʃe* tai *ʒe*, joka nominativissa muuttuu *ne:ksi*, heittävät molemmissa partitiveissa sekä monikon genitivissä ensä pois. Yksikön partitivin pääte on *t*, monikon genitivin *te*, monikon partitivin *id*, kun se on korollinen, vaan korottomana monitavuisissa *i*. Esim. *naene* = nainen, part. *naest*, mon.gen. *naeste*, mon. part. *naezid*, *fiwine* = kivinen, p. *fiwišt*, m. g. *fiwište*, m. p. *fiwišid*; *inimene* = ihminen, p. *inimešt*, m. g. *inimešte*, m. p. *inimeži*, *järgmitzi* = seuraavia.

Adjektivein illativi on päätteetön, mutta substantivit saavat päätteen *ʃe*.

Poikkeus. Sana *teine* on monikon partitivissa *teizi*.

Muistutus 1. Tähän kuuluu paljon sanoja, jotka nominativissa ovat heittäneet pois keskivokaalinsa. Se ei palaa edes yksikön partitivissakaan eikä monikon genitivissä, vaan tulee näissä muodoissa *i* sen sijaan. Esim. *mändne* = mäntyinen (vart. *mändu* l. *mändu*), gen. *mändʃe* part. *mändišt*, m. g. *mändište*, m. p. *mändšid*; *aegne* (vart. *aega*), part. *aegist*.

Muistutus 2. Kolmitavuisilla tähän kuuluvilla sanoilla on ennen Räävelinkin murteessa ollut *tʃe* vartalon loppupäätteensä, samoin kuin vielä aina on Tarton murteessa. Sen todistavat useimmat entiselleen jääneet sanat. Esim. *tarjatʃe* (n. *tarjane*) = paimenen, *äkitʃe* (n. *äkinne*) = äkkipikaisen.

4) Omituinen on niiden vartaloin taivutus, joilla suomessa on *nt* loppuvokaalin edessä. Niiden *n* (katso § 4 *n*) on virossa kadonnut ja edellinen vokaali sen sijaan pidennyt. Nominativissa vartalon *d* on muuttu-

nut $\ddot{z}$:ksi, muissa sijoissa $\ddot{z}$:ksi, aivan niinkuin n vielä olisi sen edellä. Esim. $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ = kynsi, g. $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ = kynnen, p. $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ = kynttä, illat. $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ (partitivista syntynyt) = kynteen, m. g. $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ = kyntten l. kynsien. Monikon partitivi on $t:n$ muuttumisen suhteen yhdeläinen yksikön nominativin kanssa: $\ddot{f}\ddot{u}\ddot{z}$ = kynsiä.

Samoin sanat $\ddot{l}\ddot{a}\ddot{z}$ = länsi, $\ddot{l}\ddot{a}\ddot{z}$ = korpi, $\ddot{l}\ddot{a}\ddot{z}$ = kanäi.

5) Säännöttömiä, vaan jokseenkin suomentapaisia taivutuksessaan, ovat seuraavat sanat: $\ddot{M}\ddot{e}\ddot{e}\ddot{s}$ = mies, g. $\ddot{m}\ddot{e}\ddot{h}\ddot{e}$ = miehen, p. $\ddot{m}\ddot{e}\ddot{e}\ddot{s}$ = miestä, m. g. $\ddot{m}\ddot{e}\ddot{e}\ddot{s}$ = miesten, m. p. $\ddot{m}\ddot{e}\ddot{h}\ddot{i}$ = miehiä. — $\ddot{L}\ddot{a}\ddot{s}$ ja $\ddot{u}\ddot{s}$ jättävät yksikön partitivissa sekä monikon genitivissä pois edellisen konsonanttinsa: $\ddot{l}\ddot{a}\ddot{s}$ = lasta, $\ddot{u}\ddot{s}$ = usta, $\ddot{l}\ddot{a}\ddot{s}$ = lasten, $\ddot{u}\ddot{s}$ = usten.

Muistutus. $\ddot{F}\ddot{l}\ddot{y}\ddot{p}$ = kypsä sitä vastaan on partitivissa $\ddot{f}\ddot{l}\ddot{y}\ddot{p}$ ja monikon genitivissä $\ddot{f}\ddot{l}\ddot{y}\ddot{p}\ddot{e}$.

§ 42. *Viiides luokka* (Eurén'in 6:s luokka, Ahrens'in 4:n deklinationin 4:s sekä 7:s luokka) sisältää ne sanat, jotka meidän kielessämme ovat supistuvia (kontraktisia).

a) Supistamattomassa muodossa ei niitä Virolainen enää tunnekaan, ja onpa myös toisen tavun pitkä vokaalikin lyhennetty.

Poikkeus. $\ddot{P}\ddot{a}\ddot{r}\ddot{a}\ddot{s}$ = sopiva taipuu kuitenkin vartalolla $\ddot{p}\ddot{a}\ddot{r}\ddot{a}$, jossa i nähtävästi on muinaisen aspirationin sijaan tullut. Esim. $\ddot{p}\ddot{a}\ddot{r}\ddot{a}\ddot{j}\ddot{a}\ddot{l}$ = parahalla l. paraalla. $\ddot{S}\ddot{a}\ddot{m}\ddot{a}\ddot{t}\ddot{e}\ddot{n}$ $\ddot{v}\ddot{a}\ddot{r}\ddot{a}\ddot{j}\ddot{a}\ddot{l}$ = varhain.

b) Nominativi on enimmäkseen muodostunut samalla tavalla kuin suomessa. Jos konsonantin pehmennystä tapahtuu, niin se ilmauu nominativissa ynnä siitä syntyvissä sijoissa. Esim. $\ddot{r}\ddot{i}\ddot{f}\ddot{a}\ddot{s}$ (v. riffa) = rikas, $\ddot{n}\ddot{a}\ddot{e}\ddot{r}\ddot{i}\ddot{s}$ = nauris, $\ddot{a}\ddot{n}\ddot{n}\ddot{e}$ (v. ande) = anne, $\ddot{p}\ddot{e}\ddot{r}\ddot{e}$ = pere.

Muistutus. Vertaa kuitenkin § 36 a 3 poikkeusta.

c) Yksikön partitivi sekä monikon genitivi muodostuvat nominativista. Edellisellä on pääte *t*, jälkimmäisellä *te*. Esim. *rifašt* = rikasta, *annet* = annetta; *rifašte* = rikasten, *annete* = anteitten.

Poikkeus. Lyhyttävuiset saavat yksikön partitivissa päätte-
teen *b*, monikon genitivissä *be*. Esim. *pereb* = perettä, *perebe* =
pereitten.

d) Monikon partitivi syntyy vartalosta ja saapi
päätteen *id*, jonka edellä vokaalimuutokset tapahtuvat,
niinkuin on sääetty § 23 *b* muist. Esim. *riffaid* = rikkaita,
firiid = kirveitä, *naerid* = nauriita, *andid* = anteita.

Poikkeus 1. Joskus kuuluu kuitenkin *e*. Esim. *wandeib*
= valoja.

Poikkeus 2. Lyhyttävuisilla on pääte *ib*. Esim. *peresib*
= pereitä.

e) Illativin pääte on *ſe*, joka monikossa liitetään
genitivin perään.

Poikkeus 1. Joskus on kuitenkin yksikön illativi päättee-
tön. Esim. *taewa* = taivaasen.

Poikkeus 2. Sangen monessa *e*-päätteisessä muuttuu loppu-
vokaali monikon illativissa *i*:ksi. Esim. *riidife* (*riibe*) = vaatteisin.

f) Erinäisesti huomattavat ovat seuraavat sana-
parvet:

1) Aivan tämän luokan sääntöjen mukaan taivu-
tetaan, niinkuin jo mainittiin, niitä meidän *ea*-päätteisi-
ä vastaavia adjektiveja, joiden alkutavu on pitkä.
Esim. *õige* = oikea, *p. õiget* = oikeata, *m. g. õigete* =
oikeiden, *m. p. õigid* = oikeita.

Muistutus. Sillä tavallahan niitä meilläkin murteittain
supistetaan.

2) Vielä kuuluu tähän moni sana, jota meillä tai-
vutetaan Eurén'in 4:n tai 5:n luokan mukaan, koska sillä
suomessa on loppuvokaalina *i* tahi nominativissa *i*:ksi

muuttuva e. Esim. väršle = värski l. tuore, räte = rätti; taime = taimi, pilve = pilvi.

Muistutus. Sanat toe = kude ja öbe = sisar sitä vastaan noudattavat 2:n luokan sääntöjä, vaikka nominativista päättäin luulis niiden tähän kuuluvan.

3) Virossa on suuri joukko monitavuisia sanoja, jotka nominativissa aš:iin päättyvät, vaan yhtähyvin noudattavat 3:n luokan sääntöjä. Enin osa kuuluuikin suomessa siihen luokkaan ja päättyy nominativissa a:han; mutta onpa sentään joukossa joitakuita, jotka meillä ovat supistuvaisia. Esim. ħarašaš = harakka, g. ħarafa = harakan, p. ħarafat = harakkaa, m. g. ħarafate = harakkain; funingaš = kuningas, g. funinga = kuninkaan, p. funingat = kuningasta, funingate = kuningasten; angeriaš = ankerias, part. angeriat = ankeriasta.

4) Säännöttömiä ovat õlut = olut, g. õlle = oluen, p. õlut = olutta; pižut = pikkuinen, g. pišfu, p. pižut; neitfiš = neitsyt, g. neitfi = neitsyen, p. neitfiš = neitsyttä; furnud = kuollut, g. furnu = kuolleen, furnut = kuollutta, m. g. furnute = kuolleitten, m. p. furnuid = kuolleita.

§ 43. Niinkuin edellisestä näkyy, on deklinationi vironkielessä pää-luonteeltansa suomenmukainen, yhtähyvin löytyy koko joukko eroituksiakin. Ne ovat seuraavat:

a) Virossa on terminativi-sija, jota meillä vaan parissa partikelissa viljellään. Sitä vastoin Virolainen ei käytä essiviä, komitativia eikä prolativia muuten kuin partikeleissa ja hyvin harvoin. Paljaaksi adverbipäätteeksi on myös instruktivikin tullut, vaan sitä käytetään jokseenkin paljon.

b) Vokaali ja n ovat kadonneet sijapäätteitten lopusta, paitsi allativissa ja abessivissa, joissa suo-

messa on aspirationi. Samoin myös on vartalon loppuvokaali kadonnut nominativissa.

c) Inessivin, adessivin ja allativin konsonantti on yksinkertainen.

d) Yksikön partitivi on enimmäiten suomenmukainen, kun vaan muistaa että sen loppu-a on pois kirjassut. Ainoa eroitus on se että t pysyy niissä kaksitavuisissa, jotka vartalon loppuvokaalin nominativissa säilyttävät, esim. herrat = herraa. Tähän voisi lisätä että t myös on välttämättömästi lisättävä 2:n ja 3:n luokan monitavuisiin, kun sen suomessa voi panna ja voi olla panemattakin. Esim. jumalat = jumalata l. jumalaa.

e) Monikon partitivi on myös useimmin suomenkaltainen, vaikkei juuri aivan suomenmukainen. Eroituksena on se että loppu-a melkein aina on poissa, että sen b monitavuisissa meillä ei ole enää tallella muuten kuin diftongin perästä, ja että kaksitavuisissa vokaali-muutokset eivät pidä aivan yhtä suomen kanssa.

Aivan poikkeavainen sitä vastoin on partitivi, koska se, varsinkin 2:ssa, vähemmin 3:ssa, 4:ssä ja 1:ssä luokassa saapi päätteän fb.

Muistutus. Tämä fb on oikeastaan vähennyspääte ja vastaa itäsuomalaista vähennyspäätetä lo, lö, jota myös monikon tunnusmerkkinä käytetään. Meilläkin lisätään sitä varsinkin 2:n luokan sanoihin, joiden monikko, koska sen tunnusvokaali tavallisessa puheessa ei kuulu, tulisi yhdenkaltaiseksi yksikön kanssa. Esim. haufioloilla, airoloilta. Tämän mukaan on sitten ruvettu myös 4:n, harvemmin 3:n ja aivan harvoin 1:n luokan sanoja samalla lailla taivuttamaan, vaikkei siihen samaa pakottavaa syytä ollut.

f) Monikon genitivi on suomenmukainen ainoasti 4:ssä ja 5:ssä luokassa, koska vartalon loppuvokaali sen edeltä on kadonnut. Esim. feehte = kielten, fätte = käten, harjašte = harjasten, rifašte = rikasten. Suo-

mentapainen se on myös 1:ssä luokassa. Mutta 2:ssa ja 3:ssa luokassa ynnä myös osaksi 5:ssä eroaa se siinä että viro on säilyttänyt t:n eli d:n, joka meillä on pois kulunut. Esim. emandate = emäntäin, emade = emäin. Kuitenkin kuuluu näissäkin luokissa joskus harvoin suomenmukaisia genitivejä. (Katso § 41 c, poikk. 2 ja § 42 a 4, poikk.)

g) Yksikön illativi on suomenmukainen useissa 1:n luokan sanoissa, melkein kaikissa 2:n 3:n ja 4:n luokan kaksitavuisissa, yhdessä osassa 2:n ja 4:n luokan monitavuisista ja melkein koko 5:ssä luokassa. Sillä on näet 1:ssä luokassa päätte h ; 2:ssa 3:ssa ja 4:ssä on se päätteetön s. o. loppu-n on kadonnut ja vokaali lyhennyt. Esim. laewa = laivaan, järwe = järveen, fadapifu = katajikkoon. Viidennessä luokassa on päätte suomessakin fe.

Suomesta poikkeava sitä vastoin on melkein kaikkein monitavuisien illativi 2:ssa, 3:ssa ja 4:ssä luokassa ynnä myös useimpain 1:n luokan ja sangen monien 2:n, 3:n ja 4:n luokan kakstavuisten sanain, koska niillä on päätte fe. Samoin myös on melkein aina monikon illativin laita. (Katso kuitenkin poikkeuksia § 41 e ja 42 a 5 sekä b 6).

§ 44. Deklinationin Esimerkkejä *).

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nom.</i>	maa	maad	töö	tööb
<i>Gen.</i>	maa	maade (jos=	töö	tööbe
		fuš maie)		

*) Näitä esimerkkejä on otettu enemmänkin kuin mitä tavutuksen eriäväisyytten selittämiseksi olisi tarvittu, sillä samassa on tahdottu tuoda esiin esimerkkejä useammista äänimuutoksista.

<i>Par.</i>	maad	maid	tööd	tööjid
<i>In.</i>	maas	maades	tööse	töödes
<i>El.</i>	maast	maadest	tööst	töödest
<i>Ill.</i>	maha	maadefe	tööje	töödeje
<i>Ad.</i>	maal	maabel	tööl	töödel
<i>Abl.</i>	maalt	maadelt	töölt	töödelt
<i>All.</i>	maale	maadele	tööle	töödele
<i>Ab.</i>	maata	maadeta	tööta	töödeta
<i>Tr.</i>	maafis	maadefis	tööfis	töödefis
<i>Ter.</i>	maani	—	tööni	—

Muistutus. Maa-sanasta voi myös muodostaa ja viljellä monikkumuotoja mais, maist, mail, mailt, j. n. e.

2:nen Luokka.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	firp = sirppi	firpid	wifasti = viikate
<i>Gen.</i>	firpi	firpide	wifasti
<i>Par.</i>	firpi	firpa	wifastit
<i>In.</i>	firpis	firpides	wifastis
<i>El.</i>	firpiä	firpideä	wifastiä
<i>Ill.</i>	firpi	firpideje	wifastije
<i>Ad.</i>	firpil	firpidel	wifastil
<i>Abl.</i>	firpilt	firpidelt	wifastilt
<i>All.</i>	firpile	firpidele	wifastile
<i>Ab.</i>	firpita	firpideta	wifastita
<i>Tr.</i>	firpifs	firpidefis	wifastifs
	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	auf = aukko	augud	wifastid
<i>Gen.</i>	augu	aufude	wifastite

<i>Par.</i>	auFu	auFuſid l.	wifaſtid
		auFa	wifaſtiteſ
<i>In.</i>	auguſ	auFuDeſ	wifaſtiteſt
<i>El.</i>	auguſt	auFuDeſt	
<i>Ill.</i>	auFu	auFuDeſe	wifaſtiteſe
<i>Ad.</i>	augul	auFudel	wifaſtitel
<i>Abl.</i>	augult	auFudelt	wifaſtitelt
<i>All.</i>	augule	auFudele	wifaſtitele
<i>Ab.</i>	auguta	auFudeta	wifaſtiteta
<i>Tr.</i>	auguſſ	auFudeſſ	wifaſtiteſſ

Yksikkö.

Monikko.

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	ladu = lato	laud	fangur = kankuri
<i>Gen.</i>	lau	ladude	fangru
<i>Par.</i>	ladu	laduſid	fangrut
<i>In.</i>	lauſ	ladudeſ	fangruſ
<i>El.</i>	lauſt	ladudeſt	fangruſt
<i>Ill.</i>	lattu	ladudeſe	fangruſe
<i>Ad.</i>	laul	ladudel	fangrul
<i>Abl.</i>	lault	ladudelt	fangrult
<i>All.</i>	laule	ladudele	fangrule
<i>Ab.</i>	lauta	ladudeta	fangruta
<i>Tr.</i>	lauſſ	ladudeſſ	fangruſſ
<i>Ter.</i>	launi	—	fangruni

Yksikkö.

Monikko.

Monikko.

<i>Nom.</i>	jagu = jako	jaud	fangrud
<i>Gen.</i>	jau	jagude	fangrute
<i>Par.</i>	jagu	jaguſid	fangruid
<i>In.</i>	jaus	jagudeſ	fangruteſ
<i>El.</i>	jaus̄t	jagudeſt	fangruteſt

<i>Ill.</i>	jaguse l. jause	jagudese	fangruteſe
<i>Ad.</i>	jaul	jagudel	fangrutel
<i>Abl.</i>	jault	jagudelt	fangrutelt
<i>All.</i>	jaule	jagudele	fangrutele
<i>Ab.</i>	jauta	jagudeta	fangruteta
<i>Tr.</i>	jauſſ	jagudeſſ	fangruteſſ

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	pajubit = pajusto
<i>Gen.</i>	pajuditu
<i>Par.</i>	pajuditu
<i>In.</i>	pajudituſ
<i>El.</i>	pajudituſt
<i>Ill.</i>	pajuditu
<i>Ad.</i>	pajuditul
<i>Abl.</i>	pajuditult
<i>All.</i>	pajuditule
<i>Ab.</i>	pajudituta
<i>Tr.</i>	pajuditufſ
<i>Ter.</i>	pajudituni

Monikko.

pajuditub
pajuditube
pajuditufub l. pajuditufi
pajuditubeſ
pajuditubeſt
pajuditubefe
pajuditubel
pajuditubelt
pajuditubele
pajuditubeta
pajuditubeſſ

3:s Luokka.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	härög = härkä	härjad	emand = emäntä
<i>Gen.</i>	härja	härgade	emanda
<i>Par.</i>	härğa	härği	emandat
<i>In.</i>	härjaſ	härgadeſ	emandaſ
<i>El.</i>	härjaſt	härgadeſt	emandaſt
<i>Ill.</i>	härğa	härgadeſe	emandaſe
<i>Ad.</i>	härjal	härgadel	emandal
<i>Abl.</i>	härjalſt	härgadelſt	emandalſt

<i>All.</i>	härjale	härjabele	emandale
<i>Ab.</i>	härjata	härjadeta	emandata
<i>Tr.</i>	härjafs	härjadefs	emandafs
<i>Ter.</i>	härjani	—	emandani
	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	fari = karja	karjad	emandad
<i>Gen.</i>	karja	karjade	emandate
<i>Par.</i>	karja	karju	emandatib
<i>In.</i>	karjas	karjades	emandates
<i>El.</i>	karjast	karjadesst	emandatesst
<i>Ill.</i>	karja	karjadesje	emandatesje
<i>Ad.</i>	karjal	karjadel	emandatel
<i>Abl.</i>	karjalt	karjadelt	emandatelt
<i>All.</i>	karjale	karjabele	emandatele
<i>Ab.</i>	karjata	karjadeta	emandateta
<i>Tr.</i>	karjafs	karjadefs	emandatefs
<i>Ter.</i>	karjani	—	—

Muistutus. Monikossa myös häril, härise, emandail, emandais j. n. e.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	tuba = tupa	toad	pime = pimeä
<i>Gen.</i>	toa	tubade	pimeda
<i>Par.</i>	tuba	tubafid	pimedat
<i>In.</i>	toas	tubades	pimedas
<i>El.</i>	toast	tubadesst	pimedesst
<i>Ill.</i>	tuppa	tubadesje	pimedesje
<i>Ad.</i>	toal	tubadel	pimedal
<i>Abl.</i>	toalt	tubadelt	pimedalt
<i>All.</i>	toale	tubabele	pimedale
<i>Ab.</i>	toata	tubadeta	pimedata

<i>Tr.</i>	toafš	tubadešš	pimedafš
<i>Ter.</i>	toani	—	pimedani
	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	foer = koira	foerab	pimedab
<i>Gen.</i>	foera	foerte	pimedate
<i>Par.</i>	foera	foere	pimedaid
<i>In.</i>	foeraš	foertes	pimedateš
<i>El.</i>	foerašt	foertest	pimedatešt
<i>Ill.</i>	foera	foertefe	pimedatefe
<i>Ad.</i>	foeral	foertel	pimedatel
<i>Abl.</i>	foeralt	foertelt	pimedatelt
<i>All.</i>	foerale	foertele	pimedatele
<i>Ab.</i>	foerata	foerteta	pimedateta
<i>Tr.</i>	foerafš	foertefš	pimedatefš
<i>Ter.</i>	foerani	—	—

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	füünal = kynttilä
<i>Gen.</i>	füündla l. füünla
<i>Par.</i>	füünalt
<i>In.</i>	füündlaš l. füünlaš
<i>El.</i>	füündlašt l. füünlašt
<i>Ill.</i>	füündlase l. füünlase
<i>Ad.</i>	füündlal l. füünlal
<i>Abl.</i>	füündlalt l. füünlalt
<i>All.</i>	füündlale l. füünlale
<i>Ab.</i>	füündlata l. füünlata
<i>Tr.</i>	füündlaš l. füünlaš
<i>Ter.</i>	füündlani l. füünlani

Monikko.

füündlab l. füünlab
füünalde
füündlaib l. füünlaib
füünaldeš
füünaldešt
füünaldefe
füünaldel
füünaldelt
füünaldele
füünaldeta
füünaldešš
—

Muistutus. Monikossa myös füündlaib l. füünlaib j. n. e.

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	õnnis = autuas
<i>Gen.</i>	õndsja l. õnsja
<i>Par.</i>	õnnist
<i>In.</i>	õndsjaš l. õnsjaš
<i>El.</i>	õndsjašt l. õnsjašt
<i>Ill.</i>	õndsjaše l. õnsjaše
<i>Ad.</i>	õndsjal l. õnsjal
<i>Abl.</i>	õndsjalta l. õnsjalta
<i>All.</i>	õndsjaale l. õnsjaale
<i>Ab.</i>	õndsjata l. õnsjata
<i>Tr.</i>	õndsjašš l. õnsjašš

Monikko.

õndsjad l. õnsjad
õndsjaate l. õnsjaate
õndsjaid l. õnsjaid
õndsjaes l. õnsjaes
õndsjaest l. õnsjaest
õndsjaese l. õnsjaese
õndsjatel l. õnsjatel
õndsjateht l. õnsjateht
õndsjaete l. õnsjaete
õndsjateta l. õnsjateta
õndsjatešš l. õnsjatešš

4:s Luokka.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	jõgi = joki	jõed	lešf = leski
<i>Gen.</i>	jõe	jõgede	leže
<i>Par.</i>	jõge	jõgešid	lešfe
<i>In.</i>	jõeš	jõgedeš	ležeš
<i>El.</i>	jõešt	jõgedešt	ležešt
<i>Ill.</i>	jõffe	jõgedese	lešfe
<i>Ad.</i>	jõel	jõgedel	ležel
<i>Abl.</i>	jõelt	jõgedelt	leželt
<i>All.</i>	jõele	jõgedele	lezele
<i>Ab.</i>	jõeta	jõgedeta	ležeta
<i>Tr.</i>	jõešš	jõgedešš	ležešš
<i>Ter.</i>	jõeni	—	leženi

	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	feel = kieli	feeleb	ležeb
<i>Gen.</i>	feele	feelte	lešfebe

<i>Par.</i>	feelb	feeli	leſfi
<i>In.</i>	feelēš	feelteš	leſtebeš
<i>El.</i>	feelēšt	feeltešt	leſtebešt
<i>III.</i>	feele	feelteje	leſtebeje
<i>Ad.</i>	feelēl	feeltel	leſtebel
<i>Abl.</i>	feelēt	feeltet	leſtebelt
<i>All.</i>	feelele	feeltele	leſtebele
<i>Ab.</i>	feelēta	feelteta	leſtebeta
<i>Tr.</i>	feelēšš	feeltešš	leſtebešš
<i>Ter.</i>	feelēni	—	—
<i>Instr.</i>	feele	feeli	—

Muistutus. Monikossa myös feeliit, feeliis, feeliit j. n. e.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	warš = varsi	warred	ſüzi = sysi
<i>Gen.</i>	warre	warte	ſöe
<i>Par.</i>	wart	warſi	ſüt
<i>In.</i>	warreš	warteš	ſöeš
<i>El.</i>	warrešt	wartešt	ſöešt
<i>III.</i>	warde	warteje	ſütte
<i>Ad.</i>	warrel	wartel	ſöel
<i>Abl.</i>	warret	wartelt	ſöelt
<i>All.</i>	warrele	wartele	ſöele
<i>Ab.</i>	warreta	warteta	ſöeta
<i>Tr.</i>	warrešš	wartešš	ſöešš
<i>Ter.</i>	warreni	—	ſöeni

	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	lumi = lumi	lumed	ſöeb
<i>Gen.</i>	lume	lumedē	ſütte
<i>Par.</i>	lumb	lumi	ſüzi

<i>In.</i>	lumes	lumedes	füttes
<i>El.</i>	lumešt	lumedest	füttest
<i>Ill.</i>	lunde l. lumefe	lumedese	füttese
<i>Ad.</i>	lumel	lumedel	füttel
<i>Abl.</i>	lumelt	lumedelt	fütteft
<i>All.</i>	lumele	lumedele	füttele
<i>Ab.</i>	lumeta	lumedeta	fütteta
<i>Tr.</i>	lumefš	lumedefš	füttefs
<i>Ter.</i>	lumeni	—	—

Muistutus. Monikossa myös warfil, warfile, füzifs, füzilt j. n. e.

Yksikkö.

Monikko.

<i>Nom.</i>	harjaš = harjas	harjašed l. harjašfed
<i>Gen.</i>	harjaše l. harjašfe	harjašte
<i>Par.</i>	harjašt	harjašid l. harjašfid
<i>In.</i>	harjašeš l. harjašfes	harjašteš
<i>El.</i>	harjašešt l. harjašfešt	harjaštešt
<i>Ill.</i>	harjašefe l. harjašefese	harjaštefe
<i>Ad.</i>	harjašel l. harjašfel	harjaštel
<i>Abl.</i>	harjašelt l. harjašfelt	harjašteft
<i>All.</i>	harjašele l. harjašefele	harjaštele
<i>Ab.</i>	harjašeta l. harjašfeta	harjašteta
<i>Tr.</i>	harjašefš l. harjašfefš	harjaštefs
<i>Ter.</i>	harjašeni l. harjašfeni	—

Muistutus. Monikossa myös harjašil l. harjašfil j. n. e.

Yksikkö.

Yksikkö.

Monikko.

<i>Nom.</i>	ašnus = ahneus	fiuzatus = kiousaus	fiuzatuzed
<i>Gen.</i>	ašnuze	fiuzatuze	fiuzatušte
<i>Par.</i>	ašnust	fiuzatušt	fiuzatuži
<i>In.</i>	ašnuzes	fiuzatužes	fiuzatušteš

<i>El.</i>	ahnužest	fiuzatužest	fiuzatušest
<i>Ill.</i>	ahnužese	fiuzatužese 1.	fiuzatušese
		fiuzatuše	
<i>Ad.</i>	ahnužel	fiuzatužel	fiuzatuštel
<i>Abl.</i>	ahnuželt	fiuzatužele	fiuzatuštelt
<i>All.</i>	ahnužele	fiuzatužeta	fiuzatuštele
<i>Ab.</i>	ahnužeta	fiuzatuželt	fiuzatušteta
<i>Tr.</i>	ahnužefš	fiuzatužefš	fiuzatuštefš

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	istē = istuin	istmed	endne = ontinen
<i>Gen.</i>	istme	istmete	endse
<i>Par.</i>	istet	istmid	endist
<i>In.</i>	istmeš	istmeteš	endseš
<i>El.</i>	istmešt	istmetešt	endsešt
<i>Ill.</i>	istmese	istmetese	endse
<i>Ad.</i>	istmel	istmetel	endsel
<i>Abl.</i>	istmelt	istmetelt	endfelt
<i>All.</i>	istmele	istmete le	endsele
<i>Ab.</i>	istmeta	istmeteta	endseta
<i>Tr.</i>	istmefš	istmetefš	endsefš
<i>Ter.</i>	istment	—	—

	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	füüz = kynsi	füüned	endsef
<i>Gen.</i>	füüne	füünte	endiste
<i>Par.</i>	füünt	füüzid	endfid
<i>In.</i>	füünes	füüntes	endistes
<i>El.</i>	füünešt	füüntest	endistešt
<i>Ill.</i>	füünde	füüntese	endistese
<i>Ad.</i>	füünel	füüntel	endistel

<i>Abl.</i>	küünel	küüntelt	endištelt
<i>All.</i>	küünele	küüntele	endištele
<i>Ab.</i>	küüneta	küünteta	endišteta
<i>Tr.</i>	küüneš	küünteš	endišteš
<i>Ter.</i>	küüneni	—	—
<i>Instr.</i>	—	küüzi	—

Muistutus. Monikossa myös ištmiš, küüziš j. n. e.

Yksikkö.

<i>Nom.</i>	inimene = ihminen
<i>Gen.</i>	inimeze
<i>Par.</i>	inimešt
<i>In.</i>	inimezeš
<i>El.</i>	inimezešt
<i>Ill.</i>	inimezeše
<i>Ad.</i>	inimezel
<i>Abl.</i>	inimezelt
<i>All.</i>	inimezele
<i>Ab.</i>	inimezeta
<i>Tr.</i>	inimezeš
<i>Ter.</i>	inimezeni

Monikko.

inimezeš
inimešte
inimezi
inimezeš
inimezešt
inimezeše
inimezel
inimezelt
inimezele
inimezeta
inimezeš
—

5:s Luokka.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.
<i>Nom.</i>	puhaš = puhdas	puhtad	herneš = herne
<i>Gen.</i>	puhta	puhaste	herne
<i>Par.</i>	puhašt	puhtaid	hernešt
<i>In.</i>	puhtaš	puhasteš	herneš
<i>El.</i>	puhtašt	puhastešt	hernešt
<i>Ill.</i>	puhtafe	puhasteše	herneše
<i>Ad.</i>	puhtal	puhastel	hernel
<i>Abl.</i>	puhtalt	puhastelt	hernelt

<i>All.</i>	puhtale	puhastele	hernele
<i>Ab.</i>	puhtata	puhasteta	herneta
<i>Tr.</i>	puhtafs	puhastefs	hernefs
<i>Ter.</i>	—	—	herneni
<i>Instr.</i>	puhta	—	—
	Yksikkö.	Monikko.	Monikko.
<i>Nom.</i>	pere = perhe	pered	herned
<i>Gen.</i>	pere	perede	hernešte
<i>Par.</i>	pered	perefid	hernid
<i>In.</i>	peres	peredes	herneštes
<i>El.</i>	perest	peredešt	herneštest
<i>Ill.</i>	perese	peredese	herneštese
<i>Ad.</i>	perel	peredel	herneštel
<i>Abl.</i>	perelt	peredelt	herneštel
<i>All.</i>	perele	peredele	herneštele
<i>Ab.</i>	pereta	peredeta	hernešteta
<i>Tr.</i>	perefs	peredefs	herneštes
<i>Ter.</i>	pereni	—	—

Muistutus. Monikossa myös puhtais, puhtaišt, herništ, herništ j. n. e.

	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nom.</i>	anne = anne	anded
<i>Gen.</i>	ande	annete
<i>Par.</i>	annet	andid
<i>In.</i>	andes	annetes
<i>El.</i>	andešt	annetest
<i>Ill.</i>	andese	annetese
<i>Ad.</i>	andel	annetel
<i>Abl.</i>	andelt	annetelt

<i>All.</i>	andele	annetele
<i>Ab.</i>	andeta	anneteta
<i>Tr.</i>	andefš	annetefš
<i>Ter.</i>	andeni	—

	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nom.</i>	õige = oikea	õiged
<i>Gen.</i>	õige	õigete
<i>Par.</i>	õiget	õigib
<i>In.</i>	õiges	õigetes
<i>El.</i>	õigest	õigetest
<i>Ill.</i>	õigese	õigetese
<i>Ad.</i>	õigel	õigetel
<i>Abl.</i>	õigelt	õigetelt
<i>All.</i>	õigele	õigetele
<i>Ab.</i>	õigeta	õigeteta
<i>Tr.</i>	õigefš	õigetefš
<i>Ter.</i>	—	—
<i>Instr.</i>	õige	—

Lyhykäinen osoitus virolaisten deklinationi-sijojen käyttämiseen.

§ 46. Subjektina käytetään, ylimalkaan samain sääntöin mukaan kuin suomessa, välin nominativia, välin partitivia. Esim. *Leib ja mõi on laual* = leipä ja voi on pöydällä. *Laual on leiba ja mõib* = pöydällä on leipää ja voita. *Õhrad jäiwad järele* = ohrat jäivät jäljelle. *Õhre jäi järele* = ohria jäi jäljelle. *Kas teie hanedel on ju poege?* = joko teidän hanhilla on poikia? *Neil on ju pojad* = niillä on jo pojat. *Mul on kaeru* =

minulla on kauraja. Mul on head faerud = minulla on hyvät kaurat.

Omituisuuksia virossa: 1) Koska verbi ei ole sano subjektin olemattomaksi, niin panee Virolainen sen aina partitiiviin; vaan nominatiiviin, koska ainoasti sen olemisen laatu on kielletty. Esim. ei neil ole ilufat rohu-aeda = ei heillä ole kaunista puutarhaa; ei neil ole nii ilus rohu-aed kui meil = ei heillä ole niin kaunista puutarhaa kuin meillä.

2) Partitiiviin pannaan myös subjekti, jota ei sovi jakaa, kun joku eri haara sen olentoa tarkoitetaan esim. yksistään ruumis, tai henki, tai ulkonainen näky j. n. e. Esim. talupojast saab herrat, saadif izandat = talonpojasta tulee vaikka herra, saatikka isäntä. Ei sa mõi teada funniš find weel fiin on = et voi tietää kuinka kauan sinä vielä täällä olet.

3) Virolainen sanoo myös: poeg, Jaaguš nimi = poika, Jaakko nimeltään.

Muistutus 1. Virolaisillakin käytetään nominativus absolutusta.

Muistutus 2. Virossakin transitivisen verbin subjekti välttämättömästi on pantava nominatiiviin.

§ 47. Objektikin enimmiten noudattaa samoja sääntöjä kuin suomessa. Esim. ta mõttis leiba = hän otti leipää. Ta mõttis leiva = hän otti leivän. Ma teen (presens) uut wärawat = minä teen uutta veräjää. Ma teen (futura) uue wärawa = minä teen uuden veräjän. Ta laetseb teigi = hän kadehtii toisia. Kui noort herrat maeti = kun nuorta herraa haudattiin. Selle maeti noor herra = eilen haudattiin nuori herra. Jumal andfu selle patu andeš = Jumala antakoon sen synnin anteeksi. Kalla wezi fauzišt wälja = kaada vesi kauhasta pois. Tule mind appi = tule minua apuun. Mul

on hoošt tarviš = minun on hevosta tarvis. Ega ta maganub oma lašt furnufš = ei hän maannut lastansa kuolleeksi. Oh mind waest! = Voi minua vaivaista! Ma sain faš lammašt = minä sain kaksi lammasta.

Omituisuuksia virossa:

1) Optativin 3:n personan perästä, jos se tarkoittaa käskyä, eikä toivotusta, pannaan objekti nominatiiviin. Esim. ta mitgu hobune ära = hän viekөөn hevosen pois. Mutta wõtfu pagan hobufe! = viekөөn perkele hevosen!

Sama on myös imperativin monikon 1:sen personan laita. Esim. jäutame l. jäutageme felle riide ära = jakakaamme tämä vaate.

2) Enimmiten noudattaa infinitivin objekti, samoin kuin suomessakin, edelläkäyvää verbum finitumia. Mutta on sentään virossa useampia verbejä (kykyä tai pyrkimistä merkitseviä), joiden perästä seuraava infinitivin objekti aina on partitiivissa. Esim. fuba ja tohid ušt lahti teha? = kuinka tohdit oven avata? Sama on myös laita, koska edellä käy tääntapaiset, persoonattomat lauseet kuin esim. mul on rashe ušt lahti teha = minun on vaikea ovi avata.

3) Possessiviset pronomenit eivät myöskään voi objektina olla koskaan muussa sijassa kuin partitiivissa, ei yksikössä, eikä monikossa. Niin myös reflexiivinen tje ja relatiivinen ja interrogatiivinen feš.

Sitä vastoin fõif = kaikki, ja mitu = moni eivät yksikössä salli muuta objektisijaa kuin nominatiivia.

§ 48. Predikaatin säännöt ovat suomesta jokseenkin eroavaiset. Predikaatti-sijana käytetään virossa partitiivia paljon vähemmin kuin suomessa, nimittäin ainoasti silloin kun predikaatti on laji, johon subjekti

jonkin omaisuutensa suhteen kuuluu; taikka adjektivi joka partitiviseen subjektiin kuuluu. Esim. *Silgud on terva magu* = silakat ovat tervan makuiset. *Tema on suurft fugu* = hän on suurta sukua. *Nemad on üht iza, teist ema* = he ovat yhden isän, vaan eri äitien lapsia. *Seda ei ole fnurt* = sitä ei ole paljon. *Reid on mitme-farmalzi* = heitä on monenkarvaisia.

Sitä vastoin on predikaatti aina nominativissa, kun se on substantivi ja vaan sanoo mitä subjekti on. Esim. *See on wezi* = se on vettä. *Se ei ole wezi* = se ei ole vettä. *Se on liig* = se on liikaa. *Ras ned on fohtu-ezifed fonad?* = Onko nämät oikeuden edessä so-pivia sanoja. *Nemad on fõbraffed* = He ovat ystävyk-siä. *Tündrid ovat tühjad* = tynnyrit ovat tyhjäät.

Muistutus. Edempänä selitetään predikaatin laita, koska se ei näissä molemmissa sijoissa seiso.

§ 49. Possessivista genitiviä käytetään aivan kuin meillä; samoin myös kun sillä on objektivinen merkitys. Esim. *Ratufse hari* = katon harja. *Sulaste palk* = renkien palkka. *Sulla fõrgune jammas* = syllän korkeuinen patsas. *Jumala kartus* = Jumalan pelko. *Raf-were linn* = Rakveren kaupunki. *Ruusalu küla* = Kuusalun kylä.

Muistutus. Vanhat perivirolaiset sukunimet ovat enimmiten, samoin kuin Länsi-Suomessa, otetut asuinpaikasta ja muuttuvat toiseen paikkaan siirryttyä. Ristimänimi pannaan aina jälkeen. Esim. *Rõrg-oja Kaarel* = Kõrg-ojan Kaarle.

Paikkanimen sijasta käytetään myös samalla tavalla isän, jopa isän-isänkin nimeä taikka nimitettävän henkilön ammattia. Esim. *Jaani Mifu Joosep* = Jooseppi Mikon Jaaninpojan poika. *Rättfepa Toomas* = räätäli Tuomas.

Nykyaikoina, sen perästä kun orjuus lakkautettiin, on Virolaisille pantu oikeat nimet. Mutta puheessa sovittaa Virolainen näitäkin vanhan tapansa mukaan niin että ristimä-nimi tulee jäljestä. Esim. *Raewa Pantse*.

Ristimänimet yksistään, kun paannaan nomen apellativumin eteen, saavat usein adjektivisen päätteen *ne*. Esim. *Raiene tütar* = Kaisa tyttö, *Tõnune poeg* = Tõnnis poika. Tämä selittää itäsuomalaisten sukunimien synnyn, jotka muuten Venäjän Karjalassa myös aina pannaan ristimä-nimen eteen.

§ 50. Määrää tai mittaa osoittavien substantivein perästä viljellään virossa, samoin kuin suomessa, partitivia, jos määräsana on subjektina tai objektina. Esim. *üks aasta aega* = yks ajast'-aika aikaa. *Tünder fiifu* = tynnyri silakoita. *Rahvast küll* = rahvasta kyllä.

Omituisuuksia virossa:

1) Välistä myös käytetään partitivia kun määräsana ei osoita mittaa, vaan luonnetta. Esim. *täiz liha hoošt* = lihava hevonen (ikään kuin: täysi liha hevosta). *üks ponts last* = raskas, könttyräinen lapsi.

2) Jos määräsana ei ole subjektina eikä objektina, niin panee Virolainen, samoin kuin myös meillä Turun rantamurteessa on tavallista, määrä- ja aine-sanan samaan sijaan. Esim. *minä sain ühe rubla ühe naela leiva l. liinade eest* = minä sain yhden ruplan leipä- tai liina-naulasta. *Ta jäi juobnuks ühest klaazist minast* = hän tuli juovuksiin yhdestä lasillisesta viinaa.

§ 51. Paikkasijoja ylimalkaan viljellään samoin kuin suomessa. Esim. *on mereš, on merel, lähel merele, lähel mereše l. merde, tuleb merelt, merešt. Laps on süles* = lapsi on sylissä. *Ruga on roosteš* = veitsi on ruosteessa. *Ruga lähel roosteše* = veitsi tulee ruosteeseen. *Lehel on hiire kõrwul* = lehdet on hiiren korvalla. *Ruutš kasvab puttele* = ruis kasvaa l. joutuu korrelle. *Remad sõid ühes lauas* = he söivät yhdessä pöydässä. *Koer istub laual* = koira istuu pöydällä. *Ta läks õngel, heinale* = hänj läksi ongelle, heinälle. *Sead on heinas*

= sijat on niityssä. Mari on karjas = Mari on karjassa. Ilm on pilves, wezi on jääs = ilma on pilvessä, vesi jäässä. Võttis kingad jalast = otti kengät jalasta. Kott kuffus olalt = säkki putosi olalta. Pane kott naela = pane säkki nauaan. Eäs fiwi weufe = läksi kiven vetoon. Ma tulen herra jutule = minä tulen herran puheille. Mul on raha = minulla on rahaa. Sa andsid mulle raha = sinä annoit minulle rahaa. Minult kadus raha = minulta katosi rahaa. Mees jäi tuppä, furi fülma = mies jäi tupaan, kuoli pakkaseen. Mees ehitas maja metsa = mies rakensi huoneen metsään. Ma leidfin maast = minä löysin maasta. Nohe jalule = nopea jalalle. Sumel = suvella. Päew päewalt = päivä päivältä. Üfs korb aastas = kerta vuodessa. Süri päewast = Yrjön päivästä. Tehtud puust = tehty puusta. Seest izašt ei ole opetajat = siitä isästä ei ole opettajaksi. Mees haizeb wiinast = mies haisee viinasta. Ta kõneleb palju Jumala sõnast = Hän puhelee paljon Jumalan sanasta. Seeme on ühest kōhast walge = siemen on yhdestä kohdasta valkea. Pudel on wiinast tühi = putelli on viinasta tyhjä. Rikas rahašt = rikas rahasta. Sja kaswatas mind hullul kombel, witsul = isä kasvatti minut hullulla tavalla, vitsoilla. Mina mafin fūbarast nelj rabla = minä maksoin hatusta neljä ruplaa.

Omituisuuksia virossa:

1) Kun suomen adessivi keinoa l. välikappaletta tarkoittaa, käytetään virossa enimmäen ga-postpositionia, samoin kuin meillä eteläisessä rantamurteessa hyvin usein fanšfa-sanaa. Esim. ma sõidan hobusega = minä ajan hevosella.

2) Paljon avarammalla kuin Suomalainen viljelee Virolainen tämmöisiä kuvallisia sananparsia kuin: ma

täin häräs, lähē lambaije, tulen hanedešt = käyn härkiä paimenessa, menen lampaista paimeneen, tulen hanhia paimenesta. Mari on herneš = M. on herneitä paimimassa.

3) Määrätyn ajan sijana Virolainen käyttää adessivia. Esim. näil päewil = näinä päivinä.

Samoin myös kieltävissä lauseissa, esim. Jumal ei laznud aastal kolmel wilja kaswata = Jumala ei antanut kolmeen vuoteen viljan kasvaa.

4) Virolainen kyllä, samoin kuin me, sanoo: ma otfin jängišt = minä etsin sängystä; mutta sen rinnalla myös illativilla: ma otfin jängi. Samaan tapaan sanoo hän: ma fuulen tuppa = minä kuulen tuvasta.

5) Kumma kyllä viron kieli toimittaa aatteellistakin omistusta adessivilla, samoin kuin Itä-Suomi, kun sitä vastoin Länsi-Suomalaiset siinä tilaisuudessa viljelevät genitiviiä. Esim. mul on nälg, hea meel = minun l. minulla on nälkä, hyvä mieli.

Käyttääpä Virolainen samaa sijaa silloinkin kun verbin-infinitivi seuraa, jossa tapauksessa kaikki Suomalaiset aina genitiviiä panevat. Esim. mul on raske teha = minun on vaikea tehdä.

6) Paikkanimissä, jotka päättyvät sanoilla pea (= mäki), mägi, järw ja jögi, Virolainen yksistään viljelee ulkonaisia sijoja. Suomessa sitä vastoin ei näy siinä olevan varmaa sääntöä.

§ 52. Translativia käytetään niinkuin suomessakin. Esim. ta läš talupojaks, kaswab suureks, jäi haigeks = hän tuli talonpojaksi, kasvaa suureksi, jäi sairaaksi. Mees kiitiš leima heaks = mies kiitti leivän hyväksi. Ma läššin ööks, kolmekš aastaks = minä läksin yöksi, kolmeksi vuodeksi. Gamaš = ensimmäiseksi.

Paitsi sitä vielä viljellään virossa translatiivia enimmäiten predikaattisijana, koska meillä on essivi. Esim. tema on meil fufazefš = hän on meillä renkinä.

Muistutus. Adjektiivi, samoin kuin useammassa suomenkin murteessa, pannaan aina yksikölliseen translatiiviin. Esim. Zapšed faszamab fuurefš.

Poikkeus 1). Suomen essiviä vastaa virossa nominativi predikaatti-sijana, koska on puhe jonkun omaisuuden tai tilan pysyttämisestä entisellään. Esim. pea oma fäzi puhas = pidä kätes puhtaana. Jumal hoidfu oma fšna felge = Jumala varjelkoon saanaansa puhtaana. Ea pidas hobufe hea = hän piti hevosen hyvänä.

Samaten koska verbin sijaan voisi ajatella apuverbin olla. Esim. humalab faszafšb vägemab = humalat kasvoivat väkevänä l. väkevästi.

Poikkeus 2. Joillakuilla seuduilla kuulee kuitenkin, sanoo Ahrens, essiviä käytettävän muutamissa tilaisuuksissa.

§ 53. Muiden sijojen käyttämisestä ei ole mitään erinäistä sanottavaa.

B. Artikeli.

§ 54. Artikelia suomalainen kielikunta alkuansa ei ole tuntenut. Virossa kuitenkin on, indo-eurooppalaisten naapurein vaikutuksesta, ruvettu käyttämään määräämätöntä artikelia üfš.

§ 55. Ylimalkaan viljellään üfš-sanaa silloin kun esine ei ole tuttu; vaan tutusta puhuttaissa ei artikelia panna. Esim. mul on hobune = minulla on (se tuttu) hevonen, mutta: üfš hobune on lepifus = hevonen (tuntematon) on lepikössä. Mart taħab ühe fuure naela saada = Martti tahtoo suuren naulan saada. Mart taħab fuuremat forwi = Mart tahtoo suurempaa koria (tietystä varastosta).

Muistutus. Objektin suhteen on huomattava että üfš pannaan, jos esine on jommallekummalle taikka molemmille asianomaisille tuntematon. Asian-omaisiin kuuluu puhuteltu ainoasti silloin kun vaan yhdestä toisesta puhutaan, ja puhuttelija ainoasti silloin kun ei kenestäkään toisesta henkilöstä puhuta.

§ 56. Aivan erilainen on artikelin käytäntö predikaatti-sanan edessä. Siihen se näet pannaan, silloin kun predikaatti-sana jotakin henkistä tahi siveydellistä merkitsee. Esim. fee hobune on üfš famal loom = se hevonen on kavala elävä. Ea oled üfš unifott = sinä olet unikeko.

Vaan muuten ei viljellä artikelia. Esim. Ea oled Benelane = sinä olet Venäläinen. See on foer = se on koira.

Muistutus. Samoin on myös Länsi-Suomessa tapana. Esim. Oletpa sinä yks aika junkkari!

C. Adjektivit.

§ 57. Adjektiveilla ja substantiveilla ei näy alkunsa olleen mitään eroitusta suomen kielessä. Käytetäänpä nytkin vielä monta sanaa milloin edellisinä, milloin jälkimmäisinä. Nykyiset adjektiviset johtopäätteetkin on selitetty alkuperäisiksi deklinationi-sijoiksi.

Tässä suhteessa on viron kieli vielä paljon vanhemmalla kannalla kuin suomi. Se näet aivan tavallisesti käyttää substantivein deklinationi-sijoja attribuutteina. Esim. ühe savišt titelē = saviselle vauvalle (oikeastaan: savesta vauvalle). Pihlajapuust wittafē = pihlajainen vitsanen. Üht raudriides meest = rautapukuista miestä. Suurt fugu mehēl = suuri-sukuisella miehellä.

Samoin myös voi adverbbeja ja postpositionveja adjektivein sijasta käyttää. Esim. adra taga mees = aurantakainen mies. Üfs üle määrä sõna = ylenmääräinen sana. Ühes firifu ligidal talus = kirkkoa likeisessä talossa (oik. kirkkoa lähellä talossa).

§ 58. Todelliset adjektivit, attribuuttina ollessaan, seuraavat enimmästi substantivinsa deklinationi-sijaa.

Poikkeus. Kuitenkin saa adjektivi attribuuttina aika harvoin allativi-päätteen. Esim. õige teele = oikealle tielle. Noorema wennaale = nuoremmalle veljelle.

§ 59. Attribuuttina ollessaan, adjektivit tavallisesti ovat yksikössä. Esim. noore inimeste = nuorten ihmisten. Puhta fättega = puhtailla käsillä. Balges

uueš, teižes riidiš = valkeissa, uusissa, toisissa vaatteissa.

Mutta jos adjektiivi monikkoon pannaan, niin on aina lyhyempi, suomentapaisempi muoto käytettävä. Esim. malgiš, uuziš riidiš. Ajalfiust ašjušt = ajallisista asioista.

Poikkeus 1. Kaikki e-päätteiset kuitenkin myös voivat käyttää ja se-päätteiset aina käyttävät monikon genitivsiä. Esim. noore l. noorte inimeste. Viimiste inimeste = viimeisten ihmisten.

Samoin myös muutamit muntkin adjektiivit voivat viljellä kumpaakin muotoa. Esim. föige l. föigide hobuste = kaikkein hevosten. Bööra l. wöörašte inimeste = vierasten ihmisten.

Poikkeus 2. Harvoin vaan voi käyttää yksikön partitiivia monikon sijasta, ja ainoasti silloin kun tällä olisi päätte fib. Esim. hullu l. hullufid हुन्ता = hulluja koiria.

Tässä tapauksessa, samoin kuin myös monesti genitivissä voisi myös käsittää asian niin että se ei olisakaan yksikköä, vaan lyhyempi, suomentapainen monikko. Esim. musta fätte = mustain käppen, röömsa inimeste = riemuisain ihmisten.

§ 60. Komparativin päätteenä Räävelin virossa on ma, nominativissa m. Suomalaisen vartalon p on siis aivan pois kulunut.

Poikkeus. Pronomenissa kumb, joka oikeastaan on komparativi-muoto, on b vielä tallella.

Muistutus. Vokaali-muutoksista tämän päätteen edellä katso § 26.

§ 61. Superlativilla ei ole erinäistä päätettä, vaan käytetään sen sijasta komparativia eteen pannulla föige-sanalla, siis samoin kuin useammassa läntisissä murteissa meillä. Esim. föige föwem = kovin (kaikkein kovempi).

Muistutus. Yksi ainoa jälki superlativista on kenties kuitenkin vielä tallella kummallisessa sanassa hifitim g. hifitima juurisana hifi g. hifja) = myöhäisin.

§ 62. Säännöttömiä ovat seuraavat komparativit: lühem (posit. lühifene l. lühife) = lyhyempi, õhem (pos. õhufe) = ohuempi, peenem (pos. peenife) = hienompi, pizem (pos. pizufe) = pikkuisempi (vert. Turun murteen piskuinen), parem (pos. hea) = parempi, enam (pos. palju) = enempi.

Muistutus. Sana paras löytyy myös viron kielessä; mutta ei se siinä ole mikään superlativi, vaan positivi merkityksellä: sopiva.

§ 63. Sen esineen, johon verrataan, panee Viro-lainen elativiin. Esim. naene on mehest targem = nainen on miestä viisaampi.

Harvoin vaan viljellään suomen tavalla partitivia.

D. Lukusanat.

§ 64. Lukusanat ovat virossa samat kuin suomessa, ainoasti lyhentyneet.

§ 65. Varsinaiset (kardinaliset) ovat: üks = yksi, kaks = kaksi, kolm = kolme, nelj = neljä, viis = viis, kuuz = kuusi, seitse = seitsemän, kahessa = kahdeksan, üheffa = yhdeksän, kümme = kymmenen, sada = sata, tuhat = tuhat.

Niitä taivutetaan seuraavalla tavalla. G. ühe, p. üht l. ühte = yhtä. Samoin kaks, kakshe, kaht l. kahte. Kolm on genitivissä ja partitivissa kolme. Nelj taivutetaan vartalolla neljä. Viis ja kuuz noudattavat 4:n luokan 2:n lohkon sääntöjä. Seitse on genitivissä seitse, partitivissa seitset. Kümme samoin kümne, kümmend. Sada on genitivissä saa l. saja. Tuhat genit. tuhande, part. tuhat. Kahessa ja üheffa taivutetaan 3:n luokaan monitaivusten tavalla.

Muistutus 1. Kahessa ja üheffa siis nominativissakin, samoin kuin suomessa, käyttävät genitivi-muotoa; mutta seitsemän on virossa muodostanut oikean nominativin seitse = seitsen.

Muistutus 2. Muodoissa ühte ja kahte on partitivissa loppuvokaali säilynyt.

Muistutus 3. Monikosta on näillä ainoasti nominativi.

§ 66. Särjestyksiset eli ordinaliset ovat: esimene = ensimmäinen, teine = toinen, kolmas = kolmas, neljas = neljäs, viies = viides, kuues = kuudes, seitmes = seitsemäs, kahessas = kahdeksas, üheffas = yhdeksäs, kümnes = kymmenes, sa'andes l. sa'andamas = sadas, tuhandes = tuhannes.

Niitä taivutetaan seuraavalla tavalla. Kahessas, üheffas ja kümnes lisätyllä vartalo-päätteellä ma, esim.

kahdeksama = kahdeksannen. Kolmas enemmän suomen-
tapaisesti taivutetaan vartalolla kolmanda. Viides ja kuues
sen jälkeen vielä liittävät päätteiden ma esim. viiden-
mal = viidennellä. Neljäs on vartalossa sekä neljanda
että neljandama; samoin seitsemäs. Sa'andes on geniti-
vissä. ja'ande, tuhandes samoin tuhande; ja'andamaš gen.
ja'andama. Öjimine ja teine taivutetaan niinkuin muut
ze-päätteiset sanat.

Muistutus. Ahrens'in mukaan voi tavallisesti käyttää ly-
hyempiä, suomentapaisia muotoja esim. neljanbašt, viienbale. Vaan
Viedemannin sanakirja -ei tälle väitteelle anna tukea.

§ 67. Liittonaiset varsinaiset-luvut 11:n ja 20:n
välillä, ynnä myös sitten kaikki tasaiset kymmen-,
sata-luvut j. n. e. syntyvät aivan kuin suomessa. Esim.
üš teišť fümneš = ykstoista (kymmentä), faššfümneš
= kaksikymmentä, kolm šada = kolmesataa.

Mutta seuraavat kymmenien väliset luvut muo-
dostuvat naapurikansain tavalla, joka muuten suomes-
sakin jo on jokseenkin yleinen. Esim. faššfümneš kolm
= kolme kolmatta eli kaksikymmentä kolme.

Taivutus on suomenmukainen. Esim. üše teišť
fümne = yhden toista (kymmenen), fašt fümneš =
kahta kymmentä, fašes fümneš üšes = yhdessä kolmatta
(kymmenessä) l. kahdessa kymmenessä yhdessä.

Muistutus. Suomen kielen omituista lukutapaa viljelee
Virolainen nyt enää ainoasti kiireesti summia lukiessa. Esim. fašš
kolmat, wiiž kahššat. Silloin hän myös 11:n ja 20:n välillä jättää
pois fümneš-sanat. Mutta näitä muotoja ei koskaan taivuteta.

Ennen vanhaan käytettiin tätä tapaa muutenkin paitsi sum-
mia lukiessa. Esim. wiiž rublat kolmat fümneš.

§ 68. Liittonaiset järjestysluvut syntyvät samalla
tavalla kuin varsinaiset, niin että järjestyksinen päätte
lisätään sekä yksikkö- että kymmen-lukuun. Esim.
kolmas teišť fümneš = kolmas toista (kymmenes), fašes-

fümneš = kahdeskymmenes, fahešfümneš ezimene = yhdeskolmatta l. kahdeskymmenes yhdes.

Poikkeus. Ainoasti sanoissa üfšteišt fümneš = yhdestoista ja fašteišt fümneš = kahdestoista pysyy varsinais-yksikkö muuttumatta.

Muistutus. Vanhentuneita ovat täänmuotoiset sananparret: ezimene kolmat fümneš = yhdeskolmatta, neljandamal päeval kolmat fümneš = neljäntenäkolmatta pyhänä.

§ 69. Liittonaisia järjestyslukuja taivuttaessa muuttuvat kaikki luvut, paitsi viimeinen, varsinaisiksi. Ainoasti partitivi-sijassa pysyvät ne kaikki tyyni järjestyksisinä. Esim. kolme teišt fümneš = kolmannentoista, fahešfümneš seitšmendamal päeval = seitsemännellä kolmatta päivällä, kolmat toišt fümneš = kolmatta toista.

Poikkeus. Partitivissakin kuitenkin käytetään varsinaislukuja üšt, fašt. Esim. üšt teišt fümneš = yhdettä toista, fašt fümneš = kahdetta kymmenettä.

§ 70. Varsinaiset lukusanat (paitsi üfš), nominativissa ollessaan, vaativat heihin kuuluvaa substantivia yksikön partitiviin. Muissa sijoissa noudattavat substantiviansa, joka aina on yksikössä. Molemmissa suhteissa on laita siis niin kuin meillä. Esim. viiž jalga = viis jalkaa; kolmeš ferrafš = kolmeksi kerraksi.

Muistutus. Samaten käypi kun lukusan sijassa on pronomen mitu = monta.

Omituisuuksia virossa:

1) Kun jälkimäisessä tapauksessa demonstratiivinen pronomen pannaan lukusanan ja substantivin väliin, niin tämä substantivi kuitenkin ynnä pronomenin kanssa casus obliquissa pannaan monikkoon. Esim. faheše neile laštele = näille kahdelle lapselle.

Poikkeus. Illativissa vaan pysyy substantivi yksikössä. Esim. mine ühte neiše pereše = mene yhteen näistä pereistä.

Mutta jos lukusana on subjektina tai objektina, käytetään niin kuin meilläkin elativia. Esim. üks neist perebest = yksi näistä perheistä.

2) Samoin kuin suomessa pannaan lukusana monikkoon pluralia tantumien edessä taikka koska on puhe kollektivisista käsitteistä. Esim. kolmed pulmad = kolmet häät; kahed lapsed = kahdet lapset (kahta sarjaa). Mutta näin käypi virossa ainoasti nominativissa. Muissa sijoissa käytetään ainoasti yksikköä. Esim. parem ühe fakte juures olla = parempi yksillä valloilla olla.

§ 71. Murtolukuja muodostetaan osa-sanavan avulla. Esim. kolmas osa = kolmas osa l. kolmannes, kolm neljat osa = kolme neljättä osaa l. kolme neljänestä.

Siitä eriää vaan pool = puoli.

Muistutus 1. Luvut 3—10 voivat myös muodostaa osakappaletta l. osamittaa merkitseviä substantiveja päätteellä ndif. Esim. kolmandif = kolmannes, fümmandif = kymmenes, fuendif = kuudennes.

Voipa sanasta kolm myös saada suomentapaisen kolmandes l. kolmandis l. kolmandus. Ja verona on kymmenes aivan kuin meillä: fümnes g. fümnefe.

Muistutus 2. Samoin kuin meillä sanotaan pool teist = puoli toista, pool kolmat sada = puoli kolmatta sataa. Niin ikään myös: seitsemet aastat = seitsemättä vuotta.

Muistutus 3. Osa yksistään merkitsee neljänestä.

§ 72. Jos tahdotaan osoittaa että luku vaan on niillä paikoin, vaan ei aivan se miksi sanotaan, niin pannaan lukusana substantivinsa jälkeen. Esim. eht mul on rubla miiz = kenties on minulla ruplaa viis. Kullap ta üks aastat fuuz teist fümmand on wana = kyläpä hän vuotta kuustoista on vanha.

Samoin myös käytetään lukusanoista tulleita adjektiveja. Esim. üfš aastane neljateistfünne poiš = noin neljäntoista-vuotinen poika.

Muistutus. Saman toimittaa myös üfš mõni ilman luku-
sanan siirtämistä. Esim. seal oli üfš mõni sada inimest = siellä oli
sadan ihmisen paikoin.

§ 73. Verrattaessa kappaleitten mittaa tai määrää pannaan üfš ja pool genitiviin, muut luvut nominativiin. Esim. ühe fūūnra pifem = yhtä kyynärää pitempi. Kolm aastat wanem = kolmea vuotta vanhempi.

E. Pronomenit.

§ 74. *Personalliset* pronomenit ovat: mina l. ma = minä l. ma, fina l. fa = sinä l. sa, tema l. ta = hän, meie = me, teie = te, nemad l. naad = he.

Niiden taivutus käy seuraavalla tavalla:

<i>Nom.</i>	mina l. ma	meie	tema l. ta	nemad l. naad
<i>Gen.</i>	minu l. mu	meie	tema l. ta	nende
<i>Part.</i>	mind	meid	teda	neid
<i>Iness.</i>	minuſ l. muſ	meiſ	temaſ l. taaſ	neiſ
<i>Illat.</i>	minuſe l. muſe	meiſe	temaſe l. taaſe	neiſe
<i>Karit.</i>	minuta (ei: muta)	meieta	temata (ei: taata)	nendeta

Muut sijat muodostuvat inessivin tavalla. *Sina* ja *teie* tietysti taivutetaan aivan kuin *mina* ja *meie*

Muistutus 1. Niinkuin tästä näkyy, ovat Virolaiset panneet demonstrativisen tema kolmannen personan pronomenin sijaan. *Mind* ja *find* ovat yhteenvedetyt alkuperäisistä *minuda* ja *finuda*, jotka vielä ovat runoissa tallella. Ne taitavat olla samaa sukua kuin Itä-Suomen *minut*, *finut*. Nominativit *meie*, *teie* vastaavat vartaloa *meiti*, jolla joissakuissa tapauksissa taivutetaan näitä pronomeineita Hämeessä. Esim. *meitiillä j. n. e.*

Muistutus 2. Monikossa kuuluu myös genitivistä syntyneitä muotoja *nendele j. n. e.*

§ 75. Omistuksen osoitteina käyttää Virolainen nykyään ainoasti personallisten pronominein genitivejä. Esim. *mu hobune* = hevoseni.

Muistutus. Possessivisista suffixeista on kuitenkin vielä jälki tallella muutamissa adverbimuodoissa. Esim. aĵafaĵa l. aĵafabaĵa = ajallansa, jämebutaĵa = paksuuttansa, igänes = ikänensä.

Vanhoissa runoissa myös nähdään sangen usein possessivisten suffixein jälki, nimittäin ni l. na, jota kaikista personista ilman eroittamatta käytetään.

Nähtävästi oli siis Virolaisilla alkuansa kaksi suffixia, samoin kuin heidän likeisimmilla sukulaisillaan, Turun rantalaisilla sekä Vatjalaisilla, ni l. na 1:stä personaa ynnä monikon toista varten, ja l. e 3:n personan ynnä yksikön toisen personan osoitteeksi. Vertaa siihen Turun rantalaisten heofen = hevoseni, hevosemme, hevosenne, heofes = hevoses, hevosenza. Samoin Vatjan: lintuni = lintuni ja lintumme, lintuno = lintunne, lintuſt l. lintuſ = lintusi, lintuſa = lintunsa.

§ 76. *Itsekohtaisina* l. *Reflexivisinä* pronomineina on virossa kolme eri-sanaa, nimittäin iſe, eneſe ja oma.

1) *ſe* käytetään ainoasti nominativissa. Esim. mina iſe = minä itse, naad iſe = he itse.

Muissa sijoissa viljellään eneſe. Esim. ſinuſt eneſeſt = sinusta itsestä, neid endid = heitä itsiään, ſind ennaſt = sinua itseäs, nende eneſte = heidän itsiensä.

Muistutus. Tämä eriskummallinen sana on väännös muinaisesta persona-pronomenista hän ja siihen liitetystä possessivisuffixista ja. Sen todistaa myös sen vanhempi partitiivimuoto heude l. heuda. Samalla lailla juuri useimmat hämäläismurteet osoittavat itsekohtaista tilaa. Vertaa meidän vanhassa raamatun kielessä: ota sinulles, me teemme meillemme, hän otti hänellensä.

2) *Oma* on possessivis-reflexiivinen pronomen (luultavasti venäjän tavoin mukaeltu). Sitä viljellään välin taivutettuna, välin taivuttamattomana. Monikon nominatiivi, genitiivi ja partitiivi on kuitenkin aina päätteen. Esim. ta armaſtab oma laſt = hän rakastaa lastansa.

Muistutus. Monesti käytetään sitä myös eneſe-sanana asemasta. Esim. ta wöttis omale leiða = hän otti itsellensä leipää.

§ 77. *Osoittavaisena* l. *Demonstrativisena* pronomenina oikeastaan viljellään ainoasti *se* l. *see* = *se*. *Tuo* = tuo käytetään kyllä joskus, vaan yksistään halveksivaisella merkityksellä. *Tema* on, niinkuin näimme, muuttunut personalliseksi. Vielä käytetään myös liitosanoja: *se finane* = juuri *se*, *se sama* = *se sama*, *see fugune* l. *nii-fugune* = semmoinen, *fäherdane* l. *fäherdune* = sellainen, *nii sama fugune* = samallinen.

Se:n taivutus on seuraava:

	Yksikkö.	Monikko.
<i>Nom.</i>	<i>se</i> l. <i>see</i>	<i>need</i> l. (<i>nee</i>)
<i>Gen.</i>	<i>felle</i> (<i>fee</i>)	<i>nende</i>
<i>Part.</i>	<i>feda</i>	<i>neid</i>
<i>Iness.</i>	<i>fes</i> (<i>ei: felleš</i>)	<i>neiš</i>
<i>Elat.</i>	<i>fes̄t</i> l. <i>felleš̄t</i>	<i>neiš̄t</i>
<i>Illat.</i>	<i>fefe</i> l. <i>fellefe</i>	<i>neife</i>
<i>Adess.</i>	<i>fel</i> (<i>ei: fellel</i>)	<i>neil</i>
<i>Ablat.</i>	<i>felt</i> l. <i>fellelt</i>	<i>neilt</i>
<i>Allat.</i>	<i>felle</i> l. <i>fellele</i>	<i>neile</i>
<i>Abess.</i>	<i>felleta</i>	<i>nendeta</i>
<i>Transl.</i>	<i>fes̄š</i> <i>ei: felleš̄š</i>	<i>neiš̄š</i>
<i>Instr.</i>	—	<i>nen̄da</i> l. <i>nii</i>

Muistutus 1. Pitemmät muodot yksikössä ovat samaa sukua kuin meilläkin kysyväisessä pronomenissa *fellä* l. *fenellä*. Monikossa ovat useimmat sijat lainatut personapronomenista *tema*. Nominativi ja toinen instruktivi ovat ainoat suomenmukaiset. Huomattava on *n* monikon genitivissä, jonka myös Agricolan Undessa Testamentissa tapaamme.

Muistutus 2. Ahrens sanoo *too*-pronomenin monikossa olevan *toob* j. n. e. Mutta Viedemann'in mukaan *se* on *noo*, siis samoin kuin suomessa. Mutta sitä tuskin enää käytetäänkään yhtään.

§ 78. *Takakohtaisina* l. *Relativisina* pronomeineina viljellään *fes̄* ainoasti ihmisistä ja *miš* kaluista,

asioista sekä elävistä. Niin vielä liittosanat *miš* *ŋugune* ja *milline* = millainen, mimmainen.

Sanaa *feš* taivutetaan näin:

<i>Nom.</i>	<i>feš</i>	<i>Elat.</i>	<i>fellešt</i>
<i>Gen.</i>	<i>felle</i> l.	<i>Illat.</i>	<i>felleŋe</i>
	<i>fenne</i>	<i>Adess.</i>	<i>fellel</i> l. <i>fel</i>
<i>Part.</i>	<i>feda</i>	<i>Ablat.</i>	<i>fellelt</i> l. <i>felt</i>
<i>Iness.</i>	<i>felleš</i>	<i>Allat.</i>	<i>fellele</i> l. <i>felle</i>

Monikossakin käytetään, samoin kuin suomessa, yksikön muotoja. Muita sijoja ei Ahrens mainitse.

Miš on taipumaton *paitsi* että sillä on *adessivi* *miš* ja *translativi* *mišē*. Konjunktionina käytetään kuitenkin vielä myös *partitivia* *mida*.

§ 79. *Interrogativisina* pronomeneina käytetään *relativisia* *feš?* = kuka? ja *miš?* = mikä. Siihen tulee vielä lisäksi *kumb?* l. *emb kumb?* = kumpi, *fu?* = mikä, ja *mitmeš?* = mones. Niin myös liittosanat *miš-ŋugune?* ja *milline?*

Muistutus 1. Loppu-*s* sanoissa *feš* ja *miš* näkyy olevan jäännös *demonstrativisesta* *ŋe*. Joskus kuuluu nytkin vielä *feš ŋe*. Vanhempina aikoina käytettiin vielä *ŋe* *relativisena*.

Muistutus 2. *Emb kumb* oikeastaan on suomalainen *indefinitinen* *jompifumpi*. Katso § 4 m.

Muistutus 3. *ŋu*-sanaa ei käytetä muissa sijoissa *paitsi* *inessivissä* *fuš*, *elativissa* *fušt* ja *illativissa* *fušu*, näitäkin sijoja vaan paikoista puhuttaessa.

§ 80. *Epämääräisiä* l. *Indefinitisiä* ovat:

a) *ŋga* = joka l. jokainen. Se on *genitivissä* ja *partitivissa* taipumaton, mutta muissa sijoissa, poiketen suomen kielestä, saa päätteitä. Esim. *igal mehel* = joka miehellä.

Tähän myös kuuluu *iga-üfš* = joka-ikinen, jota taivutetaan säännöllisesti, *paitsi* että *illativissa* sanotaan *iga-üheŋe* eikä *iga-ühte*.

b) *Kõif* = kaikki. Se on yksikön partitivissa ja monikon nominativissa muuttumatta *kõif*, muuten säännöllinen.

c) *Muu* = muu on taivutuksessaan säännöllinen, paitsi että monikon geniti on *muunde* = muiden. Vert. § 77.

d) *Mitu* = moni, useampi. Se kuuluu genitivissä *mitme*, partitivissa *mitmet* j. n. e. Niin myös johdannaiset *mitmefene* ja *mitmeline* = monellinen.

e) *Mõni* = muutama, monias taivutetaan niinkuin § 42 b säättää. Myös käytetään *mõnifaš* l. *mõnifane* ja plurale tantumia *mõningad*. Saaristossa viljellään sanaa *muga*. Lounaassa kuullaan myös sanaa *šetu* g. *šetme* = moni, muutama.

Muistutus. Niinkuin tästä näkyy ovat suomen sanat *moni* ja *muudan* l. *muutama* virossa vaihtaneet merkityksensä. Muistettava kuitenkin on että meilläkin *moniaš*, syntynyt juuresta *moni* on sama kuin *muudan*. *Muga* viron saaristossa mahtaa olla samaa sukua kuin meillä murteittain viljelty *muutama*.

f) *Mõlemad* = molemmat.

g) *Palju* = paljon, käytetään myös translativissa *paljuš*, vaan ei muissa sijoissa.

h) *Teine* = toinen.

Muistutus. Koska on puhe kahdesta suurella joukossa, niin sanoo virolainen *üks* — *teine*; vaan, kun on puhe kahdesta erikseen, suomen tavalla *teine* — *teine*. Esim. *nemad üksib üks teize järrel wälja* = he läksivät toinen toisensa jäljestä ulos. Vaan: *lampal on faš talle; teist armastab, teist põlgab* = lampaalla on kaksi karitsaa; toista rakastaa, toista polkee l. hylkää.

i) Useampiin epämääräisiin pronomeneihin on liitetty gi: *feegi* l. *fešfi* = joku, ei *feegi* l. *üksfi* = ei kukaan, *kumbfi* = kumpikin, ei *kumbfi* = ei kumpikaan, *midagi* = jotakin, ei *midagi* = ei mitään, *mingi* l. *mingifugune* = jokin, ei *mingi* l. *mingifugune* = ei mikään.

Näiden taivutus käypi genitivissä ja partitivissa aiyan kuin suomessa. Vaan muissa sijoissa voipi panna päätteet kuinka tahtoo päätteän eteen tai perään. Olkoon esimerkkinä:

<i>Nom.</i> feegi l. fešfi	<i>III.</i> fellešegi l. fellešife
<i>Gen.</i> fellegi	<i>Ad.</i> felgi l. fellegil
<i>Part.</i> fedagi	<i>Abl.</i> felffi l. fellegift
<i>In.</i> fellešfi l. fellegiš	<i>All.</i> fellegi l. fellešife
<i>El.</i> fellešifi l. fellešift	

Muistutus 1. Sanalla midagi ei ole nominativia eikä muitakaan sijoja paitsi translativea, sekin vaan negativisessa muodossa ei mišfi. Sen genitivi mingi, jossa vielä n:kin on tallella, on muodostanut eri sanavartalon, jota taivutetaan sillä lailla että päätteet pannaan liitteen perään. Esim. ei mingil viižil = ei millään tavalla.

Muistutus 2. Henkilöistä käytetään ainoasti nominativia ei išfi, muista esineistä partitivia ei ištigi. Samalla lailla myös viljellään sanaa muu.

Muistutus 3. Niinkuin näkyy, vastaa liite fi l. gi suomen sekä fin että faan.

F. Verbit.

§ 81. Verbein modus-tavat sekä ajat ovat virossakin samat kuin meillä. Ainoasti konjessiivi, joka vielä heidän vanhoissa runoissaan näkyy, on nykyisestä kielestä peräti kadonnut.

§ 82. Aktivissa on modus-tavoilla ja ajoilla seuraavat päätteet:

a) Indikativin presens-aika, samoin kuin suomessa, ei saa muita kuin persona-päätteitä.

b) Indikativin imperfekti-aika enimmiten saa päätteen *fi*, joka 3:ssa yksikön personassa lyhenee *ksi*. Ainoasti muutamissa harvalukuisissa verbi-lajeissa on *i* imperfektin päätteenä.

c) Konditionalin (Ahrens'in optativin) päätte on *ffi*, joka 3:ssa yksikön personassa lyhenee *fksi*. Tämän päätteen edellä konsonantti enimmiten pehmenee.

Muistutus. Huomattava on että meilläkin Länsi-Suomen murteessa konsonantti vielä pehmenee, vaikka *fjo* on *i:ksi* muuttunut.

d) Imperativin 2:nen yksikön persona on, samoin kuin suomessa, päätteetön, ja sen konsonantti, paitsi meidän supistuvaisia vastaavissa, pehmennyt. Monikon 1:ssä ja 2:ssa personassa on päätte *ge* tai *fe*.

Optativi, samoin kuin suomessa, on 3:ssa personassa imperativin sijassa. Sen päätte on *gu* t. *fu*.

Muistutus 1. Puhekielestä on imperativin monikon 1:nen persona melkein jo kadonnut. Sen sijasta käytetään tavallisesti indikativin presens-ajan vastaavaa persona. Esim. *jütame* = *jakakaamme*. Samoin meilläkin enimmiten on presens passiivi tämän personan sijassa.

Muistutus 2. Savossakin kuuluu usein *te* imperativin 2:sen personan päätteenä. Esim. *ʃanofe*.

e) *Infinitivin* 1:ssä muodossa on pääte *enimmiten* *ta* tai *ba* harvoin *a*. Toisessa on *se* *te* tai *be*, harvoin *e*. Paitsi sitä muuttuu näiden molempien *b* joskus edellisen konsonantin mukaan, samoin kuin suomessa. Kolmannessa infinitivissä on pääte *ma*.

Ensimmäistä infinitiviä Virolainen *ei* käytä sen täydellisessä translativi-muodossa. Toisessa infinitivissä on vaan *inessivi* tavallinen; *instruktivia* viljellään ainoasti *adverbina* ja on se silloin aina kadottanut *b:n* sekä tavallisimmin *vokaalinkin* muuttanut. Kolmatta infinitiviä käytetään *illativissa*, *inessivissä*, *elativissa* sekä *abessivissa*.

Muistutus. Meidän 4:ttä infinitiviä vastaava muoto päätteellä *mine* löytyy virossa, vaan on pelkkä substantivi, ilman mitään verbin merkitystä. Viidettä, jota *ei* meilläkään läntisissä murteissa käytetä, *ei* Virolainen tunne ollenkaan.

f) *Participioin* päätteet ovat *presens-ajassa* *w* (*g*. *wa*) ja *preteritissä* *nub* l. *nd*. *Presens-aikaa* taivutetaan, vaan *preteritiä* harvoin. Jos *preteritiä* taivutetaan, niin se heittää pois *b:nsä* ja lisää päätteet näin *syntyneeseen* vartaloon. Esim. *joonu rahwa hulfa* = *juopuneen* (*juoneen*) *rahvaan* *joukkoon*. *Sešt fadunušt l. fadund mehešt* = *tästä* *kuolleesta* *miehestä*.

Muistutus 1. Lyhyempää päätettensä voi *preteritin participio* ainoasti silloin käyttää, koska *vokaali käy* edellä. Esim. *wižanub* l. *wižand* = *viskannut*; vaan *tapnub* = *tappanut*.

§ 83. *Personapäätteet* ovat: *yksikössä* 1:n *perso-*nan *n*, 2:n *b*, 3:n *b* taikka *ei* mitään; *monikossa* 1:n *me*, 2:n *te*, 3:n *wad* tai *b*. Kaikkien edessä (myös 3:ssa *personassa*) *pehmenee* vartalon konsonantti, paitsi tietysti meidän *supistuvaisia* vastaavissa *verbeissä*.

Muistutus 1. Monikon 3:n personan lyhyempää muotoa käytetään pitemmän ohessa, imperfektissä ja konditionalissa. Esim. *walafiwab* l. *walafib* = valoivat. Siinä suhteessa on siis viro Länsi-Suomen murteiden ja raamatun suomen kaltainen.

Muistutus 2. Yksikön 3:n personan b:tä ei käytetä muussa kuin indikativin presens-ajassa (niin myös runoissa koncessivissa). Muuten on tämä persona päätteetön.

§ 84. *Passivin* päätteenä on ta t. da, jonka konsonantti myös muutamissa tapauksissa muuttuu edellisen mukaan. Siihen liitetään sitten modus-päätteet seuraavalla tavalla:

a) Indikativin presens-aika saa päätteen tfe. Esim. *walataffe* = valetaan.

b) Imperfektii lisää i:n, jonka edeltä passivin oma loppu-a katoa. Esim. *walati* = valettiin.

c) Konditionalista ei ole.

d) Imperativin sijasta, samoin kuin suomessa, käytetään optativia päätteellä gu. Esim. *walatagu* = valettakoon.

e) Kolmannessa infinitivissä lisätään päätte ma. Esim. *walafama* = valettaman.

Muistutus. Tämä on ainoa passivinen infinitivi-muoto, jota Virolainen käyttää. Eipä niitä oikeastaan ole suomessakaan muita kuin tämä ynnä vielä toisen infinitivin inessivi, vaikka kielioipit „täydellisyyden vuoksi“ luettelevat koko joukon olemattomia muotoja.

f) Participio saa presens-ajassa päätteen w, preteritissä ud, jonka jälkimmäisen edessä passivin a katoa. Edellistä taivutetaan, vaan jälkimmäinen on kohmetunut aivan taipumattomaksi.

Muistutus. Vanhoissa kirjoissa näkee sentään vielä jälkiä entisestä taivutuksesta.

§ 85. Perfekti ja plusquamperfekti muodostuvat, samoin kuin suomessa, olla-verbin eri-muotojen ja

participion preteritin avulla. Esim. ma olen valanut = minä olen valanut, feba on valatud = sitä on valettu, ma oleffin valanut = minä olisin valanut, mind oli valitud = minut oli valittu.

Muistutus. Passivissa voi myös olla subjekti nominativissa, jolloin taivutus on personallinen. Esim. ma olen valitud = minä olen valittu.

§ 86. Virolaisetkin taivuttavat kieltäväistä eli negatiivista verbiä toisella tavalla kuin myöntäväistä.

a) Verbin vartalo, paitsi imperativissa (ja optativissa), on ilman persona-päätteitä. Eikä niitä liitetä negatiiviseen sanaankaan; irralliset personapronomenit saavat osoittaa personaa. Esim. ei ma vala = en vala, ei ja valafä = et valaisi.

Vaan imperativissa saapi sekä negatiivinen sana että verbi personapäätteet. Esim. ärgem valagem = älkäämme valako, ärgu valagu = älköön valako.

Muistutus. Vanhoissa kirjoissa kuitenkin vielä nähdään negatiivinen sana taivutettuna suomen tavalla.

b) Aktivin presens-ajassa kaikki personat, aivan kuin suomessa, tulevat imperativin yksikön 2:n personan kaltaisiksi, s. o. niiden konsonantti on pehmennyt, paitsi supistuvaisia vastaavissa. Esim. ei meie tohi = emme tohdi, ei te miäfa = ette viskaa.

c) Imperfekti sekä aktivissa että passivissa syntyy, aivan suomen tavalla, participion preteritin avulla. Esim. ei ma valanut = en valanut, ei valatud = ei valettu.

d) Passivin presens-ajassa jääpi päätte ffe pois. Huomattava on muuten ettei passivin d tässä negatiivisessa muodossa koskaan muutu edellisen konsonantin mukaiseksi eikä katoa. Esim. tullaffe = tullaan, vaan: ei tulda = ei tulla, pannaffe = pannaan, vaan: ei panda

= ei panna; tuuaffe = tuodaan, vaan: ei tooda = ei tuoda; süüaffe = syödään, vaan: ei sööda = ei syödä.

§ 87. Verbein taivutus Virossa on mahdoton järjestää Eurén'in mukaan; mutta tässä on sentään koettu niin paljon kuin mahdollista aina viitata meillä tuttuja ja totuttuja kaavoja.

§ 88. *Ensimmäiseen luokkaan* luettaisiin ne verbit, joihin liitetään aivan säännölliset päätteet ja joissa ei päätteen edelläkään muita muutoksia tapahdu kuin konsonantin pehmenys, sekin harvoin, ja vielä harvemmin nuot 21 §:ssä mainitut vokaali-muutokset.

Tähän kuuluvat kaikki u- ja i-päätteiset, ynnä vielä suuri joukko muitakin verbilajeja; niistä tulee mainittavaksi kustakin siinä luokassa, joita se suomessa olisi lähinnä.

§ 89. *Toiseen luokkaan* (Eurén'in 1:nen, Ahrens'in 6:s luokka) kuuluisivat ykstavuiset verbit. Niiden omitsuudet ovat seuraavat:

a) Imperfektissä saavat diftongiset päätteen *zi*, pitkävokaaliset enimmiten *i*, jonka edellä vokaalimuutos tapahtuu niinkuin § 25 säätää. Esim. fätzin = kävin, wöizín = voin, jäin = jäin, jöin = join.

Poikkeus. Päätte *zi* on myös seuraavilla pitkävokaalisilla: muhizin = möin, wiižin = vein, poožin = hirtin, keežin (vart. kee) = kiehuin.

b) Ensimmäisessä ja toisessa infinitivissä päätteen *b* katoa Karjalan tavalla, jonka perästä 22 §:ssä mainitut vokaalimuutokset tapahtuvat. Esim. juua = juoda, lüüa = lyödä, witeš = viedessä, fäieš = käydessä.

Poikkeus. Infinitiveissä *saaba*, *jääba*, *wöiba* ja *keeba* = kiehua *b* kuitenkin on säilynyt suomen tavalla.

c) Aktiivisen participion presens-ajassa on verbillä *keeba* nominativissa kaksi muotoa *keeb* l. *keew*

= kiehuva, josta näkyy että Virolaisetkin ovat ennen viljelleet participiota pehmenemättömässä muodossa, samoin kuin meillä muutama murre vielä tekee.

d) Passivin presens-aika muodostuu aivan infinitivin mukaan. Esim. juuaŋe = juodaan, ŋaadaŋe = saadaan.

e) Muissa muodoissa käytetään passivin pehmeämpää päätettä da. Esim. ŋadi = saatiin, juobagu = juotakoon, wiibud = viety.

§ 90. *Kolmanteen luokkaan* kuuluvat kakstavuiset a-päätteiset, keskiheittoiset verbit (vert. § 30 d). Niiden omituisuudet ovat seuraavat:

a) Ne heittävät pois loppuvokaalinsa aktivin imperfektin, imperativin (ja optativin), 3:n infinitivin, participion preteritin ja verbi-substantivien päätteen edestä. Esim. hoidŋin (vart. hoida) = hoidin, andu (v. anda) = antakoon, naerma (v. naera) = nauramaan, maŋsnu (v. maŋa) = maksanut, laulja (v. laula) = laulaja.

Muistutus. Participion presens-ajassa on loppuvokaali tallella nominativissa, vaan katoa muissa sijoissa. Esim. lenbaw = lentävä, lenbwa = lentävän.

b) Imperfektin päätte on enimmäkseen säännöllisesti ŋi, joka kuitenkin yksikön 3:ssa personassa ympäriviskataan ja kuuluu iŋ.

Poikkeus. Niissä sanoissa, joiden lopputavu jo sillä alkaa, on imperfektin päätte i, ja katoa loppuvokaali senkin edeltä. Esim. maŋŋin = maksoin.

Samallaista sivumuotoa viljellään myös ŋi-päätteen rinnalla niissä verbeissä, joissa on loppuvokaalin edellä t tai l, r. Tässä tapauksessa pehmenee, paitsi yksikön kolmannessa personassa. Esim. heidin l. heitŋin = heitin, juobite l. juotŋite = juotitte, laulime l. laulŋime = lauloimme, naerid l. naerŋid = nauroivat.

Kolmas yksikön persona on kuitenkin kaikissa näissä verbeissä säännöllinen. Esim. maŋŋis = maksoi, heitiŋis = heitti, laulŋis = lauloi, naerŋis = nauroi.

c) Imperativin (ja optativin) pääte tässä luokassa on enimmäkseen *te*, *fu*. Ainoasti *l:n* ja *r:n* perästä pehmenee se *ge*:ksi, *gu*:ksi. Esim. *petfu* = pettäköön, *mašfe* = maksakaa, *naergem* = naurakaamme.

d) Ensimmäisen infinitivin päätteenä on enimmäkseen vaan *a*, toisen infinitivin *e*, joiden edellä vartalon loppuvokaali katoaa. Esim. *ahta* = ahtaa, *ahteš* = ahtaessa, *murda* = murtaa, *murdeš* = murtaessa, *peita* = peittää, *nõuba* = noutaa.

Poikkeus. Päätteessä on kuitenkin *b* säilynyt *l:n* ja *r:n* perässä, ja *t* *l:n* jälkeen. Kummassakin tapauksessa katoaa vartalon loppuvokaali väliltä. Esim. *lauŋba* = laulaa, *naerba* = nauraa, *mašta* = maksaa, *šlŋpsta* = lypsää, *pešta* = pieksää. Viimeinmainitulla on kuitenkin myös sivumuoto *pešja*.

Muistutus 1. Näissä infinitiveissä tulee lyhyen vokaalin perästä säilynyt kaksinkertainen *p* ja *t* näkyviin, jota vokaalinheittoisissa muodoissa ei kirjoiteta ulos. Esim. *petta* (*petma*, oik. *petma* = pettämään) = pettää, *tappa* (*tapma* oik. *tappma*) = tappaa.

Muistutus 2. Samaten myös tulee infinitiveissä *kielba* = kieltää, *kierba* = kiertää, *piirba* = piirtää ja *pöörba* = pyörtää vartaloon kuuluva *b* näkyviin, joka muista muodoista on erehdyksestä pois karissut. Esim. *kielma* = kieltämään, *kiergu* = kiertäköön.

e) Participion preteritissä tässä luokassa ei käytetä lyhennettyä päätettä. Niistä verbeistä, joilla on loppuvokaalin edellä *nd*, katoaa *d*. Esim. *annud* (*anda*) = antanut, *fünnud* (*fünda*) = kyntänyt.

f) Passivin päätteet ovat säännölliset, vaan niiden edessä tapahtuu useimmissa verbeissä 27 §:ssä mainittu suomentapainen vokaalin-muutos. Esim. *tapetašfe* = tapetaan, *naeretagu* = naurettakoon.

Muistutus 1. Jos verbin alkutavun vokaali on lyhyt, niin pehmenee vartalon *t l. tt* (= suomen *tt*) peräti pois. Esim. *jäeti* (vart. *jättä*) = jätettiin, *wõetud* (v. *wõtta*) = otettu, *štetaw* (v. *štitta*)

= kydetettävä l. poltettava. Kuitenkin sanotaan pettaffe (v. petta) = petetään, sillä muuten tulisi sekaannus, koska vartalosta pida tulee peetaffe = pidetään.

Muistutus 2. Jos vartalon loppukonsonanttina on b, niin katoaa koko lopputavu. Esim. hoiti (vart. hoiba) = hoidettiin, teataw (v. teaba) = tiedettävä, antagu (v. anda) = annettakoon. Samoin myös vartalosta laula = tulee laulaffe = lauletaan.

Suomessakin käytetään samallaisia muotoja paikoittain, harvoin kuitenkin nykyisessä kirjakielessä. Esim. tiettiin, tuttava.

g) Tämän luokan sääntöjä noudattavat vielä seuraavat verbit:

1) Tahta (pres. taħan) = tahtoa, neelba (pr. neelan) = niellä ja seišta (pr. seižan) = seisoa, koska heillä on virossa loppuvokaali a. Siis esim. taħeti = tahdottiin.

2) Useimmat kaksitavuiset e;päätteiset verbit, joiden alkutavu on pitkä, nimittäin: fuulen = kuulen, tunnen = tunnen, lažen = lasken, jooffen = juoksen, füpfen = kypsän, tōuzen = nousen, faitfen = kaitsen, maitfen = maistan. Siis tulee näistä imperfektissä esim. fuulfin l. fuulin = kuulin, faitfin = kaitsin, jooffis = juoksi, lažime (yksistään, ei laššime) = laskimme, tundšite tunsitte; — imperativissa: fuulge = kuulkaa, jooffu = juoskoon, tōušfem = nouskaamme, faitšfem = kaitkaamme; — 1:ssä ja 2:ssa infinitivissä: füpšta = kypseä, ja maitšta (n. k. mašta), fuulba (n. k. laulba); tunda ja lašfa ovat kadottaneet e:nsä samoin kuin anda a:n; sanasta tōuzen tulee tōušta; joošta (l. joošta) = juosta, faišta = kaita ja lašta (lažen-sanana tavallisempi infinitivi) ovat viskanneet pois yhden konsonanteistaan; — participion preteritissä: fuulnud = kuullut, tunnud = tuntenut, joošnud = juossut; — passivissa fuulbaffe (n. k. laulbaffe), faitšetud, maitšetud ja füpšetud (n. k. mašetud), tuntud (n. k. antud); jooštaffe, tōuštaffe ja laštaffe ovat siinä poikkeuksia että niissä loppuvokaali ŋnkin perästä kato.

Muistutus 1. Huomattava on että Virolainen näissä verbeissä monesti sallii kolmen konsonantin yhteen sattumista, vaikka se nomineissa (vert. § 42 d 5) suomen tavalla viskaa pois edellisen konsonantin.

Muistutus 2. Yllämainituilla verbeillä, niinkuin näkyy, on melkein kaikilla l tai f (ʒ) loppukonsonanttina; onpa sentään myös muutamia [ʒ- (ʒe-)päätteisiä verbejä, jotka noudattavat tämän luokan sääntöjä ainoasti imperfektissä, muuten kuuluvat 1:een. Ne ovat peazen = pääsen, haizen = haisen, öitfen = kukin ja fuitfen = suitsuan. Niillä on siis imperf. peazin, fuitfin, vaan imper. peazege, öitfegu, infin. haizeba (kuitenkin myös haišta), peazebeš j. n. e.

. h) Ne kaksitavuiset verbivartalot, jotka eivät keskiheittoa salli s. o. lyhyttavuiset, noudattavat 2:n luokan sääntöjä. Semmoisia ovat esim. elada = elää, vedada = vetää, ajada = ajaa, valada = valaa.

Niin myös muutamit harvat, jotka vastoin sääntöä eivät ole keskiheittoisia. Esim. fiiütada = syyttää, peatada = päättää, feaštada = säästää.

Poikkeus. Huomattava on kuitenkin että ne, joiden loppukonsonantti passivin päänteen edeltä pois pehmenee, muuttavat a:nsa e:ksi niinkuin suurin osa tämän luokan verbejä. Esim. vedatafje (vart. vedata) = vedetään, peetub (v. piba) = pidetty, jactatafje (v. jaga) = jaetaan. Niin-ikään aeti (v. aja) = ajettiin. Mutta sitä vastoin elati = elettiin, valati = valettiin. Samoin pibatub j. n. e., kun se merkitsee „minun pitää.“ Se sama verbi imperfektissä noudattaa § 91 b 1.

Samoin myös muodostavat verbit fäšfiba = käskeä, fiefuba = kiskoa, ja ušfuba = uskoa passivinsa niinkuin f muist. 2 sääntää, vaikka ne muuten kuuluvat 2:een luokkaan.

i) Viimein vielä kuuluvat 2:een luokkaan kaikki a-päätteiset, joilla on enemmän kuin kaksi tavua. Niissä ei tapahdu minkäänlaisia vokaali- eikä konsonantti-muutoksia. Esim. fašvatada = kasvattaa.

Muistutus. Huomattava kuitenkin on että niidenkin passivi siinä voi olla tämän luokan mukainen, että vartalon lopputavu saattaa kadota. Esim. fašvatatafje l. fašvatatafje.

§ 91. *Neljänteen luokkaan* kuuluisivat kaksitavuiset, lyhyttavuiset e-päätteiset, joiden loppukonsonantti on l, n, r, ʒ, sitten vielä kolmetavuiset, keskiheittoiset le-päätteiset, ynnä nelitavuiset le-päätteiset.

a) Näiden verbein loppu-e katoa, samoin kuin suomessa, imperativin (ja optativin), 1:n ja 2:n infinitivin, participion preteritin ja passivin päätteen edeltä.

Muistutus. Näissä muodoissa tulee, loppuvokaalin kadotessa, tietysti keskiheittoisten keskivokaali jälleen näkyviin. Esim. *ömmelge* = ommelkaa.

b) Imperfekti muodostuu tällä tavalla:

1) Kaksitavuisissa aivan suomen tavalla paljaalla i:llä; *olin* = olin, *panid* = panit, *tuli* = tuli, *puri* = puri, *furid* = kuolivat, *fuzime* = kusimme, *pežite* = pesitte.

2) Monitavuiset kaikki viljelevät päätettä fi. Esim. *ömblesin* = ompelin, *waidles* = väitteli, *röömüstelesid* = riemustelit.

c) *Ḥ*:n perästä on pääte imperativissa *fe*, optativissa *fu*, muuten *ge*, *gu*. Esim. *pesfu* = pesköön, *pangu* = pankoon, *purge* = purkaa, *ömmelgem* = ommelkaamme, *röömüstelgu* = riemustelkoon.

d) Infinitivin 1:ssä ja 2:ssa muodossa päätteen konsonantti:

1) Kaksitavuisissa ja niin myös nelitavuisissa muokautuu vartalon l:n, n:n tai r:n kaltaiseksi, aivan kuin suomessa. Esim. *tulla* = tulla, *pannes* = pannessa, *purra* = purra, *röömüstella* = riemustella.

2) Kolmitavuisissa pysyy muuttumatta d:nä. Esim. *ömmelba* = ommella, *laiselbes* (*laisflen*) = laiskoitella.

Muistutus. Sanoista *mötlen* = mietin ja *lütlen* = puhun tulee *mötelba* l. *möelba* ja *lütelba* l. *öelba*.

3) *Ḥ*:n perästä pysyy t:nä aivan kuin suomessa. Esim. *pešta* = pestä.

e) Participion preteritissä päätteen *n* ei niinkuin suomessa mukau edelläkäyvän *l:n, r:n f:n* kaltaiseksi. Esim. *olnub* = ollut, *õmmelnub* = ommellut, *rõõmuştelnub* = riemustellut, *purnub* = purrut, *peşnub* = pessyt. Verbistä panen tulee tietysti *pannub* = pannut.

f) Passivin presens-ajassa päätteen konsonantti:

1) Muuttuu kaksi- ja nelitavuisissa suomen tavalla edelläkäyvän *l:n, n:n, r:n* mukaiseksi. Esim. *olaffe* = ollaan, *pannaffe* = pannaan, *furraffe* = kuollaan, *rõõmuştellaffe* = riemustellaan.

2) Kolmitavuisissa saa muuttumattoman päätteen *da*. Esim. *tapelbaffe* = tapellaan.

3) *Ḥ:n* perästä on suomen tavalla *ta*. Esim. *peştaffe* = pestään.

g) Muissa passivin muodoissa alkaa pääte *f:n* perästä *t:llä*, muuten aina *d:llä*. Esim. *peşti* = pestiin, *olbi* = oltiin, *purdagu* = purtakoon, *pandaw* = pantava, *õmmelbud* = ommeltu, *rõõmuştelbi* = riemusteltiin.

h) Verbit *näen* = näen ja *teen* = teen ovat virossa vielä mutkikkaammat kuin suomessa. Imperfektissä ne saavat suomen tavalla päätteen *i*, jonka edeltä *e* katoa, vaan vartalon konsonantti ei pehmene. Esim. *nägin* = näin. Imperativissa (ja optativissa) vartalon *g, c:n* kadottua, samoin kuin meillä *f*, muuttuu *h:ksi*: *nähju* = nähköön, *tehe* = tehkää. Samoin myös *l:ssä* ja *2:ssa* infinitivissä ynnä passivissa; infinitivein *b* pehmenee katoomalla taikkapa *j:ksi* muuttumalla; samoin myös käypi passivin presens-ajassa: *teha* l. *teha* = tehdä, *näheş* l. *näheş* = nähdessä, *tehafe* l. *tehafe* = tehdään. Aktivin participion preteritissä on tavallisesti *g* vokaaliutunut *i:ksi* (kats. § 15): *teinub* = tehnyt, *näinub* = nähnyt. Mutta myös kuuluu sen rinnalla sentään *tehnub*, *nähnub*.

i) Minna = mennä on vaillinainen verbi, jolla vaan on: imperativi (ja optativi) mine = mene, mingu = menköön, minge = menkää, infinitivit minna = mennä, minnes = mennessä, minema = menemään, aktivin participion presens minew = menevä, ynnä passivi minnaffe = mennään, mindi = mentiin j. n. e.

Muut muodot sen täytyy lainata vartalolta lähte, joka puolestaan on yllämainittuja muotoja vailla. Siis presens lähen = menen l. lähden, imperfekti läffin = menin l. läksin, konditionalis lähjeffin = menisin l. läh-tisin, ja aktivin participion preteriti läinud l. lähnuud = mennyt l. lähtenyt.

k) Olen = olen on siinä suhteessa säännötön että on toimittaa 3:ttä personaa niin yksikössä kuin monikossakin.

Muistutus. Koncessivi, kun sitä vanhassa kielessä vielä käytettiin, kuului ofnen = lienen l. ollen. Suomen lienen vastavaa sanaa leen viljellään kyllä nytkin saaristossa, vaan aivan toisessa merkityksessä, nimittäin futurin apuverbina.

l) Seuraavat e-päätteisten verbein lajit kuuluvat kokonaan 2:seen luokkaan:

1) Ne kaksitavuiset, joiden lopputavu ei l:llä, n:llä, r:llä eikä g:llä ala, ja jotka samoin kuin suomessa, eivät jätä pois e:tä. Semmoisia ovat esim. lugeda = lukea, pōbēda = potea, imeđa = imeä.

Niin myös munēda = munia ja pōlēda palaa, joilla suomessa onkin toinen loppuvokaali.

Muistutus. Enin osa näistä verbeistä onkin virossa muuttanut ensä i:ksi, joskus u:ksi. Esim. tungida = tunkea, kästida = käskeä, sülgida = sylkeä, sulgida = sulkea, pōftida = potkea.

Niin myös noolida = nuolla, ja woofida = vuolla. Neelata = niellä on muuttanut loppuvokaalinsa a:ksi ja kuluu 5:een luokkaan.

2) Kaikki monitavuiset ne- ja se-päätteiset ynnä myös lyhyttavuiset, kolmitavuiset le-päätteiset. Esim. vähenen = vähenen, fölifen = kolisen, fönelen = puhelen. Siis imperf. vähenezin = vähenin, fölifezin = kolisin, fönelezin = puhelin; optat. vähenegu = vähetkөөn, fölifegu = koliskoon, fönelegu = puhelkoon; infinit. väheneda = vähetä, fölifeda = kolista, föneleda = puhella; particip. pret. vähenenud = vähennyt, fölifenud = kolisut, fönelenud = puhellut; passiv. vähenetaffe = vähennetään, fölifeti = kolistiin, föneletud = puheltu.

§ 92. *Viidenteen luokkaan* (Eurén'in 6:s) panisimme ne verbit, jotka viron kielessä ovat meidän kontraktisten kaltaiset.

a) Näiden verbein pitkä vokaali on lyhennyt, vaan estää kuitenkin konsonantin pehmennystä kaikissa paikoissa, missä se suomessa on pitkä. Esim. indikativin presens tõmban = tempaan, imperativin yksikön 2:nen persona tõmba = tempaa.

b) Imperativin monikossa ynnä optativissa on meillä suomessakin vokaali lyhennyt ja poiskadonnut, ja ennen välillä ollut t palaa; samoin participion preteritissä, jossa tämä t muuttuu n:ksi. Virossa ei ole imperativissa (ja optativissa) ttä, eikä myös participiossa kahta n:nää, vaan yhtä hyvin pehmenee vartalon konsonantti aivan kuin meillä. Esim. tõmmagem = temmatkaamme, wižagu = viskatkoon, tõmmanud = temmannut.

c) Samoin myös on käynyt 1:ssä ja 2:ssa infinitivissä sekä passivissa, jotka siis ovat suomen kaltaiset. Esim. tõmmata = temmata, tõmmatud = temmattu.

d) Imperfektikin on aivan suomentapainen, koska tässä luokassa meillä on fi päätteenä. Esim. tõmbafin = tempasin.

e) Tämä luokka on ainoa, jossa konditionalis sallii pehmenemättömän konsonantin, tietysti siitä syystä että loppuvokaali alkuansa oli pitkä. Esim. *tõmbatſin* = tempaisin, *wiſfatſin* = viskaisin.

f) Tähän luokkaan kuuluu noin 30:n paikoin *a*-päätteisiä verbejä, joiden sija, suomesta päättäin, olisi 3:ssa. Semmoisia ovat esim. *alata* (*algan*) = alkaa, *aitata* (*aitan*) = auttaa, *faewata* (*faewan*) = kaivaa, *fülwata* = kylvää, *lennata* = lentää, *näibata* = näyttää, *fäänata* = kääntää, *weerata* = viertää j. n. e.

Onpa sentään kuitenkin semmoisiakin, jotka päinvastoin suomessa ovat supistuvaisia, vaan virossa kuuluvat 2:een luokkaan. Niin on kaikkein niiden laita, joilla suomessa on loppuvokaalina *oa* ynnä melkein kaikkein, joilla on *ea*. Esim. *fogun* (*foguda*) = kokoaan (*ko'ota*), *raugen* (*raugeba*) = raukeen (*raueta*).

Ua-päätteiset ovat muuttaneet *u*:nsa *a*:ksi. Esim. *tuiſfan* (*tuizata*) = tuiskuan (*tuiskuta*).

§ 93. Niinkuin tästä näkyy on verbein taivutus, viiron omalta kannalta katsoen, yhdenmuotoisempi ja helpompi kuin deklinationi, koska enin osa noudattaa 1:n luokan sääntöjä s. o. liittää aivan muuttumattomat päätteet harvoin ja vähän muuttuvaan vartaloon. Mutta samassa juuri on konjugationi paljon enemmän kuin deklinationi eronnut suomesta, ja paitsi sitä tekee se sukulaisuus- ja erilaisuus-suhteet vielä vaikeammaksi käsittää, että meillä yhteen kuuluvat sanalajit ovat virossa niin monelle haaralle hajonneet ja toisiin liittoihin yhtyneet.

Yhtäläisiä suomen kanssa ovat ainoasti:

1) Personapäätteet, paitsi yksikön 3:ssa personassa, josta *pi* (viron *b*) meiltä on jo tavattomaksi kulunut.

2) Optativi, molemmat aktivin participiot ja 3:s infinitivi *päädasiallisesti*.

3) *Välistä* imperfekti (5:ssä luokassa ja osaksi 2:ssa sekä 4:ssä) sekä 1:n ja 2:n infinitivi (5:ssä ja 3:ssa ynnä osaksi 4:ssä).

Eroavaisia sitä vastoin ovat:

1) *Tavallisesti* imperfekti (fi-päätteinen); samaten 1:n ja 2:n infinitivi (jossa enimmiten on alkupe-
räinen *b* tallella, taikka, 1:ssä luokassa, pois kulunut, kun se meillä löytyy);

2) *Peräti* passivin presens (pääte *taffe*) ja participion preteriti (p. *tub*), johon myös voi lisätä että verbi-
vartalon loppuvokaalin muutos passivin päätteen edessä ylimalkaan on vaillinainen; imperativi (*ge*-päätteinen), paitsi yksikön 2:ssa personassa; konditionalis (pääte: *ffi*); negatiivinen konjugationi, jossa negatiivinen sana on kangistunut taipumattomaksi, paitsi imperativissa ja optativissa, missä taas vasten suomen tapaa verbin vartalokin saa personapäätteet; viimeinkin on huomattava että aktiivin participion presens-aikaa hyvin harvoin käytetään attribuuttina, vaan sen sijasta ja-päätteistä tekijä-substantivia.

§ 94. Konjugationin esimerkkejä.

1:nen Luokka.

Aktivi.

Indikativin presens (myös futurina.)

Yks.	1 p.	toibun =	faaen =
		toivun	sahaan
„	2 p.	toibud	faaed
„	3 p.	toibub	faaeb
Mon.	1 p.	toibume	faaeme
„	2 p.	toibute	faaete
„	3 p.	toibumad	faaewad

Indikativin imperfekti.

Yks.	1 p.	toibufin	saagifin
"	2 p.	toibufid	saagifid
"	3 p.	toibuš	saagiš
Mon.	1 p.	toibufime	saagifime
"	2 p.	toibufite	saagifite
"	3 p.	toibufiwad l. toibufid	saagifiwad l. saagifid

Indikativin perfekti.

Yks.	1 p.	olen toibunud l. toibund *)	olen saaginud l. saagind
"	2 p.	oled " "	oled " "
"	3 p.	on " "	on " "
Mon.	1 p.	oleme " "	oleme " "
"	2 p.	olete " "	olete " "
"	3 p.	on " "	on " "

Indikativin plusquamperfekti.

Yks.	1 p.	olin toibunud l. toibund	olin saaginud l. saagind
"	2 p.	olid " "	olid " "
"	3 p.	oli " "	oli " "
Mon.	1 p.	olime " "	olime " "
"	2 p.	olite " "	olite " "
"	3 p.	oliwad l. " "	oliwad l. " "
		olid " "	olid " "

Konditionalin presens.

Yks.	1 p.	toibuffin	saaeffin
"	2 p.	toibuffid	saaeffid
"	3 p.	toibušš	saaešš

*) Liittomuotoja ei panna muihin kuin näihin ensimmäisiin esimerkkeihin, koska niitä on niin helppo panna kokoon.

Mon. 1 p.	toibuffime	faaefime
" 2 p.	toibuffite	faaefite
" 3 p.	toibuffiwad l.	faaefiwad l.
	toibuffid	faaefid

Konditionalin perfekti.

Yks. 1 p.	oleffin	toibunud l.	toibund o.	saaginud l.	saagind
" 2 p.	oleffid	"	"	"	"
" 3 p.	olefs	"	"	"	"
Mon. 1 p.	oleffime	"	"	"	"
" 2 p.	oleffite	"	"	"	"
" 3 p.	oleffiwad l.	"	"	"	"
	oleffid	"	"	"	"

Imperativin ja Optativin presens.

Yks. 2 p.	toibu	faae
" 3 p.	toibugu	faagigu
Mon. 1 p.	toibugem	faagigem
" 2 p.	toibuge	faagige
" 3 p.	toibugu	faagigu

Imperativin ja Optativin perfekti.

Yks. 2 p.	ole	toibunud l.	toibund o.	saaginud l.	saagind
" 3 p.	olgu	"	"	"	"
Mon. 1 p.	olgem	"	"	"	"
" 2 p.	olge	"	"	"	"
" 3 p.	olgu	"	"	"	"

Infinitivit.

1 infit.	toibuda	saagida
2 "	toibudes	saagides
3 " Ill.	toibuma	saagima

1 infin. Iness.	toibumaš	šaagimaš
2 „ Elat.	toibumašt	šaagimašt
3 „ Abess.	toibumata	šaagimata

Participiot.

Pres.	toibum	šaagin
Pret.	toibunud 1. toibund	šaaginud 1. šaaginud

Passivi.

Indik. pres.	toibutašje 1. toibuta	šaetašje 1. šaeta
„ imp.	toibuti	šaeti
„ perf.	on toibutud	on šaetud
„ plusq.	oli toibutud	oli šaetud
Opt. pres.	toibutagu	šaetagu
„ perf.	olgu toibutud	olgu šaetud
Infin. ill.	toibutama	šaetama
Part. pres.	toibutaw	šaetaw
„ pret.	toibutud	šaetud

*Aktiv.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p. parandan =	walan =
parannan	walan
„ 2 p. parandab	walab
„ 3 p. parandab	walab
Mon. 1 p. parandame	walame
„ 2 p. parandate	walate
„ 3 p. parandawab	walawab

Indikativin Imperfekti.

Yks.	2 p.	parandazin	walafin
"	3 p.	parandazid	walafid
"	3 p.	parandas	walas
Mon.	1 p.	parandazime	walafime
"	2 p.	parandazite	walafite
"	3 p.	parandaziwad l. parandazid	walafiwad l. walafid

Konditionalis.

Yks.	1 p.	parandaffin	walaffin
"	2 p.	parandaffid	walaffid
"	3 p.	parandafs	walafs
Mon.	1 p.	parandaffime	walaffime
"	2 p.	parandaffite	walaffite
"	3 p.	parandaffiwad l. parandaffid	walaffiwad l. walaffid

Imperativi ja optativi.

Yks.	2 p.	paranda	wala
"	3 p.	parandagu	walagu
Mon.	1 p.	parandagem	walagem
"	2 p.	parandage	walage
"	3 p.	parandagu	walagu

Infinit.

1 inf.		parandada	walada
2 "		parandades	walades
3 "	ill.	parandama	walama
" "	iness.	parandamas	walamas
" "	elat.	parandamast	walamast
" "	abess.	parandamata	walamata

Participiot.

Pres. parandaw	walaw
Pret. parandanud l. parandand	walanud l. waland

Passivi.

Pres.	parandataffe l. parandaffe (parandata)	walataffe l. walata
Imp.	parandati l. parandi	walati
Opt.	parandatagu l. parandagu	walatagu
Infin.	parandatama l. parandama	walatama
Part. pres.	parandataw l. parandaw	walataw
„ pret.	parandatud l. parandud	walatud

*A k t i v i.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	wähenen = vähenen	loen = luen
„ 2 p.	wähened	loed
„ 3 p.	wäheneb	loeb
Mon. 1 p.	wäheneme	loeme
„ 2 p.	wähenete	loete
„ 3 p.	wähenewad	loewad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	wähenezin	lugesin
„ 2 p.	wähenezid	lugesid
„ 3 p.	wäheneš	luges

Mon.	1 p.	wähenezime	lugesime
"	2 p.	wähenezite	lugesite
"	3 p.	wäheneziwad l. wähenezid	lugesiwad l. lugesid

Konditionalis.

Yks.	1 p.	wäheneffin	loeffin
"	2 p.	wäheneffid	loeffid
"	3 p.	wäheneffs	loeffs
Mon.	1 p.	wäheneffsime	loeffsime
"	2 p.	wäheneffsite	loeffsite
"	3 p.	wäheneffsiwad l. wäheneffsid	loeffsiwad l. loeffsid

Imperativi ja Optativi.

Yks.	2 p.	wähene	loe
"	3 p.	wähenequ	lugegu
Mon.	1 p.	wähenegem	lugegem
"	2 p.	wähenege	lugege
"	3 p.	wähenequ	lugegu

Infinitiv.

1 inf.	wäheneda	lugeda
2 "	wähenedes	lugedes
3 " ill.	wähenema	lugema
" " iness.	wähenemas	lugemas
" " elat.	wähenemast	lugemast
" " abess.	wähenemata	lugemata

Participiot.

Pres.	wäheneu	lugew
Pret.	wähenenud l. wäheneud	lugenuud l. lugend

Passivi.

Pres.	wähenetaffe (l. wäheneta)	loetaffe (l. loeta)
Imp.	wäheneti	loeti
Opt.	wähenetagu	loetagu
Inf.	wähenetama	loetama
Part. pres.	wähenetaw	loetaw
" pret.	wähenetud	loetud

*A k t i v i.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	fibisen = sipisen	torelen = toraelen
" 2 p.	fibiseb	toreleb
" 3 p.	fibiseb	toreleb
Mon. 1 p.	fibiseme	toreleme
" 2 p.	fibisete	torelete
" 3 p.	fibisewad	torelewad

Imperfekti.

Yks. 1 p.	fibisezin	torelezin
" 2 p.	fibisezid	torelezid
" 3 p.	fibiseš	toreleš
Mon. 1 p.	fibisezime	torelezime
" 2 p.	fibisezite	torelezite
" 3 p.	fibiseziwad l. fibisezid	torelezimad l. torelezid

Konditionalis.

Yks. 1 p.	fibisešfin	torelešfin
" 2 p.	fibisešfid	torelešfid
" 3 p.	fibisešš	torelešš

Mon.	1 p.	fibifetfime	toreletfime
"	2 p.	fibifetfite	toreletfite
"	3 p.	fibifetfivad l. fibifetfiv	toreletfivad l. toreletfiv

Imperativi ja Optativi.

Yks.	2 p.	fibife	torele
"	3 p.	fibifegu	torelegu
Mon.	1 p.	fibifegem	torelegem
"	2 p.	fibifege	torelege
"	3 p.	fibifegu	torelegu

Infinitiv.

1 inf.		fibifeda	toreleda
2 "		fibifedeš	toreledeš
3 "	ill.	fibifema	torelema
" "	iness.	fibifemaš	torelemaš
" "	elat.	fibifemašt	torelemašt
" "	abess.	fibifemata	torelemata

Participiot.

Pres.	fibifew	torelew
Pret.	fibifenud	torelenud

Passivi.

Pres.	fibifetafse (l. fibifeta)	toreletafse (l. toreleta)
Imp.	fibifeti	toreleti
Opt.	fibifetagu	toreletagu
Inf.	fibifetama	toreletama
Part. pres.	fibifetaw	toreletaw
" pret.	fibifetud	toreletud

2:nen Luokka.

Aktivi.

Indikativin presens (myös futurina).

Yks.	1 p.	joon	fäin	faan
"	2 p.	joob	fäid	faab
"	3 p.	joob	fäib	faab
Mon.	1 p.	joome	fäime	faame
"	2 p.	joote	fäite	faate
"	3 p.	joomad	fäimad	faamad

Indikativin imperfekti.

Yks.	1 p.	jöin	fäizän	fain
"	2 p.	jöid	fäizid	faid
"	3 p.	jöi	fäis	fai
Mon.	1 p.	jöime	fäizime	faiime
"	2 p.	jöite	fäizite	faiite
"	3 p.	jöimad l. jöid	fäizimad l. fäizid	faiimad l. faid

Konditionalis.

Yks.	1 p.	jooffin	fäitfin	faatfin
"	2 p.	jooffid	fäitfid	faatfid
"	3 p.	jooffs	fäits	faafs
Mon.	1 p.	jooffime	fäitfime	faatfime
"	2 p.	jooffite	fäitfite	faatfite
"	3 p.	jooffimad l. jooffid	fäitfimad l. fäitfid	faatfimad l. faatfid

Imperativi ja Optativi.

Yks.	2 p.	joov	fäi	faa
"	3 p.	joogu	fäigu	faagu

Mon. 1 p.	joogem	fäigem	faagem
" 2 p.	jooge	fäige	faage
" 3 p.	joogu	fäigu	faagu

Infinitivit.

1 inf.	juua	fäia	faada
2 "	juues	fäies	faades
3 " ill.	jooma	fäima	faama
" " iness.	joomaš	fäimaš	faamaš
" " elat.	joomašt	fäimašt	faamašt
" " abess.	joomata	fäimata	faamata

Participiot.

Pres.	juow	fäiw	faaw
Pret. 1.	joonud 1.	fäinud 1.	faanud 1.
	joond	fäind	faand

Passivi.

Pres.	juuafse (l. juua)	fäiafse (l. fäia)	faadafse (l. faada)
Imp.	joodi	fäidi	faadi
Opt.	joodagu	fäidagu	faadagu
Inf.	joodama	fäidama	faadama
Part. pres.	joodaw	fäidaw	faadaw
" pret.	joodub	fäidub	faadub

3:s Luokka.*Aktivi.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	wōtan =	fannan =
	otan	kannan

Yks.	2 p.	wōtab	fannab
"	3 p.	wōtab	fannab
Mon.	1 p.	wōtame	fanname
"	2 p.	wōtate	fannate
"	3 p.	wōtawab	fannawab

Indikativin imperfekti.

Yks.	1 p.	wōtfin l. wōtin	fandfin
"	2 p.	wōtjid l. wōtid	fandjid
"	3 p.	wōttis	fandis
Mon.	1 p.	wōttime l. wōtite	fandtime
"	2 p.	wōtjite l. wōtite	fandjite
"	3 p.	wōtjwab l. wōtjid l. wōtiwab l. wōtid	fandjwab l. fandjid

Konditionalis.

Yks.	1 p.	wōtaffin	fannaffin
"	2 p.	wōtafjid	fannafjid
"	3 p.	wōtafis	fannafis
Mon.	1 p.	wōtaffime	fannaffime
"	2 p.	wōtaffite	fannaffite
"	3 p.	wōtaffwab l. wōtaffjid	fannaffwab l. fannaffjid

Imperativi ja Optativi.

Yks.	2 p.	wōta	fanna
"	3 p.	wōtku	fandku
Mon.	1 p.	wōtkem	fandkem
"	2 p.	wōtke	fandke
"	3 p.	wōtku	fandku

Infinitiv.

1 inf.	wõtta	landa
2 "	wõtteš	landesš
3 "	ill. wõtma	landma
" "	iness. wõtmaš	landmaš
" "	elat. wõtmašt	landmašt
" "	abess. wõtmata	landmata

Participiot.

Pres.	wõttaw	landaw
Pret.	wõtnud	landnud

Passivi.

Pres.	wõetaffe l.) wõeta)	fantaffe (l.) fanta)
Imp.	wõeti	fanti
Opt.	wõetagu	fantagu
Inf.	wõetama	fantama
Part. pres.	wõetaw	fantaw
" pret.	wõetud	fantud

*Aktiwi.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	laulan	mašjan
" 2 p.	laulab	mašjab
" 3 p.	laulab	mašjab
Mon. 1 p.	laulame	mašjame
" 2 p.	laulate	mašjate
" 3 p.	laulawad	mašjawad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	laulfin l. laulin	mašfin
" 2 p.	laulšid l. laulid	maššid
" 3 p.	laulis	maššis

Mon.	1 p.	laultime	1. laulime	maffime
"	2 p.	laulfite	1. laulite	maffite
"	3 p.	laulfiwad	1. laulfid	maffiwad
			1. laulid	maffid

Konditionalis.

Yks.	1 p.	laulaffin	maffaffin
"	2 p.	laulaffid	maffaffid
"	3 p.	laulafs	maffafs
Mon.	1 p.	laulaffime	maffaffime
"	2 p.	laulaffite	maffaffite
"	3 p.	laulaffiwad	1. maffaffiwad
		laulaffid	maffaffid

Imperativi ja Optativi.

Yks.	2 p.	laula	maffa
"	3 p.	laulgu	maffgu
Mon.	1 p.	laulgem	maffgem
"	2 p.	laulge	maffge
"	3 p.	laulgu	maffgu

Infinitiv.

1 inf.		laulba	maffba
2 "		lauldes	maffdes
3 "	ill.	laulma	maffma
" "	iness.	laulmas	maffmas
" "	elat.	laulmast	maffmast
" "	abess.	laulmata	maffmata

Participio.

Pres.	laulaw	maffaw
Pret.	laulnud	maffnud

Passivi.

Pres.	lauldaſſe (l. laulda)	maſſetaſſe (l. maſſeta)
Imp.	lauldi	maſſeti
Opt.	lauldaſu	maſſetaſu
Inf.	lauldama	maſſetama
Part. pres.	lauldaw	maſſetaw
„ pret.	lauldud	maſſetud

Muistutus. Samoin kuin laulan taivutetaan myös e-päätteisiä kuulen ja kuolen; samoin kuin maſſan myös e-päätteisiä maſſen, maſſen, küpſen.

*Aktiivi.**Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	pean = pidän	Mon. 1 p.	peame
„ 2 p.	pead	„ 2 p.	peate
„ 3 p.	peab	„ 3 p.	peawad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	pidafin	Mon. 1 p.	pidafime
„ 2 p.	pidafid	„ 2 p.	pidafite
„ 3 p.	pidas	„ 3 p.	pidafiwad l. pidafid

Muistutus. Merkityksessä *minun pitää*, jossa se virossa on personallinen, kuuluu tämä verbi imperfektissä: pibin, pibid, pibi j. n. e.

Konditionalis.

Yks. 1 p.	peaffin	Mon. 1 p.	peaffime
„ 2 p.	peaffid	„ 2 p.	peaffite
„ 3 p.	peafs	„ 3 p.	peaffiwad l. peaffid

Imperativi ja Optativi.

Yks. 2 p. pea	Mon. 1 p. pidagem
" 3 p. pidagu	" 2 p. pidage
	" 3 p. pidagu

Infinitivi.

1 inf. pidada	3 inf. iness. pidamaš
2 " pidabeš	" " elat. pidamašt
3 " ill. pidama	" " abess. pidamata

Participiot.

Pres. pidaw	Pret. pidanud l. pidand
-------------	----------------------------

Passivi.

Pres. peetašje (l. peeta)	Inf. peetama
Imp. peeti	Part. pres. peetaw
Opt. peetagu	" pret. peetub

4:s Luokka.**Aktivi.***Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p. tulen =	pezen =
tulen	pesen
" 2 p. tuled	pezeb
" 3 p. tuleb	pezeb
Mon. 1 p. tuleme	pezeme
" 2 p. tufete	pezete
" 3 p. tufemad	pezemad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	tulin	pežin
" 2 p.	tulid	pežid
" 3 p.	tuli	peži
Mon. 1 p.	tulime	pežime
" 2 p.	tulite	pežite
" 3 p.	tulimad l. tulid	pežimad l. pežid

Konditionalis.

Yks. 1 p.	tuleššin	pežeššin
" 2 p.	tuleššid	pežeššid
" 3 p.	tulešš	pežešš
Mon. 1 p.	tuleššime	pežeššime
" 2 p.	tuleššite	pežeššite
" 3 p.	tuleššimad l. tuleššid	pežeššimad l. pežeššid

Imperativi ja Optativi.

Yks. 2 p.	tule	peže
" 3 p.	tulgu	peštu
Mon. 1 p.	tulgem	peškem
" 2 p.	tulge	peške
" 3 p.	tulgu	peštu

Infinitivit.

1 inf.	tulla	pešta
2 "	tulleš	pešteš
3 "	ill. tulema	pežema
" "	iness. tulemaš	pežemaš
" "	elat. tulemašt	pežemašt
" "	abess. tulemata	pežemata

Participiot.

Pres. tulew	pezew
Pret. tulnud	pešnud

Passivi.

Pres.	tullaffe (l. tulla)	peštaffe (l. pešta)
Imp.	tuldi	pešti
Opt.	tuldagu	peštagu
Inf.	tuldama	peštama
Part. pres.	tuldaw	peštaw
" pret.	tulbud	peštud

Muistutus. Samoin kuin *tulen* taivutetaan myös *panen, puren.*

A k t i v i.*Indikativin presens (myös futurina).*

Yks. 1 p.	õmblen = ompelen	ašjaten = leikittelen
" 2 p.	õmbleb	ašjateleb
" 3 p.	õmbleb	ašjateleb
Mon. 1 p.	õmbleme	ašjateleme
" 2 p.	õmblete	ašjatelete
" 3 p.	õmblewad	ašjatelewad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	õmblefin	ašjatelefin
" 2 p.	õmblefid	ašjatelefid
" 3 p.	õmbleš	ašjateleš
Mon. 1 p.	õmblefime	ašjatelefime
" 2 p.	õmblefite	ašjatelefite
" 3 p.	õmblefiwad l. õmblefid	ašjatelefiwad l. ašjatelefid

Konditionalis.

Yks. 1 p.	õmbleffin	aðjateleffin
" 2 p.	õmbleffid	aðjateleffid
" 3 p.	õmbleffs	aðjateleffs
Mon. 1 p.	õmbleffime	aðjateleffime
" 2 p.	õmbleffite	aðjateleffite
" 3 p.	õmbleffiwad l. õmbleffid	aðjateleffiwad l. aðjateleffid

Imperativi ja Optativi.

Yks. 2 p.	õmble	aðjatele
" 3 p.	õmmelgu	aðjatelgu
Mon. 1 p.	õmmelgem	aðjatelgem
" 2 p.	õmmelge	aðjatelge
" 3 p.	õmmelgu	aðjatelgu

Infinitivi.

1 inf.	õmmelda	aðjatella
2 "	õmmeldes	aðjatelles
3 " ill.	õmblema	aðjatelema
" " iness.	õmblemas	aðjatelemas
" " elat.	õmblemašt	aðjatelemašt
" " abess.	õmblemata	aðjatelemata

Participiot.

Pres.	õmblew	aðjatelew
Pret.	õmmelnud	aðjatelnud

Passivi.

Pres.	õmmeldaffe (l. õmmelda)	aðjateλλαffe (l. aðjateλλα)
Imp.	õmmeldi	aðjateldagu

Opt.	ömmeldagu	aðjatelldagu
Inf.	ömmeldama	aðjatelldama
Part. pres.	ömmeldam	aðjatelldam
„ pret.	ömmeldub	aðjatelldub

A k t i v i.

Indikativin presens.

Yks. 1 p.	näen = näen	lähen = läh= den 1. menen
„ 2 p.	näeb	läheb
„ 3 p.	näeb	läheb
Mon. 1 p.	näeme	läheme
„ 2 p.	näete	lähete
„ 3 p.	näewad	lähewad

Indikativin imperfekti.

Yks. 1 p.	nägin	läfjin
„ 2 p.	nägid	läfjid
„ 3 p.	nägi	läfs
Mon. 1 p.	nägime	läfjime
„ 2 p.	nägite	läfjite
„ 3 p.	nägiwad 1. nägid	läfjiwad 1. läfjid

Konditionalis.

Yks. 1 p.	näefjin	lähefjin
„ 2 p.	näefjid	lähefjid
„ 3 p.	näefs	lähefs
Mon. 1 p.	näefjime	lähefjime
„ 2 p.	näefjite	lähefjite
„ 3 p.	näefjiwad 1. näefjid	lähefjiwad 1. lähefjid

Imperativi ja Optativi.

Yks. 2 p.	näe	mine
" 3 p.	näõfu	mingu
Mon. 1 p.	näõflem	mingem
" 2 p.	näõfe	minge
" 3 p.	näõfu	mingu

Infinitivit.

1 inf.	näõa l. näõja	minna
2 "	näões l. näõjes	minnes
3 " ill.	näõema	minema
" " iness.	näõemas	minemas
" " elat.	näõemasõ	minemasõ
" " abess.	näõemata	minemata

Participiot.

Pres.	näõgem	minew
Pret.	näõinud l. näõind l. näõnud	läõinud l. läõind l. läõnud

Passivi.

Pres.	näõõafje l. näõõatje (näõa l. näõja)	minnaõje (l. minna)
Imp.	näõõti	mindi
Opt.	näõõtagu	mindagu
Inf.	näõõtama	mindama
Part. pres.	näõõtaw	mindaw
" pret.	näõõtud	mindud

6:s Luokka.

Aktiivi.

Indikativin presens (myös futurina).

Yks. 1 p.	leifan = leikkaan	puhfen = puhkean
" 2 p.	leifad	puhfed
" 3 p.	leifab	puhfeb
Mon. 1 p.	leifame	puhfeme
" 2 p.	leifate	puhfete
" 3 p.	leifamad	puhfemad

Indikativin Imperfekti.

Yks. 1 p.	leifajin	puhfesin
" 2 p.	leifajid	puhfesid
" 3 p.	leifaß	puhfesß
Mon. 1 p.	leifajime	puhfesime
" 2 p.	leifajite	puhfesite
" 3 p.	leifajimad l. leifajid	puhfesimad l. puhfesid

Konditionalis.

Yks. 1 p.	leifajfin	puhfesfin
" 2 p.	leifajfid	puhfesfid
" 3 p.	leifaßß	puhfesßß
Mon. 1 p.	leifajfime	puhfesfime
" 2 p.	leifajfite	puhfesfite
" 3 p.	leifajfimad l. leifajfid	puhfesfimad l. puhfesfid

Imperativi ja Optativi.

Yks. 2 p.	leifa	puhfe
" 3 p.	leigagu	puhegu

Mon. 1 p.	leigagem	puhagem
” 2 p.	leigage	puhege
” 3 p.	leigagu	puhegu

Infinitiv.

1 inf.	leigata	puheta
2 ”	leigateš	puhetes
3 ” ill.	leifama	puhfema
” ” iness.	leifamaš	puhfemaš
” ” elat.	leifamašt	puhfemašt
” ” abess.	leifamata	puhfemata

Participiot.

Pres.	leifaw	puhfew
Pret.	leiganud 1.	puhenud 1.
	leigand	puhend

Passivi.

Pres.	leigataſſe (1. leigata)	puhetafſe (1. puheta)
Imp.	leigati	puheti
Opt.	leigatagu	puhetagu
Inf.	leigatama	puhetama
Part. pres.	leigataw	puhetaw
” pret.	leigatud	puhetud

Negativisen konjugationin esimerkkejä.*Aktivi.**Indikativin presens (myös futurina.)*

Yks. 1 p.	ei ma tohi =	ei ma joo =
	en tohdi	en juo
” 2 p.	ei ſa tohi	ei ſa joo
” 3 p.	ei ta tohi	ei ta joo

Mon.	1 p.	ei meie tohi =	ei meie joo =
"	2 p.	ei teie tohi	ei teie joo
"	3 p.	ei naad tohi	ei naad joo

Indikativin imperfekti.

Yks.	1 p.	ei ma tohtinud l. tohtind	ei ma joonud l. joond
"	2 p.	ei sa " "	ei sa " "
"	3 p.	ei ta " "	ei ta " "
Mon.	1 p.	ei meie " "	ei meie " "
"	2 p.	ei teie " "	ei teie " "
"	3 p.	ei naad " "	ei naad " "

Konditionalis.

Yks.	1 p.	ei ma tohiks	ei ma jooks
"	2 p.	ei sa " "	ei sa " "
"	3 p.	ei ta " "	ei ta " "
Mon.	1 p.	ei meie " "	ei meie " "
"	2 p.	ei teie " "	ei teie " "
"	3 p.	ei naad " "	ei naad " "

Imperativi ja optativi.

Yks.	2 p.	ära tohi	ära joo
"	3 p.	ärgu tohtigu	ärgu joogu
Mon.	1 p.	ärgem tohtigem	ärgem joogem
"	2 p.	ärge tohtige	ärge jooge
"	3 p.	ärgu tohtigu	ärgu joogu

Passivi.

Pres.	ei tohita	ei jooda
Imp.	ei tohitud	ei joodud

A k t i v i.

Indikativin presens.

Yks. 1 p. ei ma tule
j. n. e.

Imperfekti.

Yks. 1 p. ei ma tulnud
j. n. e.

Konditionalis.

Yks. 1 p. ei ma tuleks
j. n. e.

Imperativi ja Optativi.

ära tule j. n. e.

Passivi.

Pres. ei tulda

Imp. ei tulbud.

Lyhykäinen osoitus verbi-muotojen käyttämiseen.

§ 95. Presensia Virolainenkin, samoin kuin me, myös käyttää futurina. Usein vahvistaa hän silloin jollakulla partikelilla. Esim. füll ma tulen.

Muistutus. Joskus kuuluu futura muodostettavan wotta- (ottaa) sanan avulla. Mutta Ahrens arvelee sen olevan saksalaisuutta.

§ 96. Optativin 3:s persona kysymyslauseissa usein merkitsee epäilystä. Esim. mis see nüüd olgu? mitähän se lienee?

§ 97. Verbi ylimalkaan noudattaa subjektinsa lukua, niinkuin meilläkin.

Poikkeus 1. Samoin kuin suomessa on kuitenkin partitiivissa olevan subjektin perästä, vaikka se oliskin monikossa, verbi aina yksikössä.

Poikkeus 2. Kollektivi-sanain ja lukusanain perästä voidaan virossa mielin määrin käyttää monikkoakin, jossa jälkimäisessä ja monesti edellisessäkin tapauksessa viro suomesta jyrkästi eroaa. Esim. palju inimezi tuli l. tulid = paljon ihmisiä tuli. Wiiz poega elab l. elawad = viis poikaa elää.

§ 98. Kun sama verbi useampiin personiin kuuluu, käypi aivan kuin meillä. Esim. *Mina ja sina tulime.*

Omituisuus virossa. Virolainen käyttää myös seuraavan-tapaista lausepartta, samoin kuin meillä Wiipurilainen (Venäläisyyttäkö?): *Meie Mariga l. sinuga lähtime = minä läksin Marin kanssa l. sinun kanssa.*

§ 99. Määräämätöntä persona toimittaa virossakin, samoin kuin meillä 1) passivi 2) aktivin yksikön 2:n persona taikka jompikumpi 3:s persona.

Omituisuus virossa. Suomessa on koko joukko personattomia verbejä, jotka vaativat sitä sanaa, mikä esim. ruotsissa ja saksassa on subjektina, genitiviin. Näistä pidada = pitää on virossa aivan personallinen samoin kuin meilläkin paikoittain länsimurteessa, ja seuraa sen perästä 3:n infinitivin illativi. Esim. *ja tead, mis ja pead jaama = sinä tiedät mitä sinun pitää saaman l. saada.* Samoin myös muutenkin muutamissa. Toisissa muutamissa näkyy käytettävän adessivia. Esim. *ega neil hooli herra juure tullagi = eikä heidän huolikaan herran luokse tulla.*

§ 100. Ensimmäisen infinitivin täydellistä translativi-muotoa ei virossa ole, vaan käytetään sen sijaan lyhennettyä. Esim. *mees winnaš flaaži juua = mies kohotti lasin juodakseen. Anna raamat mulle lugeba = anna kirja lukeakseni.*

§ 101. Toisen infinitivin inessivi vastaa meidän sekä inessiviä että myös instruktivia. Esim. *ega õnnetuš hüüa tulles = ei onnettomuus huuda tullessaan. Eõutas, fät lüües = lupasi, kättä lyöden.*

§ 102. Kolmannen infinitivin illativin ja ensimmäisen infinitivin käyttäminen on muuten ylimalkaan

samain sääntöin alainen kuin suomessa. Esim. hārg tuleb jõõma = härkä tulee syömään, hārja liha kõlba jõua = härän liha kelpaa syödä.

Muistutus. Virolainen, samoin kuin Suomalainen, usein lisää onomatopoiettisia verbejä toisten verbein selitykseksi, jolloin pääverbi on infinitivissä. Esim. Lõmberdab kõnbida = käydä hitustelee. Lõferdab wāhū leigata = leikata tuheritelee vähäisen.

Omituisuuksia virossa:

1) Välistä käyttää Virolainen (monesti siinäkin yhtäpitäväisesti Länsi-Suomen murteen mukaan) 1:stä infinitiviä, kun suomen kirjakieleessä enimmäiten on passivisen participion presens. Esim. Laid on pešta = pöytä on pestävä. Need maad on mõigan fūnda = nämät maat on herras-kartanon kynnettävänä. Mul on wāhfa müüa = minulla on krapuja myötävänä (L. S. myydä). Wõlg jäi minu mafsta = velka jäi minun maksettäväkseni.

2) Joskus näkyy myös käytettävän 1:stä infinitiviä, koska meillä olis neljäs. Esim. mul on õelda = minulla on sanomista.

§ 103. Muita 3:n infinitivin sijoja käytetään aivan kuin suomessa.

Muistutus 1. Abessivilla on virossakin sekä aktiivinen että passiivinen merkitys.

Muistutus 2. Abessivia, josta suomessa karitiivinen adjektiivi muodostetaan, viljelee Virolainen semmoisenaan adjektiivina, liittäen siihen vielä sijapäätteitäkin, kuitenkin vaan monikon nominativissa sekä yksikön translativissa. Esim. Nemad on häbemata = He ovat häpeämättömät. See tegi lojufe jafsamatafs = se teki luontokappaleen jaksamattomaksi.

§ 104. Ensimmäisen ja toisen infinitivin niinkuin myös 3:n infinitivin abessivin subjekti pannaan aina genitiviin, samoin kuin suomessa. Esim. Kas need jää-

mad minu hoida = jäävätkö ne minun hoitaakseni l. hoidettavaksi? Ütleb hinge minnes = virkkoi hengen lähtiessä. Tuli meie teadmata = tuli meidän tietämättä.

Omituisuus virossa. Käsfeä- ja antaa-sanain y. m. perästä seuraa suomessa genitivi infinitivin kanssa. Niin ei kuitenkaan ole laita virossa. Esim. Mind fästi jüüa = minun käskettiin syödä. Ma lazin sead fõige sume oma peataza juosta = minä annoin sikojen koko suven omaa päätänsä (itseksseen) juosta. — Voipa fäsfida-sanaa myös käyttää toisellakin tavalla, samoin kuin meillä. Esim. Mind fästi fõõma = minua käskettiin syömään.

§ 105. Tunnetta tai tunteen ilmoittamista merkitsevien verbein (verba sentiendi et declarandi) perästä seuraa suomessa participion genitivi. Samaa lausetapaa participion suhteen vaatii virossakin sangen moni semmoinen verbi; kuitenkin on partitivi vielä tavallisempi, ja myös voi participion sijasta käyttää 3:n infinitivin illativia. Esim. ma nägin hobuse möõda minema l. minewad l. minema = minä näin hevosen siivuitse menevän. Sa näib terve olema l. olewad l. olema = hän näkyy terve olevan. Ei ma seda wiitzi ole kuulnud õeldama l. õeldamad l. õeldama = en ole sillä tavoin kuullut juteltavan.

Muistutus 1. Tämmöistä lausetapaa sallivina verbeinä luettelee Ahrens: armata = luulla, himustada = himota, haluta, faewata (faeban) = valittaa, farta = pelätä, fiita = kehua, kuulda = kuulla, kuuluda = kuulua, laita = laittaa, moittia, loota = toivoa, mõtelba = ajatella, näha = nähdä, nägida = näkyä, oobata = odottaa, sallida = sallia, teada = tietää, teha (ennast) = teeskellä, olla olevinansa, tunda = tuntea, tunduda = tuntua, tunnistada = tunnustaa, ütelda l. õelda = virkkaa, jutella, usfuda = uskoa, wanda = vanna.

Muiden samantapaisten verbein perästä käytetään että-lausetta, jota myös edelliset sallivat. Esim. ma möistan küll et see öige on = kyllä minä muistan sen oikein olevan. Räägitaſſe et ſaſſab fobu on = sanotaan herrasväen kotona olevan.

Muistutus 2. Kumpainkin edellisessä muistutuksessa mainittuin verbilajein perästä viljellään myös sangen usein oratio indirectassa 1:stä infinitiviä, välistä että:lla varustettuna. Esim. Saitis mees juua = moitti miehen juovan. Rääfif et ſeal olla raſſe töö = sanoi siellä olevan raskaan työn.

Muistutus 3. Semmoisessa lauserakennuksessa, josta sääntö mainitsee, nähdään sangen harvoin participion preteriti, luultavasti siitä syystä kun ei se enää taivu. Esim. mina ei tea ſulle ſurja teinud ühteſi = en tiedä tehneeni sinulle mitään pahaa. Melkein aina käytetään sen sijasta että-lausetta.

Muistutus 4. Jos säännön mainitsemassa lauserakennuksessa participio olisi kieltäväinen, niin kieltosana, samoin kuin meilläkin, muuttuu tuntoa merkitsevän verbin eteen. Esim. Et ta öelnud peremeest fobu olewa l. olewad = hän ei sanonut isännän kotona olevan.

§ 106. Sangen usein, varsinkin oratio directassa sekä relativilauseissa, käyttää Virolainen saksan tavalla participion preteritiä yksinään perfektina tai plusquamperfektinä. Esim. Mees, ſes ſaſ ööb walwand = mies, joka kaksi yötä oli valvonut. Ehſ naad fümme aastat paaris elanud = vaikka he olivat kymmenen vuotta yhdessä eläneet. Zeitungid kuulutamad, et 37 hänge merele läinud = sanomalehdet kertovat että 37 henkeä on merelle lähtenyt. Rääfif, fui ait pidatud ehitama, fiis fiwid meetud = kertoi, kun aita piti rakennettaman, silloin kivet oli vedetty tänne.

Muistutus. Välistä, kun ei et ole edessä, voipi myös selettää asian niin että se on edellisessä säännössä mainittu lauserakennus. Katso viimeistä esimerkkiä. Niin myös: räägimad et peab haige olema: kõige päewa ajanud mõraid juttusid = sanovat että hän on sairas: kaiken päivää houraelleen (oli houraellut).

§ 107. Saada-sanana kanssa viljellään aktiivin participion preteritiä juuri valmiiksi saadun teon osoitukseksi. Esim. *fül ma saan sefs ajafs sõõnud* = kyllä minä saan siksi aikaa syöneeksi. *Kas saib ju fülmitu täie fülwanud?* = Saitko jo kylvömitallisen (mitan laji) kylväneeksi?

Passiivisen participion preteritin kanssa osoittaa saada kykyä, teon mahdollisuutta. Esim. *Kas saad faa sõõbud oma hambawaluga?* = Saatko kanssa syödyksi hammasvaivaltas?

Muistutus 1. Viipurilainenkin sanoo: Saitko tusinan lintua ammuttua (kirjakielen: ammutuksi)?

Muistutus 2. Tämmöisiä lauseparsia kuin meidän „luvan saatuansa, läksi hän“ ei Virolainen tunne. Hän sanoo: *loa saanud, ta läfs.*

§ 108. Substantivina ja Adjektivina ei Virolainen paljon milloinkaan käytä aktiivin participion presenssiä, vaan sen sijasta ja-päätteistä tekijä-substantivia. Esim. *see on faa õppima minija* = se on kanssa oppiin menevä. *Seifaja firmes* = leikkaava l. terävä kirves. *Ääbitäijad sõldatid* = läpimarssivat sotamiehet.

Poikkeus. Hyvin harvoin participioita kuuluu käytettävään. Esim. *minewal nädalal* = menneellä viikolla. *Tulewal aastal* = tulevana vuonna.

§ 109. Passiivin participion presenssiä sitä vastaan paljon käytetään, ja osoittaa se, samoin kuin suomeksikin, sitä mitä pitää tai voi tehdä. Esim. *üfs löõdaw hobune* = lyötävä hevonen. *Kui see maa kaewatawaf jaab* = kun se maa tulee kaivettavaksi. *Mis minu filma nähtawal on* = mikä minun silmäni nähtävillä on.

Muistutus. Joskus, sanoo Ahrens, kuuluu tämän participion nominativissa loppuvokaali. Esim. *ei ole õige räägitawa sõna* = ei ole oikea puhuttava sana.

§ 110. Edellisessä pykälässä mainitun participion subjekti, samoin kuin suomessa, pannaan genitiiviin. Esim. Silma nähtamad asjad = silmän nähtävät asiat.

Samoin on myös passivin participion preteritin laita, kun se attribuuttina seisoo ja meidän 3:n infinitivin illativia vastaa. Esim. hiire sööbud leib = hii-ren syömä leipä. Saffa fingjepa tehtud saapad = saksalaisen suutarin tekemät saappaat.

Mutta jos tämä preteriti ei ole attribuuttina, niin tekijä pannaan elativiin. Esim. see wiga on temale Jumalašt loobud = sen vian on hänelle Jumala luonut (suomessa myös paikoittain: se vika on hänelle Jumalalta luotu).

Muistutus. Passivin participion preteritiä genitiivin kanssa käyttää myös Vepsäläinen ja Venäjän Karjalainen.

Tekijä elativissa nähdään joskus Agricolan Uudessa Testamentissa, josta näkyy että sitä silloin Turunkin murteessa käytettiin.

G. Postpositionit ja Prepositionit.

§ 111. Useimmat partikkelit, jotka muiden kielten prepositioneja vastaavat, pannaan virossa, samoin kuin suomessakin, hallitsemansa sanan taakse, ja ovat siis sopivammin nimitettävät postpositioneiksi. Virossa on kuitenkin myös, enemmän kuin meillä, prepositioneja.

§ 112. *Postpositionit* virossa ovat seuraavat: all = alla; aqemel l. aqemele = asemesta, sijasta; ees = edessä, eest = edestä, ette = eteen, harvemmin ulkonaiset paikkasijat eel = edellä, eelt = edeltä, eele = edelle; hulgaš = joukossa, hulgašt, hulfa; juures = luona l. tykönä, juurešt = luota, juure = luokse; järel = jäljessä l. jäljestä, järelt = jäljestä, järele = jälkeen, järke l. jürgi (part. t. illat.?) = jälkeen; faaqaš = kanssa, keralla, faaqa (illat.) = kanssa, keralla, tavallisesti lyhennettynä fa (f:n perästä) tai ga; kallal = luona, kimpussa, fallalt, fallale (sillä sivumerkityksellä että jotain väkivaltaa tehdään, esim. foer tuli mu fallale = koira tuli minun kimppuuni); faupa (esim. aasta faupa arman = arvaan vuosittain); fešfes l. fešfiš = kesken; förmaš = vieressä, förmašt, förma; fojal = kohdalla, fojalt = kohdalta, fohta (illat.) = kohdalle ja kohtaan; fülles (fülq) = sisässä, kiinni (enimm. vastaa suomen inessiviä), fülge l. fülgi (illat.), füllest; fäes, fäest, fätte (vastaa enimmiten suomen sisällisiä paikkasijoja, esim. ta räägiš tuule fätte = hän puhui tuuleen; ta on fülma töwe fäes = hän on vilutaudissa); naal =

nojalla, naalt, naale; otfaš = päässä, lopussa, otfašt, otfa (usein myös vastaavat suomen sisällisiä paikkasijoja); pidi = päin (usein vastaa meidän illativia); pool (adess. lyhentynyt alkuperäisestä poolel) = puolella, poolt = puolelta, poole = puoleen, poolest = puolesta; päha = sijasta, nimessä (esim. müümad tinapreežid hõbeda päha = myövät tinasolkia hopean sijasta); päralt = takaa, johonkuhun kuuluva (esim. ta on kirifu päralt = hän on kirkkoon kuuluva, pärale = perään; faadif = saakka; feaš = joukossa, feašt, feffa (käytetään harvoin, sen sijasta tavallisesti hulfaš j. n. e.); feš = sisässä, fešt = sisästä, fiše = sisään (enimmiten vastaa suomen sisällisiä paikkasijoja); taža = tasalla ja tasalle; töttu = voimalla, syystä, tähden; mašel = välillä (L. S. vaiheella), mašelt, mašele; maral = varalla, voimalla, kautta, marale; maštaš = vastapäätä, maštašt, mašta; ääreš = ääressä, vieressä, äärešt, ääre.

§ 113. *Prepositioneja* ovat: enne = ennen, ilma = ilman, ja pitfi = pitkin.

§ 114. Sekä *prepositioneja* että *postpositioneja*, jossa jälkimäisessä tapauksessa useammat saavat kuvallisen merkityksen, ovat: alt = alta, alla = alle; faudu = kautta, myöten; fešfel = keskellä, fešfelt, fešfele; läbi, prepositiona = läpi, postpositionina = kautta, syystä; mööba = myöten; peal = päällä, pealt, peale (enimmiten vastaa suomen ulkonaisia paikkasijoja); pärašt, prepositionina = perästä, postpositionina = tähden (vertaa, suomessa: takia), myöten; taga (essivi) = takana, taža = taakse l. taa, taža (part.), tagant l. tagašt = takaa; mašta l. maštu = vastaan l. vastoin, myöten; üle prepositionina = yli, postpositionina vastaa suomen partitivia, elativia, illativia y. m.; ümber = ym-

päri, prepositionina tarkoittaa piirin sisustaa, pospositionina ulkorajaa, aivan kuin suomessa.

§ 115. Näistä vaativat:

1) Ainoasti genitiiviä melkein kaikki yksistään postpositioneina käytetyt. Samoin myös vielä pre- ja postpositionit: läbi, peale, pealt, taga, taha, taffa l. tagast, üle, ümber.

2) Ainoasti partitivia prepositionit enne, piffi, ja postpositioni pidi ynnä pre- ja postpositionit kaudu, mööda.

3) Ainoasti partitivia vaativat tessel, pärast sekä wasta prepositioneina, ja ainoasti genitiiviä postpositioneina. Alla postpositionina vaatii ainoasti genitiiviä, mutta prepositionina kumpaa sijaa tahansa. Peale prepositionina joskus vaatii partitivia.

4) Elativia vaatii saadif, joka sija vastaa suomen sekä elativia (mistä saakka) että myös illativia (mihin saakka).

5) Abessivia vaatii ilma.

§ 116. Niinkuin yllä mainitusta näkyy viljelee Virolainen, luultavasti saksan kielen vaikutuksesta näitä post- ja prepositioneja paljon enemmän kuin me. Hän sanoo esim. ta wihaštäs minu üle = hän vihaštui minuun; ta nuttiš, faebaš, naeriš jelle üle = hän itki, valitti, nauroi siitä l. sitä. Nemad on puu ladumize peal = he ovat puita latomassa; jäi mu jutu peale furwafš = tuli minun puheestani surulliseksi. Ta on nälja pärast ära furnud = hän on nälkään kuollut; mul oli hale meel lapsē pärast = minun oli sääli lasta.

117. Post- ja prepositionit virossa, samoin kuin suomessakin ovat kaikki substantiveja, enimmäkseen paikkasijoissa. Erikseen huomattavia muotonsa puolesta ovat seuraavat: Alla, jossa on kaksinkertainen l, niin-

kuin suomen allativissa, ja loppuvokaalina oikeastaan adessiviin kuuluva a (katso § 36 f.) Taga on päätteensä menettänyt essivi; taĥa on lyhennyt translativi (vert. suomen: taa), jonka g, niinkuin virossa joskus tapahtuu, on muuttunut ĥ:ksi; taffa on partitivi, jonka alkuansa pitkä loppuvokaali on Karjalan tavalla vai- kuttanut konsonantin kertomista, niinkuin Räävelin virossa muuten vaan illativissa on tapa. Näissä näh- dään siis essivi, translativi ja partitivi paikkasijain merkityksessä, niinkuin suomessakin on useammissa partikeleissa sekä muutamassa pronomenissa laita. Ta- gant on ablativi; jonka l on n:ksi muuttunut (vert. kuunnella ja kuullella, pähkinä ja päĥfel); se sama muoto kuuluu meillä Wiipurin rantamurteessa monessakin partikelissa, esim. kotont, takant.

H. Adverbit.

§ 118. Adverbitkin ovat virossa, samoin kuin suomessa, melkein kaikki substantiveja eri kasus-sijoissa.

a) *Nominativia* käytetään adverbina sangen harvoin. Esim. kesk = keski, üsford = kerta, füll = kyllä, läbi = läpi.

Huomattava on kuitenkin että virossa karitivistiset adjektivit adverbina aina vaan seisovat nominativissa. Esim. maailm on määratu fuur = maailma on äärettömän suuri. Nemad on mõimatamad haiged = he ovat voimattoman (kovasti) sairaat.

Muistutus. Sama omituisuus kuuluu Karjalassakin.

b) *Partitivia* käytetään jokseenkin paljon, sekä yksikössä että monikossa. Esim. praegu = par'aikaa, ühte puhju = yhtä haavaa, lakkaamatta, sedamaid tai jalamaid = kohta, paikalla.

Usein on partitivi adverbimuotona varustettu personasuffixilla. Esim. oma peataja = omin päin, enne aegadaja l. aegudaja = ennen aikaansa l. aikojansa, aegudaze = aikaiseen, fehataja = ruumiiltansa.

Varsinkin käytetään tässä muodossa us-päätteisiä, abstraktisia substantiveja. Esim. jügawutaja = syvyytensä, paffutaja = paksuuttansa, foerutaja = koiruuttansa, koiruudellansa, laiutaja l. laiuteš = laajuuttansa.

Muistutus 1. Huomattava on että näissä adverbimuodoissa partitivin päätteenä usein on t, missä muulloin olis b.

Muistutus 2. Joskus kuuluu muotoja semmoisia kuin jügawuti = syvyytensä, pitfuti = pituuttansa. Niissä on nähtävästi

loppuvokaali, suffixin kadottua, muuttunut i:ksi (vert. edempänä ablativi- ja allativi-muotoja).

c) *Inessivi* on harvinainen. Esim. ei ilmaš = ei missään, ei koskaan, umbes = noin, paikoin.

d) *Illativi* ei myöskään ole yleinen. Esim. ära = pois (Ven. Karj. eäreh), iffa = aina, ikäänsä, waffa = vakaasti, ruttu = nopeaan, helpo = helposti.

Parissa sanassa ilmautuu tuo runoissa aivan yleinen illativi-pääte je l. ja: tagaje l. tagaja = takaisin, edaje l. edaja = eteenpäin.

Muistutus. Suomessakin on meillä: kotio = kotihin.

e) *Elativi* muodostaa adverbipäätteen, joka on kaikkein yleisimpiä. Sillä on silloin useimmin loppuvokaali, vaan e a:n sijasta. Esim. päraš = perästä, wašeš = välistä, lliaste = liiasti, šagedašte = useasti, täiešte = täydesti, findlašte = kiinteästi, lujasti, paremašte = paremmin, peamašte l. peamište = pikemmin, aegfašte = aikaiseen.

Muistutus 1. Pääte ete on likisintä sukua Wiipurin murteessa jokseenkin tavalliselle, esim. fošaštet = kohdastaan.

Muistutus 2. Sanassa hääeti = hyvin on loppuvokaalin muutos aivan sama kuin suomessa.

Muistutus 3. Useammat johdannaiset adjektivilajit eivät salli tätä adverbipäätettä yhtään taikka ei kumminkaan välittömästi.

1) *ŕi-* *nif-* ja *faš-*päätteisiin ei sitä liitetä koskaan.

2) *ŕe-*päätteiset eivät sitä salli välittömästi, vaan kadottavat sen edeltä koko lopputavunsa. Esim. ilušte (ilune) = iloisesti, šuurelište (šuureline) = suurellisesti, šunnalište (šunnaline) = nurin, iŕulašte (iŕulane) ruumiillisesti, iŕirifešte (iŕirifene) = hetkellisesti, igawešte (igawene) = ikuisesti. Näitäkin viljellään kuitenkin sangen harvoin, paitsi kun ete-päätteen, niinkuin ensimmäisessä esimerkissä, voipi suoraan juurisanaan liittää.

Muistutus 4. Tämä adverbipääte liitetään myös usein substantiveihin. Esim. foerašte = koiramaisesti, ŕašte = sikamai-

sesti, fuitte = kesällä, forraste = vuorostaan, kerrassaan. Vertaa suomessa: pirusti.

f) *Adessivia* viljellään jokseenkin paljon. Se vastaa monesti suomen elativia t. ablativia y. m. Esim. ühjel haamal = kerrassaan, ei ial = ei ikänään, mašel = välistä, päiril = perillä.

Hyvin usein käytetään ääntä osoittavista verbeistä syntyneet substantivit adessivissa adverbina. Esim. mürinal = jyristen, lobinal = loristen, praginal = rastisten.

Joskus on adessivi adverbimuotona varustettu personasuffixilla. Esim. meeleläza = mielellänsä, oma loalaza = omin luvin, ajalaza = ajallansa, luulaza l. lugalaza = luvultansa. Joskus harvoin nähdään lyhennetty suffixi. Esim. ialeš = ikänsä.

g) *Ablativi* on sangen yleinen (harvoin kuitenkin monikossa). Suomessa se usein vastaa elativia, välistä adessivia, instruktivia y. m. Esim. ei naljal = tuskin (L. S. ei leikillä), füllalt = kyllältä, waewalt = tuskin, mašelt = välistä.

Joskus harvoin on loppuvokaali a tallella; useammin on se muuttunut e:ksi tai i:ksi. Vielä useammin on se muuttumattomana varustettu personasuffixilla. Kaikissa näissä tapauksissa sen t on pehmennyt b:ksi. Esim. ühjelba, ühjelbaze = kerrassaan, teizilbe = toisin, närwelbi l. närwelt = heikosti, voimattomasti, pitfalbi = pitkällään, aikaa myöten, ajalbi = ajoittain, laialbaza = laajuudeltaan, förralbaza = vuorostaan, warrelbaza = varreltaan, meelelbaza l. meelelbi = mielellään, ajalbaza l. ajalbeš = aikaiseen, ajalbi = arasti.

Poikkeus. Joskus pysyy t kovana loppuvokaalinkin edellä. Esim. füllalti l. füllalte = kyllin, aegulti = ajoittain, forralti l. forralbi = välistä, joskus.

Muistutus 1. Tämän adverbipäätteen saavat *lii*-päätteiset adjektiivit *eten* sijasta. Esim. *awalifult* = julkisesti, *möistifult* = ymmärtäväisesti.

Samoin joskus *fu*-päätteiset, ja *ne*-päätteiset, joiden viimein mainittuin lopputavukin silloin pyysyy. Esim. *warafult* = varhain, *peatezelt* = pian.

Muistutus 2. Tähän kuuluu myös adverbii *wiljand* = viljalta, runsaasti, jossa ablativin *l* on *n:ksi* muuttunut.

Muistutus 3. Karjalan murteessa on myös ablativi elativin sijasta tavallinen adverbipäätteenä.

h) Allativia ei paljon käytetä. Esim. *jälle* = jälleen.

i) Essiviä käytetään harvoin. Loppuvokaalina sillä vaihtelevat *a*, *e* ja *i*. Välistä on se suffixilla varustettu. Esim. *foguna*, *foguni* l. *fogunes* (*wanha*) = kokonaan, *üšna* = kokonaan, *lišna* = lisänä, *iganes* = ikänänsä, *äranis* = erinänsä.

Joskus on essivin päätte pois kulunut. Esim. *homme* = huomenna, *tänapä* = tänäpäivänä, *tänawu* = tänävuonna.

Muistutus. Samoin myös kuulee meillä Uudellamaalla *tottoo* = kotona j. n. e.

k) Translativä käytetään harvoin, välistä pois-kuluneella *lla*, välistä aivan ilman päätettä. Esim. *wiimafš* = viimeeksi, *ežmafš* = ensimmäiseksi, *težefš* = toiseksi, *folmandafš* = kolmanneksi, *mišš?* = miksi, *ješš* = siksi, *taš* l. *taa* = taas, *üleš* = ylös.

l) Sangen usein käytetään jotakin sanaa adverbina kolmessa toisiaan vastaavassa sijassa.

1) Inessivissä, elativissa ja illativissa taikka viimein mainitun sijasta *allativissa*. Esim. *šeeš* = sisässä, *šeešt*, *šišje*; *maaš* = maassa, *maašt*, *maša*; *fuš?* = missä, *fušt*, *fuhu*; *fooš* = ko'ossa, *foošt*, *foffu*; *eeš* = edessä, *eešt*, *ette*; *ummufeš* = ummessa, *ummufešt*, *ummufeje*.

2) *Adessivissa, ablativissa ja allativissa*. Esim. *ligibal* = likellä, *ligibalt*, *ligidale*; *ligemal* = likempänä, *ligemalt* = likempää, *ligemale* = likemmäksi; *faugel* = kaukana, *faugelt* = kaukaa, *faugele* = kauas.

3) *Essivissä, partitivissa ja translativissa* taikka viimeinmainitun sijassa *illativissa*. Esim. *taga* = takana, *taffa* (myös *tagant* l. *tagast*) = takaa, *taha* = taakse; *fiin* = tässä, *fiit* l. *fiint* = tästä, *jeie* l. *jeia* = tänne; *fodu* = kotona, *fottu* (myös *fodunt* l. *fodušt*) = kotoa, *foju* l. *fodu* = kotiin.

Muistutus. Vertaa Wiipurin murteessa: *takant*, *kotont*, *siint*.

4) *Adessivissa, ablativissa ja terminativissa*. Esim. *teal* = täällä, *tealt* = täältä, *tänna* = tänne; *jeal* l. *jääl* = siellä, *jealt* l. *jäält* = sieltä, *fenna* l. *finna* = sinne.

m) Välistä on vaan kaksi vastaavaa sijaa:

1) *Inessivi ja illativi*. Esim. *libuš* = litistyk-sissä, *sullouksissa*, *libuše* = litistykseen; *longuš* = alla päin, *lerpallaan*, *lonfu*.

2) *Adessivi ja allativi*. Esim. *lööbal* = löyhällään, *löödale* = löyhälleän; *wallal* = valloillaan, *wallale*; *toimel* = valmisna, *säntillään*, *toimele* (*šaada*) = toimeen.

Tähän kuuluu pari sanalahkoa, jotka ovat erikseen tarkastettavat:

α) Löytyy jommoinkin joukko adverbeja päätteellä *wel*, *wele* (harvoin *wal*, *wale*). Enimmiten ne tulevat *u-* ja *i-*, joskus *e-*päätteisistä verbeistä; välistä *eda-*päätteisistä, lyhyttävuisista adjektiveista. Esim. *pařwel* (*pařfuba*) = tarjona, *pařwele* = tarjoksi; *ferřwel* (*ferřida*) = kohossa, *ferřwele*; *pinnimel* (*pinnida*) = pinteessä, *pinnimele*; *puřewel* (*puřfen*, *puřeta*) = pöhössä, *puřewele*; — *forewel* (*fore* g. *foreba*) = löyhällään, *forewele*; *firewel*, *firewele* (*fire* g. *fireba*) = ojennuksissa, suorana.

Muistutus 1. Verbeistä syntyneet nähtävästi ovat participio-muotoja. Suomessa on vaan kaksi tämmöistä: ietu(w)alla ja feiſo(w)alla. Adjektiveista syntyneissä näkyy vartaloon d muuttuneen w:ksi, samoin kuin joskus itse adjektiveissakin tekee. Esim. firew g. firewa l. fire g. fireba. Joskus myös ne näkyvät vastaavan semmoisia muotoja kuin ylähällä = viroksi: illewel.

Muistutus 2. Participion loppuvokaali on enimmäiten muuttunut e:ksi, mutta on se joskus muuttumattakin. Esim. liifwel l. liifwal = liikkeellä, lohtwel l. lohtwal = pelästyksissä. Samoin joskus adjektiveistakin syntyneissä. Esim. illewal l. illewel = ylhäällä.

β) Vielä voi lukea tähän suuren joukon adverbija, joissa adessivin sekä allativin loppuvokaali on muuttunut i:ksi (arvattavasti suffixin kadottua, vert. partitivia ja ablativia), niin että päätte li ilman eroituksetta molempia näitä sijoja vastaa. Näissä on sekä yksiköllisiä että monikollisiakin muotoja. Esim. ammuli = ammollaan, ammollen, eeli = edelleen, ennalleen, fülleli = kyljellään, kyljelleen, pitfali = pitkälään, pitkälleen, lapfeli = lapsena, seljali l. seljeli = selällään, selälleen, seljin, rinnuli = rinnoillaan, rinnoilleen, rinnatusten, põlwiili = polvillaan, polvilleen.

Muistutus 1. Parissa tämmöisessä adverbissa näkyy juuri-sanana olevan us-päätteinen, abstraktinen substantivi lyhennetyllä vartalolla. Esim. pitfali (piffus) = pitkin, förgufi (förgus) = korkeudelleen, korkealla.

Muistutus 2. Joskus on näissä adverbimuodoissa monikon vokaalimuoto suomentapaisempi kuin muulloin monikon partitivissa. Esim. läpili l. läpuli (läpp, g. läpa, mon. part. läppu) = nelin ryömin.

Muistutus 3. Että tämä adverbipäätte todellakaan ei ole muuta kuin allativi, sen todistaa esim. adverbi ärali l. ärale = erillään, erilleen.

3) *Essivi tai adessivi ja translativi.* Täna ööze = tänä yönä; minewal öözel = mennä yönä; öözeſ = yöksi.

n) *Abessivia* enimmiten käytetään kolmanteen infinitiviin liitetynä. Esim. teadmata = tietämättä, wäzimate = väsymättä, fogemata = sattumaltaan.

Hyvin harvoin käytetään sitä muulloin. Esim. alašti = alasti (oik. alasetta). Sanassa fetta = turhaan näkyy vironkin abessivissa, vastoin tavallisuutta, kaksi t:tä.

o) *Instruktivi* on virossakin hyvin paljon käytetty adverbisija sekä yksikössä että monikossa. Esim. ilma = ilman, wara = varhain, harwu = harvoin, aju = ajoin, piži = hiljakseen, teži = toisin, tagur-päri l. tagur-pidi = takaperin, ratfa l. ratfu = ratsain, förwi l. förwu = rinnatusten, parittain, soome feele l. feeli = suomen kielin.

Muutamista tähän kuuluvista adverbiluokista olisi tarkemmin puhuttava:

1) Hyvin usein instruktivia ei liitetä suoraan nomen-vartaloon, vaan ne-päätteen (diminutivisenko)? välityksellä. Samoin on suomessakin usein laita. Esim. wägefi l. wägifi = väkisin, tagafi l. tagafa = takaisin, wargfi l. wargufi = varkain, jülitfi = sylin, filmatfi, filmitfi l. filmifi = silmännähtävästi, füüzitfe l. füüzi = kynsin, varkain, jalgfi = jalkaisin, jalafi l. jalutfi = jaloin, huiža päiža = ajattelematta, hutikoiden, päiže l. päiži = valkealla päivällä, fuitža = suoraan, julki.

Muistutus. Niinkuin tästä näkyy on näissä adverbeissa vanha tfe-muoto vielä tavallisempi kuin muulloin.

2) Hyvin paljon viljellään adverbina toisen verbin infinitivin instruktivia, jota ei Virolainen muulloin enää käytäkään. Sen d on aina pois kulunut. Esim. fetžu = seisoin, pidi = pitäin, jöude = jouten, fogelbi (fogelbaba) = ängittäin, kangertain, loogelbi l. loogerbi

(loogerdada) = polvitellen, maḥeti (maḥetada) = välistä, tauti (tautada) = jolloinkulloin, jaksoittain.

Enin osa tämmöisiä adverbeja on kuitenkin, samoin kuin suomessa, syntynyt nomeneista olemattomain verbein välityksellä. Esim. pitfiti = pitkittäin, ḥarmuti = harvoittain, eḡite = ensittäin, tunniti = tunnittain, paremite = paremmittain, ſüḡifeti = syksyttäin.

Muistutus. Suomessakin on tämä infinitivimuoto adverbina usein lyhennyt. Esim. paremmiten, enimmiten. Virossa on loppuvokaalina tavallisesti i, usein e, joskus harvoin a:kin. Esim. fiuete l. fiueta = kilpaa.

3) *Œine-* ja *lanḡ-*päätteiset adjektiivit sangen harvoin käyttävät instruktivia adverbipäätteenä, vaan siinä tapauksessa eivät kadota lopputavuansa. Esim. äraḡazi = yksittäin, maewalḡzi = tuskin, vaivoin, üḡtḡazi = yhdessä, yhtenä.

Joskus näkee myös lyhennettyjä muotoja, semmoisia kuin üḡtleḡ = yhdessä, yhtenä.

4) Komparativeissa instruktivin n on säilynyt, vieläpä saanut vokaalinkin tueksi jälkeensä. Esim. fauemine (faua) = kauemmin, roḡfemine = runsaammin, ſageḡamine = useammin.

Poikkeus. Komparativista roḡfem voi kuitenkin myös tulla yksiköllinen muoto ilman n:ää: roḡfema; komparativista wḡhem syntyy vaan wḡhema = vähemmin, ja enam on adverbinkin muuttumatta nominativissa. Samoinpa suomessakin sanotaan paikoittain enemmän, paikoittain: enämpi.

Muistutus. Parista substantivistakin syntyy samallaisia instruktivimuotoja päätteellä ni l. na. Esim. rinnuna l. rinnu = rinnoin, rinnatuksin, üḡſpäini l. üḡſpäiniḡ = yksinään, wiimani = viimein.

5) *Mine-*päätteisistä verbisubstantiveista syntyy monesti adverbi-instruktiveja, kahdella eri tavalla. Taikka pysyy lopputavu ja instruktivin n katoa, taikka

myös (harvemmin) katoa lopputavu ja instruktivin pääte on samallinen kuin komparativissa. Esim. lühendamizi = lyhennellen, haudumizi = rasittavasti, haudattavasti (esim. kuuma), napšamizi l. napšamine = arvelematta l. hätäilemällä.

Samallaisia adverbeja syntyy vielä monta vertaa useammin mine-(suomen mainen-) päätteisistä adjektiiveista. Esim. šegamizi l. šegamine = sekavasti, piššamizi l. piššamine = vähitellen, hitaasti, waštamizi = kummin-kin puolin, šärgamizi = hitaasti, vetelehtien.

Muistutus. Näistä adjektiveista myös välistä muodostuu adverbeja elativin avulla, jossa tapauksessa niiden lopputavu aina katoa, niinkuin § 118 o 2 säättää. Esim. ribamizi, ribamine l. ribamište = rivittäin, vuoroittain, piššamište = hitaasti.

p) *Terminativi* on adverbipäätteenä harvinainen. Esim. funi l. funni = kunne, šenni = siksi kun, täninti = tähän saakka, pärani = peräti, kokonaan.

q) *Komitativi* on erittäin harvinainen. Katso esimerkkiä § 36 k muist. 3. Kenties on myös foguna, foguni l. foguneš tähän luettava, paremmin kuin essiviin, ja olisi suomessakin „kokonansa“ = kaikkimensa Rauman-taipainen komitativi.

Muistutus. Kun vertaamme tähän lohossa o 4 ja 5 ilmi tulleet instruktivi-muodot, niin tahtoisii päättää että instruktivi sekä komitativi ovatkin yksi sija, ja että viimeinmainittu vaan siksi on vokaalilla jatkettu että siihen kävisi suffixi liittäminen, samoin kuin vokaali virossa on enimmiten koron tähden lisätty.

r) *Prolativia* käytetään ylen harvoin. Esim. maiže = maitse, eaži = jäätä myöten.

Muistutus. Nämät muodot ovat nähtävästi sukua lohossa o 1 esiin tuoduille. Niinpä myös Länsi-Suomalainen usein käyttää samallaisia instruktiveja, missä Karjalainen prolativia. Esim. maifin = maitse, merifin = meritse. Ehkäpä onkin koko

prolativi vaan tämmöinen lyhennyt instruktivimuoto, jossa ne-päätteen vanha vartalo tje on tallella.

s) Erittäin huomattavat ovat seuraavat adverbi-muodot, jotka johtopäätteen välityksellä syntyvät:

1) Keskinäistä kohtaa tai paikkaa määrääviä ad-
verbeja syntyy sillä tavoin, että stif-pääte, joka paikkaa
merkitsee, ensin lisätään juurisanaan, ja näin johdettu
sana pannaan instruktiviin. Esim. maštastifu = vasta-
tusten l. vastatuksin, weerestifu = vieretysten, paari-
stifu = parittain, ligištifu = likekkäin.

Samaa merkitseviä adverbeja saa harvemmin myös
paikka-päätteellä fu, johon sitten liitetään verbin-infi-
nitivin instruktivi. Esim. maštafute, ligifute. Vertaa
suomessakin: vastakkain, likekkäin, samoin kuin „vas-
tatuksin“ on tuš-päätteellä (joka joskus paikkaa mer-
kitsee) syntynyt ja instruktiviin pantu.

2) Välistä syntyy adverbeja diminutivisen fene-
päätteen välityksellä, johon sopii eri sijapäätteitä lisätä.
Esim. elativi, jonka edestä lopputavu kato: hulgafešte
= joukoittain, pärafešte = perätyksin, seitšmefešte =
seitsemän miehin; adessivi: töllafežel = nelin ryömin,
piľufežel = sippuralla, raollaan (silmistä); instruktivi
hulgafeži = joukoittain, pižufeži = vähitellen; fašefeži =
kahden, kaksittain, folmefeži = kolmittain; ablativi:
peažefel = pian.

Muistutus. Joskus käytetään tämmöisiä adverbeja myös
supistetussa muodossa. Esim. töllafjel, pižufji.

3) Hyvin usein myös syntyy adverbeja lyhemmän
vähennys-päätteen fu:n välityksellä, joka siinä tapauk-
sessa kuitenkin melkein aina muuttaa loppuvokaalinsa
i:ksi. Hyvin harvoin vaan se pysyy u:na tai muuttuu
a:ksi. Näin syntyneeseen johtosanaan liitetään eri si-

japäätteitä. Esim. hiljafu (instr.) l. hiljafult = äsken, nykyään (L. S. hiljakkoin), warafult = varhain, wilbafi = viistoon.

Enimmiten käytetään adessivia ja allativia, joiden merkitykset tässä ovat sekautuneet. Esim. wilbafil l. wilbafile = viistossa ja viistoon, warbufil l. warbufile = varpaillaan, seljafil l. seljafile = selällään, põlwefil l. põlwefile = polvillaan, langafil, langafal l. langafile = lankeamaisillaan.

Muistutus 1. Melkein aina on, niinkuin luonnollista, juurisanan loppukonsouantti pehmennyt, mutta nähdään se sentään pehmenemättä muutamissa harvoissa sanoissa: hūppafil l. hūppafile = hypäten, uppafil(e) l. uppafal(e) = niin riipuksissa että pää on alaspäin, rippufil(e) l. rippafil(e) = riipuksissa, ja fūffafil(e) l. fūffifil(e) = kykkysillä.

Muistutus 2. Suomessakin muodostetaan tällöisiä tilaa osoittavia adverbeja diminutivimuodolla. Esim. varpaisillaan, kykkysillään, paitasillaan j. n. e.

Muistutus 3. Joskus harvoin nähdään semmoisia muotoja kuin langafil(e) = lankeamaisillaan, lamasfil = vatsallaan, makamassa. Ne ovat kenties samaa kuin edellisessä lohossa mainitut supistetut muodot tõlfafel j. n. e. Näissä olisi, niinkuin Virolainen muulloinkin välistä tekee, konsonantit ympäriviskatut.

t) Välistä nähdään virossa erehdysmuotoja, joissa kaksi päätettä on pantu päällekkäin. Esim. elativi esivin, tai allativin, tai ablativin lisäksi: fogunište = kokonaan, faugelešte = kaukana, istulište l. istuli = istualla, fummulište l. fummuli = kumossa, wafelbašt = välistä; — translativi instruktivin, tai terminativin, tai elativin lisäksi: wiimatefš = viimeeksi, ežitefš = ensiksi, fennifš l. fenniš = siksi (vert. Wiipurin „siiheks“), päraštefš = myöhemmäksi; — ablativi instruktivin tai abesivin lisäksi: ežiteft = ensittäin, foutumataft = peräti.

§ 119. Merkitykseltään voi jakaa adverbit, *) niin-
kuin muissakin kielissä:

a) *Aika-adverbeihin* esim. alati = alati, lakkaa-
matta, alleš = yhä vielä, ammu l. ammušt = aikaa sit-
ten (Kalev. ammoin), enne = ennen, ennegu = ennen-
kuin, ennemuine (instr.?) l. ennemuiste (elat.) = ennen
muinoin, heile = eilen (toona=heile l. tuna=heile l. üle-
heile = toissa päivänä), hilja = myöhään (Länsi-Suo-
messa = hiljan), homme = huomenna (toona homme l.
tuna=h. l. üle=h. = ylihuomenna), iffa = aina, ju = jo,
fohe l. foHEMAID = kohta, paikalla, funa l. funaš = koska,
ei funagi = ei koskaan, millal = milloin, ei millagi = ei
milloinkaan, muiste = muinoin, mušsu = viime vuonna,
nüüd l. nüü = nyt, peagu = pian (myös: melkein),
praegu = par'aikaa, sellal = silloin, seštašt = siitä läh-
tein, fiiš = sitten, tepš = tästä, lähtein, ei tepš = ei
enää, warfi l. waršti = kohta, paikalla (Kalev. varsin),
wašta = vasta, weel = vielä.

b) *Paikka-adverbeihin* esim. fuža l. fuš = missä,
fužašt, fužalt l. fušt = mistä, fuš l. fušu = mihin, fuža-
gil = jossakin, fužagile l. fušugile = johonkin, fužagilt
= jostakin, ei fužagil = ei missään; majal (myös:
muial) = muualla, majale, majalt; teizjal = toisaalla,
teizjale, teizjalt; wäljaš = ulkona, wälja, wäljašt; õueš =
ulkona, õue = ulos.

c) *Paljous-adverbeihin* esim. aina = aivan, füll =
kyllä, muud fui = ainoasti, vaan, palju = paljon, palja
= ainoasti, je wõrra (nom. wõrš) = sen verran, üffi-
neš = ainoasti.

---

*) Tähän on pää-asiallisesti vaan pantu semmoisia, joita
edellisessä pykälässä ei vielä ollut mainittu.

d) *Myönnytys- ja kielto-adverbeihin* esim. ei = ei, ei juhtugi l. ei poolegi = ei suinkaan, ei ollenkaan, ei mitte = ei, jah = niin, jaa (kieltäväisissä lauseissa: ei), jah wist = kyllä, füll iffa = kyllä, fuida muidu = kuin-
kas muuten, muidugi = tietysti.

e) *Epäily-adverbeihin* esim. ehf = ehkä, kenties, faš = kenties, hādašte = tuskin.

f) *Kysymys- ja vastaus-adverbeihin* esim. fui, fuda, fuida l. fuis? = kuin l. kuten, naa, nti, niida, niidaš l. nenda = niin, miš l. miš pärašt? = miksi l. minkä-tähden, fiš = siksi, senvuoksi; niin myös ennen jo mainitut mišal, fuza j. n. e.; wōi? = vai? wōi ep? l. wōip? = vai ei.

Tavallinen kysymyssana on faš, joka virossa erisanana pannaan lauseen alkuun. Esim. faš ja tuled? = tuletkos? Gi ma tea, faš ma tulen = en tiedä tulenko. Ainoasti muutamissa harvoissa sanoissa on se loppu-liitteenä, silloin aina ilman vokaalia. Esim. Beelafš? = vieläkö? Kauafš? = kauanko? Minafš? = minäkö? Eš l. ega? = eikö? Vielä lyhennettynä: onš? = onkos? Vertaa Turun: eš tule = etkös tule j. n. e.

g) *Laatu-adverbeihin* esim. faffi = katki, finni = kiinni, lahti = irti, lauza = julki, löhfi = halki, kappaleena, muida l. muidu = muuten (Wiip. muite), otje = juuri, puhfi = puhki, falaja = salaa, wait l. wait = vaiti, māga = sangen l. kovin, üle = ylen.

h) Vielä kuuluvat tähän liitteet gi l. fi = kin ja kaan, ja ba l. p = pa, jonka jälkimmäisen edessä kadonnut loppuvokaali jälleen tulee näkyviin. Esim. fuigi l. fuibagi = kutakuinkin, ei fugugi = ei sukuakaan; — juba = jopa, füllap = kylläpä, šep še on = sepä se on, šeeš-

tap se tuleb = siitapä se tulee, eb = eipä. Tämä viimeinmainittu ole-verbin edessä tavallisesti lyhenee paljaaksi p:ksi ja sulautuu yhteen verbin kanssa: p'ole = eipä ole.

Muistutus. Joskus p:n edessä esiin tuleva vokaali ei ole oikea, vaan e. Esim. üfjep hobunc = yksipä hevonen.

I. Konjunktionit.

§ 120. Konjunktionit voi jakaa:

a) *Yhdistäväisiin*: ja = ja, ning (vaphentunut) = ja, niin myös (oik. niinkuin), nii häästi — fui = niin hyvin — kuin.

Muistutus. Virossakin mielellään jätetään ja pois.

b) *Eroittavaisiin*: ehf = taikka, eli, elif (vanhentunut) = taikka, elikkä, mõi l. moi = vai, ei — ega = ei — eikä.

c) *Vertaavaisiin*: feda — feda, l. mida — feda = mitä — sitä.

d) *Ehdollisiin*: fui = jos, fiis = niin, siis, mutdu = muuten.

e) *Syylisiin*: fäst = sillä, fellepärašt l. feeperašt = sentähden, et = että ja koska (vert. Agricolan Uud. Test:ssa „että“).

f) *Vastustaviin*: aga = mutta, ammuği = varsinkin, et — füll = waiffa, (esim. et ma füll tean = vaikka tiedän), ehf faa = vaikka, josko, fummatagi = kummin-kin, ei fummatagi = ei kumminkaan, liiategi = varsinkin (L. S. liiatenkin), muud fui l. muudfu = paitsi, vaan, ommeti l. ommetigi = varsinkin, etenkin, waib = vaan.

K. Huudahus-sanat eli Interjektionit.

§ 121. Huudahus-sanat osoittavat:

- a) Iloa: hõitfa = eijaa, hoi l. hei = hei, ahah.
- b) Kipua ja tuskaa: moi moi = voi voi, ai ai = ai ai, oh, au, oeh.
- c) Kummastusta: imeb = ihme, en l. ennäe = kah, wõi eh l. wõi nenda = vai niin, noh = noh, waat = kas, aeh, oi jäh, tohoo, wuih.
- d) Pelästystä: ai, ui, uih.
- e) Moitetta: jaah = vai niin, tohoo, wuih.
- f) Malttamattomuutta: noh = noh, nuu l. nu = no, oi.
- g) Kieltämistä: juuzu = ann'olla.
- h) Kutsumista: ae = hoi, hõi l. hõis = hoi, ää l. hää.
- i) Vastaamista: jah, ja jah, ae.
- k) Kysymistä: ae l. ä = häh.
- l) Tarjoomista: jäh = heh, seh, jähfe = hekää.
- m) Pilkkaa: fiš fiš = piti piti, äh häh = ähä, häästi häästi = piti, piti.
- n) Uhkausta: oot oot = malta, malta, fatfu fatfu = varo varo.
- o) Karkoittamista: eešt = pois, õitš, hõis, hurjoo.
- p) Inhoomista: hui l. woih = hyi, äh, wäh, õäf.
- § 122. Vieläkin kuuluvat tähän ne huudot, joilla luonnon ääniä matkitaan. Ne ovat suureksi osaksi toiset kuin meillä. Esim. osoittavat:
- a) Raskaitten kappaleitten putoomista: farpaugh, farpläht, farpläitš, pum, rentšti.

b) Loiskuttamista, läiskyttämistä: lartš l. lartšti, lupšti, matšti, mullšt, patšti.

c) Kolkahtamista: kolfš = kolkis.

d) Paukkumista: pam l. paught = pau.

e) Viskaamista t. putoomista: pantšti, paršah, paršum.

f) Nopeaa liikuntoa: milfš, mirdu.

g) Ratisemista, rätisemistä: rašš, šärtš.

III. Sanainsynty-oppi.

A. Liittosanat.

§ 123. Substantivi voi liittyä toisen substantivin, taikka adjektivin tai partikelin kanssa, joka sen eteen pannaan. Siinä on huomattava kaksi suomen kirjakielestä poikkeavaa seikkaa:

a) Eteen liitetty substantivi tai adjektivi hyvin usein pannaan genitiviin, missä meillä nominativiin. Oikeata sääntöä ei sentään näy olevan milloin genitivi, milloin nominativi on käytettävä. Esim. raudsep = rautaseppä, vaan fatlafep = vaskiseppä, poeglaps = poikalapsi, kaupmees = kauppamies, veziragu = vesivako, vaan männipuu = mäntypuu, sõamees = sotamies, rohuaeð (roht) = yrttitarha. Samoin fangefaelus = uppiniskaisuus, suurpää = suuri pää, vaan punafeuüt = punainen nauta, jolla on valkea selkä.

b) Välistä taivutetaan edellinenkin sana, ei ainoasti silloin koska se on adjektivi, vaan myös substantivi, jopa partikeli. Esim. lezednaizeð = leskinaiset, luifonta = luukonttia, eesfoda = esitupa, eesfojas = esituvassa, ete-otfa = etupäähän, tahafotta = perätupaan.

Muistutus. Meillä vaan taivutetaan adektiveja tällä lailla. Esim. Uudellamaalla.

§ 124. Adjektivin eteen voi liittää substantiveja, adjektiveja, lukusanoja sekä partikeleita. Ensimmäiset voivat olla välistä nominativissa, välistä genitivissä, jossa näkyvät noudattavan samoja ohjeita kuin suo-

nessa. Adjektiivit ja lukusanat ovat aina genitivissä, siinä monesti poiketen suomen kirjakielestä, vaan Länsi-Suomen tapaan. Esim. *weripunane* = veripunainen, *rauafarwane* = raudankarvainen; — *furmanäuline* = surullisen-näköinen, *neljajalgne* = nelijalkainen.

§ 125. Verbien eteen liittää Virolainen hyvin usein partikeleita. Kuitenkin tapahtuu tämä ainoasti infinitiveissa, participioissa sekä verbisubstantiveissa; muuten eroitetaan partikeli ja pannaan verbin jälkeen. Esim. *wälja-ajada* = ajaa ulos, *wälja-ajetud* = ulos ajettu, *ära minnes* = pois mennessä, *äraläinud* = pois mennyt, *äraminija* = pois menijä; vaan *mine ära* = mene pois, *ma lähen l. läffin ära* = minä lähden l. läksin pois.

Muistutus. Oikeastaan on suomessakin enimmäen tapa sama, vaikka partikkelit kirjoitetaan erikseen.

§ 126. Kun plurale tantum tulisi liittosanan etujäseneksi, kadottaa se, samoin kuin suomessakin, nominativin päätteensä ja liittyy toiseen sanaan paljaana vartalona. Esim. *faera-fott* (*faerad*) = kaurasäkki, *talgu-õlut* (*talgud*) = talkko-olut, *pulma-õlu* (*pulmad*) = hää-ilo.

Muistutus. Sanoissa *naeste-rahmas* = naisihminen ja *meeste-rahmas* = miespuoli päinvastoin käytetään monikollista muotoa.

§ 127. Jommoinkin joukko liittosanoja on virossa niin yhteen sulaunut että toinen jäsenistä on paljaaksi päätte-tavuksi supistunut. Esim. *sedawi* = sillä lailla (sitä viisiä), *pühaw* = pyhäpäivä, *praigu* = par'aikaa, *laupa* = lauvantai, *mišfune* = minkäsukuinen, *mandi* = maantie, *aasta* = aastaika, vuosi, *heinam* = heinämaa, *tämmu* = tänä vuonna, *wesfi* (vanh. *wesfiwi*) = mylly, *aittamal l. aittäh* = Jumal'avuks, *Jumalime* = Jumalan nimeen.

B. Johtosanat.

1) Substantiviset johtopäätteet.

§ 128. *Tekoa* (tavallisesti myös samassa teolla *tehtyä*, teon *välikkappaletta* tai teon *esineettä*) osoittavat seuraavat päätteet:

a) *Mine* g. *miže* (suom. *minen*) merkitsee yksistään tekoa l. tekemistä. Sillä syntyy substantiveja kaikenlaisista verbeistä, ilman mitään vartalon muutoksetta. Esim. *ušfumine* = uskominen.

Muistutus 1. Kolmannen luokan verbit tämän johtopäätteen edellä kuitenkin kadottavat loppuvokaalinsa. Esim. *faubmine* = kantaminen.

Muistutus 2. Sangen monella verbillä, varsinkin intransitivisilla, ei olekaan muuta, tekoa osoittavaa johtopäätettä.

b) *U*, harvemmin *i* (suom. *o*, *u*, *ö*, *u*), joiksi vartalon loppuvokaali on muuttunut. Se osoittaa enimmäkseen tekoa yksistään, melkein yhtä usein tekoa sekä myös tehtyä, sangen usein tehtyä yksistään, hyvin harvoin keinoa yksistään, taikka tekoa ja keinoa, tai tekoa, keinoa ja tehtyä, tai tekoa ja *esineettä*.

Täänkaltaisia substantiveja saapi ainoasti kaksitavuisista verbeistä, nimittäin melkein kaikista *e*-päätteisistä, useimmista *a*-päätteisistä, ja sangen usein *u*-, ja *i*-päätteisistä sekä 5:n luokan verbeistä. Muutamilla *u*-, *i*-. *a*-päätteisillä ja 5:n luokan verbeillä ei olekaan muuta teko-päätettä paitsi tätä. Esim. *tegu* (teen) = teko; *elū* (*elada*) = elo; *faat* g. *faadu* (*faata*) = saatto; *šööt* g. *šöödi* l. *šööda* (*šööta*) = syöttö; *ripp* g. *ripu* (*rip-*

puda) = riippuminen; sünb g. sünni (sündida) = synty; wiib, g. wiimi (wiibida) = viipyminen; hüpp g. hüpu (hü-pata) = hyppy, walm, g. walmu (walmata) = valvominen.

Muistutus 1. Tietysti u- ja i-päätteisten verbein loppu-vokaali ei muutu.

Joskus harvoin pysyy a- ja e-kin muuttumatta. Esim. tapp, g. tapa l. tapi = tappo, pöör, pööra l. pööri = pyörö.

Muistutus 2. Enimmiten vastaa i meidän ö:tä tai y:tä, ja on siis jäännös muinaisesta vokaalisoinnusta. Mutta muutamissa sanoissa se tulee kovien vokaalien perästä ja vastaa silloin harvinaisempia suomalaisia muotoja, semmoisia kuin „anti.“

Muistutus 3. Lyhyttävuiset a-päätteiset harvoin saavat tämän päätteen.

c) &:llä (suom. e), joksi vartalon vokaali on muuttunut, on samat merkitykset kuin edellisellä, kuitenkin osoittaa se verrattomasti useammin keinoa. Nominativissa on sen edessä konsonantti usein pehmennyt.

Tämäkään pääte ei sovi muille kuin kaksitavuisille verbeille. Niistäkin on se vaan 3:n luokan verbeissä ynnä myös u-päätteisissä melkein yhtä yleinen kuin edellinen, vaan 5:n luokan verbeissä, e-päätteisissä, ja varsinkin i-päätteisissä paljon harvinaisempi. Yhtähyvin on verbejä, varsinkin u-päätteisiä, juuri harvoin toisia, joilla ainoasti on tämä pääte. Esim. weere, g. weere l. weerde (weereda) = viereminen l. vyöry, wiide, g. wiite (wiita) = vietto, tage g. tage (taguda) = taheet, fölge, g. fölge g. fölfe (fölfiida) = solke.

Muistutus 1. Sangen usein on tämmöisillä johtosubstantiveilla me-päätteinen genitivi. Siitä näkyy että ne ovat hämmennyneet e-, eme- (suom. in, imen)-päätteen kanssa, josta tuleekin että ne niin usein merkitsevät keinoa.

Muistutus 2. Lyhyttävuisissa tätä päätettä tuskin koskaan nähdään.

d) *uš*, usein *eš* t. *iš*, g. *uže* j. n. e. (suom. *uš*, *uš*, *oš*, *oš*, g. *uſſe* j. n. e.) myös merkitsee tekoa, teolla tehtyä, joskus keinoa tai teon esinettä. Sen edellä vartalon loppuvokaali katoa ja loppukonsonantti tavallisesti ei pehmene.

Tällä päätteellä syntyy substantiveja kaikista monitavuisista a-päätteisistä verbeistä, niin myös usein tje-päätteisistä, ja keskiheitteisistä le-päätteisistä; samoin enimmäkseen kaksitavuisista. Esim. *fannatus* (*fannatada*) = kannatus, *libistus* (*libistada*) = leperrys, imartelus, *förgendus* (*förgendada*) = korotus, *walitus* (*walitteda*) = valitseminen, *õmblus* (*õmmelda*) = ompelus, *feetus* (*feeta*) = keitos, *wõibus* (*wõida*) = voitelemine, *tõmbus* (*tõmata*) = tempaus, *leifus* (*leigata*) = leikkaus, *nõõlus* (*nõõluda*) = neulomus, *wiibus* (*wiibida*) = viipymys.

Muistutus 1. Hyvin harvoin syntyy suoraan *uš*-päätteisiä substantiveja *u-* ja *i-*päätteisistä verbeistä. Enimmäkseen käytetään vastaavan faktitiivisen verbin (jolla ei kuitenkaan aina ole todellinen faktitiivinen merkitys) välityksellä syntynyt muoto, usein silloinkin, kun semmoista faktitiivistä verbiä itseään ei käytetä. Esim. *paizutus* (*paizuda* l. *paizutada*) = paisuminen l. paisumus, *lõõtfutus* (*lõõtfuda* l. *lõõtfutada*) = lietsominen, *tarwitus* (*tarwida* l. *tarwitada*) = tarve, *effitus* (*effida*) = harhaus.

Samaa tapaa noudattavat enimmäkseen 5:nkin luokan verbit, vaikka myös kyllä usein synnyttävät substantivinsa paljaalla *uš*-päätteellä. Esim. *forjatus* l. *forjus* (*forjata*) = korjaus, *fiuzatus* l. *fiuzus* = kiusaus, *ferjatus* l. *ferjus* (*ferjata*) = kerjuus, *fallatus* (*fallata* l. *fallatada*) = valaminen.

Muistutus 2. Kaksitavuiset, lyhyttavuiset verbit, oli loppuvokaali mikä tahansa, aina saavat päätteen *bus* t. *nbus*, ei *uš*. Esim. *jagabus* (*jagada*) = jako, *rababus* l. *rabandus* (*rabada*) = lyönti, *ſegabus* l. *ſegandus* = sekaaminen, *ſurebus* (*ſuren*, *ſarra*) = kuoleminen, *ſigibus* l. *ſigindus* (*ſigida*) = sikiäminen, *wäzibus* l. *wäzindus* (*wäzida*) = väsymys, *wagubus* (*waguda*) = vakoaminen, *fogubus* l. *fogundus* (*foguda*) = kokous, *lubabus* (*lubada*) = lupaus, *fumabus* (*fumabus*) = kumiseminen tai hämärtäminen. — Joskus

käyttävät nämätkin faktitivisen muodon välitystä. Esim. rabatus, lubatus, fumatus.

Samoin myös on pääte *buš* seuraavissa sanoissa, joista juurisanan loppuvokaali on kadonnut (katso § 30 f 5): *hingbuš* (*hingata*) = hengehtäminen, *faebbuš* (*faeban*, *faewata*) = kaipaaminen, *laimbuš* (*laimata*) = soimaus, *pölgbuš* l. *pölgtuš* (*pölgan*, *pöläta*) = ylenkatse, polkeminen, *šalgbuš* (*šalgan*, *šalata*) = kieltäminen, salaaminen, *šöimbuš* (*šöimata*) = soimaus. Nähtävästi on alkuaan, niinkuin 5:n luokan verbeissä on tapa, pääte ollut *tuš*, jonka *t* sitten, vokaalin kadottua, on edellisen konsonantin tähden pehmennyt.

Muistutus 3. Juuri joskus voi liittää tämän johtopäätteen *ne*-päätteisiin tai kaksitavuisiin *e*-päätteisiin verbeihin, silloinkin melkein aina faktitivisen muodon välityksellä. Esim. *ligenbuš* (*ligeneba*) = liikeneminen, *šapnetiš* (*šapneba*) = hapatus, *munetuš* (*muneba*) = muniminen, *šüpfiš* (*šüpfen*, *šüpfeta*) = paistikas.

Muistutus 4. Monitavuisista syntyneissä eroitetaan välistä teko tehdystä tai keinosta sillä että edellinen saapi päätteen *uš*, jälkimmäinen *iš* t. *eš*. Kaksitavuisista syntyneissä saapi jälkimmäinen välistä vartalon *uše* l. *uše*, jonka edellä loppukonsonantti pehmenee, ja edellisellä on *uže*. Esim. *oobuš* = välipala (joka varsinaista ateriaa odottaessa syödään), *ootuš* g. *ootuže* = odotus; *toibuš*, g. *toibuše* = ravinto-aine, *toituš*, g. *toituže* = ravitseminen; *föibuš*, g. *föibuše* = käyttökeino, *föituš*, g. *föituže* = käyttäminen. — Useimmiten ei kuitenkaan päätteillä ole mitään väliä merkityksen suhteen.

Muistutus 5. *Uže*-päätteessä on vokaali nähtävästi ennen muinoin ollut pitkä, samoin kuin harvoissa vastaavissa suomen sanoissa, esim. kerjuus, korjuus, leikkuus. Siitä syystä onkin konsonantti tämmöisissä johtosanoissa pehmenemättä, kun se sitä vastoin lyhyen *uše*, *uše*-päätteen edellä tavallisesti pehmenee.

e) *Muš*, g. *muže* (suom. *mus*) on oikeastaan sama kuin edellinen, vaikka se on 3:een infinitiviin, eikä vartaloon, liitetty. Se osoittaa tekoa, harvoin tehtyä.

Tällä päätteellä syntyneet substantiivit, joita ei ole kovin monta, tulevat enimmäkseen kaksitavuisista *i-* tai *e*-päätteisistä verbeistä, hyvin harvoin *u-* tai *e*-päät-

teisistä. Esim. wäzimus = väsymys, pärimus = perimys l. perintö, tuffimus = tulkitseminen, olemus = olemus, tundmus = tunto l. tuntemus, fattumus = satumus, fulgmus (fulguda) = sulkeuminen, wedamus = kuorma.

Poikkeus. Niin myös figinemus = sikiäminen, ainoa monitavuisesta syntyvä. Yksitavuisista tulevat vaan loomus, g. loomufe l. loomufje = kaski, nuotanveto, joomus = taipuvaisuus juomiseen.

f) M, g. ma (suom. ma), joka tekoa tai tehtyä osoittaa, liitetään vaan yksitavuisiin. Se on oikeastaan 3:n infinitivin pääte. Esim. joom = juominen ja juoma, fäim = käyminen, faam = saaminen ja saaliis.

Poikkeus. Joku ainoa samallinen syntyy myös toisellaista verbeistä. Esim. wedam l. pitennettynä wedamif = kuorma, walam = ratti, föuum = sanoma, fadam l. fadamus = satama, joensu, panem = panos.

g) R, gen. gi (suom. nti) on toinen pääte, jolla useimmat yksitavuiset verbit synnyttävät tekoa tai tehtyä osoittavia substantiveja. Esim. fööf = syönti, syömä, joof = juoma, fäif = käynti.

Poikkeus. Niin myös tufel l. tufif = tulo, panef l. panif = pano, minef, minif l. minuf = meneminen ja menekki. Viimeinmainittu on ainoa vastaavainen suomen sana.

h) Pääte ng, g. ngu, harvoin ngi t. nga, taitaa vaan olla nunnationilla varustettu vaihdos edellisestä. Se on harvinainen. Konsonantti tietysti sen edellä pehmenee. Esim. awang (awada) = avanto, jääding (jäätaba) = ensimmäinen ohut jääkuori, lazeng (lazen) = latinki, föuzeng (föuzen) = nousu, leping = sovinto.

Muistutus. Saman päätteen voipi myös joskus liittää nomaineihin, jolloin se tavallisesti ei paljon muuta juurisanan merkitystä. Esim. tarang (tara = tarha) = patomus, wahing (wahf = puhti, vauhti) = vihan puhti ja vahinko.

i) R, g. na (suom. na) muodostaa tekoa osoittavia substantiveja onomatopoeetisista, iſe-päätteisistä verbeistä, joiden lopputavu silloin katoo. Esim. lobin (lo-biſeda) = lorina, pragin (pragiſeda) = ratina, pauke.

k) Uš, g. kolmitavuisissa ſe l. fje, useampitavuisissa ʒe, ei merkitse oikeastaan tekoa, vaan tilaa. Sen edellä konsonantti pehmenee ja loppuvokaali katoo. Näitä johtosanoja käytetään enimmäkseen vaan paikkasijoissa, varsinkin sisällisissä. Esim. wiſuſeš l. wi-ħuſeš = vihaustuksissa, upuſeš l. upuſeš = upoksissa, magu jät ummuſeſe l. ummuſeſe = vatsa tuli kovaksi, teuſeš = tekeillä, fumaruſeš = pöhössä (esim. verkko).

§ 129. Henkilöitä ja eläviä osoittavat seuraavat päätteet.

a) Ša liitetään verbeihin ja osoittaa verbin teon tekijää. Kolmannen luokan verbit sen edellä kadottavat loppuvokaalinsa, esim. fandja = kantaja, lyhyttävuiset e-pätteiset muuttavat loppuvokaalinsa t:ksi, esim. luġija (luġeda) = lukija, tulija (tulen) = tulija.

Muistutus. Joskus nähdään se e:llä jatkettunakin. Esim. elajaš = eläin, ħagiaš = metsäkoira.

b) Šf, g. iſu, jonka edellä loppuvokaali pois heitetään ja loppukonsonantti pehmenee. Se liitetään:

1) Verbeihin (harvoin) ja merkitsee samaa kuin edellinen, luultavasti venäjän mukaan. Esim. lauliſ = laulaja, ſöudiſ = soutaja, fiidiſ = kerskaaja.

Muistutus. Ykstavuiset verbit pistävät b:n väliin. Esim. juobiſ = juoppo, ſööbiſ = syömäri.

2) Nominieihin tai partikeleihin, jolloin osoittaa ihmisiä tai eläimiä, joilla on tekemistä juurisanan kanssa taikka joiden omituisen omaisuuden juurisana määrää. Esim. ſönumiſ = sanansaattaja, ſauniſ = saunassa asuja,

pealif = päällikkö, noorif = nuorikko, fassifud = kaksoiset, abif = apumies, talrif = talvella syntynyt eläin, ezmif = Maanantaina syntynyt eläin, Punif = Punikki (lehmän nimi), Mustif = Mustikki (samaten), härif = härkävasikka.

Poikkeus. Sanassa firjaf = kirjava lehmä on loppuvokaali säilynyt ja päätteän i poissa.

c) Rif, (joskus rif) g. rifu, rifu (Karjal. niekka, ven. РИЖЬ) ei ole juuri yleinen, vaikka sentään yleisempi kuin suomen kirjakeleessä. Sitä liitetään sekä verbeihin että nomineihin. Esim. viinif = viejä, asunif = asujain, selifrif = päällikkö lyhde-kuormia vetäessä, wölgifrif l. wölanif = velkamies, fodorif = porvari, förtörif l. förtörif = krouvin isäntä, ammetrif l. ammetrif = virkamies.

Muistutus. Joku ainoa merkitsee kalua. Esim. ezmif l. ezmif = pilli rakkopillissä.

d) Lane, g. laze (suom. lainen) ja line, g. lize (suom. lainen ja linen). Loppuvokaalin katoomisesta katso § 30 f 3; line-pääte pehmentää edelläkäyvän konsonantin. Ne merkitsevät:

1) Jossakussa paikassa asujaa taikka käymällä olijaa. Esim. Soomlane l. Soomelane = Suomalainen, Saksilane = Saksalainen, Roomaline = Roomalainen, merelane = merieläin, rannlane l. rannaline = rantalainen, pulmalane = häävieras, turulized = toriväki, firifilized = kirkkoväki.

Likeistä sukua ovat: woobilane = vuoteen omainen, reelane = reessä ajaja; samoin hōimulane = heimo-lainen, fangelane = sankari (ikäänkuin kangelasta kotoisin), wiihlane = nahjus, vetelys.

2) Juurisanan suhteen toimessa tai määrätyn ajan työssä olevaa. Esim. niinelane = niinen kiskoja, noo-

daline = nuottamies, *abiline* = apulainen, *fäzuline* = käs-
kyläinen, *möögalane* = miekkamies; *päilne* = päiväläi-
nen, *tunniline* = tunnittain työtä tekevä.

Tähän myös voi lukea: *palgaffne* = palkkalainen,
hüüriline = hyyryläinen, *waßlane* = vastustaja, *wiþa-
lane* = vihollinen.

3) *Eläviä* (ainoasti *lane*). Esim. *hämblane* = hämä-
häkki, *färblane* = kärpänen, *pääslane* = pääskynen.

Muistutus 1. Joskus harvoin on juurisanan loppuvokaali
muuttunut sillä lailla kuin lyhyemmässä monikon muodossa (§
36 o). Esim. *feuline* (joka on *feul*) = sikopaimen, *sepifine* (joka on
sepif) = työnteettäjä pajassa, *lambuine* (joka on *lambu*) = lam-
maspaimen.

Muistutus 2. Ainoasti sanassa *abilaine* i. *abiline* on tä-
män päätteen muinainen, suomentapainen muoto vielä tallella.

Muistutus 3. Suomessakin viljellään joskus llinen-päätettä
yllämainituissa merkityksissä. Esim. *palkollinen*, *vihollinen*, *ta-
lollinen*.

e) *Ur*, g. *uri*, harvoin *ar*, g. *ari* (suom. *uri*), jonka
edeltä loppuvokaali karisee, liitetään sekä verbeihin
että myös nomineihin, ja merkitsee edellisessä tapauk-
sessa tekijää, jälkimäisessä juurisanan kanssa työssä
olevaa. Usein on näillä sanoilla halveksivainen sivu-
merkitys. Keskiheitosta katso § 30 b. Esim. *nutur* =
itkuri, *pödur* = sairastelija, *tuuzlar* = loitsija; *nahfur* =
nahkuri, *fangur* = *kankuri*.

Poikkeus. Eriväinen merkitys on sanoilla *iþnur* = sai-
turi ja *tuhfur* = tuhkuri (eläin),

f) *Raß* g. *fa* (l:n perästä *gaß*) liitetään nominei-
hin ja:

1) Muodostaa usein elävain nimiä. Esim. *mullif-
faß* = *mullikka*, *latiffaß* = *lahna*, *libliffaß* = *perhonen*,
waßiffaß = *vasikka*, *hämmeßfaß* = *hämähäkki*.

Muistutus 1. Usein jääpi as lopusta pois. Esim. torafas l. toruf = torakka, fitifas l. fitif = sontiainen.

Muistutus 2. Enimmiten on vastaavilla suomen sanoilla päätte ffa, välistä wa t. ja. Esim. tafafas = kajava.

Muistutus 3. Lainasanoissa lopputavu fas ei ole johtopäätte. Esim. harafas = harakka (ven. copoka), funingas = kuningas.

2) Joskus harvoin osoittaa kotiperää, välistä halveksivaisella sivumerkityksellä. Esim. Pohlafas = Puolalainen, Harjufas = Harjulainen, Särwafas = Järväläinen, metfafas = metsä-eläin.

3) Joskus luopi halveksivaisia nimityksiä ihmisistä. Esim. tolwafas = tolvana, lipafas = luiska, hoo-pafas = kerskailija.

g) *Ḟ*, g. fe l. ffe (suom. samaten), jonka edessä konsonantti pehmenee, käytetään ainoasti monikossa ja osoittaa ihmisiä, jotka ovat keskenään heimolaisuudessa. Esim. fälifed l. fäliffed = kälykset, langu(f)fed = langokset, ðe(f)fed = sisarukset.

h) *Ŋd*, g. nda osoittaa toisen olennon sijassa olijaa. Löytyy ainoasti sanoissa: tʒand = isäntä (isän sijainen), emand = emäntä, soend = ihmis-susi (saks. Wehrwolf).

i) *Ne*, g. fe t. tfe (suom. nen) hyvin harvoin synnyttää substantiveja virossa. Esim. farjane = paimen, orjane = orja, waene = vaivanen, wälne = hovityössä (ulkona) olia.

k) *Ḟs* g. efe tulee ilmi muutamissa lehmänimissä. Esim. Punes = Punikki, Sauges = Laukkipää.

l) *Taja*, ti ja tiš l. teš (oikeastaan ja, i, is, eš-faktitiviseen verbiin lisätynä) synnyttää elävain, varsinkin lintuin nimiä. Esim. wihitaja = pieni rantasipi, toristaja l. toristi = tikka, tillutaja l. tilluti l. tilluteš =

rantasipi, tífuteš = taivaan vuohi, táfuti = oritvarsa, hingat g. hingat = kalan laji.

m) Harvinaiset päätteet muš g. muže, uš l. iš l. eš, rt l. rd ja šf synnyttävät halveksivaisia tai jotakin erin-omaista luonnon omaisuutta merkitseviä nimityksiä. Esim. wilamuš = pitkä heilakka, fiugamuš = sitä samaa, lodamuš = joutilas kuljeksiija; wentuš l. wentiš = laiskuri, winderbiš = vetelys, wingerbiš = vinkuri, petiš = petturi, lurjuš = lurjus, fšönart = hevos-kulu, fšpard = halvattu, hutilus; paenušf = painajainen, libašf = imartelija, wilašf = pitkä, laiha mies.

Muistutus. Joskus kuitenkin ei merkitys ole semmoinen kuin yllä on sanottu. Esim. farjuš = paimen, fšiguš = lentävä haltija, tifford = rantasipi, finnašf = tuutain-kala, leebušf = Lietuan jänis.

n) U (suom. o, vepsän oi), joksi loppuvokaali on muuttunut, merkitsee olentoa, jolla on juurisanassa osoitettu omaisuus. Se on virossa harvinainen. Esim. muštu = musta härkä, punu = punainen härkä, lämpu = ihminen, jolla on lämp-jalg, kšnttyrä käymään.

§ 130. Paikkaa osoittavat seuraavat päätteet:

a) Ša (suom. la) enimmäen vaan paikka-nimissä. Wiedemannin sanakirjassa nähdään vaan: Šoonela = Tuonela, tšlpla = Hölmölä, filpla = se sama.

b) Šf, g. ifu (suom. ikko, isto) merkitsee paikkaa, jossa jotain runsaasti löytyy taikka jolla on juurisanan osoittama luonne. Sen edellä konsonantti pehmenee ja loppuvokaali katoa. Se syntyy enimmäen substantiveista, harvemmin adjektiveista tai verbeistä. Esim. fuužif = kuusikko, humalif = humalisto, tišif (tiše) = tiheä metsä, laaštif (laaštata) = lakeaksi rai-vattu paikka.

Muistutus 1. Kaksitavuiset lyhyttavuiset melkein aina pistävät b:n, harvemmin nb:n, päätteen eteen ja säilyttävät loppuvokaalinsa. Esim. wōzabif l. wōzambif = vesakko, tiḡebif l. tiḡebif = tiheä metsä, pajubif = pajusto, pimebif = pimeä paikka, pimeys. Sanasta ſoo kuitenkin tulee ſoomif = suo-paikka.

Pääte nbif tai lyhennettynä nb on myös tavallinen muutenkin, kun juurisanana on verbi. Esim. fōrwenbif (fōrweta) = poltettu paikka, pōfenbif (pōleba) = palanut paikka, palo, tōstambif (tōsta) = uudestaan kynnetty maa, kaewambif l. kaewamb = kairanto. Joskus ei se kuitenkaan merkitse paikkaa, vaan verbin teon esineenä ollutta kappaletta. Esim. kaewambif = kaevatti, piſtambif = maahan pistetty seiväs, lōḡwambif = lohkaistu pölkky.

Aika harvoin liitetään tämä pääte täydellisenä nomineihin, jotka eivät ole lyhyttavuisia, useammin lyhennettynä. Esim. laiamb = leveä piennar, ſeljanb l. ſeljanbif = harju, fōrgenbif = korkea paikka, pōōzambif = pensaikko. Joskus ei ole näilläkään sanoilla paikallista merkitystä. Esim. wiienbif = viides osa, ožambif = osuus.

Muistutus 2. Ennen aikaan näkyy Räävelinkin Virolainen, samoin kuin vielä Tarttolainen ja Suomalainen, myös viljelleen sto-päätettä. Mutta nyt on sen merkitys unohtunut ja käytetään sitä ainoasti it-päätteellä jatkettuna, jommoisena se on hyvin yleinen. Esim. ſaareſtif = saaristo, paſjuſtif = tiheä metsä, raiueſtif (raiuba) = paikka, jossa on puita hakattu, tiḡeſtif = tiheä metsä, fiwiſtif = kivikko. Viidennen luokan sanoihin liitetään vaan tif. Esim. pōōzāſtif = pensaikko, ſallaſtif = jyrkkä paikka, mūtaſtif = mättäikkö. — Vertaa suomessa: puistikko.

Muistutus 3. Hyvin harvoin on pääte mif, nif, piif, rif. Esim. raieſmif l. raieſnif = raieſtif, ſarapif = pähkinäpuisto, kaḡapif = katajikko, wōzerif = vesakko, fabarif = katajikko.

Näistä raieſmif näkyy olevan 3:sta infinitivistä syntynyt, ja nif on vaan virossa tavallinen vaihdos siitä. Kaewarif-muoto näkyy osoittavan että sanoissa fabarif ja ſarapif p ei kuulu päätteeseen, vaan vartaloon.

Muistutus 4. Juuri harvoin pysyy it-päätteen edellä vokaali, jolloin i katoa. Esim. ſeljaſ = harjanne, ſiimaf l. ſiimif = hiedikkö.

Muistutus 5. Joskus harvoin pitenee it vielä lisäpääteillä as. Esim. wittif l. wittifas = vitsikkö, viidakko, maarif l. maarifas = tiheä lehto.

c) Joskus syntyy paikkaa osoittavia sanoja pääteillä us, es, is (välistä faktitivisen verbin tai 3:n infinitivin välityksellä). Esim. tiñnuš = tiheä metsä, furis = nielu, lageduš = lakeus, rinnateš (mäe r.) = harju, fõrwateš = poikki tien tuiskunnut lumivyöhyke, seljateš = selänne, furismuš = nielu (Kalev. kurimus).

§ 131. Kaluja merkitsevät päätteet:

a) Ḫ g. fe l. ffe (suom. s g. ffen), joka ainoasti nomineista syntyy ja konsonantin pehmentää, osoittaa ainetta, jolla juurisana synnytetään. Tämä päätte on harvinainen. Esim. jalas = jalas, tõrmas = tervas, tulisohtu, ḥarjas = harjas.

b) us, (is) g. ufe l. uffe (suom. us g. uksen) syntyy sekä nomineista että partikeleista. Sen edellä konsonantti pehmenee ja loppuvokaali katoa. Se merkitsee enimmäkseen kalua, joka juurisanaan kuuluu, välistä (varsinkin partikeleihin liitettynä) kalua, jonka pääomaisuuden juurisana määrää, välistä keinoa, jolla juurisana saadaan aikaan. Toisinaan se on merkityksensä jatke. Esim. faelus = kaulus, fõrmuš = sormus, fannuš = kannus, ääris = reunus; aluš = alus, pealis = päällys, rooduš = luu-ranko; tuluš = tulus, finnis = kiinnike, kiinnitys; feeluš l. feel = kieli soittokeleillä, ḥarjuš l. ḥari = harja, oimuš l. oim = uimus, puḥfuš l. puḥf = puuhka.

Muistutus 1. Tässä päätteessä on jälki vokaalisoinnusta melkein aina vielä jäljellä, niin että is tulee pehmeiden, us kovien vokaalein perästä. Esim. fääris = sääryks, metfis = metsäs l. metso, fännis = kynnyks. Ainoasti pealis voi myös olla pealus, fäis = hiha myös fäiuš, ja fännuš = kantopuoli, juurikka ei saa koskaan peh-

meää päätettä, nähtävästi siitä syystä, kun se vasta myöhemmin on muuttanut a:nsa ä:ksi.

Muistutus 2. Muutamilla on vartalon pääteenä ainoasti *f*e, ei *ff*e. Esim. *puhufe*, *roobus*, *g. puhufse*, *roobufe*.

Muistutus 3. Sanoilla *rinnus* ja *jalus* on myös pitemmät muodot *rinnusti* ja *jaluisti*.

c) *Œ*, *g. eme* l. *me* tai *i*, *g. i* (suom. *in*, *g. imen*) liitetään ainoasti verbeihin, edellinen kaks-, jälkimäinen monitavuisiin. Vokaali sen edellä katoa, konsonantti joskus pehmenee, vaan enimmäiten pysyy muuttumatta. Se merkitsee keinoa eli välikappaletta. Esim. *iste* *g. istme* = *istuin*, *woole* *g. woolme* = *vuolinrauta*. *vide*, *g. videme* = *pidin*, *fanne*, *g. fandme* = *kannin*, *fannusti*, *g. fannusti* = *kannustin*, *oherdi*, *g. oherdi* = *näveri*.

Poikkeus 1. Parilla semmoisellakin, jotka kaksitavuisista sanoista ovat syntyneet, on nominativissa *i* ja muissa sijoissa on enimmäiten vartalon lopputavu poissa aivan kuin monitavuisista tulleissa: *wöti*, *g. wötm* = *avain*, *füeti*, *g. füeti* = *syöstäjäinen*, *furi*, *g. furi*, esim. *furi-lauf* = *kuolin-laulu*.

Poikkeus 2. Päinvastoin on vartalon lopputavu muutamissa monitavuisista tulleissa säilynyt: *tolguti* *g. tolguti* l. *tolgutime* = *roikkale*, *naffuti*, *g. naffuti* l. *naffutime* = *naksutin*, *tilguti*, *g. tilguti* l. *tilgutime* = *kieli soljessa* l. *vaa'assa*.

Muistutus 1. Niinkuin jo ennen on mainittu, on tämä pääte virossa paljon sekautunut tekoa ja tehtyä merkitsevän *e*-pääteen kanssa.

Muistutus 2. Sama johtopääte *e* tai *i* lisätään myös välistä substantiveihin, jolloin ei se kuitenkaan millään lailla muuta juurisanan merkitystä. On myös muutamia tällä päätteellä varustettuja sanoja, joiden juurisanaa ei tiedetä. Esim. *ranne*, *g. ranme* l. *ranme* = *ranne*, *falmuti*, *g. falmuti* = *kalmisto*, *öhmeti* l. *öhme* = *hehko*; *feige*, *g. feigme* = *säie*, *fööre*, mon. *föörmed* = *sieraimet*, *ripse*, mon. *ripsemed* = *ripset*.

Muistutus 3. Joskus harvoin on monitavuisista syntyneissä loppu-*i* nominativista poissa. Esim. *wingert*, *g. wingerti* = *näveri*.

d) *St*, g. *ifu* on sama kuin § 129 b eläviä olentoja muodostava. Se merkitsee siis kalua, jonka omittuisen luonteen juurisana määrää, taikka jolla on tekemistä juurisanan kanssa. Välistä on se vaan joutava jatke, joka ei juurisanan merkitystä muuta. Esim. *tüwif* = tyvi-puoli puuta, *sepif* (*sepp* = hiiva) = hiiva-leipä, *füpfif* = paistikaskala; *tuulif* = tuulimylly, *för-mif* = sormikas, *lүpfif* = lypsin-astia, *fuwifud* = suvella kerityt villat; *pundrif* l. *pundar* = mytty, *wiſtrif* l. *wiſtar* = nästyrä.

Muistutus. Ainoasti sanassa *törwat* = tulisoihtu on juurisanan loppuvokaali säilynyt.

e) *Raſ*, g. *fa* (suomen *ffa* y. m.) syntyy nomineista ja on sama kuin § 129 f, joka eläviä olentoja osoittaa. Se merkitsee: 1) välistä kalua, jolla on tekemistä juurisanan kanssa; 2) kalua, jonka luonteen juurisanana määrää, enimmäiten sillä sivumerkityksellä että se omaisuus on liiallinen tai inhottava; 3) muodostaa kasvi-nimiä; 4) on joutava jatke. Esim. *fäärifaſ* = sääryys, *pärafaſ* = peräsuoli; *töllafaſ* = roikkale, *räbafaſ* = repale, *lommufaſ* = jotain litteää, *latafaſ* = läätäkkö, *liiſtafaſ* = viipale, *matſafaſ* = läiskähtävä lyönti; *tuomifaſ* = tuomi, *tatifaſ* = sienen laji, *pujufaſ* = pujo; *ſauafaſ* l. *ſau* = sauva, *föörafaſ* l. *fööre* = pellavavihko.

Muistutus 1. Kolmitavuisissa sanoissa *ln* perästä ja yksitavuisissa aina on päätte *gaſ*. Esim. *rämmelgaſ* l. *rämblafaſ* = raita, *pihelgaſ* l. *pihlafaſ* = pihlaja, *tiiügaſ* = tyvikkö. Niin myös poikkeuksena *emagaſ* l. *emafaſ* = kohtu.

Parilla sanalla on sivumuoto *ngaſ*. Esim. *toomingaſ* l. *toomifaſ* = tuomi, *ummingaſ* l. *ummifaſ* = maininki merellä.

Muistutus 2. Jokseenkin monella sanalla on sivumuoto, josta *aſ* on pois jätetty. Esim. *toomif*, *liiſtaf*, *fäärif*, *matſaf*.

Muistutus 3. Useat sanat, enimmäen lainatut, jotka nominativissa *fas*:iin päättyvät, eivät olekaan johdannaisia. Esim. *lujifas* = lusikka, *fajufas* = turkki.

Muistutus 4. Parissa sanassa on *fas*-päätteen sijasta *jas*, joka lieneekin vaan pehmenys edellisestä. Esim. *luštijäs* ja *luubijäs* = rikkaruohon lajia.

Poikkeus. Joskus harvoin muuttuu juurisanan loppuvokaali *a* tai *e* uksi tämän päätteen edellä. Esim. *tallufas* l. *tallafas* = lyhyt sukka, *warrufas* = sukan varsi, hiha. Joskus muuttuu *a*, ja *e* melkein aina *i*:ksi. Esim. *muštifas* = mustikka, *juurifas* = juurikka, *fäärifas* = sukan varsi.

f) Harvinainen pääte *muš*, substantiveihin lisätynä, välistä merkitsee semmoista määrää, jolla juurisana voi toimeen tulla. Esim. *felgamuš* = taakka, *fidamuš* = suuri leipäpala. Muuten ei sillä ole yhteisempää merkitystä. Esim. *odamuš* = otava.

g) Joskus syntyy kalua merkitseviä sanoja *tuš-*, *tiš-*, *teš*-päätteellä, joka substantiveihin lisätään. Siinä on siis olematon faktitivinen verbi välittäjänä. Esim. *wörgatuš* = verkontapainen kalu, *ematuš* l. *ematif* (myös *ematif*) = kohtu, *juuretuš* l. *juuretes* = hapatus, *juonatuš* = juoni, väli.

h) Pääte *tš* näkyy välistä olevan yhteenvedetty *teš*, välistä ympäriviskattu *šti*. Esim. *jalutuš* l. *jaluteš* = sängyn jalka-pää, *färbituš* l. *färbisti* = karanko, *näpituš* l. *näpišti* = nipistin. Samaa sukua myös lienevät *liiwiš* (*liiwišaba*) = saalis, *öngituš* (*öngitšeba*) = pikku onki. Erilaista syntyperää on *päitšeb* = päätset.

i) Hyvin harvinainen on pääte *ja*. Esim. *abaja* = apaja (avonainen lahti, vert. *abar* = avara), *haleja* = kaski, *labaja* = leveä sarka maata.

k) Joskus harvoin syntyy *š*-päätteellä substantiveja passivin participion preteritistä. Esim. *oštetužed* = ostokset, *loobuš* l. *lojuš* (pehm.) = luontokappale.

l) Useimmat, kaluja merkitsevät päätteet ovat jo mainitut 128:ssa, 129:ssa ja 130:ssa §:ssä.

§ 132. Vähennyspäätteitä ovat:

a) Tavallisimmin fene g. feze (suom. kainen t. nen. Sen edellä konsonantti pehmenee ja keskiheittoiset saavat supistetun muotonsa. Loppuvokaali a sangen monessa sanassa (myös 5:n luokan) muuttuu u:ksi tai i:ksi; samoin välistä e. Esim. nurgafene (vart. nurfa) = nurkanen, jalafene l. jalufene = jalkanen, härjafene l. härifene = härkänen, oravifene = oravainen, emandafene l. emandifene = emäntäinen, fambrifene = pikku kammari, pörjufene (nom. pörjafes) = pikku porsas, warbafene l. warbufene l. warbifene (n. warwas) = pikku varvas, hoonefene = pikku huone, lapsufene = lapsukainen, mäefene = pikku mäki, kelefene = kielonen, hiirefene l. hiirifene l. hiirufene = hiironen l. hiirinen, fudamefene = pikku sydän.

Muistutus 1. Eräät sanalajit viskaavat joskus tämän päätteeseen edeltä pois lopputavunsa. a) Muutamat us = (gen. ufje) päätteiset sanat liittävät tämän päätteeseen u:nsa jälkeen, heittäen loppuäänensä pois. Esim. fudrufene (nom. fudrus) = helminen. b) Muutamat sanat liittävät vähennyspäätteeseen nominativiinsa, eikä vartaloon. Esim. fiparfene = laivuri kulta, femefene l. femnefene = pikku siemen, fäbefene = kipenäinen, waenefene l. waefefene = rankkanen. c) Sas-päätteiset johdannaiset melkein aina viskaavat pois koko johtopäätteensä, samoin myös ifu-päätteiset fu:nsa. Esim. putufene l. putufafene (putufas) = pikku hyönteinen, lutifene (lutifas) = lutikainen, wanifene (wanif, vart. wanifu) = pikku seppäle.

Muistutus 2. Nominativissa vähennyspäätte fene usein kadottaa ne:nsä vaan taivuttaessa tulee täydellinen vartalo jälleen näkyviin. Esim. lambufe l. lambufene = pikku lammas, g. lambufeze.

Muistutus 3. Vokaalimuutoksessa tämän päätteeseen edellä on vielä selvä jälki muinaisesta vokaalisoinnusta jäljellä. Loppu-a, kun se meidän ä:tä vastaa, muuttuu näet melkein aina i:ksi, mutta u:ksi, harvoin i:ksi, kun se meidän a:ta vastaa. Esim. leivifene =

leipänen, lehmifene = lehmänen, isanbitene = isäntäinen, räbalifene = pieni repale.

Muistutus 4. Virolaiset hyvin mielellään ja paljon käyttävät tätä vähennyspäättettä mielisteleväisellä merkityksellä.

b) *Šf*, g. *ifu*, jonka edellä samat vokaali- ja konsonanttimuutokset tapahtuvat kuin muulloinkin, kun tällä päätteellä on toisellaiset merkitykset (katso § 129 b). Se ei ole niin yleinen kuin edellinen. Esim. *emandif* = emäntäinen, *aedif* = puutarhanen.

Poikkeus. Joskus muuttuu tässäkin juurisanan loppuvokaali u:ksi. Esim. *tüdruf* l. *tübrif* = tyttönen.

Muistutus. Joskus liitetään vielä sen perään *fene*-päätte. Esim. *tüdrifufene*.

c) *Ne*-päättettä hyvin harvoin, tuskin yhtään, käytetään vähentäväisellä merkityksellä.

§ 133. Omaisuutta l. luontoa osoittavia abstraktisia substantiveja syntyy:

1) Päättellä *uš*, harvoin *iš*, gen. *uše*, *iše* (suom. *us*, g. *uden*). Konsonantti sen edellä ei pehmene, josta näkyy että se virossakin ennen muinoin oli pitkä, niinkuin vielä suomessa. Loppuvokaali katoa, oli se mikä tahansa. Jos sana on keskiheittoinen, liitetään päätte supistettuun muotoon. Esim. *wäärus* = vääryys, *lahjus* = laihuus, *kuumus* = kuumuus, *hullus* = hulluus, *wangus* = vankius, *peenus* = hienous, *riffus* = rikkaus, *puhtus* = puhtaus, *termus* l. *terwis* = terveys, *toorus* = tuoruus, *kaunis* = kauneus, *pehmus* = pehmeys, *wägenus* = väkevyys, *magufus* = makuisuus, *fündfus* (*fündis*, g. *fündfa*) = sopivaisuus, *weidrus* (*weider*, g. *weidra*) = kummallisuus, *lystimäisyys*, *pimedus* = pimeys; komparativeista: *wähemus* = vähemmys, *vanemus* = vanhemmus.

Poikkeuksia: 1) Joskus harvoin on konsonantti pehmenyt us-päätteen edellä: märjus l. mǎrgus = märkyys, täius = täysyys, nõrgus l. nõrfus = heikkous. 2) Joskus harvoin loppuvokaali on säilynyt. Esim. sulǎgeus = palvelijana olo, fitfus l. fitus = sitkeys, tubfius = kelvollisuus.

Muistutus 1. Tämä johtopääte on säilyttänyt vanhemman täydellisen muotonsa bus, kun sitä liitetään:

1) Kaksitavuisiin, lyhyttavuisiin, jolloin loppuvokaali säilyy. Esim. pūhadus = pyhyys, fenabus = kauneus. Niin myös tähän oikeastaan kuulumaton, nominativista tūhji johdettu, tūhjidus = tyhjiys, jonka rinnalla kuitenkin myös kuuluu yleisen säännön mukainen tūhjus.

Parissa sanassa on vielä n:kin päätteen eteen pistetty. Fsim. omanbus l. omabus = omaisuus. Sama pääte on myös joillakuilla kaksitavuisilla, jotka eivät ole lyhyttavuisia. Esim. täienbus = täysyys, tuimanbus = tuimuus.

Poikkeuksia: a) Joissakuissa sanoissa on b poissa, vaan loppukonsonantti yhtähyvin tallella: pahaus = pahuus, falaus l. falabus = salaisuus. Niin myös paraus = sopivaisuus, sanasta paras. b) Muutamiin voi myös liittää tavallisen us-päätteen. Esim. kōvus l. kōvabus = kovuus, wagus l. wagabus = vakuus, wanus l. wanabus = vanhuus. Viimeinmainittu sana voi myös muuttaa vokaalinsa ja kuulua wanubus.

2) Useampiin kaksitavuisiin, jotka eivät ole lyhyttavuisia, samoin myös useampiin kolmitavuisiin. Loppuvokaali enimmiten katoa. Nämät sanat ovat: argbus l. argus = arkuus, ebelbus l. ebelus = liehakkomaisuus, halbus = halpuus, hoobus = huolellisuus, julgebus l. jultus l. julgus = julkeus, fahabus l. faharus = kiharus, fangbus l. fangus = kaukaisuus, faginbus l. faginus = puhtaus, siivous, fehbus l. fehbus = köyhyys, fōlbus l. fōlbus = kelvollisuus, furbus l. furbus = surullisuus. fiimbus l. fiimus = kylmyys, fāharus l. fāharus = kähäryys, fōlbus l. fōlus = typeryys, niisfebus l. niisfus = kosteus, orjabus = orjuus, sunbus l. sunrus = suuruus, terwibus l. terwis l. tervus = terveys, tuimbus l. tuimus (myös tuimandus) = tuimuus, uzinbus l. uzinus = utteisuus, wedelbis l. wedelis = vetelyys, ōrgbus = vilkkaus, ōnebus = ontevuus. Samoin vielä nähdään vanhoissa kirjoissa: haigus = sairaus, noorbus = nuoruus, waifebus = hiljaisuus, jotka nykyisessä kielessä ovat kadottaneet b:n.

Niinkuin näkyy, on *b* enimmäiten aina samojen konsonanttein jäljessä säilynyt. Mutta ei tästä kuitenkaan voi saada mitään yhteistä sääntöä; sillä paljon on myös sanoja, jotka samojen konsonanttein perässä eivät salli *b*:tä. Esim. *mabalus* = mataluus, *fuumus* = kuumuus, *limmarus* = ympyriäisyys, *fuiuus* = kuivuus.

Muistutus 2. Virolainen, kun ei pitkiä sanoja suvaitse, ei mielellään johda tämmöisiä substantiveja johdannaisista adjektiveista. Vaan koska semmoisia välttämättömästi tarvitaan, niin synnyttää hän niitä seuraavalla tavalla:

a) *Ne-* ja *li-*päätteiset heittävät pois adjektivipäätteensä ja liittävät päтteen *us*, *bus* t. *nbus* jurisanaan. Esim. *tangefaelus* (*tangefaelne*) = uppimiskaisuus, *igabus* l. *eabus* (*igane*) = ikäisyys, *rasuus* (*raswane*) = rasvaisuus, *farnabus* (*farnane*) = kaltaisuus, *tažandus* l. *tažabus* (*tažane*) = tasaisuus, *wajabus* (*wajalif*) = vajallinen.

Poikkeus. Suomenmukaisesti muodustuvat ainoasti: *waielus* (*waielne*) = hiljaisuus, *waeus* (*waeene*) = vaivaisuus, *tulifus* (*tulifine*) = talisuus. Erehdysmuoto on *mabanus* (*mabane*) = mätäisyys.

b) *Ne* harvat *line-*, *lane-*, *lbane-*, *gune-*, *lene-*, *wene-*päätteiset, joista abstraktisia substantiveja voi syntyä, pitävät *us*-päätteen edellä ainoasti päätteensä alkukonsonantit taikkapa viskaavat koko päätteensä pois. Esim. *piffalus* (*piffaline*) = pitkällisyys, *täielus* (*täieline*) = täydellisyys, *fohtlus* (*fohtlane*) = rehellisyys, *küllalbus* (*küllalbane*) = kylläisyys, *pitfergus* (*pitfergune*) = soikulaisuus, *lühifus* (*lühifene*) = lyhykäisyys, *igarus* (*igawene*) = ikuisuus.

Poikkeus. Kuitenkin löytyy *lühifus* (*lühifane*) = yhtäläisyys, ja erehdysmuoto *wEIFenus* (*wEIFene*) = vähäisyys.

c) *Re-* ja *mine-*päätteiset eivät koskaan synnytä abstraktisia substantiveja, *if-*päätteiset hyvin harvoin. Esim. *üffifus* = yksinäisyys, *petffifus* = eriskummallisuus.

d) *l-*, *n-*, *r-*, *s-*, ja *w-*päätteiset johdannaiset adjektivit sitä vastoin sallivat tämän päätteen, niinkuin säännön alla olevista esimerkeistä näkyy.

Niin myös tekevät *tu-*päätteiset, jotka kuitenkin liittävät päätteen nominatiiviin. Esim. *jalutus* = jalattomuus, *önnetus* = onnettomuus, *hooletus* = huolettomuus.

Poikkeuksia: 1) Adjektivista *ihus* kuitenkin tulee *ihubus*, ja *löbus* *löbubus*. 2) Parista karitivisesta syntyy vartaloon liitetty muoto: *färsitumus* l. *färsitus* = *kärsimättömyys*, *meletumus* l. *meletus* = *mielettömyys*, *muretumus* = *murheettomuus*, *wäetimus* = *voimattomuus*,

Muistutus 3. Parissa sanassa näkyy vielä vokaalisoinnun jälkiä, siinä että päätte on *is*, kun meillä *us*: *wetelbis* = *vetelyys*, *terwis* l. *termus* = *terveys*, *fäis* = *kälvyys*.

Muistutus 4. Suomessakin joskus syntyy abstraktisia substantiveista. Esim. *koirus* vir. *foerus*, *neitsyys* vir. *neitfus*.

2) Adjektiiviset johtopäätteet.

§ 134. Adjektiivisia johtopäätteitä ei ole niin monta lajia kuin substantivisia. Ne ovat:

a) *Ne* (suom. nen), yleisin adjektivipääte. Se liitetään taikka nominativiin taikka genitiviin, s. o. taikka pysyy juurisanan loppukonsonantti pehmenemättä ja loppuvokaali katoa, taikka pysyy vokaali ja konsonantti pehmenee. Esim. *nurfne* l. *nurgane* (vart. *nurfa*) = nurkkainen, *mändne* l. *männine* = mäntyinen. Viidennen luokan nomineista syntyneissä konsonantti kuitenkin ei pehmene. Esim. *offane* (vart. *offa*, nom. *offaß*) = okainen. (Siitä milloin loppuvokaali katoa, vertaa § 30 f 1).

Liitettynä:

1) *Substantiveihin ne*-pääte tavallisimmin merkitsee juurisanan runsautta, omistamista tai sisältämistä; usein myös ainetta, usein jotakin juurisanaan kuuluvaista, harvoin juurisanan kaltaista, taikka sen paikkeilla olevaista, taikka sillä ryvetettyä. Esim. *karwane* = karvainen, *järwene* = järvinen; *förwane* = korvainen, *lõngne* = lankainen; *fannune* = kannuinen, *jüllane* l. *jüldne* = syltäinen; *raudne* l. *rauane* = rautainen, *færane* = kaurainen, *wazene* l. *waßne* = vaskinen, *lepne* l. *leþne* = leppäinen; *tubane* = tupainen, *talwine* l. *talwne* l. *taline* = talvinen, *fülane* = kyläinen; *wargane* l. *wargne* = varkaantapainen, *raagne* l. *raagune* = risunkaltainen t. risullinen; *luþane* = luhdalla oleva, *latwane* = latvassa oleva t. latvainen; *marjane* = marjainen, *leitwane* = leipäinen.

Poikkeus. Joskus pysyy konsonantti pehmenemättä, vaikka loppuvokaali ei ole kadonnut. Esim. *tesfene* l. *tesfine* = keskinen.

Päinvastoin joskus 5:n luokan substantiveissa konsonantti pehmenee. Esim. *warwane* l. *warbane* = varpainen, *teiwane* l. *teibane* = seipäinen.

Muistutus 1. Koska tämä johtopääte myös nominatiiviin liittyy, niin voi siten syntyä tällöisiä muotoja kuin *wäfine* l. *wäljane* = ulkona oleva, *warine* l. *warjune* = varjoisa, *höbene* l. *höbebane* = hopeinen. Joskus on merkitys näillä muodoilla erilainen. Esim. *pöhine* = pohjoinen, *pöhjane* = pohjassa oleva. Niin myös *taefne* = munan ruskoisesta tehty, *taefane* = taulainen, *paifne* = paikallinen, *paigane* = paikattu.

Muistutus 2. Joskus, varsinkin kaksitavuisista e-päätteistä, syntyy monikollisia muotoja. Esim. *füjine* l. *füene* = sysinen, *fawine* l. *fauene* = savinen, *ölgine* l. *ölene* l. *ölgne* = olkinen, *jalune* l. *jalane* l. *jalgne* = jalkainen, *härine* = härkäinen, *warjane* l. *warjune* = varjoinen, *pühadene* = pyhäpäiväinen. Joskus on näillä muodoilla eri merkitys. Esim. *filmene* = silmäinen l. silmällinen, *filmane* = toissilmäinen, *saarine* = saarnipuinen, *saarene* = saarinen.

Joskus muuttuu loppuvokaali muutenkin. Esim. *wähine* l. *wähene* (*wähe*) = vähäinen, *füüline* l. *füünene* = kynsinen, *fewadine* l. *fewadene* (*fewade*) = keväinen, *falewine* l. *falewine* (vart. *falewi*) = verkainen, *hällifune* l. *hällifane* (*hällifaš*) = lähteellinen.

Muistutus 3. Keskiheittoiset ovat tämän päätteen edessä aina supistetussa muodossaan. Esim. *wembfane* = nuijainen, *istamene* = istuimellinen, *füünbrane* = kynnäräinen.

Muistutus 4. Yksitavuisiin, pitkävokaalisiin juurisanoihin voipi mieltään myöten liittää päätteen *ne* tai *ine*. Esim. *püüne* l. *püüne* = pyistä rikas, *foone* l. *föine* (vokaalimuutos tässä samalainen kuin ykstavuisen verbein imperfektissä) = soinen, *puune* l. *puine* = puinen, *ööne* l. *öine* = öinen. Muutamilla on kuitenkin ainoasti *ne*-pääte: *fuune* = suinen, *jääne* = jäinen.

Muistutus 5. Sanassa *fügubane* (*fugune*) = sukuinen on liika tavu väliin pistetty; sanoissa *tünine* (l. *tünnine*) = tähänastinen, ja *hägane* (l. *haganane*) = akanainen päinvastoin on yksi tavu lyhyden vuoksi pois jätetty.

Muistutus 6. Eri merkityksensä, niinkuin suomessakin, on niillä, jotka *us*-päätteisistä abstraktisista ovat syntyneet. Ne

eivät pehmennä konsonanttiansa, siitä syystä kun *us*-pääte ennen taisei olla pitkä. Esim. *förgune* = korkeuinen, *wanune* l. *wanadune* = ikäinen, *tartune* = jolla on se ja se verta viisautta. *ŕuivune* = kuivuinen on supistunut.

2) Adjektiveihin liitettynä se vaan on joutava jatke. Esim. *waiŕne* l. *waiŕ* = äänetön, *wagane* l. *wagune* l. *waga* = vakainen l. vakaa, *uudne* = uusi, *lühidane* l. *lüh* = lyhyt, *fehmine* l. *fehmane* l. *feh* = köyhä.

Monesti liittyy *ne*-pääte toisenkin adjektivisen johtopäätteen taikka verbein aktivin participion presensin perään. Esim. *wäetine* l. *wäeti* = voimaton, *offifane* l. *offifune* l. *offif* = oksainen, *wagufine* l. *waguŕ* = vakainen, *igawene* = ikuinen, *tulewane* = tulevainen, *üfewene* = ylinen, taivaallinen, *ŕalalifune* l. *ŕalalif* = salainen.

3) Lukusanoihin liitettynä se merkitsee sitä, joka niin ja niin monta sisältää. Esim. *ühene* = yhtä sisältävä, *ŕahęŕfane* l. *ŕahęŕfamane* = kahdeksaa sisältävä, *wiitene* l. *wiitine* = viittä sisältävä.

4) Verbeihin liitettynä se merkitsee semmoista, joka voi olla verbin teon alainen taikka on verbin osoittamassa tilassa: *waaene* (*waagida*) = punnittava, *waline* (*walida*) = valittava; *wäzine* = väsynyt, *ŕündine* = sopiva. Useampia ei näy olevan.

5) Adverbeistakin se hyvin usein muodostaa adjektiveja. Esim. *tänawune* = täänvuotinen, *ŕeęŕtne* = sisällinen, *ŕeelane* l. *ŕeelne* = siellä oleva, *füllifine* = kallellaan oleva, *enniŕtane* = entinen, *wiimatine* = äsköinen, *alatine* = alin-omainen.

b) *ŕune* on harvinainen pääte, joka kappaleen ulkomuotoa osoittaa. Esim. *pitŕergune* = pitkänlängäinen, *üm̕margune* = ympyriäinen, *latergune* = litteä.

Muistutus. Alkuansa on se ollut fonbue = kuntainen, niinkuin vielä näkyy sanasta pitterfonbue.

c) *Reue* on vähentäväinen, mieliteleväinen pääte ja vaikuttaa juurisanaan aivan kuin substantiveja muodostaessaan. Esim. ahtafene l. ahtufene = ahtainen, heledafene = heleäinen, faunifene = kaunokainen, waenefene l. waefefene = raukkainen.

d) *Mine*, joskus mane t. mene (suom. mainen) liittyy enimmäkseen paikkaa tai aikaa osoittaviin adverbeihin tai adverbien juurisanoihin, usein komparativisella tai superlativisella lisämerkityksellä. Joskus merkitsee se juurisanan kaltaista. Loppuvokaalin katoamisesta sen edellä katso § 30 f 4. Esim. feestmine = sisällinen, wälimine l. wälmine = ulkonainen, üfemine = ylimmäinen, taqumine = taimmainen, järgmine l. järgamine = jälkimmäinen; würemine = viirumainen, roopmine = kaarenmuotoinen.

Adjektiveihin liitettynä on se vaan joutava jatke. Esim. rušmine l. rušfe = ruskea, ainumane = ainoa.

e) *Žane* (suom. lainen) ei pehmennä konsonanttia, vaan hylkää enimmäkseen juurisanan loppuvokaalin (vert. § 30 f 3).

1) Adjektiveihin se tavallisimmin liittyy, muodostaen niiden merkityksen vähentävällä tavalla; joskus muuttaa se muuten merkitystä, joskus on joutava jatke. Esim. wanalane = vanhanlainen, peendlane = hienonlainen; ferglane = kevytmielinen (ferge = kepeä); ilglane l. ilge = ilkeä, halplane l. halp = hupsu.

2) Substantiveihin liitettynä se joskus merkitsee juurisanan kaltaista; useammin (arvattavasti hämmennys lüne-päätteen kanssa) juurisanan runsautta. Esim. narrilane = narrimainen, huntlane = ilkeä (sudentapainen); usšflane = uskollinen, hirmlane = pelkuri.

3) Lukusanoista tulevat: *üßflane* = yksinäinen, *ühtflane* = yhtäläinen, *fafßlane* l. *fahtflane* = kahdella päällä oleva.

f) *Ëine* (suom. llinen) pehmentää juurisanan lop-pukonsonantin (paitsi tietysti 5:n luokan sanoissa). Lop-puvokaalin katoomisesta joskus sen edeltä katso § 30 f 3.

1) Substantiveihin liitettynä se tavallisesti mer-Kitsee juurisanan runsautta, omistamista tai sisältä-mistä; välistä jotain juurisanaan kuuluvaista, tai juu-risanan kaltaista; joskus juurisanan paikkeilla olevaa. Esim. *ßufaline* = sukallinen, *tußaline* = tuskallinen, *offa-line* = okainen, *raßaline* = rahallinen, *waßfaline* = vaak-sallinen; *waumufine* = hengellinen, *ßugufine* = sukuun kuuluva; *warrefine* = varrenkaltainen, *naezefine* = nai-senkaltainen; *ßörwifine* = äärellä oleva, *rinnaline* (esim. *lapß*) = rinnoilla oleva.

Poikkeus. Parissa sanassa juurisanan konsonantti ei peh-mene. Esim. *ruutufine* l. *ruubufine* (ruut) = ruudullinen, *puubu-fine* (puub) = puutteellinen.

Muistutus 1. Tätä päätettä ei sovi liittää *ja-* ja *me-*päät-teisten sanain nominativiin. Esim. *wilßaline* (ei: *wilifine*) = viljal-linen, *liifmfine* = jäsenellinen.

Muistutus 2. Välistä nähdään monikollisia muotoja. Esim. *majufine* l. *majaline* = kotoinen, *offefine* l. *offaline* = oksillinen, *wörgufine* l. *wörgufine* = verkonkaltainen, *mägufine* l. *mäefine* = mäkinen, *paazufine* = paasillinen, *hoostefine* (ainoa, jossa monikon pitkä muoto näkyy) = hevosillinen.

Joskus on monikollisella ja yksiköllisellä muodolla eri mer-kitys. Esim. *ßimufine* l. *ßimufine* = silmillinen, *ßimafine* = tois-silmäinen; *paigufine* = paikottainen, siellä täällä oleva, *paigafine* = paikalla oleva; *förwifine* = korvillinen, *förwafine* = vieressä oleva.

Muistutus 3. Joskus on myös keskiheittoisella ja supis-tumattomalla muodolla eri merkitys. Esim. *ußefine* = uskollinen *ußufine* = sen tai sen uskoinen.

Muistutus 4. Liittosanoissa käyttää Virolainen hyvin usein line-päätettä, missä meillä on nen. Esim. kolmesarwefine = kolmisarvinen, penifawefine = koiranhäntäinen.

2) Adjektiveihin liitettynä, joka ei kuitenkaan usein tapahdu, line-pääte enimmäiten on joutava jatke, joskus sentään vähän muodostaa merkitystä. Esim. argline l. arg = arka, warmaline l. warma = nopea, ripeä; termefine = terveellinen, suureline = ylpeä, pitfalline = pitkälinen.

3) Verbeihin se myöskin harvoin liittyy, merkiten taipuvaisuutta juurisanan tekoon. Esim. walwefine (walwata) = valpas, tegefine = toimelias, liiguline = liikkuvainen, lepfine = leppyisä.

Sama merkitys on parilla substantiveista johdettulla: tööline = työhön taipuvainen, lennufine = hyvä lentämään, fäefine l. fäzifine = helppo käsittää.

4) Adverbeihinkin se liittyy välistä. Esim. lauzefine (lauza) = julkinen, waraline = varhainen, küllafine = kylläinen.

g) Ebane merkitsee yhtä kuin edellinen, vaan ei ole sinnepäinkään niin yleinen. Esim. nimefbane l. nimefine = nimellinen, rahufbane l. rahufine = rauhallinen, tarwifbane l. tarwifine = tarpeellinen, suurefbane l. suurefine = ylpeä, pitfallbane l. pitfalline = pitkälinen.

Joskus harvoin vaihtavat e ja d sijansa. Esim. laiablane l. laialbane = avara, wanablane l. wanaibane = vanhanlainen, wäheblane = vähäinen.

Muistutus. Tämä johtopääte on nähtävästi syntynyt ablativin välityksellä, samoin kuin edellinen adessivin tai allativin kautta.

h) Rif, joskus harvoin rif (suom. lias) pehmentää konsonantin ja enimmäiten hylkää vokaalin edeltään (vert. § 30 f 2).

Muistutus. Ahrens arvelee tämän johtopäätteen olevan lainaa saksasta (lid). Vaan eipä niin kuitenkaan liene laita. Karjalassakin joskus kuuluu fifas-päätettä (esim. fitufifas = kituvainen, ħufufifas = halukas), jonka sijasta kirjakieli viljelee lias:ta esim. toimelias, avulias. Edempänä saamme nähdä virossa faš- ja jaš-päätteitten olevan yhtä. Ne on tässä vaan virossa lyhyiden vuoksi pois heitetty, samoin kuin substantivisissakin johtopäätteisissä olemme nähneet § 129 f Muist. 1.

1) Verbeihin liitettynä se merkitsee taipuvaisuutta verbin tekoon. Esim. fūzilif = utelias, muutlif = muuttelias, muuttelevainen, unuštlif = unohtelias, pōdelif l. pōberif = sairastelevainen.

Joskus se passivisesti merkitsee sitä, jota pitää tai helposti voi tehdä. Esim. pōglif = poljettava tai polkemaan taipuisa, murblif = murtuvainen tai murtelevainen, tuudlif = helppo tuntea, teadlif = tietty. Näissä tapauksissa on luultavasti u-päätteinen verbi juurisanana.

2) Adjektiveihin liitettynä se enimmäkseen on joutava jatke, joskus kuitenkin vähentää. Esim. wagalif l. waga = vakaa, ūblif l. ūlbe = ylpeä, riiallif l. riiafaš = riitaisa; niin myös participioista: wältwif = välttävä, tegewlif = toimelias; wanalif = vanhanpuolinen, piiflif = pitkänläntäinen.

Joskus harvoin muodostuu merkitys toisellakin tavalla. Esim. rašlif (raše = raskas) = vaikea, puhtlif (puħaš = puhdas) = siisti, puhtautta rakastava.

3) Substantiveihin liitettynä se tavallisesti vastaa suomalaista päätettä llinen ja merkitsee siis juurisanan runsautta tai omistusta. Välistä sentään se merkitsee jotain juurisanaan kuuluvaista tai juurisanan kaltaista. Esim. šōmalif = runsasruokainen, rōmulif = riemullinen, pōžlif = pensaallinen, fūnlif l. fūntrif = kumpuinen, mäkinen, wiitlif l. wiittrif = viettävä, kalteva;

perelit = perheellinen, **pereesen** kuuluva, **fiželit** = si-sällinen, **põrmlit** = tomuun kuuluva, maallinen; **seabuslit** = säännõnmukainen, **fõbralit** = ystävällinen, **orjalit** = orjallinen.

Joskus harvoin se merkitsee taipuvaisuutta juurisanaan. Esim. **fõdalit** = sotaisa, **fõnalit** = kuuliainen, **raamatlit** = hyvälukuinen. Niin myös adjektivista synnyntynyt **mõnušlit** (**mõnuš** = sopiva) = taitava.

Muistutus 1. Ja-päätteiset substantivit eivät liitä tätä päätettä nominativiin, vaan me-päätteiset sen joskus tekevät. Esim. **viljalit** = viljallinen, **ħabelit** = partainen, **fõbalit** l. **fõbamlit** = urhoollinen.

Muistutus 2. Joskus harvoin nähdään monikollisia muotoja. Esim. **majulit** l. **majalit** = kotoinen, **fõmlit** = solmellinen.

Samaan tapaan muutenkin joskus vokaali muuttuu. Esim. **wõželit** (**wõža**) = vesainen, **igelit** l. **igalit** l. **igerit** = kauan kestäväinen.

Eri merkitys on näillä muodoilla sanoissa **wõimulit** = voimallinen, **wõimalit** = mahdollinen.

Muistutus 3. Sanoihin **fõublit** = syyllinen, ja **unblit** = unohtelias on **b** pistetty väliin.

4) Joskus harvoin tämä pääte myös liittyy luku-sanoihin ja adverbisiin. Esim. **ühtlit** = yhtäläinen; **waštulit** l. **waštalit** = vastahakoinen, **püšlit** = pystynäinen.

i) **ƙaš**, **g**, **fa** (suom. **kas**) pehmentää juurisanan konsonantin, paitsi **5:n** luokan sanoissa, ja liitetään usein monikolliseen muotoon, niin että loppu-**a** muuttuu **u:ksi** tai **i:ksi**, **e i:ksi**, **u ja i a:ksi**. Esim. **warrefaš** = varrellinen, **offafaš** = okainen; **falufaš** l. **falafaš** = kalaisa, **iwifaš** l. **iwafaš** = jyvikäs, **foorifaš** = vahva-kuorinen, **fiižifaš** = kynsikäs, **tošjafaš** (vart. **tošji** = tolvantapainen).

Muistutus. Joskus muuttuu muutenkin juurisanan loppuvokaali. Esim. juurafas l. juurefas = monijuurinen; pehmifas = pehmeänlainen, torafas l. tore = ylpeä; töužafas (töužen) = koivainen, ſingafas (ſinguba) = ilkeä.

1) Substantiveihin liitettynä se merkitsee että juurisanana on runsaasti; taikka että juurisana on suuri, vahva, kelpo; taikka jotain juurisanan kaltaista, tahi siihen kuuluvaista. Esim. farmafas = karvainen, jutufas = monijuttuinen, hupaisa; ninafas = vahvanenäinen, juufas = suulas, lennufas = hyvälentoinen, näufas = hyvännäköinen; pontſafas = könttyrämäinen, nuifas = nuijankaltainen; talwifas = talvinen.

Muistutus. Sa- sekä me-päätteiset liittävät tämän päätteen joskus nominatiiviinsa. Esim. wififas = rikas, wiſafas = viljava, ſeemefas l. ſeemnefas = siemenikäs, haſefas = pitkäpartainen.

2) Adjektiveihin liitettynä se vähentää juurisanan merkitystä. Välistä se vaan on joutava jatke. Esim. muſtafas = vähäisen musta, toorefas = vähän raaka, punafas = punertava, paljuſfas = jokseenkin paljo, tažafas = jokseenkin tasainen; libafas l. liba = liukas, tumifas l. tume = tummanvärinen.

3) Verbeihin se harvoin liittyy, merkiten juurisanan tekoon taipuvaista. Esim. walafas = vietteinen, ronifas = taipuvainen kiipeemään, nurafas = nurisevainen, wetifas (wettida) = vettynyt. Passivisesti wiifas = helppo kuljettaa.

k) Sa on sama kuin edellinen pehmeämmässä muodossa. Enimmiten se merkitsee jotain juurisanan kaltaista; adjektiveihin liitettynä se vähentää merkitystä taikka on usein vaan joutava jatke. Esim. föſuſaſ l. föſufaſ = täynnä helpeitä, tinajaſ l. tinafaſ = raskas (kuin lyyjy); muſtijaſ l. muſtafaſ, tömmijaſ l. tömmufaſ = vähän tumma, libajaſ l. libafaſ.

Ilman vastaavaa kovempaa muotoa esim. raudi-
jaß = raudankarvainen, tußfijaß = tubkankarvainen, noo-
lijaß = nuolenmuotoinen; üßbijaß l. üßbe = ylpeä, uße-
jaß = runsas (vert. usea), fumejaß l. fume = sumuinen.

Muistutus. Verbeistä tullen se vaan näkyy olevan sillä
jatkettu substantivum actoris. Esim. õgijaß (õgida) = ahmatti,
nõubjaß (nõuda) = ahkera, toimelias.

l) *ſf*, *g*. ifu ei ole yleinen; se vaikuttaa juuri-
sanaan samoin kuin samallinen substantivinen johto-
pääte.

1) Substantiveihin liitettynä se merkitsee jotain
juurisanan kaltaista, juurisanaa runsaasti sisältävää tai
juurisanaan kuuluvaa. Esim. ſafſif = saksantapainen,
pügaliſ = pilkullinen, ſõmerif = someroinen, ſewadiſ =
keväinen.

2) Adjektiveihin liitettynä on sillä joskus har-
voin vähentäväinen merkitys. Enimmiten on se mitä-
tön jatke. Esim. laiſif = vähän laiska; imaliſ l. imal
= imelä, fitſif l. fitſjaß = ahdas, harwiſ l. harw = harva.

3) Verbeihin liitettynä se merkitsee verbin tekoon
taipuvaista. Esim. webeliſ (webeleda) = vetelehtäväinen,
lepiſ (leppida) = leppyisä, ehmatiſ (ehmatada) = tai-
puvainen säikähtymään, torelif (toreleda) = riiteleväinen.

4) Lukusanoista tulevat üßfiſ = yksinäinen, ja
poolif = puolinainen.

5) Välistä on tämä pääte vaan lyhennys ſaß-pää-
teestä. Esim. hallif l. hallifaß = vähän harmaa, wiſaf
l. wiſafaß l. wiſajaß = hoikka.

m) *ſſ*, *g*. ma (suom. va) merkitsee että juurisanaa
on runsaasti, taikka että se on suuri, vahva; harvoin
jotakin juurisanan kaltaista. Esim. liſhaw = lihava,
wägew = väkevä; edew = hätäinen, tugew = tukeva;
jõgew = virtaava. Adjektivista: tüßſaw = merkillinen.

Muistutus. Tätä päätettä ei käytetä paljon, melkein vaan lyhyttävuisiin, kakstävuisiin liitettynä.

n) *С*, g. *fa* (suom. *ifa*) on jokseenkin yleinen, ja liittyy ilman juurisanan muuttumisetta enimmin substantiveihin, harvoin verbeihin tai adjektiveihin. Substantiveihin liittyneenä se melkein aina merkitsee runsautta, verbein yhteydessä taipumusta verbin tekoon, adjektivein merkitystä ei muuta ollenkaan. Esim. *rõõmuš* = riemuisa, *eluš* = eloisa, *teguš* l. (pehmeämmässä muodossa) *tehuš* = tehoisa; *jaquš* = jaettava, *mārfaš* (märğata) = huomaavainen, *fündiš* (fündida) = sopiva; *işnuš* l. *işne* = ahne.

Muistutus. Joskus muuttuu kuitenkin juurisanan loppuvoakaali e i:ksi, u tai e a:ksi. Esim. *õnniš* = autuas, *armaš* (vart. *armu*) = armas, *hoogaš* l. *hooguš* (v. *hoogu*) = huokea, *hoolas* = huolellinen.

o) *Ƨ*u, joskus harvoin *ti*, g. *tuma*, *tima* (suom. ton) pehmentää edellisen konsonantin ja liittyy sekä yksikköön että monikkoon.

1) Enimmiten sillä on kieltäväinen merkitys. Esim. *põhjat*u = pohjaton, *jalut*u = jalaton. *Ƨi*-pääte on ainoasti kahdella: *filmitti* l. *filmitu* = silmitön, ja *wäeti* = voimaton.

2) Monesti kuitenkin on merkitys päinvastoin semmoinen että juurisanana on suuressa määrässä. Esim. *fummatu* = eriskummallinen, *fonnatu* = perihäijy. Vertaa suomessakin esim. *raivoton* = raivoisa).

3) Välistä on se erehdysmuoto ja oikeastaan passivin participion preteriti. Esim. *fahmatu*, g. *fahwatuma* (*fahwatada* = vaalistuttaa) = vaalentunut.

p) Harvinaiset ovat päätteet l, n, r, jotka substantiveihin, verbeihin ja adjektiveihin liittyvät. Esim. *wedel* = vetelä, *imar* l. *imar* = imelä; *uđin* = ahkera, *fazın* (*fazıda*) = puhdas, siivo; *awar* l. *awal* = ayara,

fummer = kupera, paḥar l. paḥur = paha, waḥur l. waḥu l. waḥw = vahva (juurisanana nähtävästi vanha länsi-suomalainen sana: waḥa = kallio).

r) Ḥaḥ merkitsee taipuvaisuutta ja löytyy ainoasti sanoissa fuulaḥ l. fuilaḥ = suulas, šöḍlaḥ = syöläs, woolaḥ = virtaava, nopea. Tähän myös kuuluu šaalīḥ = ahne.

s) Uḥ, g. uḥe, löytyy ainoasti moitetta osoittavissa sanoissa tunguḥ = laiska, ja tuḥnuḥ = typerä.

§ 135. Niinkuin yllä on näkynyt useimmilla adjektivi-päätteillä on melkein sama merkitys niin että niitä sekaisin voi käyttää. Ovatpa sentään monesti eri merkitykset jakautuneet eri päätteille. Esim. naeruḥ = naurettava ja nauramaan halukas, naerulīf = nauret-tava ja hymyilevä, lempeä, naerulīne l. naerune = hymyilevä, lempeä; ḍnnelīf l. ḍnnelīne = onnellinen, ḍnnīḥ = autuas; päewlīf l. päewalīne = jokapäiväinen, päewane = päivään kuuluva, päiväinen (liittosanoissa); raaglīne l. raaglīf = täynnä risuja, raaglāne l. raagne = risuista tehty, risunkaltainen; šḍnafaḥ = runsassainen t. kuuliainen, šḍnalīf = kuuliainen, šḍnalīne = sanoja sisältävä t. runsassanainen.

3) Verbein johtopäätteet.

§ 136. Suomessa on välistä verbillä ja sen nomenilla aivan sama vartalo. Niin on vielä paljon useammin laita virossa. Esim. *nizada* = imettää, *šõdada* = sotia, *tinada* = tinata, *õjada* = virrata, *punada* = olla punainen, *tammeda* = panna nahkaa peittoomaan, *talweda* = talvettua, *roosteda* = ruostua, *pehmeda* = pehmetä, *pantida* = pantata, *paarida* = parittaa, *pitfeerida* = pitseerata, *paatuda* = syyttää, *roobuda* = panna ruotuun, *ruttuda* = kiirehtiä; *naelata* = naulata, *näljata* = saattaa nälkään, *õjata* = palvella.

§ 137. Tavallisesti sentään virossakin edes loppuvokaali muuttuu, kun juurisana verbiksi tulee: a e:ksi, i:ksi, u:ksi esim. *põigeda* l. *põigida* = poikia, *pejida* = pesiä, *šõbida* = sotia, *filmida* l. *filmuda* = silmäillä, *naeluda* = naulata, *nõõluda* = neuloa, *tažuda* = tasata; e i:ksi esim. *šõlmida* = solmia, *šõlgida* = sylkeä; harvoin u i:ksi ja i a:ksi esim. *tangida* l. *tanguda* = tehdä suurimia, *rohida* = kitkeä ruohoa, *finada* = sinertää. Viidennen luokan verbeissä ovat kaikki muut loppuvokaalit a:ksi muuttuneet, joskus harvoin a e:ksi. Esim. *šõlmata* (vart. *šõlme*) = solmia, *taimata* (v. *taime*) = saada taimia, *šandata* (v. *šanti*) = kerjätä, *põigata* (v. *põifi*) = poiketa, *tolmata* (v. *tolmu*) = tomuta, *tilgata* (v. *tilfu*) = tippua; *našeta* (v. *našfa*) = sitkestyä, *näleta* (v. *nälga*) = nähdä nälkää.

Poikkeus. Joskus e- ja eba-päätteiset adjektiviset juuris sanat pitävät en. Esim. *õteta* = oijeta.

§ 138. Suomessa on melkein kaikilla transitivisilla verbeillä vastaava, *u* tai *η*-päätteinen intransitivinen muoto. Semmoinen tavataan virossakin *u*, joskus *i*-päätteellä, vaan ei usein; enemmiten on transitivisilla ja intransitivisilla sama muoto. Esim. *tunduda* = tuntua, *tušfuda* = tuskautua, *tõmbuda* = vetäytyä, *lašfuda* = laskeutua, *teguda* l. *tegiða* = tekeytyä, *põõrdida* = pyörtyä; *tõmmata* = temmata ja vetäytyä, *anda* = antaa ja antautua, *hõõruda* = hieroa ja hieroutua.

Muistutus 1. Niinkuin näkyy on näissä verbeissä vielä hiukka jälkeä vokaalisoinnusta.

Muistutus 2. Liqvidan perästä ja ykstavuisiin juurisanoihin pistetään *b* väliin. Esim. *tuulbuda* = tuultua, *wõibuda* = ryvettyä, *juurbuda* = juurtua.

Muutamissa yksitavuisista johdetuissa sanoissa näkyy muoto *buda*, *biba*, jota meillä Suu-Pohjassa yleisemminkin käytetään *joo-buda* = juopua, *jääbida* = jäähtyä, *hüübida* = hyytyä.

Muistutus 3. Virolaisilla ei myös ole enää erinäisiä reflexivisiä verbejä; vaan transitiviset, samoin kuin Länsi-Suomessa, välistä toimittavat niiden virkaa. Esim. *jalutada* l. *jalutella* = jalotella, *rõõmuštada* = riemuita, *furmaštada* = surra.

§ 139. Varsinaisia johtopäätteitä ovat:

a) *ta*, *l:n*, *m:n*, *n:n*, *r:n* perästä *da* (suom. *tta*, *ta*), enimmiten pehmentää edellisen konsonantin ja usein muuttaa loppuvokaalin. Keskiheittoiset liittävät tämän päätteeseen supistamattomaan muotoonsa ja heittävät siis loppuvokaalinsa pois; samoin myös ylimalkaan monitavuiset heittävät pois loppuvokaalin. Viidennen luokan nomenit liittävät päätteeseen nominativiin. Esim. *jalutada* (vart. *jalga*) = astuttaa; *abitada* (v. *abi*) = auttaa, *rautatada* l. *rautada* = raudoittaa; *pipardada* = varustaa pippurilla, *šadulbada* = satuloita; *šabaštada* = saapastaa.

Se merkitsee:

1) Verbeihin liitettynä teettämistä tai tekeytymistä (synnyttää faktitivisia verbejä). Esim. fannatada = kannattaa, imetada = imettää, nartjitada = lakastuttaa, juobotada = juovuttaa, fuivatada = kuivattaa, joota = juottaa; pillutada = hävittää ja säikähdyksestä lähteä karkuun (Kalevala pillastua).

Usein myös se liittyy toisten johtopäätetien jälkeen. Esim. idandada = idättää, möisteldada = arvoitella, piristada = piristää.

Muistutus 1. Joskus harvoin katoa kaksitavuistenkin juuriverbein loppuvokaali. Esim. peastada (peazen) = päästää, haista = haistaa.

Muistutus 2. Harvoin muuttuu loppuvokaali. Esim. haistutada l. haistatada = haistattaa, ajutada l. ajada = ajaa, juozutada l. juozjetada = juoksettaa, minitada l. minetada = astuttaa, lennutada l. lennatada — lennättää, möistetada l. möistetada = arvoittaa.

Muistutus 3. Sta-päätteisiä verbejä, jotka suomessa äkillistä tekoa merkitsevät, ei Räävelin murteessa ole; mutta muutamilla ta-päätteisillä on sama merkitys. Luultavasti on h, niinkuin muulloinkin usein, kadonnut. Loppuvokaali aina muuttuu a:ksi. Esim. röögatada (rööfida) = mylvähtää, seijatada = seisautua, turtfatada (turtfida) = purskahtaa, farjatada (farjida) = karjahtaa, tömmatada = tempaista.

Muistutus 4. Hyvin usein on ta-pääte joutava jatke. Esim. förgitada l. förfida = sorkutella, fannutada l. fannuda = samota, rängelbada l. rängelba = vaivaloisesti työtä tehdä, laenatada l. laenata = lainata, jagatada l. jagada = jakaa.

Muistutus 5. Muutamilla faktitivisilla verbeillä on hiukan eroavainen, omituinen merkitys. Esim. pöetada (pöbeda = sairastaa) = sairasta hoitaa, suretada (furra = kuolla) = kuolemaan asti hoitaa, foofetada (foofa = kuolla) = odottaa kuolevaksi.

2) Substantiveihin liitettynä:

a) tavallisimmin varustamista l. varustaumista juurisanalla. Esim. fannatada l. fannutada (fanda) = varus-

taa korvalla t. sangalla, lihutaba (liha) = lihoittaa, feeletaba = varustaa (soittoa) kielillä, joonitaba = viiruttaa, pügalbada = pyältää, teadustaba = ilmoittaa; rohitaba = ruohoittaa, sammalbada = sammaltua.

β) Melkein yhtä usein juurisanan synnyttämistä t. tekeytymistä. Esim. idutaba = idättää, füngastaba = tehdä tai tulla kuhmuiseksi, pežitaba = pesiä, pulmetaba l. pulmataba = pitää häitä, sülitaba l. sületaba = sylkeä, walefataba = valehdella; pöuataba = poudittua, fuitaba = tulla kesäksi.

Samaa sukua ovat ne verbit, jotka merkitsevät nimittämistä joksikin (moittimalla tai hyväilemällä). Esim. füllataba = sanoa kullaksensa, feataba, foerataba = haukkua siaksi, koiraksi.

γ) Usein juurisanan saattamista tai joutumista johonkuhun tilaan tai paikkaan. Esim. hirmutaba = peloittaa, fimbutaba = saattaa pulaan, ahdistaa, lufutaba = lukita, tuuletaba l. tuulitaba l. tuulutaba = tuuloittaa, alataba = alentaa, förmutaba = panna viereen, foolitaba = kouluttaa, unetaba l. unitaba l. unutaba = unettaa; fülataba = käydä kylässä.

δ) Usein tekoa juurisanan avulla. Esim. fannuštataba = kannustaa, fäžitaba = käsittää, fepitaba = lyödä kepillä, pinfeldbada = maalata pensselillä, piibutaba = tupakoida, wifataba = vitsailla, wörgutaba = pyytää verkolla.

ε) Joskus juurisanan pois-ottamista tai pois-joutumista. Esim. fidutaba = perata kaloista sisukset, lehetaba = riipiä pois lehdet tai keden pois kariseminen, foomuštataba = suomustaa, wöimataba l. wöimutaba = tehdä voimattomaksi.

ξ) Joskus tekemistä juurisanan tavan mukaan. Esim. meīsterbada = mestaroita, tāfutada = hirnua kuin orit, waraštada = varastaa.

η) Joskus muuten tekoa, jonka esineenä juurisana on. Esim. lehitada = liikuttaa kirjan lehtiä, farwutada = tukistaa, mařfutada = täyttää vatsan, foolitada = pitää koulua.

Muistutus 1. Loppuvokaalit a ja e, niinkuin yllä on näkynyt, useimmiten muuttuvat u:ksi tai i:ksi, a myös e:ksi, varsinkin varustamista merkitsevissä verbeissä. — Harvoin muuttuu 5:n luokan nominein e tai a, niin myös muissa i ja u. Esim. laenatada l. laenetada (laene) = lainehtia, lemmutada (lemme) = kadottaa kettä, pilbutada (pilbaš) = varustaa pilpuilla, pōnnutada (vart. pōnni) = paisuttaa, kopřutada (v. kopř) = koputtaa, pilitada l. pilutada (v. pilu) = pilkoittaa, foogitada l. foogutada (foogu) = vetää koukulla. — Joskus muuttuu lopputavun vokaali, vaikka konsonantti sen perästä seuraa. Esim. pugetbada (pugał) = tulla pilkulliseksi, pižerbada l. pižarbada = (pižar) = pisartaa.

Muistutus 2. Tämmöisiä verbejä voi myös abstraktisista nomineista syntyä, jolloin pääte taikka liitetään nominatiiviin taikka vartaloon, josta lopputavu on pois karissut. Esim. julguštada = rohkaista, fiirustada l. fiirutada = kiirehdyttää ja kiirehtiä.

Muistutus 3. Joskus on eroitus merkityksessä kun loppukonsonantti on pehmenetty tai pehmenemättä, ja loppuvokaali muuttunut tai muuttumatta. Esim. řbietada = varustaa köysillä, řibetada = köyttää; teritada = teroittaa, teratada = ottaa jyvät erilleen.

3) Adjektiveihin liitettynä se melkein aina merkitsee tekemistä tai tulemista semmoiseksi, välistä olemista tai pitämistä semmoisena kuin juurisana osoittaa. Esim. lařjutada l. lařjatada = laihoittaa, řomatada = koventaa, ferřitada l. ferřetada = keventää, řilitada l. řiletada = silittää, řeenitada = hienontaa, řluštada = kaunistaa, enambada = enentää, madałbada = mataloitaa, madařtada (mudane) = tehdä mutaiseksi; tulitštada

(tuline) = tulistua, röömuštada = riemastua ja riemas-
tuttaa; hullutada = hullutella, ihnuštada = olla ahne,
fawalhada = kavaltaa; armaštada = rakastaa, auuštada
= pitää kunniaissa.

Muistutus 1. Loppu-a ja e, niinkuin yllä nähtiin, tavalli-
sesti muuttuu monikolliseen muotoon; kumminkin löytyvät molem-
mat rinnakkain.

Muistutus 2. Viidennen luokan adjektivit enimmäen liit-
tävät tämän päätteän nominatiiviinsa, välistä kuitenkin vartaloon;
molemmissa lopputavun vokaali voi muuttua. Esim. ahistada l.
aštada = ahdistaa; tšlgatada l. tšlgastada = inhoittaa, fitšitada
(fitšas) = niukentaa.

Muistutus 3. Joskus on eri merkitys yksiköllisellä ja mo-
niköllisellä muodolla. Esim. laižatada = olla laiskana, laižutada =
tehdä laiskaksi; termitada = tehdä terveeksi, teretada = tervehtiä.

Muistutus 4. Joskus harvoin myös johdetaan tämmöisiä
verbejä lukusanoista. Esim. kolmitada = jakaa kolmia.

4) Partikeleihin liitettynä sitä myös välistä näh-
dään. Esim. ennatada = ennättää, fiinitada = kiinnit-
tää, ulatada = ulottaa, futada (fui = jos) = vetää ve-
rukkeita, juonitella, jaštada = sanoa jaa jaa (ikään
kuin myöntyisi).

b) Sta (suom. sta), jonka edessä konsonantti peh-
menee ja vokaalit muuttuvat: a välistä u:ksi, i:ksi tai
e:ksi, e usein i:ksi tai u:ksi, joskus a:ksi, i joskus a:ksi,
u joskus a:ksi tai i:ksi. Keskiheittoiset liittävät tämän
päätteän supistettuun muotoonsa. Esim. hellištada =
hellittää, farmuštada = tukistaa, loogeštada = kaarrut-
taa, taivuttaa, punaštada = punastua, förgištada l. för-
guštada (föрге) = ylpeillä, fergaštada = huojentua, fo-
gištada l. fooguštada (vart. foofu) = pyytää koukulla.

Muistutus. Transitivisissa vokaali tavallisimmin muuttuu,
intransitivisissa on muuttumatta. Esim. fitšitada = sitkistyttää,
fitšestada = sitkeystä, kangeštada = kangastua.

Välistä eri vokaalilla eroitetaan muuten eri merkityksiä. Esim. unestada l. unustada = unohtaa, unistada = uneksia; rinnastada = panna riviin, rinnustada = ottaa kiinni rinnasta.

Merkitykset ovat:

1) Substantiveihin ja adjektiveihin liitettynä aivan samat kuin edellisen päätteen. Esim. läbistada l. läbastada = tuketa kaarnalla, lahjustada = vahingoittaa, lufustada = lukita, fepistada = lyödä kepillä, iwastada = puida jyvät erilleen, fohmistada = käydä könttyrästi, farmustada = tukistaa; pimiistada l. pimestada = pimittää, uhfestada = kopeilla, pühastada = pitää pyhänä.

Muistutus. Tämä päätte paljon useammin kuin edellinen on intransitiivinen ja vastaa suomen stua.

2) Verbeihin liitettynä (joka harvoin tapahtuu) se merkitsee äkillistä teon alkamista. Loppuvokaali silloin melkein aina muuttuu a:ksi. Esim. pelastada (pelata) = pelästyä, tufastada (tuffuda) = nukahtaa, fohastada (föhida) = köhähtää, hingastada (hingata) = hengästyä, minestada = menehtyä, pyörtyä.

c) *Ze*, (suom. *le*) jonka edellä kaikki loppuvokaalit e:ksi muuttuvat, liitetään ainoasti verbeihin ja merkitsee kauan aikaa tai vähin määrin tapahtuvaa tekoa. Esim. fohistella (fohistada) = kohistella, fibeleda (fibada) = paljon liikkua, annelda (anda) = annella, piirelda (piirata) = pyöriellä piirissä, pureleda (purra) = pureskella, rawitfella (rawitfeda) = hoidella, ravita, tingellda (tingida) = tingiskellä, uhellda (uhtuda) = huuhdella.

Muistutus 1. Niinkuin näkyy voi frequentatiivisia verbejä virossakin johtaa kaikenlaisista verbeistä, vaan enimmäiten kuitenkin tapahtuu se a-päätteisistä.

Muistutus 2. Virossakin, samoin kuin meillä, on useampia tämmöisiä verbejä, joiden juurisanaa ei koskaan käytetä. Esim. nuhellda = nuhdella, hoobellda = kerakaella, ömmellda = ommella.

Muistutus 3. Välistä edellisessä muistutuksessa mainitut ja muutenkin *le*-päätteiset verbit merkitsevät keskinäistä vaikutusta. Esim. *kaubelba* = tehdä kauppaa, *tapelba* = tapella, *riitelba* = riidellä, *wöidelba* = taistella.

Muistutus 4. Suomen pitempää frequentativista muotoa *stellä*, *stennellä* vastaa virossa ainoasti sana *müütelba* = myöskennellä.

Muistutus 5. Keskiheitosta näissä verbeissä katso § 30 e.

d) *ŕba* ei ole aina edellisestä syntynyt faktitivinen muoto, vaan liittyy välistä itsenäisesti nomineihin. Se pehmentää edellisen konsonantin ja muuttaa loppuvokaalin (paitsi lyhyttavuisten) *e*:ksi. Esim. *iŕaldaba* = himoita, *fäpelbada* = varastaa, *mofelbada* = syödä munnustella, *fönalbada* = kertoella.

Poikkeus. Sanassa *tuzalbada* (vart. *tusta*) on vokaali erehdyksestä pysynyt muuttumatta.

e) *ŕba*, harvinainen päätte, jonka edellä loppukonsonantti pehmenee ja vokaali melkein aina muuttuu *e*:ksi, enimmiten osoittaa jotakin kõnttyräistä, epävakaista tai renttumaista tekoa. Esim. *faperbada* = vaivalla tehdä, *foŕmerbada* = kinastaa ylös, *föŕerbada* = roikkua raskaasti; *liŕerbada* = liehua, *liimerbada* = liejua, *hullerbada* = hullutella; *lafarbada* = olla juoppo.

Poikkeus. Tavallisesta eriäväinen merkitys on sanoilla: *iŕerbada* = himoita, *lemerbada* = kostua, *puzerbada* l. *puzarbada* = pusertaa.

Muistutus. Monesti tämä päätte vaan on vaihdos edellisestä. Esim. *ŕingerbada* l. *ŕingelbada* = hengästyä, *fiperbada* l. *fipelbada* = liikkua edestakaisin, *jämmerbada* l. *jümmelbada* = olla hämillä, pulassa.

f) *ŕe* (suom. *ne*) muuttaa edellisen vokaali *e*:ksi (paitsi tavallisesti lyhyttavuisten). Esim. *ŕoŕeneda* (vart. *ŕooŕa*) = lämmitä, *pudeneda* (*pudu*) = mureta, *paŕaneda*

= paheta, alameda = aleta. Sanasta wana voi tulla sekä wanameda että wanuneda = vanheta.

1) Adjektiveihin tai postpositionein vartalo-sanoihin ja adverbisiin liitettynä se merkitsee tulemistä siksi mitä juurisana osoittaa, usein enentäväisellä lisämerkityksellä. Esim. targeneda = viisastua, puhfeneda = puhjeta, tüheneda = tyhjetä, edeneda = edistyä; üleneda = yletä, tulla ylemmäksi.

2) Substantiveihin liitettynä se merkitsee juurisanan saamista. Esim. wägineda = voimistua, tugeneda = vahvistua. Poikkeavainen merkitys on sanalla aegeneda = kypsä.

3) Verbeihin liitettynä se on joutava jatke. Esim. aruneda l. aruda = haaroittua, algneda l. alata = alkaa, häbeneda l. häbeda = hävetä, figineda l. figida = sijitä.

Poikkeus. Joskus on kuitenkin juurisanalla eri merkitys. Esim. pöbada = sairastaa, pöbeneda = sairastua. Joskus juurisana ei ole olemassa. Esim. pögeneda = paeta.

g) *Ŋda* sangen usein ei ole edellisestä syntynyt faktiivinen muoto, kumminkaan juurisanat ovat käyttämättömät. Se pehmentää konsonantin ja muuttaa nimimien vokaalin e:ksi; lyhyttävuiset kuitenkin tavallisesti pitävät sen muuttumatta.

1) Adjektiveihin liitettynä se tavallisesti merkitsee tekemistä siksi mitä juurisana osoittaa, joskus tulemista semmoiseksi tai olemista semmoisena. Esim. fōwandada l. fōwendada = koventaa, pehmenada = pehmentää, tuimenada = tehdä tai tulla tunnottomaksi, laizendada = laiskoitella.

Tähän myös voi lukea lukusanoista syntyneet: üheneda = yhdistää, poolendada = jakaa kahtia.

2) Substantiveihin liitettynä se merkitsee varustamista tai varustumista juurisanalla, juurisanan syn-

nyttämistä, tekemistä juurisanan avulla tai sen tavan mukaan. Esim. raswendada = rasvata, rohendada = ruo-
hoittua, tilgendada = tippua, lainendada = lainehtia, füt-
fendada = kytkeä, lipendada = liehua kuin lippu.

h) Sfe on luonnon-äänisten l. onomatopoietisten
verbein tavallinen päätte. Esim. lorifeda = loruta, fo-
hifeda = kohista.

Muistutus. Usein on niillä kuitenkin i-, u-, tai a-päät-
teiset sivumuodot.

IV. Runokieli.

§ 140. Runokieli monin suhtein eroaa tavallisesta, varsinkin siinä että se on täyteläisempi, suomenmukaisempi.

§ 141. Keskiavokaalin heittoa se enimmäiten ei viljele. Esim. *saatemate* 3 a: 2*), *lendamate* 4 a: 11, *jödemašša* 4 a: 20, *hüüdematta* 6 a: 39, *kandemašta* 88 b: 4, *kandemize* 90 a: 4, *touzewada* 81: 3, *jootijalle* 5: 15, *jootajada* 6 a: 68, *algejatda* 85: d: 2, *köitafin* 91: 127, *pähfelid* 89: 9, *tapperilla* 45: 16, *kangurilla* 62 b: 9, *randeded* 62 a: 12, *niimusa* Kr. 5: 90, *raudene* 60 a: 5, *Sašjelane* Kr. 13: 3, *petteliffo* Kr. 5: 46, *košteleffi* 81: 40, *andelefid* 82: 31, *riidelema* 98 b: 10.

Muistutus 1. Kakstavuiset a- ja e-päätteiset verbit (§ 30 d) nomen-muodoissansa (paitsi aktiivin participion preteritiissä) tuskin koskaan viljelevät keskiheittoa, vaan verbum finitumissa melkein aina.

Muistutus 2. G= (gen. me), š= (g. ša), ne= (g. še) ja li-päätteellä syntyneet eivät kovin usein pidä keskiavokaalia tallella. Samoin myös ele-päätteiset verbit tavallisesti viskaavat sen pois.

Muistutus 3. Tavallisimmin on, niinkuin yllä näkyy, e verbimuodoissa (substantivum actor'issa myös i) väliavokaalina a:n sijasta. Ele-päätteisissä verbeissä sitä vastaan nähdään joskus i, a u. Esim. *šabiliš* 50 b: 30, *kündafema* 92 c: 1, *mištufema* 92 c: 15.

Muistutus 4. Joskus tapahtuu päinvastoin runnoissa keskiheitto silloin kun tavallisessa kielessä vokaali on tallella. Esim.

---

*) Esimerkit ovat useimmiten otetut Neuss'in kokoelmasta *Ehstn. Volkslieder*, jota aina tarkoitetaan kun ainoasti numeroita on pantu. Eteen lisätty Kr. osoittaa että sana on otettu *Kreutzwald'in* kirjasta *Myth. u. Magische Lieder der Ehsten*.

meelitleba 24 b: 17, tilffib (tilfuda) 65: 7, wäänfib (wäänata) 65: 6, fašwunub (fašwata) 69: 26, nutwab 6: 67.

Toiselta puolen on vokaali joskus tallella, kun se suomessa-kin on pois karissut. Esim. eitelege 75 a: 5.

§ 142. Viidennen luokan nomenit enimmiten ovat supistumatta, niin kuitenkin että h vokaalien välistä on kadonnut. Esim. rääštaesta 65 b: 11, walmieffi 70 a: 11, rōngaaiba 70 a: 27, walgeella 70 b: 9, findaad 74 b: 6. Niin myös semmoiset kuin pehmeesta 53 d: 12.

Muistutus 1. Jälkimmäinen vokaali on t:n perästä aina muuttanut e:ksi, niin myös joskus a:n perästä.

Muistutus 2. Joskus harvoin nähdään vielä h:kin tallella. Esim. walgehetta 59: 3, pašweheiba 50 b: 21. Genitivissä ameba (suom. hamehen) 92 a: 58 nähdään vielä alkuperäisempi muoto.

Muistutus 3. Sangen usein nähdään erehdysmuotoja, niin että sanat, jotka eivät 5:een luokkaan kuulukaan, saavat liian vokaalin. Esim. fešfeella 1: 3, nurmeella 56 a: 25.

Poikkeus. Yksikön genitivi on kuitenkin aina supistunut; niin ikään useimmiten monikon nominativi. Sama on myös aina verbein laita.

§ 143. Välistä nähdään vielä runoissa pehmenemättömiä muotoja, missä nykyinen kieli jo konsonantin pehmentää. Esim. genitivit jōge Kr. 5: 40, fāgo fulda Kr. 7: 8, wenda 4 b: 16; monikon nominativi haugib 25: 12; imperativi lenda Kr. 5 b: 83; johtosana aegofene Kr. 5 a: 89.

§ 144. Vokaalimuutoksissa runokieli siinä eroaa tavallisesta, että loppu-e monikon t:n edessä useimmiten pysyy. Esim. fannuffeida 92 a: 96, wammuffeila Kr. 10: 5, hōoneeida 9: 15. Sitä vastoin a joskus suomen tavalla katoa. Esim. paremida 77: 28.

Passivin päätteen edessä loppu-a sangen usein muuttuu e:ksi niinkuin suomessa, koska se tavallisessa kielessä pysyy muuttumatta (monitavuisissa) tai katoa

(kaksitavuisissa keskiheittoisissa). Esim. armaštetud 81: 14, fannetaffe 28: 82, hūietaffe 28: 52.

§ 145. Vokaalisoinnun jäljeksi ehkä voinee, niinkuin Ahrens tekee, arvata sitä että useammissa deklinationisijoissa a ja e vaihtelevat loppuvokaalina. Esim. nešte 92 c: 50, temale (adess.) Kr. 9 b: 8. Kuitenkin on huomattava että e sangen usein myös nähdään kovien vokaalien perässä. Jos se siis on muisto vokaalisoinnusta, niin on se jo hyvin sekavaksi haihtunut.

§ 146. Deklinationin suhteen poikkeaa runokieli sangen monessa kohdassa.

a) Nominativi kaksitavuisissa vartaloissa on melkein aina pitänyt loppuvokaalinsa; jos se on poissa, niin seuraava sana tavallisesti, niinkuin meidän Kalevalassa, alkaa vokaalilla. Monitavuisissakin välistä on loppuvokaali tallella, vaan harvoin. Esim. poega 2: 10, furja lindu 1: 1; julg' ei 2: 13; päälifo 59: 9, fanguri 62 b: 10, moondeliffo 4: 21.

Muistutus 1. Kaksitavuiset e-päätteiset vartalot tavallisesti eivät vielä ole suomen tavalla muuttaneet etänsä i:ksi. Esim. tähte 3 b: 59, fölge 4: 12. (Vert. muuttamat jäljet nykyisessäkin kielessä § 42 f 2).

Muistutus 2. Huomattava on vanha muoto semmoisissa kuin esim. fabeda (fabe) 1: 6.

b) Partitivi:

1) Kaksitavuisissa, lyhyttavuisissa melkein aina saa alkuperäisen päätteensä da, niin hyvin yksikössä kuin monikossa. Esim. häbida 2: 58, wiħada 2: 59, möduda 8: 17; fäzida 9: 3.

Muistutus. Ikin vielä on tallella sanassa fönuida 50 b: 14.

2) Kaksitavuisissa, joiden alkutavu on pitkä, se on enimmäkseen samallinen kuin tavallisessa kielessä:

Välistä kuitenkin on silläkin pääte *ba*. Esim. *mōōfada* 3 a: 59, *effuda* 3 a: 60, *poubada* 3 b: 3.

Monikossa pistetään hyvin usein vähennyspääte väliin, jopa liitetään se toisinaan tavallisen partitivi-päänteen perään. Esim. *pääwafida* 7: 28, *fuubefida* 4 a: 63; *heinufida* 3 a: 44, *faerufida* 3 a: 45, *fulfefida* 2: 65.

Muistutus 1. Joskus harvoin nähdään sekä tässä että edellisessäkin lohkossa melkein suomentapaisia partitiveja päänteellä *je* (*ja:n*, *jän* sijasta). Esim. *kūlwie* 3 a: 32, *peenie* linoje 3 a: 47, *rabuje* 6 a: 3, *šömituie* Kr. 7: 14.

Muistutus 2. Joskus loppukonsonantti pehmenee. Esim. *farraba* 3 a: 61, *šöleba* 20: 17.

3) Monitavuiset vartalot, ykstavuiset, *e*-päänteiset, jotka *e:nsä* kadottavat (§ 42 *b*) ynnä 5:n luokan sanat saavat hyvin usein *a:n*, (tai joskus *e:n*) tavallisen päänteensä lisäksi. Esim. *tünderida* 10: 23, *önnistušta* 2: 70, *fuullašta* 4 a: 15, *šöötajada* 6 a: 67, *peffiatida* 13: 23, *teeba* 12: 1, *maada* 12: 2, *fätta* 2 b: 35, *faanta* 6 a: 79, *merbe* 7: 6, *fašteta* 2 b: 33, *taemašta* 10: 12.

Muistutus. Huomattava on että yksikön partitivin *t* (monitavuisissa sanoissa) tässä vokaalin perästä pehmenee *b:ksi*; 5:n luokan sanoissa ei se kuitenkaan tapahdu, koska siinä suomessa on *tt*. Katso säännön esimerkkejä. Päin vastoin nähdään joskus runoissa erehdysmuotona *t* yksi- ja kaksitavuisissa sanoissa, kun pitäisi olla *b*. Esim. *päät* 42 a: 73, *šeinata* 28: 11.

c) Illativi:

1) Kaksitavuisiin lyhyttavuisiin nomineihin ja niin myös 3:een infinitiviin tavallisimmin liittää päänteen *je* (joskus *ja*). Esim. *kūlaje* 52 b: 29, *tubaje* 3 a: 56, *litguja* Kr. 8: 8; *laulemaie* 52 b: 1, *lašfemaia* 24 b: 5.

Se sama pääte nähdään muissakin nomen-lajeissa, vaikka paljo harvemmin. Esim. *faendelaie* 2: 7, *litwa-fuie* 3 a: 34, *famberie* 3 b: 10, *fiidie* 3 a: 48, *faeraje* 3 a: 49, *laaneeie* 10: 4, *taemaie* 10: 10.

Muistutus. Tämä pääte *je*, ja nähtävästi on syntynyt alkuperäisestä *he*, *ha*, joista edellinen on tavallinen illativi-pääte viron murteessa ja samoin myös usein Wiipurin seuduilla meillä. Sen *h* on sitten pehmennyt *j*:ksi (vert. § 15).

2) Välistä myös päättyy *šja*:han joten se siis on inessivin kaltainen. Esim. *arošja* 61: 8, *nõmmešja* 61: 9, *Štiburišja* 74 a: 21, *laaneešja* 11: 21.

d) Essivi tavataan runoissa joskus, vaikka kuitenkin jo translativi enimmiten toimittaa sen viran appositioni-sijana. Päätteenä on sillä *na*, *ni*, *ne*. Esim. *neifina* 56 a: 9, *ennefina*, *mašfeini* 24 c: 3, 4, *šodone* 77: 14.

e) Translativein pääte on hyvin usein vokaalinen, enimmiten *ffi* t. *ffe*, jopa joskus *ffa*. Joskus se on pehmennyt ja kuuluu *šja*, *šje*. Esim. *uffeffi* 10: 30, *ar=maaffi* 7: 25, *fimiffje* 7: 41, *feigeffje eaffe* 34: 43, *puuffja* Kr. 3: 9, *walmiešja* Kr. 10: 15.

Välistä myös viljellään Translativein sijasta, niin kuin Viron maakunnan murteessa on tapana, elativia. Esim. *šiušta* 96 d: 8, *wõõrašta* 98 b: 9, *naaberišta* 98 d: 18, *toorešta* 21 a: 18, *tundidešt* 43 b: 12. (Vert. Kalevalassakin 48: 47—9.

f) Allativein *l* on tavallisesti suomen tavalla kaksinkertainen, kun sana tulee neli- tai viis-tavuiseksi; sama on myös abessivin *t:n* laita. Esim. *šõžaralle* 2: 61, *päiwidelle* 3 c: 24; *futfumatta* 24 c: 14, *lähetamatta* 24 c: 15. Joskus on abessivin *t* kaksinkertainen kolmitavuisissakin sanoissa. Esim. *fäimatta* 24 c: 16.

Allativein loppuvokaalina *sangen* usein on *a e:n* sijasta, joten se sekaantuu adessivin kanssa. Esim. *põrmandalla* 12: 11, *tüüla* 11: 18.

Muistutus. Vaikka runot ylimalkaan täydellisempiä päätteitä rakastavat, nähdään kuitenkin joskus loppuvokaaliton allativein. Esim. *tjal'* 46 a: 5.

g) Adessivi, Ablativi, Inessivi ja Elativi ovat hyvin usein loppuvokaalilla varustetut, etenkin kun sana tulee kaksi- tai neli-tavuiseksi. Kolmitavuisissa sanoissa sitä vastoin ei nähdä usein vokaalia lopussa. Esim. teela 31: 1, läwela 9: 9, futšarilla 3 a: 12, maalta 1: 9, falalta 4 a: 9, wainiulta 3 a: 3, piħuža 2: 15, meresša 4 a: 66, faendelašša 2: 17, waarnašša 6: 47, maašta 28: 4, foiašta 3 a: 14, fuužiŋušta 2: 2.

Muistutus 1. Inessivin s on enimmäen kaksinkertainen samoin kuin suomessa; niin myös adessivin l, silloin kun sana neli-tavuiseksi tulee, muuten harvoin.

Muistutus 2. Adessivin ja inessivin loppuvokaalina on usein e, joten ne sekaantuvat allativin ja illativin kanssa. Esim. maħele 6: 52, otħabelle 13: 29, wobbiese 6: 51, taewasše 7: 48.

h) Monikossa nähdään paljon useammin kuin tavallisessa kielessä lyhyempää muotoa (Katso § 36 o). Välistä on b tai t pois karissut, vaan tavut kuitenkin yhteen sulaumatta. Esim. parħiella 92 a: 93, paadiella 58 b: 7, tiiffiesše 81: 18.

Usein on tavallisen pitkän monikkopäätteen edellä vokaali muuttunut samalla tavalla kuin lyhyessä muodossa. Myös vaihtelevat joskus b ja t tavallisen sijansa. Esim. jałgudelt 52 b: 23, fäžiđel 42 a: 86; pae-lutešta 12: 71, raufatelle 92 a: 28.

§ 147. Komparativin nominativi on useimmiten suomenmukainen, niin kuitenkin että sen loppuvokaalina välistä on a, niinkuin myös meidän rantamurteissa paikoittain on tapana. Esim. ałembi 94 b: 29, raipeemba 94 b: 30, ħaiģeemba 63 b: 4.

§ 148. Ensimmäisen ja toisen personan pronomien partitiivi on usein minda 42 a: 22, fińda, usein vielä täydellisempänä minuda 9: 2, fińuda. Tämä jälkimäinen muoto näyttää selvästi mistä nykyinen muoto

ja myös karjalaiset minut, finut ovat syntyneet. Usein sentään nähdään myös runoissa mind, find, ja joskus minu 44 b: 1, finu 12: 56.

§ 149. Sangen usein nähdään vielä possessivisia pronomensuffixeja. Sen verran on kuitenkin niiden käyttäminen runoissakin unohtunut, että kaikki henkilöt toimitetaan yksillä päätteillä ni, ne, na. Esim. yksik. 1 pers. fülädana füllästana 94 b: 1, wennaftane 95 e: 10, faantjeni 3 c: 88; 2 pers. izani 3 c: 95, röömullana 3 b: 48; 3 pers. pöllejeni 3 b: 8, aidaštana 3 a: 13, eladešfana 43 b: 3; mon. 1 pers. wardaleni 101 f: 17.

Yksikön 2:n persoonan suffixina nähdään kuitenkin fi, fa sanoissa fobaneši Kr. 13: 26, tehtutaša j. n. e. 85 e: 2—5. — Erehdysmuotona nähdään joskus gi. Esim. tullesšagi y. m. 85 a: 4—6, fängiššagi 85 g: 3.

Muistutus. Tavallisesti nähdään sentään sen verta eriotusta, että ne, ni 1:sta, ja 2:sta, na 3:sta persoonaa toimittaa.

§ 150. Verbein konjugationi poikkeaa seuraavissa kohdissa:

a) Presens-ajan yksikön 3:s persona on joskus kadottanut b:nsä. Esim. löngutele, paugutele 37: 1, 2.

b) Imperfektin päätteenä on useammin kuin tavallisessa kielessä (ei kuitenkaan yleisesti) i. Esim. imeštib 10: 37, löšfutib 50 b: 25, öpeti 92 a: 98, tapib 13: 6, annib 5: 11, fuuluteli 11: 4, šurmiš 2: 55, fašmin 50 c: 47.

Muistutus 1. Š silloin Karjalan tavalla muuttuu edelläkäyvän n:n, r:n mukaan. Esim. feanib 65 a: 8, murrib 98 b: 36.

Muistutus 2. Joskus katoa lopusta i. Esim. fumarb' 92 a: 56, wött' 95 e: 10, wištel' 92 a: 93.

Muistutus 3. Joskus pehmenee verbin konsonantti tavallisen imperfekti-päätteen edessä. Esim. annš (aubuš) 7: 33, lennaš (lenbaš) 8: 4.

Erehdysmuoto. Frequentativisissa verbeissä i joskus vaihtelee sijansa edellisen tavun en kanssa, taikka muuttuu a:ksi. Esim. löigätti 12: 37, tarjattella 12: 52.

c) Koncessivia, jota ei nykyinen kieli enää tunne, runot jokseenkin paljon viljelevät. Yksikön 3:lla personalla ja passivilla on enimmäen pääte neffe, neffi tai pehmenneenä nešfe, nešfa. Tämä pääte vastanee suomen runoissa tavallista nehe, nehen. Esim. wiinen 3 b: 74, läine 3 c: 11, teaneb 85 h: 8, fuuluneffi, murdunesfe 24 d: 8, 9, puutunefse 31: 32, tehtanefse 70: 3, hiiütaneffi 85 b: 14.

d) Konditionalin pääte nähdään joskus pehmenneenä. Esim. upuöfe 67: 7.

e) Imperativin monikon 1:ssä personassa nähdään välistä vielä täydellinen pääte me. Esim. hoïdageme 3 d: 5. Vertaa myös muistutusta Neuss'in kokoelmaan s. 449.

f) Ensimmäisen infinitivin translativin tapaamme vielä sanoissa fuulbaffeni, nähjaffeni 47 a: 13, 14. Välistä viljellään myös länsisuomen tavalla 1:n infinitivin illativia. Esim. punetaie Kr. 2 b: 18, ammuštaie, puretaie Kr. 13: 14, 15, waadataie 14: 4.

Muistutus. Muuten on välistä tämän infinitivin pääte vähä toisellinen kuin tavallisessa kielessä. Esim. öienbata (öienbada) 38: 43, paranda (parandaba) 38: 42.

g) Toisen infinitivin inessivi nähdään hyvin usein suomen tavalla loppuvokaalilla varustettuna. Esim. minnešfa 13: 35, fäiešfana 13: 38.

Instruktivia nähdään myös joskus harvoin, vaikka runotkin sen sijasta tavallisesti viljelevät inessiviä. Esim. fuulabelle 84 b: 1, oogabelle, leinabelle 52 b: 9, 10, mängitani Kr. 9 b: 38 (vert. päätteen suhteen § 118 o 4, 5). iffeni 45: 24.

Muistutus. Välistä poikkeaa inessivissä tämän infinitivin päätte tavallisesta. Esim. nuttebes (nuttes) 100 a: 12, purjeteš (purjetabes) 1: 15, fannatešfa (fannatabes) 88 b: 40, üteltēšfa (üteltēbes) 88 a: 2, toimetēšfa (toimetabes) Kr. 5: 50.

h) Kolmas infinitivi ilmautuu samoissa deklinationisijoissa kuin tavallisessakin kielessä, ja noudattaa muuten sijapäätteitten suhteen 146:ssä §:ssä esitettyjä sääntöjä.

i) Aktivin participion presensia käytetään vielä attribuuttina. Esim. medawab herjab 82: 41.

Participion preteritin päätte jo hyvin usein, samoin kuin nykyisessä kielessä, kadottaa vokaalinsa. Esim. teind 6 a: 76, wižnub 6 b: 31. — Sanassa šitna 92 c: 25 ilmautuu itäsuomalainen essivi-muoto.

k) Passivin presensissä viljellään useammin kuin tavallisessa kielessä lyhyempää muotoa. Pitemmän muodon liite on usein šfe:ksi pehmennyt. Esim. wita 3 b: 80; annetašfe 85 d: 6, faewetašfe 43 b: 19.

Imperfektin päätteenä on hyvin usein ie (=suomen ihin, vert. illativia). Esim. faewatie 96 d: 8, wifitie 70 a: 8.

l) Passivin participion preteritiä partitiivissa suomen tavalla käytettynä (merkityksessä: sen perästä kun on tehnyt) nähdään sanoissa tehtutafa, nähtutafa, footutafa, lööbütafa 85 e: 2—5.

Muistutus. Samoin kuin näissä nähdään muulloinkin joskus tämän participion loppu-b t:ksi muuttuneena. Esim. ömmelbut 92 a: 160. Joskus on tämä loppukonsonantti pois karissut niinkuin suomessa. Esim. limitetu, wärmitetu 45: 2, 3. Joskus on loppuvokaalikin poissa. Esim. ošet' orja, pešet' päwa 63 a: 6.

m) Ainoa personallisen negatiivisen konjugationin esimerkki on en lää 3 b: 21.

n) Joskus nähdään reflexivisiä muotoja. Esim. wöödeleffi (tekstissä väärin: wööde läffi!) 3 a: 72.

Enimmiten näkyy tämä reflexiivinen pääte kuitenkin vaan olevan joutava jatke, niinkuin Kalevalassakin usein. Esim. poeffe 96 c: 17, lendeleffe, loofeleffe 8: 3, hoopleffe 60 b: 3.

§ 151. Adverbipäätteenä käytetty elativi on usein a:lls varustettu, samoin kuin meidän Agricolankin Uudessa Testamentissa. Esim. lahfeesta 53 d: 11, targašta 59: 20, mirgušta 74 c: 15.

§ 152. Vähennyspäätteenä viljelevät runot joskus nykyisessä kielessä tavattomaksi käynyttä ne. Esim. fanane 43: 8, neitšelle 64: 4.

Šane-pääte on joskus vielä laine, ane samaten aine. Esim. Šarjalaine 34: 9, hšbedaiži Kr. 2 c: 2.

Verbein johtopäätteistä on frequentatiivinen le erittäin tavallinen.

§ 153. Edellisessä on jo vähä väliä osoiteltu useampia erehdysmuotoja, jotka todellisten vanhain muotojen seassa löytyvät. Mutta harjoittaapa Virolainen semmoista *licentia poetica*'a vielä paljon laajemmaltakin, synnyttäen kaikellaisia olemattomia muotoja värssymitan täytteeksi.

a) Yksikön nominatiivin sijasta nähdään joskus partitiivi. Esim. linapšada 92 a: 71, ižada 6 a: 17. Monikossa joskus liittyy vokaali lisään. — Esim. wšttšati 12: 81.

b) Genitiivin päätteen n on joskus säilynyt, mutta silloin saanut vokaalin tuekseen. Esim. waežene 103 a: 20, neitšina 91 a: 61. — Monikossa on loppuvokaali joskus a:ksi muuttunut. Esim. täpilišta Kr. 2 a: 15.

c) Partitiivin da on välistä muuttunut na:ksi, la:ksi. Esim. nurmena, pišwena 91: 11, 12, jałgula 42 a: 91.

d) Inessivilla nähdään illatiivin pääte je. Esim. fodoje 81: 22. Vielä useammin, erittäinkin 3:ssa infi-

nitivissä, on tämän päätteen jälkeen inessivin oikea pääte liitetty. Esim. *šobajes* 92 a: 70, *otfimaies* 45: 8, *foolemaies* 39: 7.

Muutenkin nähdään joskus kaksi sijapäätettä päällekkäin. Esim. *weletaba* 92 a: 145, *šbetata* 42 a: 29, *pežidas* 1: 14, *jögenal* 32: 6, *urfanese* 84 f: 74, *rinbaneše* 40 b: 2, *pöbjaneni* 84 f: 63.

e) Monikon *be* on välistä muuttunut *ne:ksi*, *na:ksi*. Esim. *tušfanessa* 45: 69, *neitfinalle* 92 a: 80. Joskus myös nähdään kaksinkertaiset monikkopäätteet päällekkäin. Esim. *wettebele* 3 c: 45.

f) *Se*-päätteiset vartalot joskus nähdään taivutettuna, niinkuin nominativi-muoto olisi vartalona. Esim. *endiništ* 48 a: 1, *Wanemuinešt* 51 b: 5, *Kr. 2 a: 9*.

g) Adjektivinen pääte *ne* on välistä muuttanut loppuvokaalinsa *a:ksi*. Esim. *šlgana* 92 a: 50, *mešina* 92 a: 123, *fewadina* 56 a: 7.

§ 154. Monestikin voi vielä värssymitasta selvään nähdä minkä oikean, väärin-ymmärretyn muodon sijaan erehdysmuoto on tullut. Esim.

Šh šida endiništ (endista) eluba 48 a: 1.

Šolm' oli muna pežidas (pežaša) 1: 4.

Neļaš jögenal neitfina (neitfina jöela) 32: 6.

Weli ei tunnub weletaba (welebaža = veljeänsä) 92 a: 145.

Miš teeb neitfi šobajes (šobaša) 92 a: 70.

Räidi kolmford otfimaies (otfimaša) 45: 8.

Painovirheitä.

Sivu	4 r.	1 ylh.	seisoo:	entsellää	lue:	entsellää
"	17	"	10	"	"	aivan
"	18	"	2	"	"	ytä
"	32	"	15	alh.	"	juoma
"	34	"	10	ylh.	"	pergi
"	36	"	6	alh.	"	isinä
"	66	"	16	"	"	§ 42
"	68	"	12	"	"	§ 43
"	70	"	16	ylh.	"	je
"	70	"	8	alh.	"	§ 44
"	79	"	5	ylh.	"	kujutuzele
"	79	"	6	"	"	kujutuzeta
"	79	"	7	"	"	kujutuzelt
"	80	"	1	"	"	küünel
"	85	"	6	"	"	snurt
"	113	"	13	"	"	2:n
"	"	"	7	alh.	"	2:n
"	116	"	13	"	"	2:n
"	117	"	10	ylh.	"	vähennetään
"	118	"	13	"	"	2:n
"	122	"	1—3	"	"	1, 2, 3,
"	123	"	1	"	"	2
"	"	"	2	"	"	3
"	137	"	1	alh.	"	asjatefagu
"	147	"	16	"	"	directassa
"	160	"	15	"	"	ne-päätteen
"	162	"	3	ylh.	"	haudattavasti
"	165	"	16	"	"	tästä, lähtein
"	175	"	2	"	"	uffe
"	176	"	14	"	"	faktivisen
"	180	"	1	alh.	"	wajifas
"	181	"	4	"	"	es-faf-
"	191	"	11	ylh.	"	jurisanaan
"	198	"	9	alh.	"	e ja b
"	206	"	18	"	"	käytetään

Ojennuksia ja Lisäyksiä:

Sivu	7 r.	7 ylh.	seisoo: voi	lue: voinut, niin kauan kuin vielä sijapäät- teet olivat vokaali- set, on oli
"	"	"	"	"
"	"	10	"	"
"	15	"	13 alh. lisää: <i>Muistutus 2.</i>	"
"	"	"	"	"
"	32	"	8 alh. seisoo: diftongisissa	lue: varsinais - diftongi- sissa,
"	37	"	13 "	jätä pois: r:n
"	"	"	11 "	"
"	63	"	16 "	lisää: <i>naeretagu</i> = <i>naurettakoon</i> <i>Sanasta füli</i> tulee <i>füle</i> t. <i>fülle</i> , ainoa esimerkki tämmöisestä konsonantin ker- tomisesta.
"	96	"	10 ylh. seisoo: varsinaisiksi	lisää: ja pannaan geniti- viin.
"	"	"	11 "	"
"	106	"	2 "	lisää: <i>Muistutus 3.</i> Ainoasti imperativin monikon 1:nen persona saa persona- päätteen; 2:nen on ilman.
"	106	"	16 alh. "	"
"	"	"	"	"
"	111	"	4 "	jätä pois: <i>naeretagu</i> = <i>naurettakoon</i>
"	112	"	7 ylh.	lisää: ja <i>naera</i> tulee <i>naeraffe</i> .
"	171	"	5 alh. "	"
"	"	"	"	"
"	176	"	21 "	"
"	"	"	"	"
"	180	"	15 alh. "	"
"	"	"	"	"
"	"	"	14 "	"
"	"	"	"	"

Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta.

Kirjoittanut

Aug. Ahlqvist.

Seuraavat lehdet ovat kirjoitetut niiden johdoksi, jotka tahtoisivat saada tarkempaa tietoa kirjallisuuden synnystä, juoksusta ja nykyisestä tilasta Wiron kansassa. Elköön kuitenkin kenkään näistä lehdistä etsikö sitä tarkkaa kirjojen luettelamista, jota meilläkin on totuttu kirjallisuuden historiana pitämään. Niiden ainoa tarkoitus on vaan johdattaa ja miellyttää lukijaa Wiron kirjallisuuteen. Wirolaisten kirjojen ja sanakirjojen puutteen tähden maassamme toivoo kirjoittaja hyviä tehneensä niille, jotka haluavat Wiron kieltä oppia, että tähän kirjoitukseen on pannut lavelta otteita Wirolaisten paraista kirjoittajista, ja luulee sen, joka nämä otteet suomalaisen käännöksen kanssa tarkasti lukee, niiden luettua voivan erinäisittä avuilta puuttua jos mihinkä vironkieliseen kirjaan. Tässä tulee tekijän myös mainita sydämellinen kiitöksensä Tarton Wirolaisen Kirjallisuuden Seuran sihtterille, lääkäri-taidon tohtorille *Emil Sachssendahl'ille*, joka väsymättömällä hyvätahtoisuudella johdatti häntä tämän Seuran kirjastoa käyttäessään ja muutenkin monin paikoin oli hänen tutkinnoillensa avullinen.

I.

Kirjallisuuden alku ja alkupuoli.

Suomen lahden etelä-puolella olevat veljemme *Wirolaiset* joutuivat välittömään yhteyteen kristillisten kansojen kanssa melkein samoilla ajoilla kuin Suomalaisetkin. Kummaltakin kansalta valtasivat väkevämmät naapurit kristin uskon nimissä itsenäisyyden, mutta tästä eroaakin näiden veljesten siihen asti tasan juoksevat elämänvaiheet toisistansa. Suomalai-
sten voittajat, joiden kansakunnassa aatelis-sääty ei vielä ollut niin suuren herruuden päällä eikä koskaan voinut riistää itsellensä niin suurta vaikutusta kuin aatelis-sääty muussa Euroopassa, tekivät voittokansan osalliseksi lajistansa ja sivistyksestensä eivätkä polkeneet sen kansallisuutta enemmän, kuin missä se rikkoi näiden lakien ja tämän sivistyksen käskyjä. Voittaja, tehden voitetun veljeksensä, lahjoi näin hänen mielensä entisiä aikoja muistelemasta, ja siitä katkeruudesta, joka anastetun kansan sydämessä aina tavallisesti kiehuu anastajaa kohden, ei Suomalai-
sten lauluissakaan tavata jälkiä.

Aivan toisin kävi Wirolaisten kanssa. Ruomin »röykeän» pääpappi, jonka sähki oli pohjattomampi kuin kenenkään muun, koki kristikunnan laidoilla elävien pakanallisten kansojen kääntämisellä onentää kerittävätänsä lammaslaumaa, ja kiihoitti sen-
aikaisten yleisen sotahimon Wirolaistenkin päälle, tapansa jäl-
keen antaen sekä ennen tehdyt että vasta tehtävät synnit anteeksi kaikille niille, jotka tämän kansan maalla laajentaisivat »oikean uskon» valtaa. Saksan ritarit talivat maahan, ja vaikka Wirolaiset näyttävät olleen vielä urhoollisempia ja taitavampia puolustamaan pitämään kuin pohjempana olevat veljensä Suomalai-

set, nujortui heidän voimansa ritarien miekkojen edessä ja heidän alamaisuudessaan siihen asti olleiden Lätiläisten pe-
toksen kautta vähitellen maahan. Ritari, joiden rautapaitojen
sisässä oli kivinen sydän, löivät, sikäli kuin heidän valtaansa
aina laajeni — ja viimein saivat he käteensä oikeankin Wiron-
maan, joka sitä ennen jo oli ollut Tanskalaisille kuuliaisena,
— voitetun kansan kovimpaan orjuuteen. Linnoja ja hovia
satamäärin näillä orjillaan rakennuttaen, itse kaikenkaltaisen
jumalattomuuden vimmassa niiden kalliimmia tunteita jaloin pol-
kien; muuttivat he tämän kurjan kansan omisakin silmissänsä
luontokappaleen vertaiseksi, eikä kristillisyykseen, jonka nyky-
aikoina esim. Amerikassa on nähty saattavan orjan suomitsevaa
ruoskaa talvaan avaimena pitämään, siihen aikaan pitänyt
muusta huolta, kuin että tihunti juoksi runsaasti paavia ja
pappien hekkomallisille pöydille. Kansa, joka ainoastaan ni-
meltä oli kristittyä ja ainoastaan tavan vuoksi ja herrojensa
kääkystä harjoitti kristillisyyden ulkokäytöksiä, eli entisen pa-
kanallisen uskonsa nojassa, jumaloitteen puita ja kiviä, jom-
moista Wirolaisen hengellinen tila lienee ollut kaiken aikaa
katoolisen uskon ollessa vallan päällä, koska törkeän epäuskon
jännöksiä tavataan tässä kansassa vielä kauan luterilaisenkin
puhdistetun opin levittyä maahan, vieläpä alussa tätäkin vuosi-
vataa.

Ritarikunnan päällikkö ja pappien esimies Riian piispa
olivat riittäneet jo yhteisen saaliinsa jaossa, ja taistelivat
sitten vuosisatoja pitkin maan ylimälisestä hallituksesta, jota
kumpikin kiskoi puolehensa. Piispa, jonka maalliset puolustus-
neuvot arvattavasti olivat heikommat kuin ritarien, huusi use-
asti apua ulkoa, ja näin saivat maan väkevät naapurit hyvän
tilaisuuden sekautua sen asioihin ja nyhtää siitä itsellensä etuja.
Se alinomainen rauhattomuus, jonka Liettualaisen (Litthauilaj-
sten), Puolalaisen ja Wenäläisten vuoratellen telmäminen ri-

tarikunnan kanssa matkaansaattoi, ei ollut hyvä vähentämään tapojen raakuutta ja ulkonaisen elannon viheliäisyyttä maassa.

Näitä syitä katsellen emme voikaan ihmetellä sitä, että Wiron kielen tutkimista ja viljelemistä näinä aikoina ei kukaan ajatellut. Paltse mainittua alinomaista rauhattomuutta, joka jo yksinäänsä olisi voinut karkoittaa kaikki tämänkaltaiset yritykset oli maankielen harjoittamisen esteenä katoollinen papiskuntakin, sillä kansan valistus on Ruomin uskokunnan esimiehistä aina-kin ollut ei ainoastaan tyhjä ja arvoton, vaan myös uskon hartaudelle vaarallinen asia. Wasta Luteerin uskonopin juurruttua maahan alettiin kirjojakin kansan kielellä ruveta tuumittelemaan, ja näin käypi tässäkin kansassa se selkka toteen, että Europan nuorempain kirjallisuuden on synnyttänsä ja alustansa kiitettävä tämän jalon uskon-sankarin opin-puhdistusta ja sen vaikuttamaa ajatuksen vapautta. Mutta kirjalliset vehkeet kansan kielellä eivät Wirossa seuranneet niin heti opin-puhdistuksen perästä kuin esim. M. Agrikolan toimi meillä Suomessa. Wirossa meni aikaa vielä lähes sata vuotta asiata arvellessa, ja vaikka 16:llä vuosisadalla jo luullaan ilmautuneen pari eli kolme Wiron kielistä kirjaa, ei tämän kielen päivänkoitetta kuitenkaan voi lukea etempätä kuin 17:n vuosisadan toisesta neljänneksestä, josta lähtien maa ulkonaisestikin tuli onnellisempaan tilaan, kuin Ruotsin voittosankari *Kustavi II Aatolvi* (Stolbovan ja Altmark'in rauhojen kautta vv. 1617 ja 1629) pysyväisesti yhdisti Wiron ja Lihvin maat Ruotsin valtakuntaan.

Kirjallisuudesta puhuttaessa niin Wiron kuin Suomenkin kielessä arvaa jokainen ilman muistuttamattakin, että tätä sanaa käytetään ainoastaan *ko'olliisessa* merkityksessä. *Arvon* puolesta ei kummankaan kirjallisuudesta, rahvaan suusta kokoelmien laulujen poisluettua, ole paljo sanottavaa, sillä ne ovat vielä parhaasta päästä vaan rahvaan-opetuskirjoja hengellisissä ja

maahisissa asioissa. Enimmäksi osakseen ovat ne myös käännettyjä eli mukailtuja muista kielistä, niin että Wirolaisen ja Suomalaisen tekijän kiitokseksi eli moitteeksi harvoin voimme sanoa muuta kuin: kieli on hyvä, eli: kieli on huono, mutta ajatusten ylävyys ja tunteiden jalous kirjassa on useammin luettava alkuperäisen tekijän kunniaksi. Tämmöistä köyhää kirjallisuutta eli sen paraimmiakin kohtia muistellessa ei kirjoittajalla enemmän kuin lukijallakaan ole vaivansa palkinnoksi sitä nautintoa, joka hänelle heruu viljavampien kirjallisuutten tuotteista. Ainoastaan se rakkaus, jolla meidän tulee kaikkea isänmaallista ja kansallista kohdella, ja toivo että innollisempi ja taidokkaampi kirjallisuus vasta on perustuva näille koleille ja raaoille pohja-kiville, ovat niitä luettelussa mielemmä virvoituksena. Ennenkuin kumminkaan puutemme tämän kirjoituksemme pää-aineeseen, Wiron nykyisemmän; tältä vuosisadalta alkavan, kirjallisuuden selittämiseen, tahdomme ensin ylimalkaisesti mainita edellä käyvästä kirjallisuudesta muutamia sanoja.

Niinkuin edellä sanoimme oli Wiron kielellä jo 16:llä vuosisadalla toimitettu pari kirjaista, ja erittäin on näistä mainittava erään *Witte*-nimisen papin kääntämä *Luteerin katkismus*, joka ritarikunnan päällikön Henrici von Galen'in toimesta olisi painettu Lybekin kaupungissa v. 1553 *). Waan

---

*) Itämeren-maakuntain ensimmäinen kirjapaino perustettiin *Riiikaan* v. 1558. Sittenmin on Riiassa löytynyt usiampia kirjapainoja, toisin ajoin aina 4:kin kappaletta, mutta tavallisesti vaan 2. Tätä nykyä taitaa niitä yksin lukien olla 3 eli 4. *Tarton* kaupunkiin ilmutui ja hävisi ensimmäinen kirjapaino sen ensimmäisen Opiston kanssa; niinmuodoin löytyi tässä kaupungissa kirjapaino vuosina 1632—1656 ja 1690—1699. Wiimeksi mainittuna vuonna muutettiin kirjapaino pakenevan Opiston kanssa *Pergoon* (*Pernau'sen*), ja siitä saakka oli *Tartto* kirjapainotta aina vuoteen 1789 asti, jolloin se sai *Oberpahlen'in* linnassa löytyneen, v. 1766 perustetun

tämän kirjallisuuden oikeina alkajina pidetään kuitenkin Henricki *Stahl'ia* ja Joakim *Rossiniusta*, sillä nämä miehet pysäyttivät kirjakielen sille kannalle, jolla se sitten kauan seisoi, ja heistä alkaen rupee vironkielisiä kirjoja ulostulemaan ilman isommitta väliajoitta.

Stahl oli syntyisin Räävelistä, ja koulun läpi käytyänsä tässä kaupungissa lueskeli hän moniaita vuosia useammissa yliopistoissa Saksanmaalla. Kotiin palattuansa v. 1623 oli hän perättäin kirkkoherrana eräissä seurakunnissa Wironmaalla, ja tehtiin 1641 Inkerinmaan superintendent'iksi (piispaaksi), jona kuoli Narvassa v. 1657. Wiron kieltä viljeli hän ensi kerran Saksan ja Wiron kieleksi rinnakkain, vuosina 1630—1638 painetussa kirjassansa: *Hand- und Haussbuch für das Fürstenthumb Ehsten in Liffland*, jonka ensimmäinen osa sisältää Luterin pienen katekismuksen ja muutamia rukouksia, toinen virsi-kirjan, kolmas epistolat ja evankeliumit ynnä kärsimyksen historian kanssa, ja neljäs osa 14 Taavetin virttä, rukouksia ja osoituksia papille sairaita eli muuten ahdistettuja lohduttaessa. Isoin ja pitimmän ajan vaikuttanut vironkielinen teos Stahl'ilta on saarna-kirja nimellä: *Leyen-Spiegel*, jonka edellinen osa painettiin Räävelissä 1641 ja jälkimäinen v. 1649 samassa paikassa, molemmat naiskuningas Kristiinan kustannuksella, niinkuin tekijä alkulauseessa ilmoittaa. Kuuluisin kuitenkin kaikista hänen kirjallisista toimituksista on virolainen kielioppi: *An-*

---

painon. Toinen kirjapaino asetettiin Tarttoon v. 1837. — Kuurinmaalla sai *Mitwa* ensimmäisen präntin, ja vanhin tässä kaupungissa painettu kirja on vuodelta 1667. Nyt löytyy siinä yksi isompi paino. *Lidau*n kaupunkiin perustettiin kirjapaino v. 1823, joka vielä on voimassa. — Wironmaalla ei kirjapainoja löydy muualla kuin Tallinnassa (Räävelissä), joka sai ensimmäisen pränttinsä v. 1633 ja toisen v. 1802. Paitse tässä mainittuja painoja löytyy näissä maakunnissa muutamia kivipiirre-painojakin ja ilman näitä on kaksi pränttiä eri aikoina maallakin ollut voimassa. Digitized by Google

führung zu der Ehtnischen Sprache, Räävellissä 1637, merkittävä meille Suomalaisille sentähden, että Suomen kielen ensimmäisen kielioopin tekijä Peträus tämän kirjan jälkeen mukaili kelvottoman teoksensa. Stahl ei ymmärtänyt Wiron kielen luontoa paremmin kuin Peträuskaan Suomen, mutta koetteli juottaa sen Latinan kielioopin kaavoihin, hyljäten kaiken sen, mikä niihin ei sopinut, ja toiselta puolen sen omituisuuksiksi lukien, mitä taitamattomat käyttäjät olivat siihen vieraista kielistä saattaneet. Näin teki-hänkin samoin kuin Peträus ensimmäisen vahinkoa kuin hyötyä tutkimmallensa kielelle, kuin kieliopillisesti vahvistetut väärennykset paremmin juurtuivat kieleen ja kauan haittasivat sen luonnollista edestymistä. Mitä hänen Wiron kielen käyttämiseensä tulee, niin sanoo Ahrens*), että Stahl sanojen ja niiden merkitysten puolesta hyvin hyvästi tunsi kielen, sillä niissä asioissa voipi kielentuntija vielä meidänkin aikoina hyötyä hänen kirjoistansa, vaan että hän sanojen taivutuksessa ja sovituksessa tahallansa pilasi kielen, joka sillänsä, ilman Saksan kielen koristuksitta, tuntui hänestä halvalta Jumalan sanaa toimittamaan. Josko Ahrens tavallisella pikaisuudellansa tässä sanookin vähän liikaa, niin ei Stahl'in teoksia todellakaan ole kiittämistä muun tähden kuin siitä, että ne kaikessa huonoudessansakin ovat alkaneet valistuksen työn Wiron kansassa ja perustaneet sen kirjakielen.

Tietävästi hajoaa Wiron kieli kahteen päämurteeseen, joista *Tallinnan murretta* puhutaan koko oikeassa Wironmaassa eli Räävellin läänissä ja pohjalsimmassa osassa Lihvin-kin maata, jota vastaan Tarton ja Weron kaupunkien ympärillä elävät, elikkä kaikki muut Lihvinmaahan ja Riian lääniin kuuluvat, Wirolaiset puhuvat sitä niin kutsuttua *Tarton murretta*.

---

*) Kirjassa: *Johann Hornung, der Schöpfer unserer Ehtnischen Kirchensprache*. Reval 1845.

Näiden murren erillaisuus ei ole iso; kuin Rääveliläinen esim. »reägil» (joksi hän puhumista sanoo) sanat: *sedl*, siellä, *peält*, päältä, *heäl*, ääni, *üks*, yksi, *kaks*, kaksi, *annad*, annat, *annab*, antaa, *kuningad seisvad*, kuninkaat seisovat, *vallitsejad peavad*, vallitsijat pitävät, *targaks*, älykkääksi, *linnas*, kaupungissa, *taivaas*, taivaassa, *kohtus*, oikeudessa, niin »pa-jattap» eli »üttelep» eli »könelep» Tarttolainen samat sanat: *sääl*, pääl, *käääl*, ääsi, *üts*, kats, *annat*, *annap*, *kuninga saisva*, *vallitseja peava*, *targas*, *linnan*, *taivaan*, *kohtun*. Näissä esimerkissä luulen lähes kaiken kieliopillisen eroituksen mainittujen murren välillä olevan edesasetetun, sillä muuta sanottavaa en siinä ole havainnut rinnan lukien samoja kohtia Tallin- ja Tarton-kielissä testamentteissa. Sanakirjallisessa katsannossa taas tosin monellakin sanalla on yhdessä murteessa eri merkitys kuin toisessa ja käyttää yksi murre sanoja, joita toisessa ei löydy. Waan tämänkin erillaisuuden kanssa eivät nämä murteet kumminkaan ole kauempana toinen toisestansa kuin länsi- ja itä-Suomen murteet keskenänsä. Mutta missä Saksalaiset oppineet ovat jos mitä asiaa johdattamassa, siihen saattavat he kanssansa sen vähäpätöisen, pelollisen hengen, joka heidät on sananlaskuksi tehnyt. Niin kävi Wirossakin kirjakieltä perustettaessa. Stahl'in tekemät käsi- ja virsikirja olivat sillä murteella kirjoitetut, jota verrattomasti enin osa Wirolaisia puhuu, nim. Tallinnan murteella. Mutta saksalaisia pappia siinä osassa Wirolaisten maata, jossa Tarton murretta puhuttiin (tätä nykyä ainoastaan 17 seurakuntaa), peloitettiin näiden kirjojen kieli, ja mainittu Joakim *Rossinius*, pappi Tartossa, käänsi sentähden tähän murteeseen vuotisten juhla- ja sunnuntai-päivien evankeliumit ja epistolat ynnä lykykäisen kertomuksen kanssa Kristuksen kärsimisestä ja kuolemasta, jotka tookset kolmena kirjana painettiin Riian kaupungissa v. 1632. Tällä tavalla perustui se kahtalaisuus Wiron kirjakielissä, josta sitten syntyi

nin sahomattoman paljo keskusteluja ja turhia riitoja, ja joka on ollut suurena haittana sen jo ilmeikkään pienoisen Wiron kansan hengellisessä edestymisessä.

Näin alkunsa saanut kirjallisuus kasvoi sitten vuosia myöten aina suuremmaksi. Kuin Stahl'in virret hänen käsi- ja koto-raamatunsa olivat sana sanalta Saksankielestä vironnetut, ei ne arvattavasti noudatelleet runomitan sääntöjä, jonkaltähden papeista asetettu istumakunta v. 1656 toimitti Tallinnan murteella parempaan runopukuun puettun virsikirjan, ja toinen istumakunta Tarton kielellä toisen virsikirjan v. 1685. Katkismus, josta mainituksa käsi- ja koto-raamatunsa niinkään löytyi vaillinaisen käännös, painatettiin ensi kerran erittäin ja parannettuna, Tallinnan kielellä v. 1673 ja Tarton murteella v. 1684. Mutta kaikkein tarpeellisinta kirjaa luvun-oppimiseen, nim. aapista, ei vielä löytynyt Wiron kielessä. Sen toimitti, kirjoitus-muotoa entisestänsä parantaen ja vieraita, tässä kielessä joutavia kirjaimia poies jättämällä, v. 1687 se sama koulu-opettaja, Suomalainen Pentti Johan *Forselius*, joka kirjoitti nekin Boecler'in nimissä ilmentuneet *Wirolaisten epäuskoiset tavat ja käytökset* (joista jällempänä enemmän), ja joka monessa muussakin tilassa oli avullinen Wiron kirja-kielen parantamisessa.

Kaikkein tarpeellisimmat kirjat, josko ei vielä kovin kiitettävässäkään muodossa, olivat siis vihdoin hankitut. Kielen kieliopillinen tunteminen oli myös enenemässä. Stahl'in kielioppia seurasi v. 1648 Johannes *Gutsclaff'in Observationes grammaticæ circa linguam Esthonicam*, joka tosin ei päässyt monta askelta Stahl'ista sivutse, mutta kumminkin saattoi muutamia siihen asti tuntemattomia kielen-sääntöjä ilmi. Tämän jälkeen seuraava Henriikki *Göseken'in* v. 1660 painettu *Manuductio ad linguam Oesthonicam* oli Wiron kieltä osaamatto-

millä tervetullut sen siinä löytyvän, 412 sivua ison, saksalais-
 virolaisen sanakirjan tähden, joka väkivaltaisuuksiansakin oli
 hyvä apu kieltä oppiessa. Mutta vasta Johannes *Hornung*
 oli mies, oikein paljastamaan tämän kielen omituista luontoa.
 Hänen kielioppinsa: *Grammatica Esthonica brevis, perspicua
 tamen methodo ad dialectum Revaliensem edita*, painettu
 Riiasa 1693, oli Wiron kielen tutkinnossa yhtä suuri edesty-
 minen kuin Vhæl'in kielioppi Suomen kielen selityksessä. Rein-
 thal sanoo lauseessansa, jossa hän antaa lyhykäisen historian
 Wiron kielen tutkinnosta (Verhandlungen der gelehrten Eht-
 nischen Gesellschaft zu Dorpat, II B. 4 H., sivv. 87 — 88),
 lukijalle Hornung'in kirjasta, läpi käytyänsä edellä mainittujen
 kieliopin-tekijöiden sekavat teokset, olevan saman nautinnon
 kuin tienkävijälle, joka, viljelemättömiä hietakankaita samoten
 ja hirmuisten petojen ulvomista kuullen, väsymyksestä ja toi-
 vottomuudesta on maahan nääntymässä, vaan yhtäkkiä tavoittaa
 ruohosta viheriöitsevän, viljaa aaltoilevan ja puilta varjostetun
 kosteikon, jossa ystävälliset asujat kutsuvat hänen majoihinsa
 lepäämään ja vaivoistaan virvautumaan. Mutta ei ainoastaan
 tieteellisesti, myös käytännöllisestikin teki Hornung Wiron
 kielelle paljon hyvää ja on pidettävä sen aina näihin aikoihin
 asti vallan päällä olleen kirkollisen kirjakielen uudistajana eli
 toisena perustajana. Tämän perustuksen antoi hän sille sekä
 uudessa katkismuksen käännöksessängsä, painettu Riiasa 1694,
 että uudessa virsikirjassansa, Riiasa 1695, jota jälkimäistä
 Ahrens ennen mainitussa kirjasessansa sanoo vaikutuksista rik-
 kaimmaksi kirjaksi kuin koskaan on ilmautunut Wiron kielellä,
 sillä niin puhtaasti oli Hornung siihen kielen käsittänyt ja niin
 taitavasti edeltäjiensä viat välttänyt. Mutta ei siitä kyllä, hä-
 nen taitonsa oli suurena apuna vielä raamatunkin kallista kirjaa
 Wiron kieleen hankittaessa.

Paitse käsikirjassa löytyviä evankeliumia ja epistolla oli tämä Jumalan sanan aarre vielä aivan tuntematon Wirolaisille. Tosin olivat mainitsemamme kiellopia-tekijät Gutsloff ja Göseken melkein yhden ajoin jo kääntäneet uuden testamentin, edellinen Tarton ja jälkimäinen Tallinnan murteeseen, vaan v. 1656 syttyneen sodan hälinässä ei kummaistakaan käännöstä saatu painatetuksi, kääntäjät kuolivat kesken työnsä ja käsikirjoitukset hävisivät tietymättömiin. Wiimein kuitenkin saatiin uusi testamentti Tarton murteeseen vironnetuksi ja v. 1686 painosta toimitetuksi. Mutta isoin osa kansaa oli kumminkin vielä ilman tättä kirjatta. Kuningas Kaarle XI, jonka muistoa näissäkin maakuunnissa siunataan, sääti jo 1684 800 hopeataralaria raamatun Tallinnan murteeseen kääntäjälseksi, ja jo kaksikin kertaa (v. 1686 ja 1689) istui useampia pappia tätä työtä neuvotellen monta viikkoa koossa. Waan he taistelivat kirjoitus-muodosta ja muista syrjä-asloista niin kauan, että pää-asiasta ei tullut mitään. Hornung oli sillä ajalla (v. 1687) kääntänyt uuden testamentin yksinänsä. Kuin sitten sota v. 1704 ajoi isolmman osan Lihvin- ja Wironmaan pappia Rääveliin, kävi aika täällä ukoille ikäväksi, jonkatähden ottivat raamatun kääntämisen taas puheiksi. Hornung'in käännös pantiin tämän työn perustukseksi, ja vaikka sota ja sen kanssa seurannut rutto vielä jonkun ajan vilvyttivät tätä työtä, tuli uusi testamentti Räävelinkin murteessa vihdoin v. 1715 ulos, jona samana vuonna Hornung kuoli Wenäläisten vankiudessa. Hänen nimensä ja työnsä salattiin, mutta mainitussa kirjassansa näyttää Ahrens melkein selvästi toteen, että tämä testamentin-käännös on parhaasta päästä Hornung'in käsialaa, ja että hänen kirjoitustapansa ja kiellopilliset mietteensä olivat vanhaakin testamenttia käännettäissä varminna ojennusnuorana.

Tämän käännöksen, johon moni oli työksennellyt, viimeisti kirkkoherra Anton *Thor Helle*, ja näin annettiin viimein-

kin v. 1739 koko raamattu ulos Tallinnan kielellä *). Sama mies oli kirjoittanut Wirolaisen kiellopinkin, johon hän oli perustuksen saanut edellä nimitetyn Forselluksen käsikirjoituksesta, vaan itse ollen kiini sekä raamatun kääntämisessä että uudesta toimitettavan virsikirjan parannuksessa antoi hän kielioppinsa Eberhard *Gutsleffin* lopullisesti järjestää, ja tämä toimitti sen v. 1732 ulos painosta nimellä: *Kurzgefasste Anweisung zur Ehstnischen Sprache, in welcher mitgetheilt werden: 1) eine Grammatica, 2) ein Vocabularium, 3) Proverbia, 4) Aenigmata, 5) Colloquia*. Tästä kirjan näin ilmoitetusta sisällyksestä näkee jo lukija, että siinä löytyy koko joukko asioita selitettynä, ja August Wilhelmi *Hupel'in* sen jälkeen seurannut kielioppi ja sana-kirja: *Ehstnische Sprachlehre für die beiden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche*, Leipzig 1780, ei olekaan tässä ensimmäisessä painoksessa muuta kuin vähin parannettu, uudennettu painos Forselluksen alottamasta, Thor Hellen tekemästä ja Gutsleffin ulostoimittamasta kiellopista. Hupel, joka on tuttu historian tutkijoidenkin kautta aikakirjansa *Nordische Miscellaneen* (28 vikkoa, vuosina 1781 — 1791) ja *Neue Nordische Miscellaneen* (18 vihkoa, vuosina 1792 — 1798), oli niin papillisen virkansa toimituksessa kuin tieteellisissäkin töissensä ahkera ja tarkka, ja toimitti kielioipistansa toisen, varsinkin sanakirja-osassa paljo parannetun painoksen. Tämä toinen painos, prääntätty Miitvassa v. 1818, ehkä kielentutkinnossa jo kauan sitten uudemmilta kielioipilta voitettu, on vielä välttämättömästi tarpeellinen sille, joka Wiron kieltä tahtoo oppia, sen siinä löytyvän sanakirjan tähden, jonka virolais-saksalainen osa tässä

*) Katso pipliän kääntämisestä Sonntag'in kirjaa: *Versuch einer Geschichte der lettischen und esthnischen Bibelübersetzungen*, Riga 1817.

parannetussa painoksessa on 295 tiheään ladottua sivua kahdella palstolla, ja saksalais-virolainen osa noin 350 samanlaista sivua vetävä. Hupel kuoli kaikilta kunnioitettuna, heti tämän työn painosta toimitettuansa, v. 1819. Hänen vironkieliset kirjoittamansa ovat: *Lühkhike õppetus, mis sees monned head rohkud teada antakse* (lyhykäinen opetus, jossa moniaita hyviä ruohoja tietä annetaan), painettu v. 1766, ja ensimmäinen lääkärikirja tällä kielellä, nimeltä: *Arsti-Ramat*, painettu v. 1771.

Alussa menneen vuosisadan Wenäjän valtaan jouduttuansa on Wiron kansa siitä saakka elänyt syvimmässä rauhassa, joka seikka ei voinut muuta kuin hyvää vaikuttaa sen hengellisessäkin elännössä. Tämän todistavat sekä vasta mainitut kielitutkinnolliset kirjat että raamatun viimeinkin ilmautunut käännös, joka varmaan olisi vielä jäänyt muutamiksi vuosikymmeniksi ulostulematta, jos Ruotsin valta eli sota, jotka täällä olivat melkein yhdestä merkityksestä, olisivat näissä maakunnissa pitemmältä kestäneet. Kirjojen määrä Wiron kielellä eneni tällä vuosisadalla enenemistänsä ja niiden kanssa arvattavasti sivistyskin rahvaassa. Waan kuin enin osa Wiron kirjallisuutta tälläkin ajalla on vaan kirkollisesta ja hengellisestä sisällyksestä ja niin muodoin yhdenkaltainen sen kirjallisuuden kanssa, mitä samoilla ajoin meillä Suomessa toimitettiin, ei tänäaikaisten kirjojen, parastenkään, yksitellen luuttelemisesta tässä läksisi mitään hyötyä, ja ilman siitä löytyvätkin ne jo lueteltuina Jürgenson'in lyhykäisessä Wiron kirjallisuuden historiassa (Verhandl. d. gelehrt. Esthn. Gesellschaft zu Dorpat I B. 2 ja 3 H.) että myös Rosenplänter'in toimittamien: *Beiträge j. n. e.* 20:ssä vihkossa siv. 1—41. Me kiiruhdamme, viittauksia annettuamme Wiron kirjallisuuden alusta ja ensi osasta, selittelemään sitä, mikä tämän kirjoituksen pää-aine onkin, nim. saman kirjallisuuden nykyisempiä ilmiöitä.

II.

Rosenplänter ja hänen aikuisensa kirjoittajat.

Tämän vuosisadan toisella kymmenellä näemme Wiron kirjallisuudessa uuden hengen syttyvän, näyttäviä siinä, että kieltä tutkitaan ahkeramasti ja tarkemmin kuin ennen, että kirjakieltä vertaillaan rahvaan puhe-kielen ja koetaan siitä parannella, ja että kirjallisuuden tuotteet pyydetään saada kansallisemmaksi, jonkatähden montakin kirjaa nyt kirjoitetaan suoraan Wiron kielellä, Saksaan kielestä lainattuja sanoja sekä niinkutsuttuja »Dorfismen» ja »Kirchspielismen» kitketään pois kielestä ja niiden sijaan asetetaan kotisyntyisiä sekä yleisemmästi ymmärrettäviä lauseita. Kirjallisuus laajeneekin nyt kaikille haaroille niin, että tällä vuosisadalla on Wiron kieleksi ilmautunut kahta vertaa enemmän kirjoja kuin koko sitä ennen kuluneella ajalla.

Ja mikä on syytä tähän kiihkoon, jota ennen ei havaita Wiron kielen harvoissa harjoittajoissa? Siihen oli usjampiakin syitä. Ranskalaisten ylellinen vallaanhimo oli saatu hillityksi ja maailma pääsi viimeinkin rauhaan, joka Saksalaisille oli yhtä kuin vapaus, sillä heitä oli sotija-keisari ensimmäin polkenut. Ruhtinasten yhteiset rientteet kalkkein alamaistensa kanssa tätä kansallista vapautta takaisin pyydettyessä synnyttivät siihen asti särvekkäin toisiansa vastaan seisovissa säädyissä suuremman keskenäisen rakkauden ja kunnioituksen. Myös Wenäjän itämeren-maakuntiin, joissa Saksalaisuus on sivistyksenä ja joiden Saksalaiset siihen aikaan olivat kiinteämmässä yhteydessä kotomaansa kanssa kuin nyt, heräsi tämä lempeyden henki, ja onnetointa maankyntäjätä ruvettiin pitämään ihmisenä ja veljenä, hänen kieltänsä tutkinnon ja harjoittamisen arvoisena. Vielä

enemmän kuin tämä yleinen ja epävakainen tunne, korotti talonpojan arvoa se keisari Aleksanteri-vainajan asetus, julistotta kohta Ranskan sodan päätettyä, jonka kautta aatelin talonpojat vapautettiin orjuudesta, ja maan-isäntien sekä virkamiesten menestys heidän kanssansa tehtiin lain-alaiseksi. Ala-oikeutten tuomarien kuin myös pappien käskettiin kansaa koskevat pöytä- ja muut kirjoitukset sen omalla kielellä kirjoittaa, joka kirkkokuntaan oli sekä kylä- että kirkkokunta-koulut asetettavat, rahvaan sivistystä ja etaja kaikin puolin edestettävä. Tämän asetuksen iloinen sanoma lensi kuin elähyttävä lieke näiden maakuntien läpitse, ja keisari Aleksanteri, jota täällä ei mainitakaan muuten kuin »siunattu» nimellä, asetti Wirolaisten ja Lättiläisten sydämissä itsellensä muistopatsaan, jota ei ajankaan kaikki hävittävä voima voi kukistaa *).

Näin tuli rahvaan-kielen tarkempi tunteminen maan sivistyneille enemmän ja enemmän tarpeelliseksi. Se, joka ensimmäiseksi rupesi tätä tarvista täyttämään, oli Pernon kirkkoherra Johan Henrikki *Rosenplänter* (syntynyt Lihvinmaalla v. 1782, kuoli 1846). Hän alkoi v. 1813 tästä kaupungista toimittaa niitä meilläkin tunnettuja: *Beiträge zur genauern Kenntniss der ehstnischen Sprache*, jotta vuoteen 1832 asti, jona tämä toimitus lakastui, tuli ulos 20 yihkoa. Nämä »Wiron kielen

---

*) 25 vuotta tämän asetuksen julistettua kirjoitetaan sanomalehdessä *Das Inland* eräästä paikasta Kuurinmalta:

•30:nä päivänä elokuuta vietimme 25 vuotisen kiitos- ja muisto-juhlan *peris-orjuuden kumoamisesta* (Dank- und Gedächtnis-Fest der Aufhebung der Leibeigenschaft) Kuurinmaalla, sydämellisesti kiittäen Jumalaa, Jumalassa lepäävää keisari Aleksanteri Siunattua ja hänen korkeata veljeänsä, nyt hallitsevaa Keisaria ja Herraa. Waikka tämä juhla sattui arki-päivän päälle ja juuri rukiin kylvö-aikana, niin olivat kirkot kuitenkin täynnä, ja maamiesten sydämistä nousi hartaat rukoukset ylös taivasta kohden. Kieltämätön on se siunaus, josta tämä uusi asetus on saattanut sekä talonpojille että herraille. Kantakoon se vaan vielä eteenkin pain hyviä hedelmiä.

tarkemman tuntemisen avute todistavat melkein joka lehdellä toimittajan kiihköllistä halua sekä itse oppia että muita johdattaa tuntemaan Wiron kieltä ja sen kirjallisuutta. Tätä vasten löytyy siinä niin hänen kuin muidenkin keräämiä Wiron kielsiä runoja, sanalaskuja, arvoituksia ja tarinoita, täksi kieleksi kirjoitettuja nykyisempiä lauluja ja virsiä, kaikenlaisten oikeudenkäymis- ja välikirjojen kaavoja, edellensä tutkinnoita Wiron kielen kiellopissa, 24 lisäystä Hupel'in sanakirjaan, joista useimmat ovat sen jälkimäiseen painokseen sisälle otetut, ja kertomuksia Wiron kirjallisuuden vanhemmista sekä ilmoituksia ja arvesteluja sen nykyisemmistä tuotteista. 17:ssä vihkossa (siv. 28—31) esittelee hän maakielten (Wiron ja Lätin kielen) opettamista jo kymnaasioissa, ja varmaan sitä vasten valmisti hän sen jo 11:nä vihkona toimitetun virolaisen lukemiston. 41:nä vihkona on se meilläkin tuttu Ganander'in Suomalaisen jumalais-saduston uudistain tehty saksankielinen käännös »Literati» Peterson'ilta Riiasa, joka kirja niin kauan on ollut ulkomaalaisten ainoana lähteenä tässä asiassa. Kuinka vähä sen, 21 vuoden iässä (v. 1822) kuollut, tekijä kumminkin tunsii Suomen kieltä ja sen asioita, todistaa eräs hänen Rosenplänter'ille kirjoittama kirjansa (Beiträge, 15 vihko siv. 70), jonka lukijan huvitukseksi tähän suomennamme. »Sanalla Rune», sanoo hän, »merkitsee Ganander kaikkia vanhemmista ajoista jääneitä suomalaisia kansanlauluja. Mutta nämä, olkootpa vaikka kuinka vanhat, ovat Suomalaisilla pysyneet puhtaampina ja sekaumattomampina kuin meidän Wirolaisilla. Suomalainen mainitsee ja laulaa lauluissansa vanhoja jumaliansa, Wirolainen on jumalansa kaikki unhottanut, ja jos hän toisinaan tekeekin epäuskoksen uhrin metsässä, uhraa hän tuntemattomalle epäjumalalle, jonka hän vaan voipi nimittää yleisellä nimellä. Mistä tulee tämä merkillinen eroitus näissä kahdessa, muuten niin yhdenlaisessa kansassa? Aivan luonnollisesti siitä, että

Suomalaisilla oli kelno, jolla muinaisuutensa säilyttivät, nim. runo-kirjalmet (ruotsiksi: runa, runor), jotka he saivat Skandinaviaisilta. Kuva-kirjoituksia oli heillä sauvoihin pyällettyjä, jotka olivat uhri-pappien huostassa, ja joita nämä uhratessa ja taikaa tehdessänsä käyttivät pyhinä välikappaleina. Niin mahdettiin näissä sauvoissa lyhykäisillä muistutuksilla ja kuvilla laulutkin säilytettää, joita jälkeentulevat sitten säilytyskeinon vieraskielisen nimen mukaan rupesivat *runoiksi* kutsumaan.» — Palataksemme takaisin Rosenplänter'in toimituksiin, on koko 19:s vihko erinäinen kirjoitus: *Ueber die Grund- und Ursprache der Ehsten, und die Mittel zu einer allgemeinen ehstnischen Schriftsprache zu gelangen*, Lajusen kirkkoherran Henrikki von Jannau'n tekemä, joka kirjoitus, vaikka suurella opilla ja taidolla kirjoitettu, ei ole merkillinen muun vuoksi kuin sen, että Lihvinmaan ensimmäiset asukkaat, ne nyt jo melkein vähiin kadonneet *Liibi-* eli *Liiviläiset*, joiden perijuuresta oppineilla on niin paljon ollut arvelemista, monenkaltaisilla esimerkkinä kielestä tässä kirjoituksessa ensi kerran todistetaan puhtaksi Wirolaisiksi. Tekijä crehtyy vaan siinä, että päättää Liiviläisten kieltä Wiron kielen äitiksi, joksi sitä kuitenkaan ei voi tehdä, sillä niinmuodoin tulisi Suomikin Liivin kielen tyttäreksi. Pikemmin näyttää tämä kieli olevan eräs vanhempi murre Wiron kielestä elikkä sen kaksois-sisar, josta asiasta saanemme kohta täyden selvän, kuin maanmiehemme akateemikko Sjögren saattaa ne perinpohjaiset tutkimukset ja laveat sanaluettelot ilmi, jotka hänen tästä kielestä tiedämme keränneen sen jäännöksiä tutkiessaan matkoillansa vuosina 1846 ja 1852 *). Sama Jannau, joka on kysymyksessä olevan kirjoit-

*) Surkealla mielellä täytyy kirjoittajan myöhemmin muistuttaa, että tämä toivo ei toteutunut, kuin kuolema 18 p. tammik. 1855 sammutti sen jalon hengen, joka tässä työssä ahkeroitsi vielä muutamia hetkiä ennen täältä eroamistansa. Sjögren-vainajan Liibinkielisiä käsi kirjoituksia ei

tuksen tekijä, on myös kiivas maarahvaan sivistäjä, ja ylläpitää vieläkin nerolla sitä kuuluisata rahvaan-koulua, jonka hän on perustanut seurakuntaansa ja josta Suomeksiinkin löyty kertomus majisteri Tikkaselta, nimellä: *Pitäjänkoulu Lajusissa*. Tämän koulunsa tarpeeksi on Jannau kirjoittanut muutamia vironkielisiäkin kirjoja.

Rosenplänter'in »apuihin» kirjoittaneista miehistä ovat Arnold Fr. Knüpffer (syntynyt v. 1777, kuoli 1843) ja Johan Fr. Heller (syntynyt v. 1786, kuoli 1849) Wiron kielen terävimmät tutkijoita ja erinomaisella kunnioituksella nimitettävät. Edellinen, pitkän ikänsä läpi Wirolaisuuden hartaimmia ystäviä, keräsi väsymättömästi kansan suusta sekä lauluja että satuja, sananlaskuja ja lauseita, sanalla sanoen kaikkea, mistä vaan jotakin hyötyä oli sanakirjalle ja kiellopille. Niin ovat Neus'in toimittamista Wiron kansan lauluista puolet Knüpffer'in kokoomia; ja niin ovat paraimmat laäykset Hupelin sanakirjaan Rosenplänter'in puheena olevissa »avuisaa» hänen julkasemansa. Hänen paras kielipillinen kirjoituksensa: *Ueber die Bildung und Ableitung der Wörter in der ehtnischen Sprache* löytyy myös näissä (vähkoissa 3 ja 8) ja on oikea aarre, josta niin Wiron kuin Suomenkin kielen tutkijat voivat paljo kultaa kaivaa ja tätä tehdessänsä harvoin pettyvät kuonaa kultana pitämään. Ahrens, Wiron kielen nykyisin tutkija, ei ole ymmärtänyt tätä aarretta tyhjentää, jonka tähden tämä kielen sivistämiselle niin tärkeä kielipilin osa onkin hänen teoksessansa yhtä vaillinainen kuin meidän suomalaisissakin kielloppiloissamme. Ja vaikka hänen sanotaan monta viiktausta työssänsä saaneen Knüpffer'iltä, ei hän anna tämän kielen-tutkimuselle mitään arvoa, perustaen kovan

---

kuitenkaan millään tavalla pitäisi jätettää ulostoimittamatta, joka tapahtunee, ell' ei Castrén'imme kielipillisten perujen ahkera ja taitava toimittaja Herra Akateemikko Schiefner niihin ruvenne kättä puuttamaan.

tuomionsa Knüpffer'in helkemmalle kielioptiselle kirjoitukselle: *Bemerkungen über die Declinations- und Casusformen der Estnischen Sprache*, Reval 1817. Se kummallinen selkka Suomen kielissä, että mikä-polvi ja mitä-polvi voivat olla lauseessa niin hyvin pää-sanana (subjekt) kuin kohtaamanakin (objekt), ja että taas minkä-polvi vastaa sekä itseänsä että muiden kielten akkusativusta, on Wiron kielentutkijoille tehnyt monta levotointa hetkeä ja saattanut monta muuten rauhallista miestä toinen toisensa kanssa tukka-nuottaisille. Vanhemmat kielioopin-kirjoittajat jättivät tämän niinkuin monta muutakin asiaa tarkemmin tutkimatta. Wasta Knüpffer oli ensimmäinen, joka ikään mainitussa kirjassansa otti sen likemmältä katselaksensa ja päätti, Strahlmann'in silloin uuden suomalaisen kielioopin mukaan, että nimitys-sanojen polvittelu näissä kielissä on kahtalainen, *määrätty* ja *määräämätöin*, jonka eroituksen hän Wiron kielessä luuli olevan sitä tuntuvamman, kuin siinä monikolla on kaksi polvitus-muotoa, yksi tuleva yksikön, toinen monikon mitä-polvesta. Määrättyyn polvitteluun luki hän yksikössä mikä- ja minkä-polven, joista jälkimäinen merkitsee määrättyä kohtaamatakin (bestämtd objekt), jota vastaan määräämättömällä polvittelulla yksikössä on taas omituinen polvensa (mekdän mitä-polvi), joka vastaa muiden kielten sekä nominat. että akkusativusta. Muut polvet yksikössä ovat kummallakin muodolla yhteiset, mutta monikossa ovat ne useammasta Wiron sanasta samoiten kahtalaiset, määrättyt ja määräämättömät, niinkuin esim. sanasta: *pölvi*, määrättyssä polvittelussa: *pöville*, *pölvist*, *pölvist*, määräämättömässä: *pölvedelle*, *pölvedest*, *pölvedes*. Tämän edesasetuksen olemme tehneet ei Knüpffer'in omasta kirjasta, jota meillä tätä kirjoittaessamme ei ollut käsillä, vaan Fählmann'in polvittelu-opin jälkeen (Verhandl. d. gel. E. Gesellschaft I: 3), joka kirjoittaja on Knüpffer'in oppilas ja kummankin ajatus tässä asiassa on alvan yhdenlaisen.

Ojennuksia ja Lisäyksiä:

7 ylh. seisoo; voi lue: **voinut, niin kauan kuin vielä sijapäätteet olivat vokaaliset,**
 on oli
 käytetään käytettiin
 13 alh. lisää *Maistutus 2.* Vanhemmissa virolaisissa kirjoissa kirjoitettiin kuitenkin kaikkein nominein loppu-u o:ksi.
 14 alh. seisoo; diftongisissa lue: **varsinais - diftongisissa,**
 15 ylä pois: rn naurettakoon
 16 lisää: Sanasta juhi tulee juhefe t. sjuffe, ainoa esimerkki tämmöisestä konsonantin ker-
 17 ylh. seisoo: varsinaisiksi lisää: **ja pannaan genitiiviin.**
 18 lisää: *Maistutus 3.* Ainoasti imperativin monikon 1:nen persona saa persona-
 19 ylh. lisää: *Kohmannen infinitiivin illativia yhdessä personan yksikön 1:n personan kanssa käytetään tavallisesti viroin kieliopissa toisinaan, ei, niinkuin meillä, 1:stä infinitiivä.*
 20 ylh. lisää: *naurettakoon*
 21 ylh. lisää: *naurettakoon*
 22 ylh. lisää: *naurettakoon*
 23 ylh. lisää: *naurettakoon*
 24 ylh. lisää: *naurettakoon*
 25 ylh. lisää: *naurettakoon*
 26 ylh. lisää: *naurettakoon*
 27 ylh. lisää: *naurettakoon*
 28 ylh. lisää: *naurettakoon*
 29 ylh. lisää: *naurettakoon*
 30 ylh. lisää: *naurettakoon*
 31 ylh. lisää: *naurettakoon*
 32 ylh. lisää: *naurettakoon*
 33 ylh. lisää: *naurettakoon*
 34 ylh. lisää: *naurettakoon*
 35 ylh. lisää: *naurettakoon*
 36 ylh. lisää: *naurettakoon*
 37 ylh. lisää: *naurettakoon*
 38 ylh. lisää: *naurettakoon*
 39 ylh. lisää: *naurettakoon*
 40 ylh. lisää: *naurettakoon*
 41 ylh. lisää: *naurettakoon*
 42 ylh. lisää: *naurettakoon*
 43 ylh. lisää: *naurettakoon*
 44 ylh. lisää: *naurettakoon*
 45 ylh. lisää: *naurettakoon*
 46 ylh. lisää: *naurettakoon*
 47 ylh. lisää: *naurettakoon*
 48 ylh. lisää: *naurettakoon*
 49 ylh. lisää: *naurettakoon*
 50 ylh. lisää: *naurettakoon*
 51 ylh. lisää: *naurettakoon*
 52 ylh. lisää: *naurettakoon*
 53 ylh. lisää: *naurettakoon*
 54 ylh. lisää: *naurettakoon*
 55 ylh. lisää: *naurettakoon*
 56 ylh. lisää: *naurettakoon*
 57 ylh. lisää: *naurettakoon*
 58 ylh. lisää: *naurettakoon*
 59 ylh. lisää: *naurettakoon*
 60 ylh. lisää: *naurettakoon*
 61 ylh. lisää: *naurettakoon*
 62 ylh. lisää: *naurettakoon*
 63 ylh. lisää: *naurettakoon*
 64 ylh. lisää: *naurettakoon*
 65 ylh. lisää: *naurettakoon*
 66 ylh. lisää: *naurettakoon*
 67 ylh. lisää: *naurettakoon*
 68 ylh. lisää: *naurettakoon*
 69 ylh. lisää: *naurettakoon*
 70 ylh. lisää: *naurettakoon*
 71 ylh. lisää: *naurettakoon*
 72 ylh. lisää: *naurettakoon*
 73 ylh. lisää: *naurettakoon*
 74 ylh. lisää: *naurettakoon*
 75 ylh. lisää: *naurettakoon*
 76 ylh. lisää: *naurettakoon*
 77 ylh. lisää: *naurettakoon*
 78 ylh. lisää: *naurettakoon*
 79 ylh. lisää: *naurettakoon*
 80 ylh. lisää: *naurettakoon*
 81 ylh. lisää: *naurettakoon*
 82 ylh. lisää: *naurettakoon*
 83 ylh. lisää: *naurettakoon*
 84 ylh. lisää: *naurettakoon*
 85 ylh. lisää: *naurettakoon*
 86 ylh. lisää: *naurettakoon*
 87 ylh. lisää: *naurettakoon*
 88 ylh. lisää: *naurettakoon*
 89 ylh. lisää: *naurettakoon*
 90 ylh. lisää: *naurettakoon*
 91 ylh. lisää: *naurettakoon*
 92 ylh. lisää: *naurettakoon*
 93 ylh. lisää: *naurettakoon*
 94 ylh. lisää: *naurettakoon*
 95 ylh. lisää: *naurettakoon*
 96 ylh. lisää: *naurettakoon*
 97 ylh. lisää: *naurettakoon*
 98 ylh. lisää: *naurettakoon*
 99 ylh. lisää: *naurettakoon*
 100 ylh. lisää: *naurettakoon*

akkusativus on yhä
kä-polven omituinen
sakin taas on hy-
emme jo tyydyttä-
tutkijat eivät ole
paraimmat kieli-
edestymisemme
tän ymmärretyksi,
kehno kielioppi,
tentutkinnossa, on heille
Sillä Knüpffer'in-
kahtalaisilla pol-
merkitykset, yksillä
sanovat toiset tut-
kahtalaisuutta vaan
sanojat näyttävätkin
ssä yksi murre käyttää
isten, kielten, käppen,
ja toinen taas muotoa:
kon mitä-polvesta, il-
a olisi mitäkään eroi-
tutkijoiden harhalle-
asiata selittävästä
Nominativ, Genitiv
E. gelehrt. E. Gesell-
vä väitellessä kumpi-
aan-kielestä ilmi, ja
kiittävä niin Knüpf-
kiitoksen ansaitsee
sanajohto-oppinsa
oli ensimmäinen, joka
että Suomen kielissä

— Vielä omituisempi ja terävämpi oli se keino, joten *Heller Rosenplänter*'in »apujen» 15:ssä vihkossa, kirjoituksessa: *Versuch über das Wesen und den Gebrauch der ehstnischen Casen, besonders des sogenannten Nominativs, Genitivs und Accusativs* koetteli selittää tätä vaikeata asiaa. Hän päätti nim., että nimitettyjä muiden kielten polvia ei löydy Wiron kielessä ensinkään, ja että jokainen tämän kielen sana on jo syntyänsä ikäskuin kolmihaarainen, nim. mikä-, minkä- ja mitä-polvissa, jotka jokainen ovat yhtä itsenäiset (elkä yksi toisesta johdettu), mutta voivat, sitä myöten kuin puhe kussakin kohden on joko *aivan varma, puoleksi varma* eli *ei ollenkaan varma*, olla muiden kielten nominativuksen, genitivuksen ja akkusativuksen siassa, eivätkä itsessään merkitse muuta kuin sitä, mitä muissa kielissä *artikel'illä* toimitetaan. Sentähden antaa hän näille eri sanan-haaroille (eli polven-tapatsille) nimiksi *Definitivus, Relativus, Indefinitivus*, jotka nimet häntä seurannut Ahrens ynnä hänen ajatustensa kanssa otti kielioppiinsa.

Suomalaisen kielioopin tuntija näkee jo ilmankin meidän osottamatta, mikä se on, joka nämä tutkijat tämmöisille harhateille saattoi. Se seikka, että minkä polvi ja vieläpä mikä-polvikin Suomen kielissä ynnä mitä-polven kanssa käytetään kohtaama-polvena (objektskasus), kuin myös se vielä ihmeellisempi, että mitä-polvi usiastikin on pääsanana, sekasivat näiden miesten latinan kielioipista perityt laulot siitä, mitä polveksi kutsutaan, ja viehätti heidät sitä itsestänsä selvää asiaa konstillisilla juohattelemilla sotkemaan. Esimerkkiä haettiin kauempaa kuin tarvis olisi ollut, sillä heille hyvin tutussa Wenäjän kielessä ovat mikä- ja minkä-polvi yhdessä osassa sanoja aivan yhdellä tavalla kuin Wiron ja Suomen kielissä, milloin toinen milloin toinen, kohtaaman polvena, vaikka Wenäjän kielessä on tavaksi tullut tämän viimeisen kutsuminen akku-

sativukseksi, jota myöten siinä sanotaan: akkusativus on yhdeksalainen mikä- eli minkä-polven kanssa. Mitä-polven omituinen käyttäminen Suomen kielissä pää-sanan siassakin taas on hyvin yksinkertainen asia ja meidän kiellopissamme jo tyydyttäväisestii selitetty. Waan kuin Wiron kielen tutkijat eivät ole jaksaneet oppia Ruotsin kieltä, jolla meidän paraimmat kiellopit ovat kirjoitetut, on meidän kiellopillinen edestymisemme jäänytkin heille tuntemattomaksi eli tullut väärin ymmärretyksi, ja Strahlmann'in Saksan kieleksii kirjoitettu keho kielloppi, Wirolaisten ainoa lähde Suomen kielen tutkimuksessa, on heille tehnyt kaiken tämän päänvaivan — tyhjistä. Sillä Knüpffer'in-kin ja Fählmann'in päätöstä, että monikon kahtalaisilla polvittelu-pääteillä Wiron kielessä olisi eri merkitykset, yksillä niinkutsuttu määrätty, toisilla määräämätöin, sanovat toiset tutkijat tyhjäksi luuloksi, väittäen mainittua kahtalaisuutta vaan murteelliseksi erilaisuudeksi. Ja tämän sanojat näyttävätkin olevan oikeassa, koska Suomenkin kielessä yksi murre käyttää monikon minkä-polvessa muotoa: *hevoisten, kielten, känten*, joka johdetaan yksikön mitä-polvesta, ja toinen taas muotoa: *hevoisien, kielten, käsien*, johtuva monikon mitä-polvesta, ilman että näiden muotojen merkityksessä olisi mitäkään erotusta. Lause-opille (syntax) oli näiden tutkijoiden harhailemisesta, kuin myös A. Hollmann'in samaa asiata selittävästä kirjoituksesta: *Bemerkungen über den Nominativ, Genitiv und Accusativ im Ehtnischen* (Verhandl. d. gelehrt. E. Gesellschaft, II: 2), kuitenkin paljo hyötyä, sillä väitellessä kumpikin puolue saattoi monta esimerkkiä rahvaan-kielestä ilmi, ja vastainen Wiron kielen tutkija on tästä kiittävä niin Knüpffer'ia kuin Heller'iäkin. Vielä suuremman kiltoksen ansaitsee kiellopin historiassa Knüpffer edellämainitun sananjohto-oppinsa edestä, ja Heller siitä, että hän Wirossa oli ensimmäinen, joka ilmoitti sen jo meilläkin havaitua asian, että Suomen kielissä

ei löydy muiden kielten *vaikuttamattointa lausukasta* (verbum passivum), vaan että mitä kielioipissa täksi kutsutaan, on vaan *activum impersonale*. Heller'in solvät ja perin pohjaiset todistukset tälle päätteelle löytyvät kirjassa: *Verhandlungen der gelehrt. E. Gesellschaft*, II: 4. Hänen kirjoituksistansa Wiron kielellä saamme järempänä mainita; hänen suuret sanakirjalliset kekoelmansa on Wiron Kirjallisuuden Seura Tartossa saanut hänen kuoltuansa. Samalle Seuralle oli Knüpfferkin ellessään luvannut korkea-arvoiset sanakokeuksensa, vaan Seuran tekeillä olevalle sanakirjalle suurimmaksi vahingoksi ei se ole niitä vielä perillisten käsistä saanut. Muusta Knüpffer'in vaikutuksesta Wiron kielen eteen olkoon vielä sanottu, että hän viroksi Augsburg'in uskontunnustuksen siihen Tarton Yliopiston v. 1830 uloautamaan *Tetractottiin*; hän on myös uuden virokielisen käsikirjan kääntäjä, ja vuoden 1835 painoksen piipistä on hän melkein aivan yksinensä uudesta läpikätsönyt ja painattanut.

Jos taas, näin pitkältä syrjään poikettuamme, palaamme takaisin matkamme pää-juoneen Rosenplänter'in »apuihin», niin ovat niihin kirjoittaneista miehistä edellensä muistettavat kolme Kurensaarelaisista (Ösel'in saarekta *): v. *Frey*, v. *Willmann* ja v. *Luce*. Koska näiden miesten virokieliset kirjoitelmat osiksi ovat korkeasta arvosta ja rahvas niitä vieläkin lukee suurella halulla, tahdomme heitä tässä muistella kutakin erittäin.

Pietari Henrikki v. *Frey* (syntynyt v. 1757, kuoli?) on näihin apuihin kirjoittanut monenlaisia Wiron kieltä ja kirjallisuutta koskevia arvestelemisia ja muistutuksia, mutta parhaastansa on hän runoilija. Hänen, »apujen» 2:ssa vihkossa, löytyvä kirjoituksensa: *Ueber die esthnische Poesie*, kuin myös

---

*) Tätä kutsutaan myös vaan *Saarenmaaksi*. Dagö on Wiroksi *Hhioneli Hhionsaari*, Moon *Mhiosaari*, Runö *Runosaari*, Nargen eli *Nargö Nei-saari*.

sen jatko 4:ssä vihkossa: *Ueber die bisherige Persündigung wider die Regeln der Poesie in der esthnischen Sprache* valittavat katkeruudella, kuinka virtten tekijät ovat tämänkin kielen runollisuuden perätti turmelleet, ja osoittaa taitavasti sekä heidän vikansa että miten vastaisten runoilijoiden on näitä erhetyksiä vältettävä. Se ritta, joka meidän kielessä vielä on ratkasematoin: korollenke vai arvolle (aksent'ille vai kvantitet'ille) nykyisempi runo on rakennettava, ei näytä Wiron kirjallisuudessa koskaan tehneen sitä huolta ja vaikeutta, joka siitä meillä on ollut ja on vieläkin, ja tämän kielen paraimmat runoilijat ovat — oikeinko väärinkö, sitä en uskalla päättää, — perustaneet runonsa korolle. Niin tekee Frey'kin runoelmisiansa. Näitä löytyy »apujen» 3:ssa ja 5:ssä vihkossa, mutta sitä paitsa ja ennen toimitti hän jo 1793 painosta vahvan laulukokouksen, nimellä: *Ued waimoliikkud laulukud* (uusla hengellisiä virsiä), joka kirja oli niin mielulmen rohvaasta, että koko painos myötiin parissa vuodessa loppua. Tokko tätä kirjaa on uudesta painettu, sitä en tunne, olinkuin en myöskään voi sanoa, tokko siinä löytyviä virsiä enemmältä tahti vähemmältä on Wiron uusiin virsikirjoihin otettu eli ei. Näyttökösi otamme tähän Frey'in runontaman *isämeidän rukouksen*.

Jesusse palwe.

Issa! kedda Jesus andis tunda,
 Kedda meel siin hääb ussoga;
 Issa! kedda taewad ei siit ilmast
 Egga sinno laatest lahhuta:
 Wäggä kitud olgo so suur nimmi!
 Sinno ette sage kummardud!
 Au sull' andkem ommas ihbus pühhaast
 Norelt kunni same lahkuaad!

So riik tulgo! Riik, kus rahho sees on,
 Ja mis siggib armust, tarkussast;
 Riik, mis Jesus Kristus isse seädnud,
 Mis teeb walmis taewaks innimest.
 So meel sündko meitist siin jo Ma peal
 Ni kui pühhaist selge taewa sees;
 Ölgus, tödde saatko keiki käima
 Otse ni kui Englid sinno ces!
 Anna, kes sa head ikka jaggad,
 Sedda, mis meil' nälga keelda täib;
 Egga meie kulda sult oi pallu,
 Anna meile rahho, anna leib!
 Kui siin öige tee pealt eksi läme,
 Andeks, Issa, anna mele süüd;
 Rõmuks ka meil' olgo andeks anda
 Neile, kennel mele wasto süüd!
 Aita meit ni ial kui pat kiusab,
 Kui, mis hea, woitleb kurjaga;
 Lasse meid so taewa pole wata,
 Kui on hinge wörguks ilma-ma!
 Ni meid peästa lahti' keigest kurjast,
 Mis siin meelt ja süddant ähwerdab!
 Kül siis hinge wallo meitist kaub,
 Kui ka ihho peale hädda saab.
 Sinno pärralt keik on: riik ja wäggi,
 Issand! sinno au jääb lõpmatta.
 Taewad keik on sinno auu kiitjad,
 Ja so Tempel ei se otsa saa.

Waikka tämän käännöksen kielessä on useampia vikoja ja alkuperäisen rukouksen yksinkertainen lyhykäisyys on muutamain paikoin liian pitkäksi venähtänyt, on se kuitenkin paljoa runol-

lisempi ja helpompi lukea kuin entisten virsikirjojen kelvottomat sepustukset. Se muistamattomuus, että tekijä antaa Wapahtajan mainita itseänsä omassa rukouksessansa, on hänelle anteeksi annettava, sillä hartaudessa on hänen oma sydämensä rukouksessa puhunut eikä sen ensimmäistä rekohijata muistanut, joka vika, rukouksen nyt ihmisten suussa ollen, ei haittaakaan yhtään. Aivan puhdas kielen puolesta ei ole seuraavaakaan hänen käänöksensä Gellert'in kuuluisasta tarinasta: *Das Land der Hinkenden*, vaan saakoon kuitenkin vielä sian tässä.

Jo ammo oli ka üks ma,
 Kus leida polnud ainust ka,
 Kes mitte lonkas, kui ta astus,
 Ehk kennelt kuuldi selge vastus;
 Waid sedda peti kännaks weel.
 Üks woõras näggi sedda seäl,
 Ja mõtles: wõttad sa siin käia, küllaks imme!
 Kes sest ei holiaks, kül se on ka pimme!
 Jalg jallalt hakkas ta nüüd uhkest astuma.
 Keik wõtsid temma peäle watada,
 Ja naerdes takkistasid nemmad lonkades:
 Ep olle terve jallaga se mees!

Nüüd woõras arwas õigusseks,
 Et naerule ta naero wasto teeks.
 Kül teitel, hüdís ta, ja mitte minno polest
 Jalg tulleb arstida, ja sedda keigest holest;
 Ei minna mitte, teie lonkate.
 Nüüd karjus keik: ennä! ennä!
 Se mees ei sokkuta! oh sedda häbbi!
 Ja lahti olli naer nüüd keige koudo läbbi.

Pat armaaks läsb, mis willostad
 Ja lapsest sadik õppetud.
 Siis wagga muido wõttab keelda
 Ja sinnul', et sa pattus, õõkda.
 Ehk temma jamsib, mõtled sa;
 Sest et ta polle ni kui ma.

Suomeksi kuuluisi tämä tarina sana sanalta näin: Jo am-
 moin (kauan sitten) oli yksi maa, kusea ei yhtäkään ollut
 löytää, joka ei liikannut, kuin hän astui, elikkä keltä kuultiin
 selkeä vastaus; mutta sitä (liikkaamista) pidettiin kauniina
 vielä. Yksi vieras näki sen siellä ja mielteli: (kuin) sinä alat
 siinä käydä (kyllä ihme!), niin sekeä on se, ken siitä ei huoli
 (ja ei sinun tavallasi rupea astumaan)! Jalka jalalta alkoi hän
 nyt ylpeästi astua. Kaikki alkoivat katsoa hänen päällensä,
 ja nauraen ja liikaten väittivät nämä: eip'ole terve-jalkainen
 tuo mies! Nyt arvasi vieras oikeaksi, että hän tekisi naurun
 naurua vastaan. Kyllä teillä, huusi hän, ja ei saikaan mi-
 nulla, jalka tulee lääkittä, ja se kaikella huolella; en minä,
 vaan te liikkaatte. Nyt kiljasivat kaikki: katso, katso! se
 mies ei liikkaa (?), oh sitä häpeää! ja irti oli nyt nauru koko
 kokouksessa. — Paha tulee rakkaaksi, joka on levinnyt ja
 lapsesta saati opittu. Sitten ymmärtävä turhaan rupeaa kieltä-
 mään ja sinulle sanomaan, että sinä viollinen olet. Ekkä hän
 narrikoinee, miettelet sinä, kuin ei hän ole niinkuin minä.» —
 Paitse näitä käsialoja toimitti tämä kirjantekijä ensimmäisen
 luvunlasku-opia Wirelaisille, nimeltä *Arropiddamisso ehk ar-
 vamisso-kunst*, Tartossa 1806, ja evankelistain mukaan tehdyn
 luvun kertomuksen Wapahtajan maallisesta elämästä, nimellä:
Jesusse Kristussa sündinud aegjad, Tart. 1810, joista edellistä
 sanotaan vaillinaiseksi, vaan jälkimäinen sitä vastaan kauluu ole-
 van hyvin hyvä, ja onkin kerran vaiko kahdesti uudesta painetta.

Retriikki Wilhelmi v. *Willmann* (syntynyt v. 1746, kuoli 1819) ei tosin ole Rosenplänter'in apuihin muuta kirjoittanut kuin (3:een vihkoon) lyhykäisen kirjan ystävällensä Luce'lle, jossa hän valittaa kustantajansa, painaessaan kolmatta painosta hänen jutuistansa, väärillä korjauksilla turmelleen koko kirjan. Ja juuri tämä kirja, jota Wiron kirjallisuuden historioitsijat eivät koskaan voi mainitsematta jättää, saattaakin meidät häntä tässä muistelemaan. Sen nimi on: *Juttud ja Moistatussed kuka monned öppetussed maja piddamise pärrast, mis Eestima-Rahwa keaks on üllespannud* j. n. e., Tallinnassa 1782. Sen pää-sisällys on 90 satua ja kertomusta, joista enimmäkseen ovat niitä kaikissa Europan kirjallisuuksissa rakastettuja eläin-tarinoita, joita Suomen kielellä ei vielä löydy kuin vähäinen osa. Kunkin sadun ja kertomuksen perästä tulee aina kertomus-aineen »öppetus» ihmisen elannolle, joka useimmiten on sovitettu Wirolaisen senaikuseen raskaaseen tilaan, ja tämän tähden ei aina olekaan muille sopiva. Niin kertoo hän esim. 5:ssä jutussa, että jalopeura, metsän kuningas, kerran kutsui karhun, suden ja revon vieraksi. Yhdessä tulleista vieraista läksi karhu vanhuutensa ja muun arvoisuutensa puolesta ensin sisälle kuninkaan luokse; toiset jälvät oven taakse. Kuningas otti karhun hyvästi vastaan ja kysyi: »onko majassani kaikki sinulle mieleen?» Karhu vastasi: »kaikki olisi muuten hyvä, mutta on vaan hirmuisen ilkeä haju huoneessanne; eikö teitä hävetä semmoisessa hajussa eläminen?» Jalopeura sivalsi karhua korvalle, että tämä lensi maahan, ja sanoi: »uskallatho sinä, heittio, omaa kuningastasi pilkata!» ja löi karhun kuolijaksi. Nyt läksi susi sisään, arvellen vilsaampi ollaksensa, mutta repo jäi vielä odottelemaan, mitä tapahtuisi. Sudenkin otti jalopeura hyvästi vastaan ja kysyi häneltä saman kysymyksen, jonka karhultakin. Suden silmät pyörivät päissään, ja hän vastasi: »oh, armollinen herra, mikä suloinen ja hyvä haju

teidän majassanne on, ikään kuin ruusujen ja muiden kukkais-
ten tuoksu!» Jalopeura vetäsi häntä korvalle, sanoen: »sinä vie-
kastelija, pitääkö sinun valhetella minun edessäni, sillä tässä
on hyvin ilkeä katku huoneessani», ja repi suden kuolijaksi.
Nyt tuli viimein repo kumarrellen kuninkaan eteen, joka kysyi
tältäkin, tokko kaikki oli hänen mieltänsä myöten. Repo, vii-
saampi kuin toiset, vastasi: »kuin mikä kuninkaan mieltä myö-
ten on, niin on se minunkin mieltäni myöten.» — »Mutta mi-
käs haju tässä on?» kysyi jalopeura. Repo vastasi: »armolli-
nen kuningas, elkkä panko pahaksi, että siihen en voi mitään
vastata, sillä tänä aamuna oli kotoa tullessani niin paksu sumu,
että nenäni kävi tukkeuksiin.» Naurahtacn sanoi jalopeura:
»sinä ymmärrät viisaasti ja kunniallisesti puhua, istu maahan
ja syö!» — Tämän kertomuksen opetuksessa kiittää nyt tekijä
revon viisasta käytöstä, ja kehoittaa ihmisenkin suurten kanssa
yhdessä ollessaan niin tekemään, eikä kaikkea ulos »lopisemaan».
Mutta eiköhän karhun suora vastuu kumminkaan olisi otolli-
sempi siveyden-opille, vaikka siitä hänelle itsellensä ei hyvää
lähtenyt?

Juttujen perästä seuraavat Willmann'in kirjassa »moista-
tussed» s. o. arvoitukset, joita on 125, ja jotka näyttävät
olevan rahvaan suusta otettuja. Niiden merkitys-sana löytyy
aina kunkin arvoituksen alla alaspäin painettuna. Näiden jä-
lestä tulee »opetus, kuinka kaikki maarahvas voipi ilman suu-
retta vaivatta mehiläis-pesiä pitää ja sen kautta rikkaaksi tulla,
kysymyksissä ja vastauksissa selitetty», joka opetus lienee
sitä tarkempi ja luotettavampi, kuin tekijä samasta aiheesta on
Saksankin kielellä kirjoittanut erityisen kirjan, ja lienee ollut,
niinkuin useammat hänen virkaveliänsä Wirossa ja Inkerinmaalla
vielä nytkin ovat, ahkera ja onnellinen mehiläisten hoitaja. Suo-
men kieleen voisivat sanakirjan-tekijät tästä opetuksesta muut-
taa ne mehiläis-hoittoa koskevat sanat, joita se puuttuu, sillä

Wiron kielessä näyttää näitä sanoja alkuperäisesti olevan enemmän kuin Suomessa. Wiimeiseksi löytyy tässä kirjassa »opetus, kuinka maarahvaan pitää elävänsä hoitaa, että ne ei tule kipeäksi», j. n. e. Waikka kirjan kieli ei ole aivan puhdas semmoisista saksalaisuuksista kuin: *se pimme* (saksaksi: Der blinde), *se leitud rahha-auk* (der gefundene Schatz), *kaks koerad* j. m., juoksee kertomus ylipäättään keveästi ja rahvaan kielen mukaan, ja luullisinpa monen nykyisemmänkin kirjoittajan Willmann'in kirjoista oppivan lyhyttä ja selvyttä. Sekä tämä että kirjan viehättävä ja opettava sisällitys saattoivat rahvaan siihen niin rakastumaan, että sitä, niinkuin jo edellä mainitsimme, painettiin kolme painosta, viimeinen v. 1804, ja siinäkin vanhassa ja mustuneessa muodossa, jossa se nyt kulkee rahvaan seassa, vielä luetaan halukkaasti ja hyödyksensä. Näin mieluinen ei ollut hänen *Ellamisse Juhhataja*, Tallinnassa 1793, sillä siitä emme tiedä löytyvän kuin tämän yhden painoksen. Tässä kirjassa hän koetteli antaa rahvaalle opetuksia, kuinka ihmisen kaikissa elämän tiloissa tulee käyttää itseänsä, ja perustaa opetuksensa raamatun vakaville lauseille. Merkillistä on, että kuin tekijä 3:ssa luvussa useampia kymmeniä sivuja läpitsensä kiinnyttää lukijan mieleen kuullaisuutta, uskollisuutta, ahkeruutta, valppautta ja muita alamaisien ja palkollisten omaisuuksia, ei hänellä leivän-isännille ja perheen-vanhemmille ole sanomista kuin vajoota kaksi sivua (92—93), joka seikka enemmän kuin mikään muu todistaa Wirolais-rukan senaikuista surkeata tilaa.

Kolmas näistä Kurensaarelaisista, *Luddi Ludse*, joten hän Wiroksi kutsuu itseänsä, eli Johan Wilhelmi Lutviki v. *Luce*, syntyi, niinkuin Recke'n ja Napiersky'n toimittamassa: Allgem. Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon, 3 osan 112 sivulla löytyy kerrottuna (varmaan häneltä itseltään), v. 1756 kaksi kuukautta ennen aikojansa eikä ollut silloin kuin *kuutta*

taunsa pitkä! Tästä pienoisesta miehen-taimesta kasvoi kummiakin hyvä ja ahkera kirjoittaja Wirolaisille. Rosenplänter'in »apuihin», jotka meillä tässä ovat tänäaikausten kirjoittajoiden yhteisenä kupo-siteenä, kirjoitti hän kaksi lisäystä Hupel'in sanakirjaan (1:ssä ja 10:ssä vihkossa), vaan ilman sittä löytyy häneltä näiden toimitusten useammassa vihkossa kaikenlaisia Wirolaisuutta edestäviä ja selittäviä mietelmiä. 4:ssä vihkossa (v. 1815) esittelee hän Wirolaisen Kirjallisuuden Seuran asettamista, jonkalainen Seura, enimmäksi osaksi hänen ja edellämainitun Frey'in toimesta, saikin v. 1817 aikaan Saarenmaan linnassa (Arensburg'in kaupungissa Kurensaarella). Waan sen vaikutukset eivät vastanneet perustajien toivoja, ja jouduttuansa saarnejon sekä muiden herännäisyys-juorujen lähettämislle välikappeleeksi on tämä seura nukkunut kuoleman uneen jälestä v. 1842, jolloin sitä näemme viimeisen kerran mainittavan sanomalehdessä »Das Inland», mutta sen olo-lupa, postivapaus ja muut oikeudet kuuluvat vieläkin olevan voimassa. — Luce'n paras ja hänen nimensä rakastetuksi saattanut teos on *Sarema Jutto-ramat*, jota edellinen osa painettiin Miitvassa v. 1807, jälkimäinen Pernossa 1812, ja molemmat uudestansa Räävelissä 1843. Tämän kirjan sisällys ja tarkoitus on, samoin kuin Willmann'inkin »Juttujen ja Moistatusten», sekä huvitus että hyöty. 41 kertomuksessa, joista useimmat ovat vaan muutamia sivuja pitkät, osoittaa hän taitavasti Wirolaisen viat ja puutteet kailta puolin, ja kehoittaa hänen niin ja niin parantamaan säädyllisen tilansa, lasten kasvatuksensa, maanviljelyksensä, asuntensa, sanalla sanoen, kaiken sekä hengellisen että ruumiillisen olonsa. Ja neuvojansa ei hän anna sillä röykeällä tavalla ilmi, jolla niinkutsutuissa »hengellisissä» kirjoissa esimmiten saarnataan ja rahvasta kaiken synnin tekijäksi, kaiken ilkeyden rakastajaksi, sätitään. Neuvojen terveellisen teräksen on Luce kätkenyt kukkais-vihkosiin, ne eivät näytä tulevan

suosiaan tekijältä, vaan ilmautuvat itsen kertomuksen tapauksessa eli lähtevät sen jäsenten keskustuksesta. Mitä äkkönsäsempikin lukija tekijästä selvästi näkee, on hänen lämmin hyvätahtoisuutensa ja sydämellinen rakkautensa niitä kohtaan, jolle kirja on kirjoitettu. Pankaamme tähän vielä lisäksi, että tekijän monenkaltaiset elämän-vaiheet — hän oli nim. pappina lääkärinä, apteekkarina, tuomarina ja viimein koulujen kahtsijana — saattoivat hänelle selvän ja lavean ihmis-luonteen tuntemisen, että kertomusten Jyrit, Martit ja Elsat ajattelevat ja hikkuvat, kuin myös niiden »körtsit» (rouvit), »mölsat» (hevit) ja kylät ovat kuvatut ihan luonnon jälkeen, elikkä semmoisina kuin ne tavataan Wiron ja Saarenmaalla, jolta jälkimäiseltä tekijä useasti kertoo aivan todenperäisiäkin, kaikille tuttuja tapauksia, pankkaamme tähän vielä lisäksi, että kieli on puhdasta, kevyttä ja vilkasta, — niin arvaa jokainen, kuinka rakastettu tämä kirja on »maa-rahvaassa», eikä ihmetteleisi kukaan, jos sitä vielä vastakin painettaisiin joku pari eli kolme painosta. Suomalaisen täytyy, tällaisia tuotteita löytäessään muussa meitä köyhemmillä Wirolaisilla, huoaen muistella sitä orjuutta, jossa meillä »kirjallisuutta» enennetään kolvottomilla loruilla Ruotsin kielestä, ja epäilyshdista hänen mieltänsä ajatellessa, että Suomen kielen ahkerimmat ja kustantajille huokeimmat kirjoittajat ovat senkaltaisia miehiä, jotka isänmaansa viljelykselle tekisivät suuremman hyödyn halkoja hakatessansa eli son-taa vetäessänsä, kuin että kirjan-teoksissansa turmelevat ihanan äitiäkieltänsä ja rakentavat oman viheliäisyytensä muistomerkkiä. Tästä asiasta olisi paljo sanomista, vaan — painakaamme paha-mieli takaisin poveemme! — Luce'n muista Wiron kielellä kirjoittamista töistä ei ole paljo mainitsemista, eikä myös hänen moninaisista Saksaksikaan toimitetuista kirjelmistänsä. Jälkimäisistä olkoon kuitenkin, tutkijoiden varalla, vaan nimeltään mainitte hänen kirjoituksensa Wirolaisten hää-, ristiks- ja hau-

tals-tavoista Kotzebue'n toimittamassa *Monatsschrift für Geist und Herz*, II, siv. 199—215 ja III, siv. 275—287. Läheisiltänsä rakastettuna ja kaikilta kunnioitettuna kuoli Luce v. 1842.

Erinomaisella kunnioituksella on vielä yksi Rosenplänter'in useasti mainittuun kokoukseen kirjoittanut mies muistettava, nim. Reinholdt Johan *Winkler* (syntynyt 1767, kuoli 1815). Hänekä löytyy tässä kokouksessa ainoastaan runoelmia, nim. 5:ssä viikossa 9 virttä ja 6:ssa 12 »juttua» eliä maallista laulua (useimmat runollisia kertomuksia, josta nimi). Ilman sittä antoi hän painosta erinäisenä kirjana ulos *Esti-ma Ma-wäe söa-laulud*, Tallinnassa 1807, joita sotauluja on 5 kappaletta, ja sitä ennen v. 1806 uuden katkismuksen, jonka lopussa myös löytyy 14 »vaimolikko» (hengellistä) laulua. Hänen teoksensa eivät siis ole kokonsa puolesta isot, mutta sitä suuremmat arvoltansa. Waikka hänen hengelliset virtensä ja parain osa maallisiakin laulujansa näyttävät olevan vaan käännöksiä eli mukaelmia, ei se kumminkaan vähennä hänen arvoansa. Sillä joka voipi josko vaan toisenkin ajatukset vielä raakaan ja nykyisempiin runo-muotoihin tottumattomaan kieleen pukea niin taitavasti, niin kielessä väkivaltaa tekemättä kuin *Winkler*, sillä pitää jo itsellensäkin olla jonkunlaiset runoilijan lahjat ja ansaitsee maanmiehiltänsä paljo suuremman kiitoksen kuin jo sivistyneessä kielessä keskinkertainen itsenäinenkin runoilija. *Winkler*'in juttujen seassa löytyy myös viron-kielinen käännös hyvin tutusta *Bürger*'in tekemästä *Lied vom braven Mann*, jossa B. ihmeellisellä taidolla kuvailee, kuinka eräs kevät-tulvasta paisunut joki särkee poikitsensa kulkevaa siltaa kummankin pään, jota siltaa arku toisensa perään rumahtaa kuohuvaan virtaan, ja ainoastaan keski-kohta vielä seisoo pystyssä. Mutta sitäkin nytkyttävät jo virran väkevät aallot, ja mikä hirmuinen näkö rannalla seisovalle rahvaalle! se onnetoin tullimies, joka

elää perheenensä tälle arkulle rakennetussa pienoisisessä tullimajassa, ei ole päässyt pakoon ja on nyt vaimonsa ja lastensa kanssa surkeasti hukkumassa. Pelastamaan näitä ei kukaan virran vallattomalta ryöpyltä uskalla lähteä, ja aina varmemmaksi, aina lähemmäksi tulee kuolema tullimiehelle. Silloin ratsastaa rahvaan sekaan eräs »krahw» (krevi) raskas rahakukkaro kädessä, ja huutaa: »ken tölnerin (tullimiehen) pelastaa, sen oma on tämä kukkaro». Mutta rahvas seisoo vesissä silmin ja ääneti, ja henkeänsä kaupalle ei kukaan uskalla lähteä. Wiimein nähdään

Üks külla-meess, kes tee peäl,
Kes on kül alva riettes,
Kel agga üige wahwa meel,

»yksi kylänmies (joutomies?), joka on matkalla, joka kyllä on halvoissa vaatteissa, vaan jolla on oikein luja mieli,» astuvan venheesen, ja Jumalan nimessä alkaa hän kuohuvan ja tyrskyvän kosken läpi pyrkiä sillan jäännökselle. Se onnistuuikin, ja onnellisesti tuopi hän sieltä lastinsa rantaan. Kolmasti soutaa hän tämän välin edes takaisin, kunne joka henki on pelastettu, ja muutaman silmänräpäyksen perästä torkahtaakin viimeinen arkku siltaa tullihuoneen kanssa virran syvyyteen. Ja seuraavalla tavalla laulaa Wirolainen kääntäjä sitten tämän ihanan laulun loppua:

Kes on, kes on se au wäärt mees?
Mo kallis laul, nüüd ütle sa!
Eks polle se mo küllameess,
Kes surmaga läks woitlema?
Ehk teggi ta sedda, et kottides
Kuld-rahha ni maggusast ellises?

»Siin», hüdis krahw, »mo armus wend!

Siin on so palk, mis tenind sa!
 Eks krahw nüüd heldest kõnnelend?
 Eks helde temma südda ka?
 Ja siiski on üllem mo küllamees,
 Ehk temma kül näoto riettes.

»Ma ollen töest waene kül,
 Ma polle siiski nälgä näind;
 Se rahha jagga tõlneril,
 Kes nüüd on keigest ilma jäänd.»
 Ni ütles ta inglide heälega
 Ja omma teed läks ta siis rõmoga.

Oh se on maggus kuulda teäl,
 Kui ausast mehhest laultakse;
 Ja kellel ial õige meel,
 Mu palgast se ei holige.
 On mul et ma õppinud laulama,
 Et ausa meest lauldes sain kitada.

Suomeksi: »ken on, ken on se kunnian arvoine mies, kallis lauluni, sano nyt sä! eikö se ole mun kylämieheni, joka kuolon kanssa läksi taistelemaan? Eli teki hän sen (sentähden), että kukkarossa kultaraha helisi niin viehättävästi? — »Tuossa», huusi kreivi, »tuoss'on palkkasi, jonka olet ansainnut!» Eikös kreivi nyt lausunut suloisesti, eikös hänen sydämensä myös (ole) suloinen? Ja kuitenkin on ylempi mun kylämieheni, vaikka hän kyllä on halvoissa (näöttömissä) vaatteissa. — »Ma olen todella köyhä kyllä, en ole kuitenkaan nälkää nähnyt; jakakaa se raha tullimiehelle, joka nyt on kaikesta tyhjäksi jäänyt.» Niin sanoi hän enkelien äänellä ja läksi riemulla

tietänsä (astumaan). — Oh, suloinen on se täällä kuulla, kuin kunnian miehestä lauletaan, ja kellä ikänänsä oikea mieli on, se ei huolikaan muusta palkasta. Ompi mulla (on se), että olen oppinut laulamaan, että kunnian miestä sain laulaen kiittää.»

Winkler'in sotalauluilla, jotka jo ammoin ovat ikäkuin rahvaan vereen yhdistyneet, on nyt tänä sotaisena aikana ollut tilaisuus uudistua, ja useamman kuin yhden kerran kuuli tämän kirjoittaja syksyllä v. 1854 niiden nekruttii-pulkkien, jotka Tartosta läksivät Riikaan marssimaan, suruisella äänellä vetävän hänen *jäähyväis-lauluansa*. Kuin tämä laulu on alkuperäisestikin Winkler'iltä ja muuten paras koko kokouksessa, niin painatamme sen kokonansa tähän ynnä suorasanaisen suomennoksen kanssa, valittaen sitä vaan, ett'emme Wirossa ollessamme saaneet tilaisuutta sitä rahvaan suusta kirjoittaa, sillä yksinäisten tekemät runoelmat, josko hyvätkin, paranevat laulaen, niinkuin meilläkin kansa laulaa Gottlund'in virsiä paljoo parempina, kuin joina ne hänen kirjoissansa löytyvät.

Jummalaga-jätmisse laul.

Nüüd, mehhed, olgem tuggewad!
 Üks kibbe tund on kä;
 Meid kutsub sõtta sõa-heäl,
 Ja keik, mis meil on armas weel,
 Jäab meist nüüd järrele.

Mei' ümber seisab hulgakest
 Üks kallis rahwoke,
 Ja Jummal on meid sellega
 Jo kokkoliitnud werrega;
 Nüüd temmast lahkume.

Siin andwad hallid wannemad
 Kät nuttes poiale,
 Seäl seiswad wennad, öed ka,
 Ja söbrad nabri-meestega,
 Keik nutwad ärdaste.

Ja oh! kui näotumaks läind
 Se pruut ja norike!
 Ja naeste kissa ikka peäl
 Ja laste halle nutto-heäl
 Käib läbbi süddame.

Sepärrast, mehhed, ruttagem,
 Ja wötkem lahkuda!
 Se wiwitus, waat! agga teeb
 Et südda wägga raskeks jääb,
 Ja ei woi parrata.

Siis jäge Jummalaga nüüd!
 Teil olgo kindel meel!
 Ja uskuge, et Jummal teid
 Ni hästi aitab, kui ka meid;
 Sest ta on siin ja seäl.

Tei' eest nüüd sõtta lähheme
 Ja meie Keisri eest:
 Se mõtte teeb meid tuggewaks,
 Ja kautab ka sutumaks
 Keik kartust süddamest.

Et hoopligo siis waenlane!
 Ta tulgo wihhaga!

Kui teie peäle mötleme
Siis löme wasto wappraste,
Ja Jummal meiega.

Kes langeb meie seltsi seest,
Se hüab surres weel:
»Oh, wennad, mehhed, woitlege!
Nüüd Issa-ma peäl mötlege!»
Ja surreb römoga.

Kui waenlane siis hirmo saand,
Ja lahkub igga poolt;
Siis tänname keik süddamest
Suurt Jummalat, kes teie eest
Ka heldest kannud hoolt.

Nüüd jäge Jummalaga keik!
Teil olgo kindel meel!
Ja uskuge, et Jummal teid
Ni hästi aitab, kui ka meid;
Sest ta on siin ja seal.

Suomeksi:

»Nyt, miehet, olkaamme tukevat, hellä hetki on (nyt) kädessä; meitä kutsuu sotaan sodan ääni, ja kaikki, mikä meille on vielä rakasta, jääpi nyt meistä jällele. — Meidän ympäri seisoo joukottain kallis rahvahainen, ja Jumala on meitä sen kanssa yhteen liittänyt veressä, nyt eroamme siltä. — Tässä antavat harmaat vanhemmat itkien kättä pojalle, tuolla seisovat veljet, sisaretkin, ja ystävät naapurin-miesten kanssa, kaikki itkevät hartaasti. — Ja oh, kuinka näöttömäksi (ilman ulko-näöttä) tuo morsian ja nuorikko on lähtenyt (tullut)! ja vaimojen huuto

aina päälle, ja lasten surkea itkun ääni käypi läpi sydämen. — Sentähden, miehet, joutukaamme, ja ottakaamme erota! Tämä viivytytys, katso, tekee vaan, että sydän sangen raskaaksi jääpi, ja ei voi parata. — Siis jääkää Jumalan kanssa nyt! teill' olkoon kiintelä mieli! Ja uskokaa, että Jumala teitä niin hyvästi auttaa kuin meitäkin; sillä hän on tässä ja tuolla (s. o. joka paikassa). — Teidän edestä nyt sotaan lähemme ja keisarimme edestä: se ajatus tekee meitä tukevaksi, ja kadottaa lopenkin kaiken pelon sydäimestä. — Totta ylpeilköön siis vihollinen! Hän tulkoon vihan kanssa! Kuin teidän päälle ajatteleimme, niin lyömme vapperasti vastaan ja Jumala meidän kanssa. — Joka meidän joukosta lankee, se huutaa vielä kuollessansa: «oh, veljet, miehet, kamppailkaa! nyt isänmaan päälle ajatelkaa!» ja kuolee riemulla. — Kuin vihollinen sitten on kurituksen saanut ja hajoo joka puolelta; sitten kiitämme kaikki sydäimestä suurta Jumalaa, joka teidänkin edestä on hellästi kantanut huolta. — Nyt jääkää Jumalan kanssa kaikki! teill' olkoon kiintelä mieli! ja uskokaa, että Jumala teitä niin hyvästi auttaa kuin meitäkin; sillä hän on tässä ja tuolla.»

Maanmiehuuden tähden voimme viimeksi nimittää kaksi Suomalaistakin, jotka Rosenplänter'in »apuihin» ovat kirjoittaneet, nim. A. I. *Arvidsson'in* ja K. A. *Gottlund'in*. Edelliseltä on 15:ssä vihkossa kirjoitus: *Ueber die ehstnische Orthographie*, jossa hän selvästi osoittaa vaillinaisuudet Wiron senaikuisessa kirjoitus-muodossa ja kehoittaa Wirolaisia kirjoittamaan kieltänsä Suomen kielen tavalla. 18:ssä vihkossa taas antaa hän tarkkan selityksen erästä Tukhulmin kuninkaallisessa kirjastossa löytyvästä käsikirjoituksesta, kirjoituksessa: *Beschreibung eines ehstnischen Manuscripts des neuen Testaments in der Königlichen Bibliothek zu Stockholm*. Samassa vihkossa on Gottlund'iltakin kirjoitus virolaisesta sanasta *peni-kaarm* (peninkuorma). Rosenplänter oli nim. eräässä edellisessä

viikkossa kysynyt, mistä tämä sana tulee ja arvelut sen merkitsevän Saksaksi *Hundfukre*, johon nyt Gottlund tässä kirjoituksessa ei tyydy, vaan päättää kysymyksessä olevan sanan tulevan ruotsalaisesta *penning* ja suom. *kuorma*, joka arvelu kuitenkin on hyvin vähän uskottava. Eräässä Maamiehen Ystävän vuosikerrassa löytyy samasta sanasta kuin myös sen länsisuomalaisesta muodosta *peninkulma* älykäs selitys *Sugmen Rantalaiselta* (Tohtori Samuel Roos'ilta), joka muistaakseni on yhtäpitävä Rosenplänter'in arvelun kanssa. —

Näin olemme ison joukon Wiron nykyisemmän kirjallisuuden paraimmia kirjoittajoina tavanneet Rosenplänter'in »avuisissa» ikäkuin yhteisessä kokouspaikassa, ja hänen toimituksensa tätä aikakautta muistellamme yhteisenä siteenä pitäneet. Jos nyt tämän kirjallisuus-historiallisen kupomme viimeinkin tahdomme saada kiini sidotuksi, niin voimme sen sidettä vielä muistella ja Rosenplänter'illä alottamamme kappaleen häneen lopettaakin. »Avut» eivät nim. likimaillenkään tyydyttäneet eli väsyttäneet hänen kirjoitus-haluansa. Päitse niitä on hän painosta toimitaneet saarnoja, lauluja, kirjoituksen-opin Wiron ja Lätin kieliksi y. m., ja käsikirjoituksina jätti hän jälkeensä saarnoja, rukouksia, lastenopetus- ja moninaisia kielipiillisiä kirjoja. Wiron kirjallisuuden-historiassa on Tarton Wirol. Seuralla häneltä enempiä kuin *sataa* tiheään kirjoitettua arkkia iso käsikirjoitus, nimeltä *Bibliotheca esthonica*, jossa hän arvostelemalla luettelee kaikki tämän kirjallisuuden tuotteet ja myös kaikki Wiron kieltä koskevat kirjat vuoteen 1844 asti, josta käsikirjoituksesta Wiron kirjallisuuden vastaisille historioitsijoille varmaan on oleva verraton apu. Wiron kielen sanakirjaa on hän myös jättänyt jälleensä useampia satoja arkkia, mutta tämä käsikirjoitus ei ole hänen perillisiltänsä vielä tullut mainitulle Seuralle, vaikka tämä niiltä osti Rosenplänter-vainajan sekä kirjaston että kaikki käsikirjoituksetkin. Jos nyt hänen verrattoman

kirjallisen toimensa lisäksi muistelemme, että tämä erinomainen mies oli ahkera kirkkoherrakin, joka itse piti huolen seurakunnastansa, asetti rahvaan-kouluja ja teki niihin itse kirjatkin, että hän piti huolta yksin Pernolaistensa huvituksistakin*); niin emme suinkaan voi sanoa hänen viettäneen aikaansa jouten. Tosin ovat hänen käsialansa useimmiten vaillinaiset, tosin puuttuu häneltä monestikin oikea arvostelu-taito, niin että apuihinsakin on sekä itseltään että muilta painattanut monta kirjoitusta, jotka painamista eivät ansainneet, tosin ei hän aina ole varma Wiron kielessäkään. Waan kuitenkin on hän ahkeruudellansa ja sammumattomalla rakkaudellansa paljo hyvää matkaansaattanut tälle kirjallisuudelle, ja sen historiassa ei hänen töitensä eikä nimeänsä voida monessa miespolvessa unhotuksiin jättää.

III.

Masing.

Waikka edellä mainitut kirjoittajat, niinkuin olemme nähneet, jotensakin vahvassa määrässä enensivät niin hyvin Wiron kielen tuntevista kuin sen kirjallisuuttakin, kirjoittivat he tätä kieltä kuitenkin vielä vanhaan, piplän käännöksestä ja Hor-

---

*) Hänen toimestansa annettiin Pernon kaupungissa seuraavat Wironkieliset näytelmät: v. 1816, *Der Talkus*, ein Lustspiel in 1 Akt, in deutscher und esthnischer Sprache, nebst einem Chor.; tekijä on se kuuluisa *Kotzebue*, joka kauan hyleksi Wironmaalla ja oli oppinut sen kielenkin; v. 1824 yleisön suurimmaksi riemuksi: *Permi Jago unne-näggo*, Schnurre in ehstnischer Sprache in 2 Aufzügen nach *Kotzebue*., tekijä näyttelijä *Steinsberg*; ja v. 1829 kesällä annettiin *Liso ja Ado*, ehk: *Se kawwal Peigmees* (sulhanen), Scene im ehstnischer Sprache mit ehstnischen Gesang und Tanz., ynnä sen jatkon kanssa: *Liso ja Ado kihlatuse pääw*, ehstnische Scenen mit National-Liedern und Tänzten. Painettu ei ole näistä näytelmistä yhtään.

nung'ilta perittyyn tapaan, ja jos joku heistä, niinkuin esim. Knüpfer, havaitsikin että kirjakieli vielä hyvin vaillinaisesti kuvasi puhekielen, eivät he uskaltaneet ruveta kerran tavaksi tullutta, kansan mieleen juurtunutta kirjoitusmuotoa perin-pohjaisesti korjallemaan eli muuttamaan. Se työ oli määrätty Otto Wilhelmi *Masing'in* tehtäväksi, jonkatähden hän, vaikka kyllä yhdenaikainen edellisten kanssa ja myös Rosenplänter'in esikuva, ystävä ja apulainen, tässä kertomuksessa ansaitseekin erinäisen muistelemisen.

Masing syntyi v. 1763 Lohosuun seurakunnassa ei kaukana Wiron ja Lihvinmaan rajasta, kävi ensin Narvan koulussa ja tutki sitten Halle'n Yliopistossa jumaluusoppia. Tuli v. 1788 Ligandusen (saksaksi: Luggenhusen) ja v. 1795 Mahon eli Nigolan (s. Maholm) Wironmaalla olevien seurakuntain papiksi, josta viimeisestä hän v. 1815 muutettiin kirkkoherraksi Eeksen seurakuntaan Liivin maalla ja lähellä Tarton kaupunkia. Täällä kuoli hän Tarton rovastikunnan rovastina, v. 1832.

Jo v. 1795 antoi *Masing* ensimmäisen kirjoittamansa ulos, nim. aapisen: *ABD ehk luggemise ramat lastele*, jossa hän jo poikkesi entisistä ja tavallisista lauloista ja koetti lasten lukemaan opettamisen perustaa uudelle ja paremmalle kannalle. Waan hänen kirjallinen vaikutuksensa alkaa vasta hänen tultu-ansa Lihvinmaalle, jossa se läheinen Opistokin, jolle hän myös latinaisessa lauseessa v. 1802 oli tervetulijaiset sanonut, lienee osaltansa eläyttänyt ja liuvontanut hänen kirjantekijä-haluansa. Wuonna 1816 antoi hän ulos: *Esthnische Originalblätter für Deutsche*, 1 Heft. Tällä kirjasella, eli oikeimmiten sillä kirjarivillä, jonka ensimmäinen vihko tämä oli, oli kahtalainen tarkoitus. Ensiksi tahtoi hän siinä antaa semmoista lukemista Wiron kielellä, joka olisi maajasta sivistyneemmillekin lukijoille ja näin saattaa ja auttaa niitä, joille tämän kielen tunteminen oli välttämätöin, sitä paremmin oppimaan. Tätä varten

löytyy kirjan jälki-puolessa oudompien sanojen ja puheen-parsien selityksiä sekä kiellopillisiä muistutuksia, joista jälempänä enemmän. Ja toiseksi tarkoitti hän sivistää itseä kiel-täkin, käyttämällä sitä semmoisissa aineissa, joiden toimitta-miseen sitä tähän asti oli pidetty liian raakana ja kömpelänä. Näin on tämän ensimmäisen vihkon sisällys enimmäksi osaksensa Saksalaisten ja varsinkin heidän kirjallisuutensa puolustusta Ranskalaisia vastaan, ja molemmat tarkoituksensa on tekijä, meidän katsoessa, niin paljo kuin sen muutamilla kymmenillä sivuilla voi tehdä, runsaasti täyttänyt, sillä vilkkaalla kynällä ja lavealla molempain kirjallisuutten tuntemisella esittelee hän niiden edut ja viat, ja käyttää kieltä kaikista kirjallisuuden aineista puhuessansa niin keveästi, että sitä oikein riemulla lukee. Kummasteleminen ei ollutkaan vähäinen kuin tämä kirja joutui yleisön käteen. Sitä ei olisi uskonut, että Wiro-lais-lunituksen kielellä voipi niin selvästi toimittaa korkeampia-kin aineita kuin mikä päivätoiden ja arennin suorittamiseen kuuluu! Tämä oli hämmästyneiden Saksalaisten yhteinen huuto kirjasta, ja se ihmetytti heitä vielä enemmän, että Masing sanoo sen suoraan Wiroksi kirjoittaneensa (josta sen nimikin), ei ensin Saksaksi ajatelleensa ja sitten kääntäneensä, joten useampi sitä ennen kirjoittaneista vielä oli tehnyt. Kuitenkin mahtoi yleisössä yhden osan katens ja toisen entisiin epäluo-loihin sitkistynyt luonto, jotka molemmat eivät missään ole niin suuret kuin tässä naapuri-maassamme, rauaista Masing'in tässä kirjassa tehdyn yrityksen Wiron kielen sivistämiseen, koska tämä ensimmäinen vihko jäi toimituksen viimeiseksi. Tosin ilmoittaa hän Rosenplänter'in »avuissa» v. 1817 jatkavansa tällä kirjalla alotettua edesottoa toisella, aikakautisella kirjalla, jonka nimeksi hän panee *Kritisches Journal der ehstnischen Sprache und Literatur*, vaan kuin tämä ilmoitus otettiin yhtä kylmäkiskoisesti vastaan kuin edellinen kirjakin ja tilaajia ei

ilmautanut tarpeeksi asti, kuoli sekin yritys jo ennen syntymistensä.

Masing'in kirjoitus-halua ei se kuitenkaan kuolettanut, mutta nyt päätti hän etsiä yleisönsä laveammalta ja alemmatalta, nim. itsestä rahvaasta. Niin toimitti hän rahvaan hyväksi kirjan *Pükkapäwa Wahheluggemised* (pyhäpäivän välilukemiset), jonka »essimene jaggu» ilmutui v. 1818. Sen ilmoituksessa sanoo hän katkeralla mielellä nähneensä, kuinka rahvas yleisesti vietti pyhäpäivänsä joko luontokappaleen tavalla torkkuen eli »körtsissä» ruumiillisen ja hengellisen olentonsa viinalla turmellen, ja tahtoi nyt tässä kirjassa heille antaa jumalisen lukemisen väliin luettavaa huvittavaista lukemista. Vielä kansallistemmillä kielellä kuin edellä mainitussa kirjassa antaa hän näissä lukemisissansa selviä tietoja vieraista maista ja niiden tuottamista, ja oletikin asettuu hän Itä-Indian luonnon rikkaudesta ja kansan merkillisestä omituisuudesta puhumaan. Totisesti hyödyttävä rahvaalle on se, että tekijä joka paikassa, jossa se käy laatuun, asettaa vierasten maiden, kansojen ja tuotteiden selittämisen piipin kanssa yhteyteen ja näyttää millä nimellä, vertauksella eli muuten niistä mitään raamatussa mainitaan, näin keventäen monin paikoin pyhän kirjan ymmärtämisen yksinkertaiselle lukijalle. Ja syvän kunnioituksen tekijätä kohtaan herättää lukijan mielessä se koko kirjan läpi juokseva ajatus, että, olkoon ihminen luotu joko Lapin kylmille tuntureille eli Ahrikan kuumille hietakankaille, niin on Luojan lempeys hänelle kussakin tilassa suonut kylliksi onnen ja tyytyväisyyden ainetta ja pitää hänestä alinomaa rakkaan huolen, jos hän vaan hänen lahjojansa ja rakkauttansa ei itse hylkää luotansa. Oikein selvää käsitystä tämän kunnollisen kirjan sisällyksestä emme luule lukijan muuten saavan kuin sen sisällysluettelosta; sen pääkappalten päällekirjoitukset ovat siis seuraavat: Inimesest; Morid ehk Murjanid; Laplassed; Kamsatkalased (jossa osakkeessa

hän myös puhuu valaskalan pyytämisestä ja Kröönlannilaisista sekä Wirossakin levenneestä »Weljesten» eli Herrnhut'ilaisten uskon-lahkosta); Idda- ehk wanna India (joka luku kestää kirjan loppuun asti ja jossa tekijä selittää) sen kalliit kivet; Asbestin; Perlid; Tuukrid (sukeltajat); Tuukri kollod (sukelluskellot); Riis; Suhkur; Kohwi; Pippar; Kannel; Muskat; Palmipu, Tatli-palmid, Sago-palmid; Leiva-pu; Pisangi-wčssu (vesa); Poomwil (pummuli); Elewant; Krokodil; Kiskjad (pedot); Boa; Sidi-uss (silkki-mato); Hommiko-ma Kilid (itämaan heinäsiikat); Wessipask ehk Weepüksid *), Määr-kas (marakatti); Ahwid (apinat), ja viimeiseksi Indian-rahwas, jossa tekijä antaa lyhyhkäisen, vaan huvittavan kertomuksen tämän kansan omituisista tavoista, lajista ja muista. Kokonansa on kirja 168 sivua iso.

Se vaikutus, jonka se teki rahvaassa, oli sangen suuri. Joka haaralta sai Masing kiitos-kirjoja koulumestareilta ja sivistyneemmillä talonpojilta, joista kirjoista Rosenplänter on muutamia, ynnä eräiden samasta aineesta hänellenkin kirjoitetujen kirjojen kanssa, julaisnut »apujensa» 16:ssä vihkossa siv. 64 ja seur. Niistä näkyy, että tylyksi ja kiittämättömäksi sätiitty Wirolainen voipi tulla liikutetuksi ja ymmärtää kiittolisuuttakin osoittaa, missä näkee hänen parastansa todella tarkeitetun. Tekijän uudennukset kirjoitusmuodossakin, joista jälempänä tulemme enemmän puhumaan, näyttävät kirjankirjoittajat hyvästi ymmärtäneen ja tunnustavat ilolla kielenmukaisiksi ja tarpeellisiksi. Tätä kirjan hyvää vastaanottoa katsellessamme täytyy meidän kummeksia, minkätähden tekijä ei toistakin osaa painosta toimittanut, josta hän kumminkin viimeksi mainitussa paikassa Rosenplänter'in »apuja» jo antaa ilmoituk-

*) *Tuulispask* on Wiron kielessä tuuliaispää, ja tässä on tekijä taitavasti käyttänyt kielen varoja uutta sanaa tehdessänsä sen ilmiön nimeksi, kuin merellä vesi nousee ilmaan, ja jonka nimi Suomeksi on *vesipatsas*. *Weepüksid* taas on tehty Saksalaisen sanan *Wasserhosen* mukaan.

sen ja joka oli sisältävä kertomuksen Länsi-Indian ihmisistä ja luonnosta. Warmaan estivät hänen tätä tekemästä muut työnsä ja toimensa, kukaties raukasivat vastustelljoidenkin sekä suulliset että kirjalliset, sekä salaiset että julkiset vainoamiset hänen voimaansa. Mutta Wirolaisten sivistykselle ja kielelle oli siitä suuri vahinko, että tämä hyvä kirja jäi jatkamatta.

Rahvaan lukutaidon parantaminen oli hänellä kumminkin aina mielessä. Jo seuraavana vuonna, eli 1819, antoi hän ulos *Kaks Ria-ma Katekismusse ünberpannemise katsed, ja Wanna seäduse sündinud asjad* s. o. vanhan testamentin uskon-historian. Samana vuonna otti hän myös Wiroksi kääntääksensä kaikki hallituksen kansaa koskevat asetukset ja kuuluutukset, jota virkaa hän toimitti vuoteen 1827 asti. Painavin ja suurin (204 sivv. 4:ssä) hänen töistensä tässä virassa on *Lihwlandi-maa Tallorahwa Seädus*, painettu v. 1820, se asetus, jossa hallitus lähemmin määräsi, talonpojat peri-orjuudesta vapautettuansa, heidän tulevan tilansa ja keskuutensa maan-isäntien kanssa. Tätä käännöstä pitää Masing parasna kirjoittamanansa, ja onkin sillä suuri arvo sentähden, että siinä löytyy iso joukko uusia laki-nimityksiä Wiron kielellä ja että se perusti tämän kielen laki- ja pöytäkirja-muodon, sillä sitä ennen ei Wirolaisen enemmän kielessä kuin yhteisessä elämässäkään löytynyt paljo laiksi sanottavaa. Myös hallitus ymmärsi antaa tälle työlle arvonsa ja Masing tehtiin sen edestä Wladimirin Tähtikunnan 4:nen luokan jäseneksi. Tämän vapauttamisen muistojuhlana, jota aina vieläkin, niinkuin edellä näimme, hartaudella vietetään, piti hän samana vuonna innokkaan ja jalonsaarnan, jonka hän myös silloin painatti nimellä: *Jutlus, mis Priuse kulutamise päwal, 12:mal Martsil 1820 piddanud* j. n. e. Pienen kirjasen valekuolleista, ulosannettu sisällisten asioiden ministeristöltä, vironsi hän samoten mainitun vuoden kuluessa.

Seuravana vuonna, taikka 1821, oli Masing'in tahto vielä hedelmällisempi Wiron kirjallisuudelle. Nyt toimitti hän nim. painosta 38 suurta *lukemisen lehteä*, tehdyt rahvaan kouluja vasten, joita mainituissa vapauden asetuksessa annetusta käskystä tällöin ruvettiin perustamaan. Masing, joka näissä lehdissä alkaa lapsen ensimmäisestä opetuksesta ja johdattaa häntä siksi kunne hän on selvä ja tarkka lukija, tahtoi niiden kautta saattaa uuden kirjoitusmuotonsa juureen asti, sillä vastustelijat vetivät tavallisesti esteeksi hänen uudennuksiansa vastaan sen, että ne muka sokaisisivat kirjat rahvaalta, joka ei ollut tottunut semmoisiin. Luku-taulujen selitykseksi ja koulumestarin johdatukseksi antoi hän monta hyvää neuvoa niitä seurannessa pienessä kirjassessa: *öppetus kuidä neid luggemise lehti kas-suga prukida* (opetus kuinka näitä lukemisen lehtiä hyödyllä käyttää). Vielä iloisempi sanoma Wirolaisuuden ystäville oli hänen tänä vuonna alottamansa *Maarahwa- Näddala-leht*. Wiron kielessä ei ollut tähän asti tullut muita sanomalehtiä ulos kuin v. 1806 Oldekop'in ja Roth'in toimittama *Tarto-maa rahwa Näddali Leht*, joka kuitenkin kuoli jo samana vuonna, annettu-ansa 41 numeroa. Masing'in viikko-lehteä tuli, 52 numeroa vuodessa, kukin numero puolesta arkista isossa 8:ssa, yhteensä neljä vuosikertaa, nim. v. 1821, 1822, 1823 ja 1825. Mikä sen keskeytti tulemasta v. 1824, sitä emme tiedä, vaan isosti emme erehtyne, jos sanomme siihen ulkonaisten vaikutusten olleen syytä. — Tämän viikkosanoman sisällys on melkein yhdenlainen kuin sisällys Becker'in samaan aikaan toimittamissa Turun Viikkosanomissa, jotka Masing myös tunsi ja joita hän eräissä kohden samoin kuin samana vuonna alotettua lätkäiläistäkin rahvaan-lehteä kiittää onnellisiksi oman lehtensä rinnalla sentähden, että niillä on ottajojta tarpeeksi asti, jota etua itsellensä ei sano olevan. Kotimaan tapaukset, merkillisemmät sattumat ja löydöt ulkomailla, luonnon ihmeiden selitys, Wiron

kirjallisuuden paraimmat työt ja työmiehet, tällöisiä ovat Masing'in Näddala-Lehden aineet. Kun vakaisempien ainetten kanssa välistä myös tulee »moistatuksia» (arvoituksia), laulun-sipaleita ja muuta »naljakkata juttua», kuin kieli tulveilee rik-kaudesta ja onnistuneista lauseista, lukee tätä lehteä vielä nytkin mielellensä ja kielentutkijalle on siitä melkein ammunta-matojn lähde. Sen lakastuttua vuodelta 1825 ei Wiren kielellä ole tullut muuta sanomalehteä kuin se jo sitä ennen myös Masing'in alottama *Tallorahwa Kulutaja*, jota hallituksen puo-lesta toimitetaan Riistä, numero valko kaksi kuukaudessa, ja jossa ei löydy mitään muuta kuin asetuksia ja oikeutten kuuleu-tuksia. Ulkouaiset syyt ovat estäneet muunlaista rahvaan viikko-sanomaa ulosantamasta.

Paitse viikkosanomatansa toimitti hän v. 1823 painosta luvunlasku-opia nimellä: *Arvamis-Ramat, koolmeistritte ja kolilaste kassuks*, jota ei kuitenkaan kiitetä erinäiseksi hyväksi muun kuin kielen puolesta. Parempi oli hänen samana vuonna toimittama *Täieline Abd-ramat, kust maakele luggemist diete öppida*. Tänä vuonna aloitti hän myös almanakan ulosantami-sen nimellä: *Mqarahwa Kalender ehk Täht-ramat*, jota sitten toimitti vielä kolme vuosikertaa, ehkä vuosilta 1824—1826. Niinkuin järempänä saamme nähdä, on tämä kirjallisuuden haara hyvin viljelty Wirossa ja vuotisten tähti-raamattujen kanssa saapi rahvas huokeasta hinnasta kaikenlaista hyvää lukemista-kin parailta kirjoittajiltansa. Masing'in kalenderiloissa löytyy paitse tavallista almanakkaa noin 40 sivua kussakin vuosiker-rassa kotimaan-maatieteellisiä ja historiallisia sekä myös lääki-tystaitoon kuuluvia kirjoituksia. Ensimmäisessä ja toisessa vuosi-kerrassa on hyvin kiitetty ja kiitettävä historia Pietari ensi-mäisestä, jonka aikana maa tuli Wenäjän vallan alle ja joka sentähden Wirolaisellenkin on muita hallitsijoita merkillisempi. Sekä näyttääksemme Masing'in kirjoitus-muotoa uusine merkki-

nensä että itsen aineenkin tähden otamme tästä Pietarin historiasta tähän seuraavan kertomuksen Narvan tappelusta. Kuin puolet Ruotsin sotaväkeä tässä muistettavassa tilassa olivat Suomalaisia, niin emme luule lukijan pahaksuvan otteen pituutta, ja jälestä seuraavan suomennoksen olemme useammallenkkin lukijalle katsoneet tarpeelliseksi.

Newa jõggi, mis Peterpurri linnast läbbilähhäb, tulleb Ladoga järwest; lähhäb Peterpurri kubbernemangust läbbi, ja õtse kõhhe sure merde. Peterpurri kubbernemangu nimmetati énnemuiste Ingri-maaks, ja ollid Roõtsi kuningad sedda wannal ajal Wenne-maast ärra, ja ennese kätte wõitnud. Et sesamma ma üks merretärne ma, ja lai ja süggaw Newa jõggi temmast läbbi käib, mõistis Peter, et temma rigi ja rahwa kaubaajamise pärrast tarwis, sedda sowitawat maad jälle taggasi perrida, et ta õiguse polest énnesedda Wennerigi perrisma olnud; ja tõusis siis selle-pärrast suur sõdda Roõtsi kunnigaga, mis kümme aastat aega wõttis, ja nimmetakse sedda sureks põhjama sõaks: et pärrast Pohla ja Dani kunningas, Targid ja Tatarlased ka sõddima tõusid, ja énnast wahhele seggasid. Olli se sõdda meie maale üks ränk ja raske nuhtlus; temma järrele tulli nalg, ja wiimsest katk, mis kõik kihhelkonde rahwast aina laggedaks teggi.

1700 aastal küssis Peter Ingri-maad taggasi, agga Roõtsi kunningas, Karel XII, olli kahheksatõistkümne aastane noor wällitseja; wapper, julge ja tark: temma sõawäggi ma ja merre peäl jo wannastki, omma wahwuse, omma wäewällitsuse, omma õppind sõatõe, ja omma targa kindralite ja peälikute pärrast kulus; sest, et Roõts jo mittõ sadda aastat härritud rahwa ma olli, agga Wennemaad hakkati wast härrima, kuidas sedda selle sure Keisri teggudest teame, kõlle ellust praego olleme räkimas. Teame ka minnewa aasta tähtramatus, et sel ajal, mil Peter wällitsuse peäle sai, Wenne-maal wägge kül olli, agga,

et saõrilitad ja nõud, ja temma sõddimise wisid sesuggused ollid, et agga Tatarlaste ja Tärktdega tappeldes juhtusid wõitma: agga kui õppind ja parremaste härrinõnd Roõtsi wäega kimpu minna, jubba siis sedda peält olli nähha, et wiis ehk kuus meest üht Roõtsi sõameest ei jõudnud wõita. Selle peäle olli Roõtsi kuningas julge; põlgas Wenne rigi wägge, ja olli temma pärrast murreta, egga andnud siis ka mitte Peetrile Ingri-maad taggasi, et tõine kül ähwardas, omma wäega tulla, ja sedda wäggiselt wõtta, mis siis Kaarille Moskwa linnast, 19 Augusti ku päwal, 1700 aastal, kulutas ja kirjutas. Kog-gus Keiser kahheksakümmend tuhhat meest, ja tuli 9 Septem-bril Narwa linna älla, ja otas nõud muist wägge, mis tahha olli jänud tulles. Kui kõik kõus olli, siis läskis Peter Issi omma käega, 2-sel Oktobril, essimesest kaks põmbi linna peäle. Agga olli temmal häddast tarwis Pehlamale minna, et seõlatse kuningaga mõnda nõud piddada, ja ärrarakida, mis keddagi parremaste uskund teggewad, kui Issi õnnast; õmmetige lotas päwast päwani linna kättesawad, et kõwwaste temma peäle lästi: agga ollid linna hoidjad, omma wäe-wallitsejaga wahwad mehhed, kes ei andnud temmast jõggu sada.

Kõrraga tullid, kuus päwa pärrast Märü, sõnnuned, et kuningas Karel omma linnale sure wäega appi tõttamas ja tullemas. Ükaki ei arwand sedda wõimaliko ollewad; sest ja sellepärrast mitte, et Karel Dani maal Dani kuningaga olli sõddimas, ja suur hulk wägge Pohla kunninga waste olli seis-mas, et tedda Ria linna peält ärrakeelda. Peäle sedda süggi-sene aeg; kanged põripäwa marrud, mis usaldust ei andnud sõawäega üle merre tulla; ehk kui se ka wõimalikuks olleks juhtund; siis ollid süggised ilmad maanteed, mis sel ajal weel wägga sändid ollid, põhjatumaks teinud; ma olli tühjaks sõdud, ja rahwas süggawa metsadõsse paku läinud: nenda, et kõigist mõista ja selgeste sedda olli uskuda, et se üks wõimata assi

pidi ollema, et Narwa linnale Rootsisist ehk majalt wägge piddi appi tullema, mis kahheksakümne tuhhandega olleks jõudnud wõitelda, ehk nende wasto hakkata. Agga Karel oli kuu nädalaga Dani kuningat ärrawõitnud, ja temmaga leppind. Kui Stokhölmi, mis Rootsi kuningate pessalin on, taggasi tuli, tullid temmale Tállinnast üle merre sõnnumed, et Wenne wäggi Narwa linna ümber pirand, ja tedda kiwwikangruks läskmas. Jalla peält wõttis kuningas kaks sadda gardisid, ja mõnda tubli kindralit, ja läks laewa peäle, et Tállinna jõuda; agga wastased tuled ja hirmsad marrud, sündisid tedda Perno; kus siis terwelt, kasawõetud ommakstega, male jõudis. Seält ruttas raisa hobbose Rakwerre, kus pissut wägge, agga üks aaur monasait, hobbose- ja jalla-wäe tarbest seismas olli; wäggi, mis Pernos seisis, tuli tagga järrele, ja Tállinnast kutsuti kindral Wellingit kõige omma wäega wibimata ka Rakwerre tullema. Kui kõik wäggi, mis liggimailt olli sada, kóus olli; siis olli wiis tuhhat meest jallawägge, ja kolm tuhhat rüütlit kokkikorjatad. Neid kinnitas neer, wahwa ja wapper kuninga selle sõnnaga, et neile ütles: mehhed! neid on paljo, meid on wähhä; agga nemmad ei mõista, mis meie mõistame; se on üks welkse karri; ja tean, et mehhest mehhesse, igga üks kümme meest ennese peäle ärrawõidetawaks wõttate. Jah! hüüdsid mehhed wasto, jah! kuningas! wõttame; ja nenda hakkas wäggi Rakwerrest Narwa pole likuma.

Kulajad ollid Wenne leri sõnnumid tonud, et kuningas sure wäega tullemas; agga kindral Scheremetjew waidles wasta, ja ütles: need maad siin pool merd on Rootsi wäest tühjad, sest, et kõige surem hulk Riia linna on warjamas, ja tõine wäggi ei sanud üle merre tullema: kui kuningas kõik wägge Pernost, Tállinnast ehk Tartustki kokk koggunud, siis ei wõi temmal ennam, kui kahheksa ehk, kui õige paljo, ühheksa tuhhat meest olla, ja olli ka tark mees õiete kül arwand.

Sepärrast andis nõu, linna ümber ni palju wägge jätta, kui tarvis, laagrit, ning ka linna hoida, et kegi seest wälja saaks tullema, et taggant peäle hakkata, ja tõise wächulgaga andis nõu kunninga wasto, ja tormades temma wähhäse rahwa peäle minna. Agga ei kiitnud tõised kindralid, egga Peter issigi sedda nõud heaks; waid arwati nenda, et Pühajõe peäle kolm tuhat, ja Sillamäe peäle nisamma palju, agga Waiwaro mäggede peäle kuus tuhat meest wasto sata, kes kantsi piddid teggema, ja nende tagga waenlaest otama; tedda wässitama; ning kõrwalkäijate (Flankör) laskmise ja näkkamisega tedda seggama, wiitma, ja temma rahwa hulka haawhawalt wähhendama.

Karel, kui Pühajõe peäle jõudis, läskis eest suretakkidega kantsi peäle, ja satis nelli tuhat jalla- ja kaks tuhat hobbosewägge allamalt jõest läbbi, et taggant kantsi peäle hakkata. Kui Wenne wäggi sedda nõud märkas, läks ta tormades Sillamäe pole, kus, kuidas üllemal ööldud, ka kolm tuhat meest kantsis olli seismas. Karel ruttas järrele, ja kui tedda kantsi peäle nähti tormawad, heitis Wenne wäggi jooksu, et nendega, kes Waiwarus ollid, sure leri jure jõuda, mis Narwa linna al seisis. Õe tulli peäle; Roõtsi wäggi olli ärrawässinud, ja saddas weel peälegi kangeste wihma ja lund seggamiste. Jäl siis puhkama, ja tõisel hommikul, puhte ajal hakkas jälle Narwa pole likuma, kuhu enne lõunat kello kümne ajal jõudis. Andis Karel omma rahwale nelli tundi aega puhhata; priskeste süa ja jua, ja ütles: Roõtsi mehhed! kello kaks hakkame tõele: agga, hommene puhkame rahhoga Narwa linnas. Kello kaks olli kõik wäggi rinnas, kunninga käsko otamas, et peäle hakkata. Kui Wenne wäggi sedda pihhotält wägge Lagina poolt näggi tullewad, hakkasid muist pealikud naerma, et Roõts sesugguse wähhäse rahwa ütlemata wäe koggu peäle tulli hakkama, ja ütlesid mõnned: neid panneme kahhe pihhotälega suhhu, ja nelame neid älla.

Peetrit énnast ei olnud sel kõrral sehl, et, nenda kuidas ütlime, mõnmed sured tällitamised, kelle pärrast Pohla kunnigaga nõupiddamist olli, ja mis wibmist koggoniste ei sällind, tedda Pohla-male wäggiselt sündisid ruttama. Olli se suur Keiser sëllepärrast omma wägge, mis Narwa al seisis, Würst Trubetskoi kasso älla andnud, ja tedda käsknud linna wõtta. Agga enne weel, kui õlleks sanud ärraminnema, näggi temma sure melehaigusega, et temma kindralid tõine tõise peäle kaddedad ollid, ning et neil koggoniste üht meelt polnud. Se pahha luggu lõhkus Peetri süddant; egga teadnud suur mees, kuidas sedda kahju keelda, mis temma kindralite issikeskesest wihhapiddamisest tuhemataks wõinud jada.

Olli párrajaste sel kõrral üks wäeõppind Prantsuse-ma würst, nimmega Dük de Kroa *), (Duc de Croy) kui wolliline (Freiwilliger) Peetri leriis, ilma et ta temma tenistuses olleks olnud; sedda pallus Peter, wäe wällitsemist sest ajast ennese peäle wõtta, künni Rootsi wäggi, mis olli tullemas, saaks ärrawõidetud, ja lin wõtetud: ehk künni ta issi Pohlast taggasi piddi jõudma. De Kroa pallus allandlikult wasto, ja püdis

---

*) Selle mehhe surno kehha on weel praego Tällinnas, Niggula kirriko mapeälses surno-kældris nähhä. Temma olli wiimsest Tällinnas kurberneriks, ja et liig uhkeste ja sureste ellas, kullutas ta ennam, kui temmal sissetullemist olleks olnud, ja sai sëllepärrast ennesele ilmõtsata wõlga. Kui siis ärrasurri, läskid wõllaandjad temma surno kehha källi rohtudega wõida, et ta ei piddand ei wannaks egga hukkaminnema; ehhitasid tedda nenda, kuidas suresuggu innimestega tehakse; pannid tedda pusärgiga Niggula kirriko kældri seisma; ja kirjutasid Prantsuse male, et tedda sennist matmata ma peäle tahtsid jätta, künni sugguwõssa temma wõlga piddi ärramaksma: agga sugguwõssa ei wõtnud sedda kulata; ja nenda on temma tännapawani ma peäle seisma jänud, ja weel peälegi Tällinna linnale sedda kullutust teggemas, et, kui temma musta sidi-sämmeti mantel ärraplekind, temma walged sidi-sukkad ja temma suur lokkidega parrik wannaks läinud, tedda jälle ueste peawad ehhitama.

Keisrile tähhendada, et se koggoniste mitte heaks saaks tulles, kui wäggi temma, kae ja sõnna alla saaks antama, ja ütles: kui kindralid jo ämmustki tõine tõise wasto on; üks ühe ja tõine jälle tõise nõud tühjaks püab teha, egga Trubetskoist luggu tahha piddada; weel wähhämalt wõtwad nemmad mind, kui wõera ma meest kuulda ja minno kasso järrele teha; egga sest siis muud, kui agga kahjo ja õnnetust wõi tulla. Wimaks läks Keiser issi õhto, kui ärra olli minnemas, De Kroa telki, ja pallus tedda, wäewällitsemist ennese peäle wõtta, mis ka nenda sündis; ja läks Keiser, kõik De Kroa holeks jättes, selsämmal tunnli tele.

Tõisel päwal olli Karel jo omma wäega Wenne leri ette tullemas. Kui De Kroa sedda wähhäst hulka näggi, arwas ta tedda surema leri eekäija korpuse ollewad; tahtis wiistõist-kümmend tuhhat meest, ja kaksikümmend nelli suurttükki wõtta; wasto minna, ja kummagi siwa õtsa hobbose wägge seäta, et waenlaesega wõitelda: agga kindralid ei wõtnud koggoniste temma nõud, wald tahtsid omma kõrge kantside tagga waenlaest odata, ja kantsides temmaga tappelda. Tahtis De Kroa ennast rämmutumaks nendega räkida, et sedda neile tähhendada, kuin pahha ja kartlik nende nõu: agga seisid mehed wasto, ja ütliid ennast parremine teädwad, mil, ja kus Wenne wäggi kõige wahwemaste sõddib ja wõidab, kui et üks wõera ma tullija ja minnija sedda neile teaks, mõistaks ehk õskaks tähhendada. Ütles siis De Kroa: tehke siis kuida tahhate, ja kostke sellepärrast kuida jõuate; minna wõtan omma sõnna, mis Keisrile ollen andnud, taggasi; sellepärrast, et ma telega kõrda ei sa, ja kulutan teile ette: et se pihhotäis rahwast, teie suurt wäehulka, kui teie nõud ei wõtta; mahhalöeb, ja teid nendega wangi wlib, kes sawad üllejama. Minge nüüd wastopannema, minna lähhan peält watama.

Kuida De Kroa ette olli kulutand, nenda sündis ka. Ka-

rei tuli julgeste omma wähhäse rahwaga kantside ette; jooksis nende peäle tõrmi, ja pole tunni pärrast olli ta kantsides Wenne wäega wõitlemas. Rumi kitsus ei andnud kõige Wenne wäele maad wõitelda, et ta wägga pakkil tõine tõise tagga seisis, egga ka eddimistele, kes tulles olli, sanud abbi teha; ja, kui üks Roõtsi suretükki ehk püssi kuul sure ja paksu troppi läks: siis tappis ehk hawas, kes teab? kui mitto meest kõrraga. Roõtsi wäggi wõkles ühhes rinnas kui sein, et sõa tõe ja ämmeti peäle wägga hästi õppiad ja härjund olli, ja rõhkus omma waenlaest mahha kui pillirogo. Olli ilm taplemise hakkamises waikne; agga pärrast tuli paks lummesaddu kange tulega, mis lund ja püssirohko suitsu Wenne wäe silmi ajas, et tuul temmal wasto olli, ja olli siis Roõtsil wõitmine kerge assi. Wõiteldi, tappeldi ja tappeti sõnni, künni õe pimmedus kelas näggemast, ja werrewallamisele õtsa teggi. Wenne rahwast jäi surnaks plätsi peäle kahheksatõistkümmend tahhat; Roõtsi mehhi olli kuus sadda kolmkümmend tappetuid ja kakstõistkümmend sadda hawatud. Surem üllejäänud Wenne wäe hulk pöggenes õse ärra, et eest ärra ja koddo pole jõuda; ja kui neid liig palju kõrraga ülle Narrowa jõe silda tormades olli minnemas, murdus sild nende al, ja uppus palju rahwast ärra. Tõised wõeti tõisel hõmmikul kõik wangi; sünniti Roõtsi wäe ette, omma sõarlistu mahha pannema ja ärraandma; ning lästi neid siis allama peälikutega sinna minna, kust Narwa olli tulnud: agga kindralid, ja muud kõigeüllemad peälikud sadeti Roõtsi, wangi minnema.

Wenne wäggi olli kül õnnesedda mitto kõrd Türgi wäe, Tatarlaste, ning ka Persia rahwaga sõddinud, neid ka mitmele kõrrale wõitnud; agga olli sesinnane lahking, Narwa linna al, temmal essimeseks katseks, Europa-ma õppetud ja härritud sõawäega wõitelda; peäleegi weel Roõtsi wäega, mis sel ajal, omma sõatarkuse pärrast, kõigeukuksam ma ja merre peäl olli;

ning ei olle sellepärast Kaarli julgust mitte ni wägga laita, kuida mõnned sedda teinud, et ta kahheksa tuhhandega kahheksakümme tuhhande präle usaldand minna.

Sedda issiannesest mõista, et kõik, mis Wenne lagris olli, wõitja ommaks jäi: wäe rahhakirst; 173 suurttäkki; 171 lippu, 24 tuhhat pääsi; ja ilmõtsata innimeste ja hobbose mona, ning muud sõatarwitusi.

Kui Peetrile need pahhad sõanumed todi, et kõik hukka ja raisku läinud, ütles ta sure tassandusega: *wõtku minno rahwas, ja mo rigi suremad sest kakjast sõdda õppida, et ühhe rahwa kõlbduusest ja tarkusest ennam luggu pidada, kui temma paljusest ja surusest.* Peäle sedda lissas ta wõel need sõnnad jure: *Jah! ma tean, et Karel meid järsko wõel mitto kõrd saab wõitma; agga meie õppime temma käest, tedda ennast wimaks ürrawõitma.*

Suomeksi:

»Nevan joki, joka menee Pietarin kaupungin läpi, tulee Laatokan järvestä; menee Pietarin läänin läpi, ja päättyä suoraan suureen mereen. Pietarin läänä kutsuttiin ennen muinoin Inkoriamaaksi, ja olivat Ruotsin kuninkaas sen vanhaan aikaan Wenäjänmaasta pois ja itsensä käteen valttanut. Kuin tämä maa on merenäärinen maa, ja leveä ja syvä Nevan joki sen läpi käypi, ymmärsi Pietari, että hänen valtakuntansa ja rahvaansa kaupankäymisen tähden oli tarpeellinen, tämä toivottu maa jälle takaisia peritä, kuin se oikeutta myöten sitä ennen (jo oli) Wenäjän valtakunnan perintö-maa ollut; ja sentähden nousi sitten suuri sota Ruotsin kuninkaan kanssa, joka otti kymmenen vuotta aikaa ja nimittetään sitä suureksi pohjanmaan sodaksi, kuin jälestä Puolan ja Tanskan kuningas, Turkit ja Tatarilaiset myös nousivat sotimaan, ja itsensä väliin sekasivat. Se sota oli meidän maalle vaikea ja raskas rangaistus;

sen jälestä tuli nälkä, ja viimeiseksi rutto, joka kaikki seurakunnat rahvaasta aivan sileäksi teki.»

»Vuonna 1700 kysyi Pietari Inkerinmaata takaisin, vaan Ruotsia kuningas, Kaarle XII:s, oli kahdeksastoista-vuotinen nuori vallitsija, vilkas, uskaljas ja viisas: hänen sotaväkensä jo vanhastaan urhoollisuutensa, väenvallituksensa (käskyntottelu), opitun sotatyönsä ja viisasten kenraalien ja päällikköjensä puolesta kuuluisa, sentähden että Ruotsi jo monta sataa vuotta oli sivistyneen rahvaan maa, vaan Wenäjänmaata alettiin vasta sivistämään, kuin sen suuren keisarin teoista tiedämme, jonka elosta paraikaa olemme puhumassa. Myös tiedämme menneen vuoden almanakasta, että sillä ajalla, jella Pietari tuli hallituksen päälle Wenäjänmaalla oli väkeä kyllä, vaan että sota-asetet ja neuvot ja sen sotimisen laadut olivat senkaltaiset että vaan Tatarilaisten ja Turkkien kanssa tapellessa sattuivat voittamaan; mutta kuin oppineen ja paremmasti harjoitetun Ruotsin väen kanssa (piti) kimppuun mennä, niin oli se jo päältä nähtävä, että viisi eli kuusi miestä ei jaksanut yhtä Ruotsin sotamiestä voittaa. Sen lisäksi oli Ruotsin kuningas uskaljas; ylenkatsei Wenäjän-valtakunnan väkeä ja oli sen tähden huoleton, eikä antanutkaan siis Pietarille Inkerinmaata takaisin, vaikka toinen kyllä uhkasi väkensä kanssa tulla ja sen väkiselä ottaa, jonka sitten kuulutti ja ilmoitti Kaarille Moskovan kaupungista, 19 p. elok. v. 1700. Keisari kokosi kahdeksankymmentä tuhatta miestä, ja tuli 9 p. syysk. Narvan linnan alle, ja odotti nyt väkeä, joka jällellä oli jäänyt tulemaan. Kun kaikki koossa oli, niin laski Pietari itse omalla kädellään, 2:na p. lokak., ensimmäiseksi kaksi pompla linnan päälle. Waan hänen oli välttämättömästi tarpeellinen mennä Puolanmaalle, että sielläisen kuninkaan kanssa muutamia neuvoja pitää ja puhua, jota ei kenenkään uskonut paremmin tekevän kuin itsensä; kuitenkin toivoi hän päivästä päivään In-

nan saavansa käteen, kuin sen päälle kovasti ammuttiin: vaan linnan koitajat olivat, väenhallitsijoidensa kanssa, lujat miehet, jotka eivät antaneet siitä selvää saada.»

»Yhtäkkiä tulivat, kuusi päivää perästä Martin, sanomat, että kuningas Kaarle oli linnallensa suuren väen kanssa apuun rientämässä ja tulemassa. Ei yksikään arvannut sen mahdollisen olevan; sillä ja sentähden ei, että Kaarle oli Tanskan maalla Tanskan kuninkaan kanssa sotimassa, ja suuri joukko väkeä Puolan kuningasta vastaan oli seisomassa, häntä Riian linnan päältä pois estääkseen. Sen lisäksi oli syksyinen aika; ankarat päivätasauksen (?) myrskyt, jotka eivät antaneet uskallusta sotaväen kanssa yli meren tulla; ei jos sekkin olisi käynyt mahdolliseksi, niin olivat syksyiset ilmat maantiet, jotka sillä ajalla vielä sängen kehnot olivat, pohjattomaksi tehneet; maa oli syöty tyhjäksi, ja rahvas synkkiin metelin pakoon mennyt: niin että kaikesta oli ymmärrettävä ja selkeästi uskottava, että se piti mahdotoin asia oleman, että Narvan linnalle Ruotsista oli maualta väkeä piti apuun tuleman, jotka kahdeksankymmenen tuhannen kanssa olisi voinut taistella, eli niitä vastaan ruveta. Waan Kaarle oli kuudessa viikossa Tanskan kuninkaan voittanut, ja hänen kansansa sopinut. Kun hän Takhulmiin, joka on Ruotsin kuningasten pesä-kaupunki, takaisin tuli, tulivat hänelle Tallinnasta yli meren sanomat, että Wenäjän väki oli Narvan linnan ympäri piirtänyt ja sitä kivi-raunioksi laskemassa. Paikalla otti kuningas kaksi sataa kartilaista, ja muutamia kunnollisia kenraalia, ja läksi laivalle Tallinnaan päästäksensä; vaan vastaiset tuulet ja hirmuliset myrskyt saattoivat hänen Pernoon (Pernau'sen); jossa hän sitten tervennä, kanssa-otettujen läheistensä kanssa, pääsi maalle. Sieltä kiiruhti ratsain Rakwereen, jossa vähäinen väkeä, vaan suuri muona-aitta hevois- ja jalka-väen tarvista oli seisomassa; väki, joka Pernossa seisoi, tuli jälkeen perästä, ja Tallinnasta

kutsuttiin kenraali Welling kaikkine väkinensä myös Rakwereen tulemaan. Kuin kaikki väki, jonka likimailta voi saada, koossa oli, niin oli viisi tuhatta miestä jalka-väkeä ja kolme tuhatta ratsastajata kokoonkorjattu. Näitä kiihoitti kuningas sillä sanalla, että lausui heille: miehet! niitä on paljo, meitä on vähä; vaan he eivät ymmärrä, mitä me ymmärrämme; se on luontokappaleen karja; ja tiedän, että miehestä mieheen jokainen otatte kymmenen miestä voittaaksenne. Jaa! huusivat miehet vastaan, jah! kuningas! otamme; ja niin rupesti väki Rakverestä Narvaan päin liikkumaan.»

»Tiedustajat olivat Wenäjän leiriin tuoneet sanomat, että kuningas oli suuren väen kanssa tulemassa; vaan kenraali Scheremetjev väitti vastaan ja sanoi: maat tällä puolen mertä ovat tyhjät Ruotsia väestä, sentähden että suurin joukko on Bifan linnaa varjelemassa, ja toinen väki ei ole päässyt yli meren tulemaan; kuin kuningas on kaiken väen Pernosta, Tallinnasta eli Tartostakin kokoonkoonnut, niin ei voi hänellä olla enemmän kuin kahdeksan eli, jos on oikein paljo, yhdeksän tuhatta miestä, ja olikin ymmärtävä mies kyllä oikein arvanut. Sentähden antoi hän neuvon, jättää linnaa ympäri niin paljo väkeä, kuin tarvis oli leiriä varjelemaan, sekä linnakin, ett'ei kukaan sisästä voisi tulla ulos takaa päälle hakaamaan, ja toisen väki-joukon kanssa antoi hän neuvon mennä kuningasta vastaan ja ryyätä hänen pienoisen väkensä päälle. Waan ei toiset kenraalit eikä Pietari itsekkään kiittäneet tätä neuvoa hyväksi; mutta päätettiin niin, että saattaa vastaan Pyhäjoelle kolme tuhatta ja Sillanmäelle yhtä verran, mutta Waivaron mäjille kuus tuhatta miestä, joiden piti varustukset tehdä, ja niiden takana vihollista odottaa; häntä väsyttää; sivulla kävijöiden (flankör) ampumisella ja häirityksellä häntä hämmentää, viivyttää ja hänen väkeänsä vähitellen vähentää.»

»Kaarle kuin joutui Pyhäjoelle, laski ensin tykiä varustusten päälle, ja saattoi neljä tuhatta jalka- ja kaksi tuhatta hevostä miestä alemmata joesta läpi, varustusten päälle takaa käydäksensä. Kun Wenäjän väki havaitsi tämän neuvon, läksi se juosten Sillanmäkeen päin, jossa, niinkuin ylempänä on sanottu, myös kolme tuhatta miestä varustuksissa oli seisomassa. Kaarle riensi jälestä, ja kuin hänen nähtiin varustuksen päälle ryykäävän, heittäen Wenäjän väki juoksemaan, niiden kanssa, jotka Waivarossa olivat, päästäksensä sen suuren leirin tykö, joka seisoi Narvan linnan alla. Yö tuli päälle, Ruotsin väki oli väsynyt, ja lisäksi satoi vielä sekaisin vettä ja lunta. Se jäi sentähden lepäämään, ja alkoi taas toisena aamuna puhteen ajalla Narvaan päin kulkea, johon joutui kello kymmenen ennen puolta päivää. Kaarle antoi välellensä neljä tuntia aikaa levätä, raskasti syödä ja juoda, ja sanoi: Ruotsin miehet! kello kaksi rupeamme työlle; vaar huomenna lepäämme rauhassa Narvan linnassa. Kello kaksi oli kaikki väki (sota-) rinnassa, kuninkaan käskyä odottamassa päälle hakata. Kun Wenäjän väki näki tämän pivontäyden väkeä Laaginan puolelta tulevan, alkoivat muutamat päälliköt nauraa että Ruotsi semmoisen vähäisen väen kanssa tuli sanomattoman väki-joukon päälle käymään ja moniaat sanoivat: nuo panemme kahdessa kourantäydessä suuhumme ja nielemme alas.»

»Pietaria itseänsä ei ollut sillä kerralla siellä sentähden että, niinkuin sanoimme, muutamat suuret toimitukset, joiden tähden Puolan kuninkaan kanssa oli neuvon pitämistä ja jotka ei ollenkaan viipymistä sallineet, hänen väkiseltä saattoivat Puolanmaalle rientämään. Se suuri Keisari oli sentähden antanut väkensä, joka Narvan alla seisoi, ruhtinas Trubetskoin käskyn alle ja hänen käskenytt ottamaan linnan. Waan ennen vielä kuin sai poislähteneeksi, näki hän suurella mielihaikeudella, että hänen kenraalinsa olivat kateat toinen toisensa päälle,

sekä että heitä ei ollut ollenkaan yhtä mieltä. Tämä paha seikka särki Pietarin sydäntä, eikä tietänyt suuri mies, kuin sitä vahinkoa estää, joka tästä kenraalien keskinäisestä vihanpitämisestä ei voinut tulemattomaksi jäädä.»

»Parakaia oli silloin eräs taitava (?) Ranskanmaan ruhtinas, nimeltä Dyk de Kroa (Duc de Croy *) vapaehtoisena Pietarin leirissä, ilman että hän hänen palveluksessaansa olisi ollut; tämän pyysi Pietari väen hallitusta siksi ajaksi päällensä ottamaan, kunne Ruotsin väki, joka tulemassa oli, saisi voitetuksi ja linna otetuksi; eli kunne hän itse Puolasta takaisin joutuisi. De Kroa rukoihi nöyrästi vastaan, ja koetteli keisarille osoittaa, ett'ei siitä ensinkään tulisi hyvää, kuin väki annettaisiin hänen kätensä ja sanansa alle ja sanoi: kuin kenraalit jo vanhastaan ovat toinen toistansa vastaan; yksi pyytää yhden ja toinen taas toisen neuvoa tyhjäksi tehdä eikä Trubetskoista lukua pitää; niin vielä vähemmän rupeavat he minua kuin vieraan maan miestä kuulemaan ja käskyjäni tekemään; ja siitä ei sentähden voi tulla muuta kuin vaan vahinkoa ja

---

*) »Tämän miehen kuollut ruumis on vielä parakaia Tallinnassa, Nikulan kirkon maanpäällisessä ruumis-kellarissa nähtävänä. Hän oli viimeiseksi Tallinnan kuvernyörinä, ja kuin liika ylpeästi ja suuresti eli, kulutti hän enemmän, kuin hänellä sisääntuloa olisi ollut, ja sai sentähden itsellensä määrättömän velan. Kun sitten poiskuoli, antoivat hänen velkamiehensä hänen kuolleen ruumiinsa voidella kalliilla rohdoilla, ett'ei sen pitänyt vanhaksi eikä hukkaan mennä; pukivat sen niin, kuin suurisukuisten ihmisten kanssa tehdään; panivat sen arkussa Nikulan kirkon kellariin seisomaan; ja kirjoittivat Ranskaa maalle, että he tahtovat sen hautaamatta maan päälle jättää siksi, kunne sukukunta maksaisi hänen velkansa; ja niin on hän tähän päivään asti maan päälle seisomaan jäänyt, ja on vielä sen lisäksi Tallinnan kaupungille sitä kulutusta tekemässä, että kuin hänen musta silkki-sämettinen nuttunsa on vaalennut, hänen valkeat silkki-sukkansa ja hänen suuri kiekkurainen valhe-tukkansa ovat vanhaksi tulleet, heidän pitää hänet jälle uudesta puettaa.»

onnettomuutta. Wiimein meni keisari itse ehtoolla, kuin pois oli lähtemässä, De Kroan telttiin, ja pyysi hänen väen ballitusta päällensä ottamaan, joka myös niin tapahtuikin; ja keisari läksi, kaikki De Kroan huoleksi jättäen, samalla hetkellä matkalle.»

»Toisena päivänä oli Kaarle jo Wenäjän leirin eteen tulemassa. Kun De Kroa tämän vähäisen joukon näki, luuli hän sen olevan suuremman leirin edelläkävijän joukon; tahtoi viisitoista tuhatta miestä ja kaksikymmentä neljä tykkiä ottaa; mennä vastaan, ja kummankin silven nenään hevoisväkeä asettaa, vihollisen kanssa kamppaillakseen; mutta keuraalit eivät ottaneet ensinkään hänen neuvoansa (vaarikin), vaan tahtoivat korkeiden varustustensa takana vihollista odottaa, ja varustuksissa hänen kanssansa tapella. De Kroa oli itsensä voimattomaksi heidän kanssansa puhua, osoittaessaan heille sitä, kuinka paha ja pelkääväinen heidän neuvonsa oli: vaan miehet seisoivat vastaan, ja sanoivat paremmia tietävänsä, milloin ja missä Wenäjän väki urhoollisimmasti sotii ja voittaa, kuin että vieraan maan tulija ja mentjä sitä heille tietäisi, ymmärtäisi eli osaisi osoittaa. Niin sanoi De Kroa: tehkää sitten kuin tahdotte, ja vastatkaa sen jälestä kuin voitte; minä otan sanani, jonka keisarille olen antanut, takaisin; sentähden, että teidän kanssa en toimeen tule, ja ennustan teille: että tuo pivontäysi rahvasta lyöpi, kuin te ette neuvoa ota (varteen), teidän suuren väki-joukkonne maahan ja viepi teidät vangiksi niiden kanssa, jotka tulevat ylijäämään. Menkää nyt lyömään vastaan, minä lähden päältä katsomaan.»

»Kuin De Kroa oli ennustanut, niin tapahtuikin. Kaarle tuli urhoollisesti vähäisen väkensä kanssa varustusten eteen, juoksi niiden päälle ryykäyksellä, ja puolen tunnin perästä oli hän varustuksissa Wenäjän väen kanssa kamppailemassa. Paikan ahtaus ei antanut kaikelle Wenäjän väelle tilaa tapella,

kuin se hyvin ahtaassa seisoi toinen toisensa takana, eikä myöskään saatu ensimäisille, jotka tuleksissa olivat, apua tehdä; ja kuin Ruotsin tykistö eli pyssyn-luoti meni suureen ja paksuun joukkoon, niin se tappoi eli haavoitti, ken tiesi, kuinka monta miestä kerralla. Ruotsin väki kamppaili yhdessä rinnassa kuin seinä, sillä se oli sodan työhön ja ammattiin sangen hyvästi oppinut ja harjautunut, ja leikkasi vihollistansa maahan kuin kaislaa. Ilma oli tappelun alkaessa tyyni, vaan jälestä tuli paksu lumisade ankaran tuulen kanssa, joka ajoi lumen ja raudin-savun Wenäjän väen silmiin, kuin tuuli oli sille vastaan, ja voittaminen oli siis Ruotsille kevyt asia. Kamppailtiin, tapeltiin ja tapettiin siksi, kunne yön pimeys esti näkemästä, ja verenvuodatukselle lopun teki. Wenäjän rahvasta jäi kuolijaksi paikalle kahdeksantoista tuhatta, Ruotsin miehiä oli tapettu kuusi sataa kolmekymmentä miestä, ja haavoitettuja oli kaksitoista sataa. Suurin ylijäänyt Wenäjän väki-joukko pakeni yöllä pois, edestä pois ja koti-puoleen päästäksensä; ja kuin heitä liika paljo kerralla, yli Narovan joen ryyäten, sillalla oli menemässä, murtui siltä heidän allansa, ja paljo rahvasta hukui pois. Toiset otettiin toisena aamuna vangiksi; käskettiin Ruotsin väen eteen sota-aseensa maahan panemaan ja poisantamaan; ja annettiin heidän sitten alempien päällikköjen kanssa mennä sinne, kusta Narvaan olivat tulleet; vaan kenraalit ja muut ylimmät päälliköt saatettiin Ruotsiin, vangiksi lähtemään.»

»Wenäjän väki oli kyllä sitä ennen monta kertaa Turkin väen, Tatarilaisten, sekä Persialaistenkin kanssa sotinut, heitä myös muutamia kertoja voittanut; vaan tämä tappelu Narvan linnan alla oli sillä ensimmäisenä koetteena Euroopan-maan opetetun ja harjoitetun sotaväen kanssa kamppailu, päälle vielä Ruotsin väen kanssa, joka sillä ajalla sota-taitonsa tähden oli kuuluisia maalla ja merellä; eikä olekaan sentähden Kaarlen uskalus niin paljon laittettava kuin moniaat sitä ovat tehneet,

että hän kahdeksalla tuhannella uskalsi kahdeksankymmenen tuhannen päälle mennä.»

»Se on itsestensä muistettava; että kaikki, mitä Wenäjän leirissä oli, jäi voittajan omaksi: väen rahakirstu; 173 tykettä; 171 lippua; 24 tuhatta pyseä ja määrättä ihmisten ja hevoisten muonaa, sekä muuta sodantarvivia.»

»Kuin nämä pahat sanomat tuotiin Pietarille, että kaikki oli hukkaan ja raiskioon mennyt, sanoi hän suurella tasaisuudella: *ottakoon kansani, ja valtakuntani suurimmat tästä vahingosta sen opin: että kansan kelvollisuudesta ja ymmärryksestä enempi lukua pitää, kuin sen paljoudesta ja suuruudesta.* Sen päälle lisäsi hän vielä nämä sanat tyköön: *Jaa! ma tiedän, että Kaarle meitä vielä monta kertaa tulee voittamaan; vaan me opimme hänen kädestänsä häntä itseänsä viimeksi voittamaan.»*

Wuonna 1824 toimitti Masing ulos *Wiiskümmend kaks luggemist, Uest testamentist wäjäwallitsetud*, jossa hän antoi uuden testamentin sisällyksestä kertomuksen kysymyksissä ja vastauksissa, ja niin muodoin jatkoi sekä täydensi sen edellä mainitulla vanhan testamentin uskon-historialla alotetun selityksen raamatun kirjoista. Tätä seurasi v. 1825 hänen viimeinen kirjansa Wiron kielellä: *Täieline Ristiusso õppetud, mis targema rahwa ja koõlmeistrite kassuks wälja andnud j. n. e.*, jossa hän tarkasti ja kiinteästi eteen asettaa luterilaisen uskonopin päätotudet. Tämä niinkuin hänen muutkin hengelliset kirjansa ovat hyötyä tehneet ei ainoastaan niin muodoin, että rahvaan uskosta hälvensivät hämärätä vähemmäksi, vaan myöskin sillä keinoin, että papit ja papiksi aikovat, joista täällä useampi maankieltä ei opi ennenkuin virkaan tultuansa, saivat niissä hyvää kieltä lukeaksensa juuri omassa aineessansa, joka taas arvattavasti kiersi rahvaalle hyväksi.

Näiden kirjojen rinnalla löytyy häneltä *Rosenplänter'in*

avuisuakin, melkein joka viikossa, milloin mitään Wiron kielessä ja kirjallisuudessa, ja useampi näiden apujen pitimmistä lisäyksistä Hupel'in sanakirjaan on kerätty juuri hänen kirjoistansa. Hänen tarkoitaneen kohottaa kieltänsä yleemmäksi kuin vaan mitä tavallisen rahvaan-opetuksen välikappaleeksi vaadittiin, näemme sekä hänen edellä mainituista kirjoistansa että muistakin selkoista. Niin löytyy häneltä Hisch'in kirjassa: *Die gewöhnliche Krankheiten des menschlichen Körpers*, Riga u. Dorpat 1822, tautien, ruuhojen ja muiden lääkitysten vironkieliset nimet lueteltuina; niin sanoo Rosenplänter apujensa 20:ssä viikossa löytyvässä Wiron kirjallisuuden luettelossa takanansa olevan Masing'in tekemän käsikirjoituksen nimellä: *Versuch einer grammatischen Terminologie zu einer künftigen ethnisch abzufassenden Sprachlehre*, joka Rosenplänter'in kokousten kanssa lience joutunut Tarton Wirolaisuuden Seuran omaksi; ja niin tietään hänen valmistaneen laveapohjaisen Wiron kielen sanakirjankin. Tämän tarjosi hän Pietarin Tiede-Akateemialle painettavaksi, vaan Akateemia ei löytänyt siinä sitä täydellisyyttä, jonka se vaatii töiltänsä, ja asia jäi sillä kertaa sillensä. Jälkeenpäin rupesi hän kuolinvuonnansa painattamaan sitä Tartossa, vaan kuin kirjaimet eivät olleet hänen mieleislänsä, ei tästäkään yrityksestä tullut muuta kuin että ensimmäinen puoli-arkkinen sai ladetuksi ja siitä muutamia näytelehtiä painettiin, joista pari kappaletta vielä löytyy edellä mainitun Seuran kirjastossa ynnä niiden Masing'in Rosenplänter'ille kirjoittamien kirjojen kanssa, joissa hän ilmoittaa tälle ystävällensä sanakirjansa vastoinkäymiset.

Se osa Masing'in kirjallista toimea, joka enimmästi hirvitti kaikkia vanhuuden rakastajojta ja saattoi hänelle enimmänsä sekä ystäviä että vihollisia, oli hänen uudennuksensa ja parannuksensa Wiron kielen kirjoittamisessa. Jokainen vironkieliseen kirjaan silmänsä luonut Suomalainen tietää, kuinka hul-

lustu tämän kielen kirjoittaminen on perustettu. Kuten aim. edellisen tavuen äänikkä on lyhyt ja päättää tavuen, niin ottivat Wiron kielen ensimmäiset kirjoittajat tavaksi, kirjoittaa seuraavan kerakan kaksinkertaisesti, josko se puheessakin vaan yksinkertaisena kuului; niin kirjoittivat he: *innimenne, hobbonne, jummalatte*, missä korva vaan kuuli: *inimene, hobone, jumalate*; jota vastaan toisen kerakan jättivät pois, missä edellisen tavuen äänikkä oli pitkä ja kirjoittivat esim. puhekielen sanat: *kaare, keele, liiwa, kooli, kuuse*, kirjakielessä: *kare, kele liiwa, koli, kuse*, ja kaksinkertaisen äänikän panivat he kirjoittaen vaan semmoiseen pitkään tavueen, jonka kerakka sulki, niinkuin: *kaar, keel, liiw, kool, kuus*. Arvattavasti oli tästä epäluontoisesta kirjoitus-muodosta paljo haittaa. Warsinkin saattoi kerakkain turha kertominen lyhyen äänikän perästä välttämättömiä sekaannuksia, sillä kuin kerakka semmoisen äänikän jälestä puhekielessäkin oli kaksinkertainen, niin ei tätä enää voitu mitenkään merkitä kirjakielessä, ja niin kirjoitettiin sanat: *waras ja warras, kana ja kanna, mure ja murre, vanutama ja vannutama* yhdellä tavalla: *warras, kanna, murre, vannutama*. Masing'in tarkka silmä ei ollut tätä epäluontoisuutta havaitsematta, mutta vaikka hän tunsi Suomen kielen, niin ei kuitenkaan katsonut sen luonnonmukaista kirjoitus-muotoa tässä hyväksi, vaan kirjoitti nämä sanat entisellä tavalla, korkomerkillä vaan eroittaen ensimmäisessä tavuessa seuraavan kerakan kaksinkertaisuuden, ja muissa tavuissa poisjättäen toisen liiallisen kerakan. Näin kirjoitti hän: »*murre on sydämessä, murre kielessä, warras ottaa, warras seisoo pystyssä, kannan(n) pesässä on muna, kannan(n) takana kannus, wannutan waatetta, wdmnutan (vannotan) ihmistä.*» Walkka liika kerakka siis näinkin kirjoittaen jäi syyttä saadulle paikallensa, niin oli kuitenkin se haitta, että äkkimäinen lukija ei tiennyt, milloin se kaksinkertainen kirjain oli kaksinkertaisena milloin yksinkertaisena äännettävä, nyt voitotta

ja huoletta voi lukija Masing'in kirjoissa lukea kaikki kerakat yksinkertaisiksi, kunne näki muistuttavan korko-merkin, jolloin hän helposti voi kertoa kerakka-äänien *). Mutta tämä tarpeellinen paranus ei ole kuitenkaan päässyt vallan päälle. Useampi kirjoittaja kertoo vielä kerakan lyhyen, äänikällä päättyvän tavuen perästä, ja tämä epäkielisyys on niin juurtunut kansaan, että eräs sivistyneempi Wirolainen, joka on kirjantekijäkin, selitti minulle sanan *issand* olevan luettava *isand* ainoastaan silloin kuin se merkitsee *herra ihmisiellisessä elannossa*, vaan *issand*, kaksinkertaisella *s*-äänellä, *taivaallista* herra mainittaessa, joka luulo on joutunut rahvaasen sen kautta, että kielentuntemattomat papit ovat saarnata perkaessaan tätä sanaa näin ääntäneet, mutta kielessä itsessään ei siihen ole vähintäkään syytä. Jälempänä saamme nähdä, kuinka Wiron kielen nykyisemmät kirjoittajat pyrkivät päästä tästä pahasta.

Toinen yhtä painava parannus, jonka Masing matkansaattoi Wiron kielen kirjoittamisessa, oli, että hän kirjasea omalla merkillänsä merkitsi sen siihen asti ei havaitun eli laiminlyödyn *pehmennyksen* (*moullering*). Muutamat kerakat (enimmäkseen *l*, *n*, *r*, *s* ja toisinaan myös *t*) saavat nim. eräissä sanoissa sen saman pehmeän äänen, joka Wenäjän kielessä on niillä kerakoilla, joiden jälessä *ь* seisoo. Meidän Suomen kielellemmekään tämä pehmenys ei ole aivan tuntematon, sillä näin pehmentäen lausutaan Wenäjän Karjalassa esim. sana *kal-*

---

*) Paitse tätä kerakan *totista* kaksinkertaisuutta merkitöksensä käyttää M. korkomerkkiä myös lyhyellä äänikällä päättyvän tavuen päällä, jota seuraa äänikkä, esim. *kouš* (ko'ossa), joka sana ilman korkomerkkiä olisi Wiron tavallisen kirjoitusmuodon mukaan luettava: *koous*; myös eroittaa hän korkomerkillä kahteen tavueen kuuluvat äänikät toisistansa, ett' ei niitä yhdeksi tavueksi luettaisi, joten niistä sanoista, joissa ne seisovat, tulisi kokonansa toiset sanat; esim. *raud* on (yksitavuisena) *rauta*, vaan *raud* (kaksitavuisena) on *ra'ot*.

tis, ja se, joka tarkemmin on kuunnellut Savelaisen puhetta, on pian havainnut, että tämä ei sano esim. sanoja: *tuli, rani, suri, susi* näin kaksitavuisena, ei myöskään olla kova-äänisesti yksitavuisena kuin: *tul, ran, sur, sus*, vaan ikäskuin *sulattaa* (*mouillerar*) jälkimmäisessä tavuessa kerakan ja l:n yhdeksi ääneksi, puhuen nämä sanat niinkuin Wenäläinen puhuisi hänen kieleensä kirjoitetut: *мыръ, панъ, цыръ, цыръ*. Tämä nyt tällöinen pehmennys on Wiron kielessä paljoa yleisempi kuin Suomessa, ja Masing on ensimmäinen kirjoittaja, joka sen havaitsi ja sille oman merkkinsä kirjassa antoi. Tämä merkki on tässä kielessä sen tarpeellisempi, kuin monellakin sanalla ilman pehmennyksettä on aivan toinen merkitys, niinkuin esim. *münd, ölg, wars, wil* ilman pehmennyksettä ovat meidän sanat: *mäntä olka, varsa, villa*, mutta äänikän perästä seuraavan kerakan pehmentämällä meidän sanat: *mänty, olki, varsi, näppy*. Mutta siinä erehtyi Masing, että hän pehmennyksen merkkiä ei asettanut mainitun kerakan kohtaan (joko alle eli päälle), niinkuin teki tästä asiasta ensi kerran puhuessaan (Ehstn. Originalblätter, siv. 51), vaan pani sen edelläkäyvän äänikän alle, melkein samooin kuin Kreikan kielessä *iota subscriptum*. Sillä epäilemättä kuuluu pehmennyks enemmän kerakkaan kuin äänikään, joten esim. Ruotsalaiset kerakan perästä j:n liittävät ja niin kokevat toimittaa Ranskan kielestä lainattujen sanojen pehmennyks, niinkuin sanoissa: *familj, kanalj*, ranskaksi: *famille, canaille*. Edellä olevassa näytteessä olemme mekin pehmennyks-merkin (^) asettaneet äänikän kohtaan, vaan ainoastaan siitä syystä, että pelkäsimme painossa ei löytyvän semmoisia merkkiä, joilla sen oikealla kohdallansa olisi voinut osoittaa. Mutta vaikka tämän merkin tavaksi-ottaminen myös oli hyvä parannus kielen kirjoittamisessa, ei suuri yleisö ole sitäkään ottanut käyttäeksensä, ja nyt ei näe sitä enää muissa kirjoissa kuin kielipiirissä, eikä kaikissa niissäkään.

Parempi onni oli Masing'in kolmannella uudella kirjoitusmerkillä ö. Wiron kielessä löytyy nim. eräs hyvin kulkun perällä puhuttava äänkkä, joka on heimoa o:n kanssa ja i:n keralla yhdistettynä kuuluu aivan kuin Wenäjän kielen и, niinkuin esim. *mõisa* (Suomeksi: moisio) äännetään aivan samoin ja merkitseekin yhtä kuin venäläinen мыза. Masing'ia ennen oli tätä ääntä kirjassa merkitty milloin oe:llä, milloin oö:llä, mutta viimein asetti hän sen vakinaiseksi merkiksi ö:n, ja tätä parannusta eivät ole nykyisemmätkään kirjoittajat hyljänneet. Ainoastaan Ahrens sanoo kiellopissansa, sitä ei tarvittavan, joka paremmin kuin mikään muu todistaa, kuinka taitava kielen-tutkija hän on.

Nämä parannuksensa ynnä muiden kiellopillisten, kirjoitusmuotoa koskevien uudennusten kanssa esitteli hän tieteellisesti kirjassissa: *Ehstnische Originalblätter* (sen muistutuksissa), *Vorschläge zur Verbesserung der ehstnischen Schrift*, Dorpat 1820, vaan enimmin ja laveimmin kirjassa: *Beitrag zur Ehstnischen Orthographie*, Dorpat 1824. Käytännöllisesti esitti hän näitä parannuksia kaikissa kirjoissansa ja saattoi ne rahvaan tietyksi isommassa aapisessansa, lukemisen lehdissänsä ja niitä seuranneessa opetuksessa (katso edeltä). Niinkuin jo ennen mainitsimme, nostivat vanhuuden puolustajat hirmuisen metellen häntä vastaan, ja kuin Masing sekantui kiellopillisiinkin tutkinnoihin, joissa hänen päätteensä eivät aina olleet varmat, saivat vastusteljat hänen hairauksistansa tässä asiassa syyn hyljätä ja halventaa hänen asianmukaisetkin uudennuksensa. Luettavimmat häntä vastaan kirjoitetuista väitöskirjoista ovat: *Bemerkungen über O. W. Masing's Beitrag zur ehstnischen Orthographie, von einem Freunde der ehstnischen Sprache* (eräs kirkkoherra Steingrüber), painettu Pernossa 1826, ja Hirschhausen'in *Ausführliche Anzeige und Beurtheilung der Schrift: Beitrag zur ehstnischen Orthographie von O. W.*

Masing, Reval 1827. Näiden kirjojen kuin myös muihin sanomalehdissä olleihin estolmyksiin vastasi *Masing* kirjassa: *Beleuchtung der, über O. W. Masing's Beitrag zur ehstnischen Orthographie, erschienenen Bemerkungen, vom Verfasser des Beitrages zur ehstnischen Orthographie*, Pernossa 1827, joka on hänen viimeinen kirjoittamansa.

Näin taisteli tämä jalohenkinen mies enemmän kuin kolmekymmentä vuotta isänmaansa sivistyksen ja kansansa kielen edestä. Ja vaikka se tyly lahkokunta, josta kaikki uudempi, oli se kuin hyvä tahansa, on puhdasta turhuutta ja jumalattomuutta, kyllä kaikin voimin ja kaikin keinoin kannusteli häntä vastaan ja osiksi raukaisikin hänen voimaustensa vaikutuksen, niin on *Masing* kuitenkin luettava Wiron kielen ylimmiksi sankareiksi. Siunaten muistelevat häntä kaukaisimmatkin miespolvet, ja vaikka hänen kanssa-aikuisensa eivät ole vielä saaneet edes kertomusta hänen hedelmällisestä elämästäänäkään aikaan, niin on hänellä henkensä tuotteissa elämä-kertomus, joka kiittää häntä kauemmin ja paremmin kuin paraatkin hauta-lauseet.

IV.

Kreivi Mannteuffel.

Tässä kohden lienee paras paikka mainita erästä kirjoittajaa, jolla aikuistensa kirjoittajien kanssa ei näytä olleen mitään yhteyttä, vaan joka kuitenkin monesta syystä ansaitsee muistettaa, nim. kreivi Pietari *Mannteuffel'iä*. Jo ainoastaan se seikka, että *kreiviyden* tapaamme niin alhaisessa työssä kuin talonpoikiensa sivistämisessä on kumma ja outo asia, sillä niiden ritarien jälkeiset, jotka Wiron kansan orjuuteen löivät, josko ovatkin kaikessa muussa perijuurestansa muuttuneet,

ovat yhdessä asiassa kumminkin pysyneet esi-läisensä vortaleina, nim. Wirolaisen ylenkatsomisessa. Monessa muussakin erosi puheina oleva Mannteuffel sekä sääty-kumppalistasensa että metsästä ihmisiistä, mutta tässä kuin emme ole ruvenneet hänen elämäkertansa kirjoittamaan, niin jätämme siitä kaikki muut seikat mainitsematta kuin sen että hän kuoli v. 1842, ja käymme sen sijaan hänen kirjallisia tuottoitansa katselemaan. Niitä ei ole kuin kaksi, ja nekin vaan vähäisiä rahvaan-kirjoja. Edellistä, nimellä: *Aiawite pero walgussel* (ajanviete pärevälkeällä) emme ole nähneet kuin toisen painoksen, prantätty v. 1839, emmekä voi sanoa, kuinka monta kertaa sitä on uudesta painettu; jälkimäistä taas, jonka nimi on *Willem Nawio-pawad*, emme tiedä useammin kuin kerran painetuksi Tallinnassa samoin v. 1839. Ko'on ja ulkonäkönsä puolesta eivät nämä kirjat siis paljon eroa niistä tavallisista renkutuksista, joita Wirossa niinkuin meilläkin enimmäin paluutetaan rahvaalle, mutta sitä enemmän sisällisessä arvossa. Molemmat kertovat tapauksia rahvaan-elämästä, ja ne kuvaukset, joita ne lukijan eteen asettavat, ovat niin aineensa mukaan tehdyt, että parempaa selitystä Wiron kansan elämästä ja luonnosta ei tarvitse etsiä mistään eikä löydy edes Luce'nkaan kirjoituksissa. Tämän luonnon-mukaisuuden kanssa on kielenkin erinomainen alkuperäisyys ja puhtaus kiitettävä, vaikka tekijän kirjoitusmuoto on vanhan-tapaista eikä tunne niitä parannuksia, joita Masing oli esitellyt. Kertomisen lahja on Mannteuffel'illä suuri, ja vaikka hän kertomuksensa kirjoitti loppupuolella ikäänsä, on kumminkin taitavasti välttänyt vanhuuden kanssa seuraavan laveasuisuuden; pikemmin on hän hairahtanut vastoin päin, nim. jättänyt toisinaan ajatuksen poikkinaiseksi ja käsialansa ulkopuoleisesti somistamatta. Kaikki tämä kiitos koskee nimittäin »Ajanvietettä» elikkä oikeimmin sen kahdeksatta kertomusta, jolle tekijä ei ole muistanut nimeäkään antaa, vaan

joka on Mn paras kertomus ja tämän kirjan kuubisaksi tehnyt. Welvollisuutenme vaatisi meitä tässä antamaan näyttelyä sen sisällyksestä; vaan siihen ei meillä ole halua ensinkään, sillä tämmöisistä selityksistä saapi lukija kuitenkin harvoin oikeata selvää näyteltävästä asiasta. Sen sijaan kehoitamme lukijan, varsinkin niiden nuorten miesten, jotka haluavat Wiron kieltä oppia, kirjan itsellensä hankkimaan ja näin omin silmin tutustautumaan tämän kirjaatekijän kanssa. Suomalaisiin hää-tapoihin verrattavaksi panemme tähän seuraavan otteen; kertova ne häät (»pulumat»), joilla tämänkin kertomuksen pääjäsenset lepulla onnistetaan.

»Nyt ruvettiin majaa (sulhasen kotona) häitä vastoin sementamaan; tuvan lattia tehtiin puhtaaksi, kangaspunt otettiin maahan, pöydät ja penkit kerjattiin. Tuli se päivä, jona kosjo-viina viettiin, Mart (sulhanen) oli vaatteissaan, hevonen valjastettuna, odottivat Puusepän vanhaa miestä, joka oli luvannut tulla isämieheksi. Sai tulleeaksi, pereenmies (sulhasen isä) antoi kättä, sanoi: 'vanha veli! mitä pidät siitä hälystä, joka majaan nyt tulee? Hupasempi olisi minun mielestäni, sinun kanssasi juttua laskea ja rauhassa piippua polttaa.' Äiti läksi kammariin, paani (morsiamelle annettavat) koristukset puhtaaseen huiviin, paani punasella paulalla kiini, vei sen Puusepän Hanson käteen ja sanoi: 'tuossa annan sinulle vauvan, kyllä hyvin tiedät, kelle sen viet'; meni takaisin, toi talrikilla ryyryn viinaa ja kaupungin-vehnäisen, sanoi: 'katsokaa, että joudutte ehtooksi takaisin, me odotamme teitä ruoan kanssa, saa sitten kaulla, kuinka asia on käynyt.' — Mart rupesi ajajaksi, ja alkoi semmoisella vauhdilla ajaa, että vanha mies huusi: 'sinä ajat vaakkurin rikki, kuinka sitten sinne saamme, eli ehtoolla takaisin.' — Annon (morsiamen) majassa kuullivat piiskan läiskeen ja (vankkurin) rauta-kahleiden kilinän, arvasivat kohta, että sulhanen tulee. Salvat tervehtäneeksi, isämies sanoi:

'meidän majasta on lintu kadonnut, jonka piti meillä pesää rakentaa; se oli valkeinen kyyhkyläinen, terävä- ja vaka-silmäinen; minä tunnen sen varmasti; saimme kuulla, että se on tullut tänne, talimme sitä käteemme saamaan.' — Percennainen sanoi: 'mä näytän teille meidän linnut, ottakaa omanne joukosta.' Läksi ja toi vanhan eläntäneen muorin: 'tämä kyhä voipi teidän lintunne olla.' Isämies ikäänkuin hämmästyksissä sanoi: 'tuota ei voi vankkurille panna, vie vaan takaisin pimeään nurkkaan.' Percennainen vei ja tuli takaisin likan kanssa, joka oli oreskummallisia vaatteihin puettu. Isämies huusi: 'mitä pakana! tuo on meidän herneen-peleitus. Eii! meidän linnun tuntee silmistä, ne ovat vakaiset ja kauniit. Te pyydätte meitä pettää; olkaa niin hyvät ja antakaa meille omamme käteen.' Percen-äiti tuli Annen kanssa takaisin, Mart ja isämies huusivat vastaan: 'se on meidän, jah! se on meidän lintunen, Isämies läksi kimppu kädessä Annen vastaan, sanoi: 'tuossa ma tuon sinulle vauvan, pyydän sinun vuoden perästä sen toisella vauvalla kostamaan.' — Kuin Anne oli koristukset vastaan ottanut, pyysi isämies: 'käykää nyt kaikki näiden nuorten terveyttä juomaan.' Mart oli viinaa tupaan tuonut, tarjosi kaikille, joka vaan tahtoi. — Isämies kutsui Martin, sanoi: 'jott'ei lintunen käsistä poies lähde, panen sen hopea-kahleella sinun kylkeesi kiini.' Otti sormukset ja kihlasi heidät, toivotti heille paljon onnea, opetti heitä, kuin lukemaan lähtevät, opettajata pyytämään itseänsä neuvomaan ja varoittamaan. 'Jätämme teidät Jumalan kanssa, meill'on hyvä matka takaisin mennä.' Ilta sen syötyä vei Mart isämiehen hevosella kotiin ja kiitti häntä, että hän sen vauvan oli päällensä ottanut. Nyt oli peren-äitillä monesta asiasta huolen-pitäminen, että kaikki hää-ajaksi olisi kaunista ja sievää. — Anne tuli uusia vanhempiansa tervehtämään ja kiittämään niiden kihla-koristusten edestä, jotka olivat lähettäneet. Emälle oli hän neulonut

parin sukkia ja äijälle parin kintaita, pyysi heidän nähtä anti-
mia rakkaudella vastaan ottamaan, hänen valvaisen lapsen voi-
mansa ei ole antanut parempia tuoda. Wanha äiti sanoi: 'kai-
kein paras lahja, jonka itsellemme voimme toivoa, olet sinä
itse.' Mart huusi: 'jah! äiti, se on tosi.' Anne loi silmänsä
maahan ja poskelle nousi punanen; hän oli ikäänkuin uuden
riemun majaan tuonut; kenen päälle hän katsoi, sen silmistä
paistoi mielihyvää. Aika kului heitä sekkelästi iltaan, ja yö
joutui käteen; Mart ja Leeno (Martin sisar) läksivät Annea
saattamaan. Martilla ja Annella oli ainomaa toinen toisensa
kanssa puhumista; Leeno astui vähän syrjässä. Joen rannalla
plenoisella nurmella jossa kasvoi suuria koivuja, seisoiivat hy-
vän aikaa ja ihasivat kuun lempeätä valoa. — — — Hää-
päivänä oli kaikki kannettu syrjään, piha puhtaaksi lakaistui;
tuvassa seisoi joka nurkassa nuoret kuuset; muutenkin oli tupa
kaunistettu kuusen oksilla, joka kyllä oli kaunis nähdä. Pihan
veräjässä seisoi kaksi kuusta pystyssä, toiset kaksi oli luokin
tavoin yhteen sidottu. Jotta tupa olisi valkeampi, oli perceen-
äiti lyöttänyt liinaa pitkin seinää. Laesta riippui kauniissa
nauhassa haarukka, joka kantoi neljä kynttilää. Hää-pöydällä
oli joka asemen kohdalla talriikki, ja iso piiraan kappale päällä.
Pöydässä oli sianlihaa, hanhenpaistia, keitot ja kaalit; olutta
seisoi myös kannuissa. — Kaikki oli valmis; odottivat vaan
hääkansaa tulevaksi. — Kuin hääjoukko joutui lähelle tultais-
kylää, läksi sulhasen-poika *) niinkuin tuli hää-majaan tietä
antamaan, että tulevat; hänen kanssansa lähetettiin nuorelle
rahvaalle tuoppi olutta. Sulhasen-poika, tuoppi korkealla kä-
dessä, läksi kiljuen täyttä neliä takaisin. Jyri (häätalon renki)

---

*) Wiroksi: *peiopois*, joka sulhasen seurassa vastaa sitä, minä Suoma-
laisten häissä *saaja-nainen* eli *morsius-piika* ovat morsiamen puolella.

otti pyssyn käteensä, niin että kuin verkjästä tulivat, laukasi hän pyssyn, viskasi sen kädestänsä maahan ja kiiruhti oven eteen. Hevonen juoksi vielä, kuin hän jo oli kiskaisnut luokin hevosen päältä maahan, sanoen: 'emme me niin kallista tavaraa ohitse laske; ei sitä tästä majasta enää pois anneta.' Aattoi nuorikon vankkurilta maahan; nuorikko antoi hänelle siniset kintaat ja sanoi: 'ne olen, Jyri, sinulle itse kutonut.' —

Kuin kaikki olivat vankkurista nousseet, naiset vaatteensa heinistä puhastaneet ja helmansa asettaneet kohdallensa, kysyi sulhasen-poika: 'oletteko valmiit?' Wastattiin: 'olemme!' Astui edelle ja löi miekalla ristin oven päälle, astui tupaan, löi vielä kolme ristiä, itää, etelätä ja länttä kohti, ja huusi kovalla äänellä: 'kadotkoot kurjat henget; te, pyhät enkelit, ottakaa meidän nuori rahvas hoitaaksenne, tuokaa heidän majaansa onnea, että kaikki heille kävisi hyvästi.' Sitten otti nuorikon kädestä kiini ja vei ruoka-pöydän taakse, sitä myöten istuivat kaikki hää-kansa ruoka-pöytään. — Syötyä toi perein-äiti lapsukaisen, pani nuorikon syliin ja sanoi: 'annan sinulle, armas tytär, lapsen hoitaa, se on naisen ensimmäinen murhe; jos sinulle on lapsia sallittu, niin kasvata ne Jumalan kunniaksi ja lähimmäisten riemuksi, sillä vanhempien velvollisuus on lapsistansa huolta pitää; heidän pitää tili tehdä Jumalan edessä.' — Illemmalla toi sulhasen-poika tuolin, pani patjan päälle ja kauniin vaipan sen ylle. Isämies hunnutti nuorikon, ja pani esillinan eteen, sanoen: 'jätä nyt tytön kujeet ja tavat pois, pidä miestä mielessäsi ja kannata talon edestä kuolta. Että tämä sinulle paremmin jäisi mieleen, annan sinulle korvapuustin.' Löi häntä hellästi poskelle. Nyt rupesivat kaikki naiset laulamaan. Laulu kuin loppui, sanoivat naiset: 'nyt on nuori vaimo puettu.' Hän nousi tuolilta ylös ja kumarsi kaikille. — Kolmantena päivänä tuli sulhasen-poika, jyvämitta pään päällä, huusi: 'kutsutaan häihin, häihin, häihin! tulkaa valkeilla hevo-

silla.» — Antimet olivat jaetut; isämies huusi jotakin nuorelle pariskunnalle huomen-lahjaksi antavansa; sitten lupasivat toisetkin, mikä lampaan, mikä porsaan, mikä kissan, mikä kanan. Tässä sitten sai kaikenlaista lystiä puhetta kuulla. Ehtoolla pantiin pöydälle maljallinen kaalia, merkiksi että häät olivat lopussa. Hääväki otti jäähyväiset. — Toisena päivänä asetettiin jo kangaspuut ja vokki entiselle asemellensa.»

Mannteuffel on myös onnellinen laulun-tekijä. Seuraava, puheina olevassa kertomuksessa löytyvä *leikkaajien virsi* on sen todistava.

»Wötke röömsast sirbid kätte,
Ärge laske teised ette;
Näte, pöld se touseb, ligub,
Igga körs se mängib, kigub.

Silm ja südda pöldo kidab,
Same tihhid nabra riddad;
Tännawo' meil' Jummal annab,
Körs on, et ta mehhe kannab.

Herra lubband talgud tehha;
Lust' ning römo same nähhä!
Pil, se wiib meid ukse ette,
Leib ja lihha antaks' kätte.

Siis need täied wadid kantaks',
Laiä kappaga meil' antaks'.
Talgo kissa hakkab peäle,
Iggäüks aiab omma heäle.

Pil, se hüab tantso wisid,
Kutsub Anned, Marrid, Lisid;

Töstke jalga, walge sukka,
Talgo tolm ei te neid hukka.

Jürri habbe tilgub õllest,
Marri joond, se nähha põllest.
Jürri hambad hoidwad tobi,
Tulleb tale anda hobi!

Lasse lahti, Jürri mees!
Nä, ma seisän siin so ees;
Anna mull' ka sedda head,
Mis sa ükski tedda pead.

Jubba tunne õlle tähhe,
Temma touseb minno pähhä.
Ei need jallad kannä pead —
Meie talgud ollid head!

Suomaksi:

»Ottakaa riemuisasti sirpiti käteen, elkää laskeko toisia edelle; näette, pelto se nousee, liikkuu, joka korsi leikitsee, kiikkuu. Silmä ja sydän peltoa kiittää, saamme tiheät aumarivit; tänä vuonna meille Jumala antaa, korsi on, että se miehen kantaa. — Herra on luvannut tehdä talkoon. Lystiä ja riemua saamme nähdä! Pilli se viepi meidät oven eteen, leipää ja lihaa annetaan käteen. — Sitten ne täydet tynnörit kannetaan, suurella kapalla meille annetaan. Talkoon huuto alkaa päälle, jokainen ajaa omaa ääntänsä. — Pilli se huutaa tanssin nuotin, kutsuu Annit, Marit, Liisat; nostakaa jalkaa, valkeaa sukkaa, talkoon pöly ei niille tee hukkaa. — Jyrin parta tilkkuu oluesta, Mari on juonut, se on nähdä helmasta. Jyrin hampaat hoitavat tuoppia, hänelle tulee antaa korva-

puusti! — Laske irti, Jyri mies! katso ma seison tässä edessäsi; anna minullenkin sitä hyvää, miksi sitä yksin pidät. — Jopa tunnen oluen merkin, se nousee päähäni. Ei ne jalat kannata päätä, — meidän talkoot olivat hyvät.»

Leikkuun lopetettua on tyttärillä tapana panna sirppinsä yhteen, ja eräs joukosta ottaa ja viskaa ne ulos sängelle. Jonka sirppi nyt lentää etimmäksi, sille tulevat sinä syksynä sulhaset. Tätä leikkiä eivät leikkuu-miehet M:n kertomuksesaakaan unhota, ja seuraavasti laulaa se tyttö, joka sirpiti viskaa:

Sirrise, sirrise, sirbikenne,
Kollise, kollise, köwwer raud!
Kelle sirp nüüd ette jouab,
Selle wasto peigmees souab.

Kassime kergeste koio pole,
Lähhäme lauldes läbbi metsa.
Kelle heäl seäl selgest kostab,
Selle' peigmees mütsi ostab.

Jouame jookstes soja sauna,
Wihhake wõttab wiimse tolmo.
Illusam hiilgawad lahtid juuksed,
Parremad paistawad punnased palled.

Suomeksi:

»Sirrise, sirrise, sirppikäinen, kolise, kolise, kovera rauta!
Kenen sirppi nyt edelle jaksaa, sen vastaan sulhanen soutaa.
— Riennämme kiireesti kodon puoleen, menemme laulaen läpi metsän. Kenen ääni siellä selkeästi vastaa, sille sulhanen myssyn ostaa. — Joudumme juosten lämpimään saunaan, vastanen ottaa viimeisen tomun. Kauniimmasti välkkävät irtonaiset hiukset, paremmin paistavat punaiset posket.»

Willem Nawi ello-päwad on somasti jutoku kertomus viinan-nautinnon kauhistavista seurauksista. Sen alku on kovin lysti, niin että emme huule suomalaisen lukijan näinä aikoina, koska meilläkin pyydetään peruuttaa kansaa tästä luonnottomasta nautinnosta, vielä suuttuvan meihin, jos tästäkin kirjasta otamme tähän palasen. Otteemme on kertomuksen johdatus ja kuuluu näin. »Kesän lämpiminä päivinä», alkaa kertoja, »oli niin paljo karpäsiä, että eivät ihmisille rauhaa antaneet. Kerpin moisio oli rakettu vastoin etelätä; kuin uksi avattiin, lensi niitä joukottain sisään. Tuvassa pitivät he iloansa ja tekivät vallattomuutta. Jo aamusella varain, kuin kahvi-pöytä katettiin, tuli heitä joukko, niinkuin olisi kaikki pöytään pantu heidän tähtensä, ja katsoivat yhtä ja toista läpi; kuin ei ollut oikein mieltä myöten kaikki, nyhkiivät päätänsä etujaloillansa ja takajaloilla sillittelivät siipiänsä, hyppäsivät lentoon ja lensivät suoraan vehnäis-pullan päälle; saivat muutaman suuntäyden otetuksi, heittäysivät kahvi-kupin viereen, joivat tilkan kahvia päälle, aivan yhtä viisaasti kuin ihminen; kiittivät toinen toisellansa, että sillä tavalla se kuiva vehnäinen paraiten menee alas. Oli niitäkin karpäsiä, jotka suorastaan tahtoivat koko kupin juoda, menivät kuppiin ja hukkuivat; tämä oli niiden nuorten onnettomuus, jotka vanhempien opetusta eivät ottaneet kuullaksensa, että liialla himolla ainakin on surkea loppu. Ruoka-pöydällä samoin olivat häpeämättömät; ei jäänyt heiltä sitä ruokaa katsomatta, jossa eivät jaloin olisi kävelleet. Wanha herra oli heidän kanssa suurimmassa tuskassa. Heidän joukossansa oli moniaita, joilla oikein koiran tavat olivat ja jotka pahalaisen temppuja tekivät. Wanhalla miehellä oli paljas pää, muuan harmaa hiqs-karva siellä täällä, joka vielä oli jäljellä entisestä koreudesta. Tämän paljaan pään päälle lensivät he alati; yksi tuli, toinen läksi; vanha mies löi kyllä ja pyyhkäsi kädellänsä. Tämän pahan hän kuitenkin olisi kärsi-

nyt, vaan hänellä oli tapana levätä perästä ruoan; tällöin tulivat kaikki, eivät tienneet pelätä. Eräs näiden pahalaisen kärpäisten joukosta tuli toisten tykö pöydälle, nosti yhtä ja toista jalkaansa, eikä naurulta saanut sanaa ulos suustansa; toiset kysyivät: sano, mikä sinulle on tapahtanut? — Seisoin seinällä, odotin kunne vanha mies pani silmänsä kiini, lensin nenän päälle, kykistäydyin ja tein siihen täpän! — Kaikki nauroivat ja levittelivät siipiänsä. — Hänen suuret kypälänsä tulivat ja olivat minun tappaa, minä luiskahdin lentoon, ja minulle surmaksi aivottu lyönti läiskähti nenää vastoin. Toinen kärpänen sanoi: kuin hän oikein makaa, että jo suunsa auki lyöpi, silloin voipi hänen kanssansa ihmeitä tehdä. Tuonain, lounat oli juuri syöty, kävi minun nenääni ruoan haju, minä menin hajua myöten katsomaan hänen kellariansa, johon hän ruoat oli pannut, löysin muutamia muruja hammasten välistä, vaan oli pimeä, ett'ei nähnyt oikein etsiä, missä varat seisoiivat. Hänen nenässänsä rupesivat koirat urisemaan, niin että minun täytyi kiireimmän mukaan kellarista ulos jouduttauda. Ei kuitenkaan minua tapaillut lyödä, vaikka kyllä olin varkauksen tiellä. — Kuin kärpäset tahtoivat juosta kilpaa eli voittoisille ruveta, sanottiin: lähemme vanhan miehen pään päälle, se on sileä eikä koske voitettuun, kuin kaatuu. — Eräsnä iltana herra ja rouva läksivät lasten kanssa ulos jaloittelemaansa; nuori herra toi vanhemmille kauniin punaisen sienen. Isä otti sen hänen kädestänsä ja sanoi: tämä on myrkyllinen, siitä pitää itseänsä varoittaa; anna tämä minulle, kyllä mä tiedän, mitä tällä teen. Toisena aamuna kuin kahvi-pöytä jo oli otettu pois, kysyi herra lusikkaa ja talrikkia, murensi sienen pureksi ja riputteli hienoa sokuria päälle. Kuin kärpäset näkivät että pöydällä taas oli talrikki, sanoi yksi toisellensa: lähemme tuota uutta ruokaa katsomaan. Pian oli monta kymmentä koossa; ensin astuivat pitkin talrikin äärtä; kuin sitten näkivät että

muutamat jo oikein ahnaasti syödä hulmusivat, tulivat toisetkin likemmäksi ja maistoiivat kanssa. Joka oli syönyt mahansa täyden sientä, kellistyi paikalle; joka vähemmän oli ottanut, jaksoi kukaties vielä ryömiä talrikin laidoilte ja kuoli siihen; moniaat ottajista lensivät pöydälle, saivat vielä vähän astu-neeksi, ja kuolivat sitten. Seinältä lensi pöydälle karpänen, joka mielestään oli hyvin viisas olevinansa; tämä kuin näki karpäsen selällänsä, kääntyi sinne päin, astui likemmäksi, touk-kaili häntä nokallansa kylkeen ja sanoi: onko ne karpäsen ta-vat selällänsä maata! nouse ylös, hävitöin! Waan se ei enää jalvoja allensa ottanut. Tulee karpänen hoippuen hänen vas-taansa, hän sanoi, se viisas: mikä sinulla vikana? sinä olit ennen hyvin liukas juoksun päälle. — Maistoin tuota uutta ruokaa ja otin liiaksi; vatsaani vääntelee, pääni on huimainen ja kipeä, ruumiin voima kadonnut; ruoka itse oli makea ja hyvä. — Lähden kyllä minäkin tuota katsomaan, arveli viisas karpänen; kyllä mä liiasta nautinnosta itseni varoitin. Otti suuntäyden *) tätä ruokaa, lensi pöydälle takaisin ja sanoi: minkä tämä nyt minulle teki! riskimmäksi se minun vaan teki; näetkö, kuinka hyppään ja siipiäni levittelen! lähden ja otan vielä. Otti muutaman suuntäyden taas, ryömi talrikin laidalle: mitä siitä niin vähäisestä on! käännyn takaisin ja otan oikein, että himo sammuu. Sinne hän jäikin: himo teki elolle lopun. — Tuli toinen karpänen kiireesti lentäen, kysyi: kussa Maijani on, oletteko Maijaani nähneet? me seisoiimme yhdessä kukalla; minä läksin vähän maitoa juomaan, tulin takaisin, ei ollutkaan Maijaa enää siellä; missä on nyt Maijaseni? eikö sitä ole ku-kaan nähnyt? Karpänen, joka vastasi, pyyhki nokkaansa ja

*) Wiron kielessä merkitsee *suutäis* (suuntäysi) ryyppyäkin, joten tekijän osoittelemisen tässä kohden, kuinka viinan nautitseminen aletaan, on selvempi kuin suomennuksessamme.

sanoi: pyydän, otappa ja maista vähä tuota uutta ruokaa, kuin se on makea ja hyvä; tuoss' on palanen, syö se, niin kyllä tunnet, kuinka iloiseksi se tekee ja kuinka se murheesi kaikki kadottaa; mene sitten ja etsi Maijaa. — Woin kyllä ottaa, vastasi toinen, tässä syödään aina hyvää. Söi pian mahansa täyteen ja lensi pöydälle Maijaa katsomaan. Jalat olivat jo kömpelät; näki Maijan lusikan vieressä, pääsi lihalle, heittäysi viereen ja kuoli. — —» Näin vertaa tekijä vielä eteenkin päin ihmisen viinan-nautintoa myrkyn nautitsemiseen, ja lopulla tätä alkulausetta on edellä mainittu vanha herra unessa näkevinänsä yhden pöydällensä kuolleista kärpäsiistä, ja tämän kanssa syntyy hänellä keskustelu, jossa tekijällä on vielä parempi tilaisuus osoittaa, että ihminen kaikella viisaudellaan, kuin kerran annaksen himojensa valtaan, menee yhtä päättömästi turmioon, kuin kärpänen. Waan täytyy lopettaa otteemme tähän.

V.

Wiron Kirjallisuuden Seura Tartossa.

Niinkuin edellä olemme nähneet, perustettiin Saarenmaan linnassa (Arensburg'issa) jo v. 1817 seura, jolla oli Wiron kielen ja kirjallisuuden viljeleminen tarkoituksena. Mutta vaikka sen perustajat epäilemättä olivat toimellisia miehiä ja lämpimästi rakastivat Wirolaisuutta, ei tämä seura kuitenkaan näytä koskaan mitään erinomaista matkaan-saattaneen. Se oli liian syrjässä muusta Wiron maasta, sillä oli liian vähä voimia niin rahassa kuin kirjatyössäkin, ja viimein jättivät sen harvat jäsenet kuukauttisen kokouksenkin pitämättä. Sitä vastaan näytti Tarton kaupunki olevan soveljas pesäpaikka tämmöiselle seuralle, sillä tässä oli maan yliopisto, jonka kautta sille voi

teivoa aina tulevaksi uusia voimia; tässä ja liikkeuduilla eli useampia miehiä, jotka voivat seuran tarkoitusta edesauttaa, ja tämä kaupunki oli jo vanhuudestakin Wirolaisuuden pääpaikka. Niin tuumittelvat eräät näitä miehiä v. 1838 tästä asiasta, ja kansan-valistuksen ministeriltä luvan saatuansa vietti Wirolaisen Kirjallisuuden Seura Tartossa (*Die gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat*) ensimmäisen vuosijuhlansa 18 p. tammik. 1839. Jäsenten määrä oli tällöin 19. Siitä saakka on tämä seura vähitellen kasvanut isommaksi ja isommaksi, ja 18 p. tammik. 1853, jolta viimeinen vuosikertomus on, oli Seurassa 98 jäsentä. Kirjastoa oli samana päivänä 1135 työtä 1679 siteessä, muinais-rahastoa 2472 kappaletta, vanhoja käsikirjoituksia 149 kappaletta, ja sen ohessa paljo vanhoja aselta ja kaluja, Wirolaisten vaatteuksia j. n. e.

Tämän Seuran tarkoitus on ollut melkein yhtenäinen kuin meidänkin Kirjallisuuden Seurojemme. Kieltää emme kuitenkaan voi, että se, varsinkin viime aikoina, on liiemmalla rakkaudella käsittänyt tarkoituksensa *historiallista* ja muinaisuuksia koskettava osaa. Se on kerännyt vanhoja käsikirjoituksia ja muinais-rahvoja arvollisen määrän, joista jälkimäiset olletikin ovat kalliin hintansa kautta tuntuvasti rauaisseet Seuran muuta vaikutusta. Ja kuitenkin löytyy niin Wiron kuin Lihvinkin maassa useampia seuroja, joiden ainoa tarkoitus on historian ja muinaisuuksien tutkiminen. Meidän katsoessa tekisi siis Wiron Kirjallisuuden Seura paremmin, että supistaisi toimensa vaan Wiron kielen ja *sen* muinaisuuden viljelemiseen, ja jättäisi historian tutkintoon kuuluvien kallisten rahojen ja muiden kalujen keräämisen niille seuroille, joita nämä aineet koskevat enemmän kuin häntä, sillä niissä emme sen laule voivan kilvoitella näiden kanssa. Tätä lausetta elköön kukaan lukeko moitteen-halusta sanotuksi; vaan kuin Seura tämän kirjoittajalle teki sen kunian, että kutsui hänet kirjoittitelevaksi jäseneksensä, niin laulee

hän uskaltavansa tämän verran totuutta loukkaamatta sanoa, varsinkin kuin harva Seuran jäsen lienee hänen ylitsensä käyvä rakkaudessa Wiron kansaan ja kieleen kuin myös toivossa, että molemmat koholsivat nykyisestä tilastansa.

Mainittu kahtalaisuus Seuran toimessa, eli oikeammin Seuran liika poikkeaminen toiseen osaan tarkoitustansa, on tehnyt, että se ei ole vaikuttanut niin nerokkaasti *kielen* ja kirjallisuuden asiassa, kuin siltä olisi voinut toivoa. Aivan jouten ei se kuitenkaan ole ollut näissäkään kohdissa. Sen näihin kuuluvista askareista on olletikin mainittava, että se ostamalla ja lahjoina on koonnut itsellensä melkoisen vironkielisen kirjaston, joka tässä kirjallisuudessa ei enää täydelliseksi päästäksensä puuttune muuta kuin muutamia sen kaikkein vanhimmista kirjoista. Myös on sanakirjan hankkiminen ollut Seuran alinomaisena rienteenä. Jo Seuran ensimmäisessä istunnossa selitti senaikuinen Wironkielen lehtori Tarton yliopistossa Jürgenson, kuinka tarpeen kielen edistymiselle kelvollinen sanakirja oli ja osoitti, millä keinoin Seuran oli meneteltävä tätä aikaan saadakse. Pian käytiinkin sanakirjan tekoon kiibkollisesti kiini, Seuran kielen-taitavista jäsenistä otti kukin jonkun puustavin valmistuksensa, ja jonkun ajan perästä ilmoitettiin jo Seuralle, sanakirjaa olevan isot joukot valmisna. Mikä lienee kuitenkin ilmautunut esteeksi, — ehkä tällä tavoin tehdyn työn arvattava vaivallisuus, — kirjapainoon asti ei sanakirja tähä kertaa joutunut. Jälkeenpäin otti sitten eräs kirkkoherra *Akerman* kalkki tähän kuuluvat käsikirjat käsiinsä ja rupeasi täydellä todella niistä rakentamaan sanakirjaa, joka oli sisältävä sekä Tallinnan että Tarton murteet. Waan kova onni ei ollut vielä väsynyt Wiron kieltä vainoamasta. Lähes kymmenkunta vuotta työskenneltyänsä tämän teoksen kanssa muutti Akerman paraassa lässänsä keväällä v. 1855 manalan majoihin, ja syytä on pelätä, että hänen työnsä päättäjätä ei ilmau hyvään aikaan

ja että sama työ jäi hänen käsistään vielä semmoiseen tilaan, jossa sitä ei voi ulos antaa.

Rahvaan sekaan levittääksensä kelvollisia kirjoja asetti Seura alkuvuosinansa virolaisten kirjojen myönnön neljään paikkaan: Tarttoon, Weroon, Pernoon ja Tallinnaan, jonka ohessa myös toimitti painosta 2 tuh. kappaletta tämänlaisten kirjojen luetteloja, jossa löytyi 63 kirjaa nimitettynä ja jota rahvaasen jaettiin maksotta. Tämä asia oli sen tarpeellisempi kuin vironkielinen kirjallisuus ei vielä nytkään ole saanut sitä kunniaa, että sitä pidettäisiin kaupan kirjakaupoissa, vaan pitää ostajan virolaisia kirjoja etsiä joko kirjapainoista eli likaisista räämäpuodeista, joissa niitä löytyy joku vähä rahvaan varalla, topakanlehtien, renikoiden ja muiden semmoisten tavaroiden kanssa sekaisin. — Ensi vuosinansa painatutti Seura myös muutamia kirjojakin Wiron kielellä. Näitä Seuran toimittamia kirjoja on yleensä viisi kappaletta, nim. Kreutzwald'in viroksi tehty mukaelma Zschokke'n meilläkin käännetystä kirjasta: *Der Brandwelnspes*, viroksi nimellä: *Wina katk*; saman kirjoittajan toimittama kirjanen: *Sippelgas* (muurahainen), kokous pienempiä kertomuksia; kirkkokerra Gehewe'n valmistama *virolainen lukemisto* Tarton kielellä; lyhykäinen kertomus Luteerin viimeisistä hetkistä, käänös, jolla on suurin merkillisyytensä sen tähden, että Fählmann on sen kieltä korjaellut siihen tapaan, joten hän tahtoi Wiron kieltä kirjoitettaa; ja viimeiseksi painatti Seura Kreutzwald'in vironkielisen onnentoivotuksen Tarton Yliopistolle, sen viettäessä muistojuhlaa 50:vuotisesta olostansa v. 1852. Sanomalehden ulosantamisesta rahvaalle on Seurassa myös ollut useampia kertoja kysymys, joka asia kuitenkin aina on jäänyt sillensä, milloin minkin tähden, viime vuosina enimmiten niistä systä, joita meillä erinomattain kutsutaan *erinäisiksi*. Alvan yhteydettä rahvaan kanssa tämä Seura ei kumminkaan ole ollut. Se toimittaa nim. sitten vuoden 1840 vuotuisesti niin kutsutan

tähti-raamatun eli kalenterin rahvaalle, jossa paitse tavallista almanakkaa myös löytyy kaikenlaisia hyviä kirjoituksia pari kolme kappaletta kussakin ynnä yhden eli useammankin uuden virren tahti muun laulun kanssa. Jälempänä saamme vielä mainita muutamia näiden tähti-raamattujen paraimmista kirjoituksista. Tämmöisiä kalenteria Wiron kielellä tulee tavallisesti neljä kappaletta vuodessa ulos, nim. kaksi Tartossa ja kalenteri kummassakin sekä Räävelissä että Pernossa. Ne myödään hyvin halvasta hinnasta, ja jos rahvaalla tätä nykyä ei olekaan sanomalehteä luettavana, niin on kuitenkin näiden kalenterien ostaneella jo hyväksi aikaa vuotta lukea kirjoituksia, joista useampi tavalla eli toisella kokee antaa Wirolaiselle jonkunlaisen selvän nyky-ajan rienteistä ja edistymisistä, ja herättää häntäkin muiden kansojen perästä pyrkimään.

Oppineiden kanssa pitää Seura yhteyttä Saksan kielellä ulostulevien toimitustensa kautta, joiden nimi on: *Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat*. Niitä oli tainnut alussa olla aikomus antaa vihko vuodessa, vaan tässä on jääty jällelle, ja Seuran 16 olo-vuodessa on sen toimituksia tullut 9 vihkoa, kukin noin 100 sivua iso, ja joista aina 4 tekee siteen, niin että nyt on kolmas side alulla. Niiden kirjoituksista on monikin suuresta arvosta, vaan tässä emme voi näistä kirjoituksista ruveta laveaumatla lausumaan. Muutamia niistä olemme jo edellä maininneet, toisia taas saamme heti-kohta tilaisuuden koskettaa, kuin käymme puhumaan niistä miehistä, joiden toimesta Seura syntyi ja jotka siinä enimmän ovat vaikuttaneet.

Jaloin ja ylävin näistä miehistä oli epäilemättä Retrikki Robertti *Fählmann* (syntynyt v. 1799, kuoli 1850). Hän oli syntyjänsä siltä rahvaan ja herrassäädyn rajalta, jossa rahvaan kieli, yksinkertaiset tavat ja puhdas mielenlaatu yhdistyvät sen mahdollisuuden kanssa, että siitä, jos ei ennen, edes toisessa

eli kolmannessa polvessa voipi nousta sille sivistyksen ja tiedon kannalle, jolla herrasväki istuu, hän oli nim. pehtorin poika. Ensimmäisessä lapsuudessaan ei hän paljo kuullut muuta kuin Wiron kieltä puhuttavan, ja kuunteli tällöin myös niitä ihanoita lauluja ja satuja, joita Wiron kansassa vielä siihen aikaan muistettiin enemmän kuin nyt, ja joita hän mieheksi tultuansa sitten niin vereksinä ilmi saattoi paraimmat. Mutta kuta ylempiä nuorukainen opin tiellä kohosi, sitä enemmän täytyi hänen myös poiketa näistä lempeistä äitinkielisistä muistoista ja yliopistoon tultuansa (v. 1818) rupesi hän lääkäri-taidon tutkimukseen, jolla niiden kanssa näytti kaikkein vähemmän yhteyttä olevan. Tartossa suoritaksen lääkäri-taitoa oppimaan ruvennut oppilainen tohtoriksi tavallisesti noin neljässä eli viidessä vuodessa, mutta Fählmann'ilta meni 9 vuotta ennenkuin hän v. 1827 tehtiin tohtoriksi. Waan tällä ajalla olikin hankkinut itsellensä niin hyvät tiedot, että hänelle sitten tarjottiin rohvessorin virkaa sekä kotimaansa että Kasan'in yliopistossa, joista kummastakaan hän ei huolinut, vaan pysyi Tartossa yksinäisenä lääkärinä, jota toimea jo oppilaisena oli alotellut ja joka pian kasvoi niin isoksi, että hän harvoin sai yö-sydäntäkään herättämättä levähtää, sen vähemmin jousi, toisten tuskia lievittäessään, vaaria ottamaan siitä madosta, joka jo kalvoi hänen omia keuhkojansa eikä hänestä ennen luopunut kuin hänen hautaan saatettuansa. Rakasta äitinkieltänsä sai hän näin muodein harvoin viljellä muulloin kuin minkä vähän — öillä. Mutta v. 1842 tuli yliopiston lehtorin virka Wiron kielessä sen toimellisen Jürgenson'in kuoltua avonaiseksi, ja Fählmann otti tämän hänelle tarjotun viran vastaan. Tästä ja Wiron Kirjallisuuden Seuran esimiehuudesta, johon hän seuraavana vuonna valittiin, oli hänelle nyt ulkonaiset kehoitukset, hedelmälliseksi saattamaan suurta tahtoansa Wiron kielen niin käyttämisessä kuin tutkinnossakin. Waan ei niitäkään kahdeksaa vuotta, jotka

hänen vielä oli suotu elää, saanut hän kokonansa käyttää näihin hänen sydämellensä rakkaikin aineihin. Potilasten hoito, jota ei voinut kaikitse hylätä, ja hänen oma enenevä kivuloisuutensa valtasivat häneltä enimmäen ajan, ja näin jäi Wiron kielen harjoittaminen hänellä ainakin vaan väli-ajoilla viljeltäväksi syrjäytyöksi *).

Tästä Fählmann'in elämän juoksusta näemme selvästi, minkätähden hänen kirjallinen ja tieteellinen perunsa on niin poikkinaista, ja tästäkin elämäkerrasta saamme hyvän selityksen sille, minkätähden »*mes* täällä Pohjassa ei täytä sitä, minkä *nuorukainen* on luvannut.» Kehoituksen ja varojen puute estävät nim. sen paljon »lupaavan» nuorukaisen menemästä sitä tietä, jolle sydän ja luonnonlahjat veisivät häntä, ja ajavat niille keskinkertaisuuden yhtelä-maille, joilla leipäpuut kasvavat. Täältä palajaa harva takaisin nuoruuden-toivojensa polulle, ja joka sen tekeekin, on jo väsyksissä ja haavoitettuna siitä sodasta, jolla jokainen täällä kokee onnettaren lahjoja itsellensä kiskoa; ja näin jäävät nuorukaisen luvat mieheltä täyttämättä. Jos tilaisuudet Fählmann'illakin olisivat olleet semmoiset, että hän jo alusta pitäen olisi voinut ruveta äitinkielensä viljelemiseen, johon häntä halu veti pitkin ikäänsä, niin on mahdotoin saana, kuinka suuri runoilija, kuinka mainio kielentutkija hänestä olisi syntynyt, sillä kumpaankin oli hänellä tavallisuutta suuremmat lahjat. Waan tällänsäkin ovat ne runolliset ja kieliepilliset kirjoitukset, jotka hän jätti jälkeensä, niin suuresta arvosta, ett' emme niitä voi lukijalle ilmoittamatta jättää, ehkä kyllä emme voi niitä niin esitellä kuin ansaitseisivat.

Ensinkin on hänen *runollinen* toimensa mainittava. Tässä

*) Tilan vähyys estää jässä enemmältä pöbumasta Fählmann'in elämäkerrasta, mutta siitä löytää lukija kelvollisen kertomuksen hänen ystäväitänsä Kreuzwald'ilta, kirjassa: Verhandl. der gel. Estn. Gesellschaft, I:isen siten 4:ssä vihkossa.

hän eli sekä kerääjä eli, paremmin sanoen, muistaja että tekijä. Ennen häntä tunsivat harvat niitä kauniita ja älykkäitä satuja, joita Wiron kansassa löytyi, ja vasta miehuuden iässä kertoi Fählmann Saksaksi eräitä näistä saduista, joita hän lapsena oli Wiron kielellä kuullut haastettavan. Ne löytyvät painettuna kirjassa: *Verhandlungen der gelehrt. Estn. Gesellschaft*, I:sen siteen 1:ssä ja 3:ssa, ja II:sen siteen 2:ssa vihkossa. Kuuluisimmaksi on niistä tullut *Koit ja Ämäräk*, satu aamu-koitteen ja ehto-hämärikän keskinäisestä rakkaudesta, sillä se käännettiin moneen kieleen ja oli kauan runo-kalenteritten kaunistuksena ympäri Europaa *). Mutta pian syntyi tämän sadun perijuresta epäluuloja, jotka väittivät sitä Fählmann'in omaksi tekemäksi, ei rahvaan suusta kuulluksi, ja epäilijöiden sekaan joutui meidän Castrén'kin (Suomalaisessa Jumalais-Sadustossausa siv. 64). Eikä voikaan hänen lausettansa evätä, että muka Fählmann'in kertoma satu rahvaan suusta ollaksensa on ulkopuvussansa liiaksi nyky-ajan tapaan muodostettu ja kaunistettu. Wasta 1854 saatiin kaikki epäluulot sen alkuperäisyydestä hälvenemään, sillä tällöin kirjoitti eräs mittari *Lagos* sen Wirolaisen suusta Wiron kielellä ylös, ja Lagoksen kirjoittaman sadun saattoi *Kreutzwald* Pietarin Akateemikolle *Schiefner'ille*, joka sen painatti sikäläisen Tiede-Akateemian historiallis-kieliopillisen osakunnan sanomissa (*Bulletins*), niiden XII:nen siteen n:issa 3,4,5. Tämän ja Fählmann'in kertoman sadun välillä ei ole muussa eroitusta kuin ulkopuvussa ja siinä, että Lagoksen kirjoittamassa nähtävästi on kaksi satua yhteen sulattuna. Tämä satu on meille sitä merkillisempi kuin *Kreutzwald*, jonka viimeiseksi puhdistama se on, siinä ensi kerran

*) Sen kuuluisan tähtientutkijan Mädler'in mill'ei kuuluisampi rouva, runotar *Minna von Mädler* käänsi tämän sadun kauniiksi lauluksi Saksan kielellä, jona se löytyy sanomalehdessä *Das Inland*, vuosikerran 1845 n:ssa 43. Meillä käännettiin se Ruotsiksi kirjassa: *Fosterländskt Album*, vihkossa 3.

kirjoittaa Wiron kieltä Suomen kirjoitus-tapaan, jota Ahrens ja eräät muutkin jo kauan ovat pitäneet edellisen kielen ainoana pelastus-keinona siitä hämmekistä, joka sen kirjoittamisessa vielä on vallan päällä. Sentähden emme luule olevan syrjään aineestamme, että Koit- ja Ämarik-sadun tähän painatamme ja suomennamme, varsinkin kuin sitä ei vielä koskaan ole julaistu Suomen kielellä. Se kuuluu seuraavasti:

»Muiste oli emal kaks tütart, nimega *Widewik* ja *Ämarik*; mõlemad ilusad, kenad ja wiisakad, nil hästi näo kui kombede tõtu, nõnda kui laulusõna ütleb:

»Pää walge, põsed punased,
Sitiikumustad silmakulmud.»

Päikese loojamineki aeal tulnud wanem tütar kahe ärjaga kündmast ja wiinud neid, kui ika mõistlik inimene, jõe kaldale joema. Aga nii kui tännini kenadus tütarlaste esimene käsk on, ja wiisakad sagedaste peeglisi katsuwad, nõnda oli ka wiisaka Widewiko kombe ja usk. — Ta laskis ärjad ärjad olla, astus jõe kalda ja waata! jõewee hõbe peeglist paistsid sitikumustad silmakulmud kulla-karwa põskiga nii armsaste tagasi, et süda ilutses. Kuu, kes praego looja käsu ja seadmise pära, loojale hingama läinud päikese asemel maad pidi walgustama, unustas oma ammeti auusaste ülespidamist ära, ja heitis ennast noolilt armastusega salamahti sügawase maarüppe — jõe põhja maha, — ja ühe suu oli teise man ning ühe uuled olid teise külles. Kosis suuandmisega Widewiko enesele mõrsjaks, aga unustas senis kõik, kõik oma tallitused — ja waata! pilkane pimedus kattis maad kunni ta Widewiko rinna külles wiibis. — Seni sündis üks hale õnnetus. Kiskja-metsaline, hunt, kellel selle wahe sees kõik woli käes oli, sest et keegi teda ei näinud, murdis Widewiko teise ärja, kes oma pääd metsa toitu korjama roitnud, ja päris teda enesele roaks. Ehk kül eha sisaski kuulus ja hele laulo heal metsast läbi pimeduse äkkis:

»Laisk tüdruk, laisk tüdruk, õöpik! kiri-küüt, waule, waule, too piits, too piits! tsäh, tsäh, tsäh!» — siiski ei kuulnud Widewik sisaski õiskamist, waid unustas kõik ära, mis mite armastus ei olnud. Aga armastus on kurt, pime ja ilma mõistuseeta, kellele wiest meelest üksnes tundmine jäetud. — Kui Widewik wilmaks omast armu-unestusest ärkades hundi kurjategu nägi, nutis ta ärdaste, et silmawee pisarist terwe järw wet sai. — Aga need süüta silmapisarad ei jäänud Wana-Isast mite nägemata ega warjule. Tema tuli oma kuld taewast maha, kurjatööd karistama ja käsuwastotegijalle wallitsust seadlema. Kurja hunti nuhtles ta ja pani teda igaweste ärja kõrwa ike, põhja-naela raudkepi sunduse alla, wet wedama, ja kuu sai Widewiko enesele naiseks. — Weel tänapäawal paistab Widewiko lahke nägu kuu küllest, waatab igatsetes weepeeglisse tagasi, kus tema suudandes peio armu esimest korda maitstes.

Siis ütles Wana-isa: »Et niisugust hooletust walguse juures enam ei sünni ja et pimedus wõimust ei wõta, sellepärast panen mina teile wallitsejad, kelle käsu peale igauks oma ammetile lähäb. Kuu ja Widewik muretsego kord korralt ödele walgust. *Koit ja Ämarik!* teite käsu ning wallitsuse alla usutan mina nüüd pääwade walguse taewa lautuse al, pidage oma ammetit auusaste üles. Sino hooleks, tütreke Ämarik, annan mina allaweerewa päikese; kustuta igaõhtu kõik talekibemed ära et kahju ei sünni ja saada teda loojale minema. Ja sino mure olgo, poeoke Koit, uuel pääwal uut walgust jälle põlema sütitada, et kunagi walgus ei puuduks.»

Mõlemad päikese orjad wallitsesid oma ammeti auusaste, nõnda et ühelgi pääwal päike taewa lautuse al ei puudunud. Need lühikesed suweööd hakkasid nüüd lähenema, kus Koit ja Ämarik teine teisele suud ja kät pakuwad, kus kõik maailm ennast rõemustab, linnukesed metsas — igauks oma keeli — heletaid laulusi laulawad, kus lilled õitsewad ja kauniste kas-

wawad. Sel aeal tuli Wana-isa oma kuldjärjelt maha Lijoni rõemu-püha pidama. Leidis kõik tallitamised ning wallitsused korrapärast olewad, rõemustas ennast wäga oma loodud loomuse üle. Ütles siis Koido ja Ämariko wasto: »Mina olen ka teie wallitsusega rahul ja soowin teile jäädawad õnne; olge siis nüüd naine ja mees.» Aga mõlemad ütlesid kui ühest suust: »Isa! ära eksita meid mite, meie oleme oma seisusega rahul, tahame jääda peig ja mõrsja; sest selles seisuses oleme õnne leidnud, mis ika uueks ja ika nooreks jääb.»

Wana-isa jätis neid nende tahtmise järele ja läks jälle tagasi oma kuldaewa.»

Suomeksi:

»Muinoin oli emällä kaksi tyttäätä, nimeltä Widewik ja Ämarik; molemmat kauniit, koriat ja sievät, niin hyvästi näou kuin tapojen puolesta, niinkuin laulun sana sanoo:

Pää valkea, posket punaiset,
Sitikka-mustat silmäkulmat.

Päivän luojaan-menekin (laskeumisen) ajalla oli vanhempi tytär tullut kahden härjän kanssa kyntämästä ja vienyne, kuin ainakin ymmärtävä ihminen, joen rannalle juomaan. Waan niinkuin tähän päiwään asti kauneus tytärlasten ensimmäinen käsky on, ja sievät useasti peiliin katsovat, niin oli myös sievän Widewikoni tapa ja usko. — Hän antoi härjät härkinä olla, astut joen rannalle ja katso! joen-veden hopia-peillistä paistoiwat sitikka-mustat silmäkulmat kullankarva poskien kanssa niin armaasti takaisin, että sydän iloitsi. Kuu, jonka, luojan käskyn ja säättämisen perästä, luojalle lepäämään lähteneen päiwän asemesta maata piti valostaman, unohti ammattinsa rebelliisest ylöspitämisen pois, ja heitti hänensä nuolena rakkaudella salakättä syvään maanpoveen — joen pohjaan maahan, — ja yhden

suu oli toisen tykönä ja yhden huulet olivat toisen vieressä. Kosi suun-antamisella Widevikon hänellensä morsiameksi, vaan unohti sill' aikaa kaikki, kaikki toimituksensa — ja katso! pilkkoinen pimeys kattoi maan, kunne hän Widevikon rinnan vieressä vilpyi. — Sill' alkaa syntyi (tapahtui) surkea onnettomuus. Kiskoja-peto, susi, jolla sillä välillä kaikki voli (valta) kädessä oli, sentähden että kenkään häntä ei nähnyt, murti Widevikon toisen härjän, joka omaa päätänsä myöten oli mennyt metsään eläkettä hankkimaan, ja peri sen hänellensä ruoksi. Ehkä kyllä hellän sisaan (ilolinnun, satakiellisen) kuuluisa ja heleä laulun ääni metsästä läpi pimeyden helkki: »laisk tüdruk, laisk tüdruk, ööpi! kiri-küüt, waule, waule, too piits, too piits! tsäh, tsäh, tsäh!» (laiska tyttö, laiska tyttö, yö pitkä! kirjava selkä-juomu, vaolle, vaolle, tuo piiska, tuo piiska! tsäh, tsäh, tsäh!) — ei Widevik sittenkään kuullut sisaan helkkämistä, vain unohti kaikki pois, mikä vaan rakkaus ei ollut. Waan rakkaus on kuuro, sokea ja ilman ymmärrysettä, jolle viidestä mielestä yksinänsä tunteminen on jätetty. — Kuin Widevik viimeinkin rakkauden-unohtuksistansa heräten suden paha-teot näki, itki hän hartaasti, että silmäveden pisarista tuli kokonainen järvi vettä. — Waan ne syyttömät silmäpisarat eivät jääneet Wanhalta isältä näkemättä eikä peittoon. Hän tuli kulta-taivaastansa maahan, pahatyötä rankasemaan ja käs-kynvastaantekijöille hallitusta asettamaan. Iikeän suden rankasi hän ja pani sen iankaikkisesti härjän viereen ikeesen, pohjan-naulan (pohjan-tähden) rautakepin tuomion alle, vettä vetämään, ja kuu sai Widevikon hänellensä naiseksi. — Wielä tänä päivänä paistaa Widevikon lauhkea näkö kuun kyleltä, katsoo ikävöiden vedenpeiliin takaisin, jossa hän suuta-antaen sulhasen rakkautta ensimmäisen kerran maistoi.

Sitten sanoi Wanha isä: »Että tämänlaista huolettomuutta valkeuden tykönä enämpi ei synny ja että pimeys ei valtaa

ota, sentähden panen minä teille hallitsijat, joiden käskyn päälle jokainen lähtee ammatillensa. Kuu ja Widevik murehtikoon vuorotellen öille valkeutta. Koit ja Ämärík! teidän käskyn ja hallituksen alle uskon minä nyt päivien valkeuden taivaan laajuuden alla, pitäkää ammattinne rehellisesti voimassa. Sinun huoleksesi, tyttäreni Ämärík, annan minä alasvierevän päivän; sammuta joka ehtoo kaikki tulen-kipunat pois, että vahinkoa ei synny ja saata hänet luojalle menemään (laskeumaan). Ja sinun murheesi olkoon, poikaseni Koit, uudella päivällä uutta valkeutta jälleen palamaan sytyttää, ett' ei valkeus kulloinkaan puuttuisi.»

Molemmat päivän palvelijat hallitsivat virkaansa kunniallisesti, niin ett' ei yhtenäkkään päivänä päivä taivaan laajuuden alla puuttunut. Ne lyhykäiset kesä-yöt rupesivat nyt läheneeseen, joina Koit ja Ämärík toinen toisellensa suuta ja kättä tarjosivat, joina kaikki maailma häntänsä riemuitsee, lintuset metsässä — jokainen kiehellänsä — heliöitä laulusia laulavat, joina kukkasat hedittsevät (kukkivat) ja kauniisti kasvavat. Tällä ajalla tuli Wanha isä kulta-järkyltensä (tuoliltansa) maahan Lijonin *) riemu-pyhää pitämään. Löysi kaikki toimitukset ja hallitukset järjestyksessä olevan, riemuitsi häntänsä suuresti luomansa luomisen ylitse. Sanoi sitten Koiton ja Ämäríkön vastaan: »Minä olen teidänkin hallituksenne kanssa tyytyväinen ja suon teille pysyväisen onnen; olkaa siis nyt nainen ja mies.» Waan molemmat sanoivat kuin yhdestä suusta: »Isä! elä eksytä meitä, me olemme tilamme kanssa tyytyväiset, tahdomme jäädä sulhaseksi ja morsiameksi; sillä tässä tilassa olemme onnen löytäneet, joka aina uudeksi, aina nuoreksi jääpi.»

*) Tämä *Lijoni* näyttää enkelin tapainen olento Wirolaisten jumalais-sadustossa olleen. Katso hänestä kirjaa: *Der Ehsten abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten*, siv. 11 ja 138.

Wanha isa jätti heidät heidän tahtomisen jälkeen ja läksi jälleen takaisin kulta-taivaasensa.»

Fählmann'in omatekoisia runoja ja kirjoituksia Wiron kielellä löytyy Kirjallisuuden Seuran edellä mainitussa tähtiraamatusta. Runoellessaan näyttää hän rakastaneen vanhan-aikuisia Kreikan kielen runo-muotoja, ja runomitan perustuksena pitää hän korkoa. Seuraavat sipaleet panemme tähän näytteeksi Fählmann'ia runo-taidosta, muistuttaen että viimeinen runoelma löydettiin hänen paperiloistansa ja painettiin hänen kuoltuansa, kirjassa: Verhandlungen d. g. Estn. Gesellschaft, II siteen 4:ssä vihkossa. Kirjoitus-tapa ensimmäisessä kappaleessa on uudempi-muotoinen kuin toisissa.

1.

Piibo jut.

JAAN.

Tere mo wennike Mihkel! kuda so käbalad käiwad?
 Kas on rukis jo küps? Mis siis so naisoke teeb?
 Kas on ilm so meelest? Eks ommiko tuul oleks parem?
 Merest kisub ta wet, ommikust kuiwa weel saaks.
 Aga wennike Mihkel, alati nõsokest imed,
 Kõhtu ei täida suits, kukro ta tühendab kül.

MIHKEL.

Ära sa wennike naera, lase mo piiboke rahul!
 Kõigile oma au, piiboke! sinule ka.
 Kõik ma-ilm on mo ümber, kui mo piiboke aurab,
 Inimeste õn wiirab ja mängib mo ees,
 Alasti näitab maa-ilma ilu piiboke mulle,
 Kutsub tagasi weel kadunud rõemu ja ead;
 Näitab lootust ka mulle, tõusta kõrgele sinna —
 Sinna kus looja ees patune alastust saab.

JAAN.

Palju, wennike Mihkel, oled sa tootand ja pakund,
Wastako piiboke nüüd mis sa mull' lubasid kõik.
Mis siis inimeste õnnest piiboke ütleb?

MIHKEL.

Ta on piibo suits. Nä' kui ta rōngasse a'ad,
Nüüd ta keerleb ja õitseb, lahkub ja koguneb jälle —
Aga natuke tuult — otsas on suits ni kui õn.

JAAN.

Mis sa mo wennike kül maa-ilma sõbradest mõtled?

MIHKEL.

Nad on piibo suits. Kui on mo piiboke täis,
Kül tast suits siis tõuseb ja keerleb ja mängib mo ümber;
Kui on tubakal ots, otsas on sõbrad kui suits.
Õigete sõbrade kujo oled sa piiboke ise —
Õitsego minul õn, kurwastus waewako mind,
Ei must piiboke lahku, činne ta õpetab kanda,
Kurwastuses ta kinnitust annab ja nõu'.
Nõnda mu tuwike oli, keda ma oitsin ja kaltssin,
Pääwal mo mõte ta, unes ta paistis mo ees.
Põlwekene kül sul rõemu oli ja waewa,
Leidnud olin ma kõik, aga mul pudus ka kõik.
Otsisin tasakesti, peidetud põesaste warjus,
Kus mo tuwike käis üks ja mõtete sees.
Kuni mo nime ma kuulin ta lillede-uuledest kostma,
Kohe siis lendades langessin kaela ma tall' —
Ja nüüd oli mo käes mis leidsin ja otsisin ammu,
Lilled õitsesid mul, taewas elasid nüüd.
Kül on mõnigi talw jo puhunud üle ta aua,
Ika mo tuwike weel armas ja kallid mul on,

Ika mo süda weel naerab, kui tuletab piiboke meelde
Mõnda kadunud ead — kadunud? igawad ead!

JAAN.

Kuda so piiboke sulle näitab taewagi tõusta?
Teine korda kül läks — seda mul tähenda weel.

MIHKEL.

Juba piiboke kustub. Näe kus wiimine suits weel
Üle katukse seal tõusis ja kadudes läks.
Kõrgele tõuseb ta sinna, kus sirawad tähtede astmed —
Jumalaga! wii mõnele terwised mult!
Sinna sa ingeke tõtad, peastetud ilma waewast,
Et mo ihoke siin tuhka ja pormu kül jääb.

JAAN.

Selle riistapuu nõuan, ehk müüksin wiimise iwa;
Andeks! piiboke, mis teadmata laitsin ma sind.

2.

Kerge ja raske.

Küssisin: mis on raske, ja mis on kerge kül teha?
Kostis: kerge kül on laita ja sundida teist.
Laps jo sundida mõistab ja lapsoke laita jo oskab,
Sedda kül igga päw näme ja immestame.
Agga mis isse sa laitsid, katsu parrata isse, —
Raske on se töö; tahhad sa katsuda, te.

3.

Üks kui mõnnigi teine.

Ükskõrd olli üks mees. Ta sündis, kossis ja surri.
Ennam ma temmast ei tea. Agga se olli üks mees!

4.

Suur on Jummal so ram, surem so elde meel!
 Pikse marrude irm karristab pattuseid,
 Agga Jummal eeldust
 Kidab taewas ja mets ja nurm.

Rõem on põlganud miad. Üksi ma nuttaksin,
 Kui ei mälestus weel, lotus ei tõstaks mind. —
 Taewas naeratab lotust,
 Agga mälestust mets ja nurm.

Terre, mõnnigi paik, armas ja kallis mul,
 Kus ma mõnnigi kord õnnega wibisin,
 Kulin õpiko laulu,
 Kalla mängimist watasin!

Tulle taggasi weel — taggasi tulle weel,
 Õnnis õnnelik aeg, kõige so rõemuga!
 Silma pilkude ette
 Ello aea ma annaksin!

Lotus, Jummal täht, sinna sa kutsud mind,
 Kuhhu mõnni jo läks rõemuga õlsates:
 »Terre! näen ma sind jälle,
 Terre, õnnistud issa-ma!»

Suomexi käännettyinä.

1. *Piipun juttu. Juhana.* Terve veliseni Mikkel!
 käten käyvät kätäsi? Onko ruis jo joutunut? Mitäs sitten
 vaimosi tekee? Onko ilma sinusta mieleinen? Eikös itä-tuuli
 olisi parempi? Merestä (lännestä) vetää hän (tuuli) vettä,
 itästä saisi vielä kuivaa. Waa, Mikkel-veikkonen, alati met

kärsää, savu ei täytä vatsaa, kukkaron se kyllä tyhjentää.

Mikkeli. Älä sä veikkonen aaura, laake piippuseni rauhaan! kaikille kunniansa, piippunen, sinullenkkin. Kaikki maailma on ympärini, kuin piippuseni höyryää, ihmisten omai kuvastaksen ja hyppii edessäni, alastomina näyttää piippunen maailman iloja mulle, kutsuu takaisin vielä katuneen riemun ja hyvän; näyttää (osoittaa) myös toivea mulle nousta korkealle sinne, sinne, kussa syntinen laojan edessä saapi armahdusta. **Juhana.** Paljo, veikkonen Mikkeli, olet luvannut ja tarjonneet, vastatkoon piippunen nyt, mitä sä mulle kaikkia lupasit. Mitä siis ihmisten onnesta piippunen sanoo? **Mikkeli.** Se on piipun savu, näe (katso) kuin se rengasna ajat (? piipasta), nyt se kiertele ja kiikkuu, hajeaa ja kokoupi jälleen — vaan pikunen tuulta — lopussa on savu niin kuin omikin. **Juhana.** Mitäs veikkonen kyllä maailman ystäväistä arvelet? **Mikkeli.** Ne ovat piipun savu. Kuin on piippuseni täysi, kyllä siitä savu sitten nousee ja kiertele ja leikitsee ympärini; kuin on tupakalla loppu, lopussa on ystävätkin kuin savu. Oikeiden ystävien kuva olet sa piippunen itse — heditseköön (kukoistakoon) minulla onni, vaivatkoon minua savu, ei minusta piippunen eroa, onnen se opettaa kantamaan, surussa se antaa vahvuutta ja neuvoa. Niin oli kyyhkyläiseni, jota ma hoisin ja kaitsin, päivällä mietteeni hän, unessa hän paistoi edessäni. Polvueni, kyllä sulla riemua oli ja vaivaa, löytänyt olin ma kaikki, vaan mulla puuttuikin kaikki. Etsin hiljaa, peitetty pensasten varjossa, kussa kyyhkyläiseni kävi yksin ja mietteisä. Kunne näin minä hänen kukkais-huulista vastaavan, suoraa sitten lentäen lankesi kaulaan ma hänelle. — Ja nyt oli kädessäni, minkä löysin ja etsin ammoin, kukkasot heditivät mulle, taivaassa elin nyt. Kyllä on monikin talvi jo puhunut yli hänen hautaansa, vaan aina kyyhkyläiseni vielä armaan ja kallis mulle on, aina sydämeni vielä myhällen, kuin

piippunen juohduttaa mieleeni monta kadonnutta hyvää — kadonnutta? Ikuista hyvää! *Juhana.* Kuinkas piippusesi sinulle osoittaa taivaaseenkin nousta? Muusta kyllä selvän sain — se mulle osoita vielä. *Mikkeli.* Jopa piippunen sammuu. Katso, kussa viimeinen savu vielä yli katoksen tuolla nousi ja katehina meni. Korkealle nousee se sinne, kussa tähtien askelet kiiluvat — Jumalan kanssa! vie monelle tervelset multa! Sinne sä henkiseni riennät, päästetty elon vaiyasta, vaikka ruumiini jääpi tänne tuhaksi ja tomuksi. *Juhana.* Tuon kalun neuvoittelen (itselleni), jos möisin viimeisen jyvän; anteeksi, piippunen! että tietämättäni laitoin sinua. — 2. *Kevyt ja raskas.* *Ky-syin:* mikä on raskas, ja mikä on kevyt kyllä tehdä? *Wastasi:* kevyt kyllä on laittaa ja tuomita toista. Lapsi jo tuomita ymmärtää ja lapsukainen laittaa jo osaa, sitä kyllä joka päivä näemme ja ihmettelemme. Waan mitä itse sä laitoit, koeta parata itse, — raskas on tämä työ; tahdot sä tutkia, tee. — 3. *Yksi kuin monikin muu.* Kerran oli mies. Hän syntyi, nai ja kuoli. Enämpi mä hänestä en tiedä. Waan se oli mies! — 4. Suuri on, Jumala, voimasi, suurempi hellä mieleesi! Pitkäisen myrskyjen hirvu rankasee syntisiä, vaan Jumalan helleyttä kiittää taivas ja metsä ja nurmi. — Riemu on ylenkatsonut minun. Yksin mä itkisin, kuin ei muisto vielä, toivo ei nostaisi minua. Taivas myhähtelee toivoa, vaan muistoa metsä ja nurmi. — Terve, monikin paikka, armas ja kallias mulle, kussa ma montakin kertaa onnen kanssa (onnellisena) viivyin, kuuntelin sisaan laulua, kalan leikitsemistä katsoin! — Tule takaisin vielä — takaisin tule vielä, autuas onnellinen atka, kaiken riemusi kanssa! Silmän-räpäysten edestä elin-ajan ma antaisin! — Toivo, Jumalan tähti, sinne sä kutsut minua, kuhun moni jo läksi riemulla huutaen: terve! näen sinun jäljen, terve, siunattu isänmaal!»

Tieteellisesti näyttää F. lakkaamatta tarkoittaneen täy-

dellisen virolaisen kielioopin ulostoimittamista, jonka aikoonsa hän kauemmin eläen varmaan olisikin täyttänyt, sillä Wiron kielen vaikeimmat osat selitti hän jo useammassa kirjoituksessa, joista kielentutkija vähällä vaivalla voisi kuvata kelvollisen kielioopin tästä kielestä. Tässä on työläs ruveta näiden kirjoitusten sisällyksestä tiliä tekemään; sen vaan sanomme, että niissä annettu selitys Wiron kielen säännöistä on paljoa selvempi ja yksinkertaisempi kuin se, jonka Fählmann'in vastustelija Ahrens antoi vielä uudessakin v. 1853 ilmutuneessa kieliooppinsa painoksessa, jolla koottujen ainetten rikkaudessa kyllä ei liene vertaansa, vaan joka samalla myös sekavuutensa ja epätieteellisyytensä vuoksi on milt'ei aivan kelvotoin käyttää *). Halullista lukijata varten luettelemme tässä nämä Fählmann'in kieliopilliset kirjoitukset, jotka, ajallisesta järjestyksestä mitään pitämättä, panemme selvyuden vuoksi aineelliseen järjestykseen. Ne ovat: 1:ksi *Ueber die Flexion des Wortstammes in der estnischen Sprache* (Verhandl. d. gel. Estn. Gesellschaft, I: 2, v. 1843), *Ueber estnische Orthographie* (Verhandlungen j. n. e. II: 4, v. 1852 tekijän kuoltua); 2:ksi *Ueber die Declination der estnischen Nomina* (Verhandlungen j. n. e. I: 3, v. 1844), *Nachtrag zur Deklinationslehre*

*) Tässä lienee paras tilaisuus mainita, että A. on ainoa kielentutkija Wirossa, joka vähän paremmin tuntee Suomen kielen ja sen asiat, ekhä hänkin niissä useasti tekee sekä naurettavia että surettavia erhetyksiä. Hän on kauan aivan yksinänsä huutanut Wiron kielen kirjoittamista suomalaisella kirjoitusmuodolla. Niinkuin edellä olemme nähneet, on Kreutzwald'ikin viime aikoina yhdistynyt tässä asiassa hänen kanssansa, ja toivottavasti ottavat kohta muutkin kirjoittajat Wiron kielellä tällä lönnöllisellä tavalla kirjoittaakseen. Itse ei A. meidän tietäksemme ole mitään Wiron kielellä kirjoittanut. Waan hänen esittelemänsä (suomalaisen) kirjoitustavan jälkeen on eräs kirkkoherra *Schüdlöffel* kääntänyt pienen kirjan nimellä: *Toomas Westen*, joka kääntäjä sitä ennen oli painosta ulosantanut käännöksen: *Jögg merres*, meillä suomennettu Lönnrot'ilta, nimellä: *Meren virsta*.

(Verhandlungen j. n. e. I: 4, v. 1846); 3:ksi *Versuch die estnischen Verba in Conjugationen zu ordnen* (erittäin v. 1842 painettu programmi, jolla F. astui lehtorin virkaan), ja 4:ksi *Bemerkungen über die Wortwurzellehre in der estnischen Sprache* (Verhandlungen j. n. e. II: 1, v. 1847).

Jos Fählmann'in jossa kussa määrässä voisi verrata meidän Castrén'in, niin on Retrikki *Kreutswald'in* yhtäläisyys Lönnrot'in kanssa paljoo suurempi. Hänkin on rahvaasta syntyisin, hänkin alkoi jo oppilaisena kerätä kansansa vanhoja lauloja, joiden kerääminen, täydentäminen ja järjestäminen jonkunlaiseksi kokonaiseksi (niinkuin Kalevala on) on hänenkin miehuuden-ikänsä suurinna tarkoituksena ollut. Että hän paremmia voi täyttää tämän tarkoituksensa saattoi tapahtuma hänenkin lääkäriksi, ja toinen tapahtuma asetti hänenkin pienen kaupunkiin (Weroon) kansansa piirin laidalle, josta virran toimitukset useasti saattoivat hänen Wenäjän rajalle, Pleskovan eli Pihkovan lääninä vasten. Tämän rajan takana löysi hänkin kansalaisiansa, joista siihen asti oli aivan vähä tiedetty, ja näiden seasta laulu-aarten, joka siellä oli säilynyt samoin kuin Kalevala Wenäjän Karjalaisissa. Tämmöisissä vertauksissa on aina paljo erilaisuuttakin, ja näiden Suomalaisuuden sankarien välillä on erilaisuus siinä, että *Kreutswald'in* tähän asti julkasemat laulut eivät ole niin täyteläiset, niin isoarvoiset kuin Lönnrot'in, ja toiseksi siinä, että edellinen puuttuu jälkimäisen kieli-tieteellisyyttä, samoin kuin tämä taas ei ole näyttänyt itsellensä olevan sitä runolahjaa, joka *Kreutswald'illa* on.

Wirolaisesta kansan-laulusta puhuessamme täytyy meidän sen luonteesta yleisesti sanoa, että se on paljoo laihempi, vähävaraisempi ja poikkinaisempi kuin meidän suomalainen runomme. Tähän lienee syynä osiksi sekin, että Wirolainen oli niin kauan kovassa orjuudessa vieras-kansaisten herrojen alla,

jotka kadosta pitäen polkivat ja hävittivät kaikki vanhauden jäännökset, joista orjan mieli voi johtua kansallisen vapauden onnellisia aikoja muistelemaan. Vielä toiseksi syyksi Wirolaisen laulun nykyiseen, näkyvään köyhyyteen laetaan myös se, että sen tuottelita niin myöhään, melkein niiden kadottua kansasta, ruvettiin keräämään. Mutta pää-syy tämän veljemme heikompaan runollisuuteen on kumminkin syvemmältä etsittävä, ja löytyy hänen alkuperäisessä luonnossansa. Jos koko Suomen kansan, laveammassa merkityksessä, jaamme *Karjalaisiin* ja *Hämäläisiin* eli kukaties paremmin *Jäämiin*, joiksi jälkimmäisiksi, kieltämättömän murre-heimolaisuuden johdosta, pitäis Suomenmaan Hämäläisiä Wepsäläiset, Watjalaiset ja Wirolaiset ovat luettavat, niin näemme saman runollisen köyhyden kaikissa näissä laškoissa tätä Hämäläistä kansamme osaa. Poikkinaisiahan ja nälkä-keivun tavoin kasvaneita Suomenkin Hämäläisten laulut Kantelettaressa ovat Karjalan väkevästi aaltoilevan runon rianalla! Wepsäläisiltä, joiden ulko-tila Aunuksessa on melkein yhdenlainen kuin saman maan laulurikkaiden Karjalaisten, ei Lönnot'illa ole yhtä ainoata laulua ilmoittaa väitelmässänsä heidän kielestänsä, jota hän vähimmin kaikista olisi laiminlyönyt, jos vaan lauluja olisi saatavina ollut. Watjalaiset taas elävät milt' ei yksillä tulilla etelä-Inkerin Karjalaisten eli Inkerikkojen (Ischorein) kanssa, niia että molemmilla venäläiset sekä herrat että kirkotkin muutamia paikoita ovat yhteiset. Ja mikä eroitus heidän laulussansa! Inkerikkojen laulu on runollinen, täyteläinen, elävä; Watjalaisten heikko, vaivaloisesti kulkeva, kuolematisillansa. Samoin Wironkin laulu. Olkoon kyllä Saksalaistenkin polku paljo rasittanut sen alkuperäistä vireyttä, niin näyttää kuitenkin kaikki, että Wiron kansan runo, yhdenkun muidenkin Hämäläisten, jo alkujansa on ollut matalampi-ääninen kuin meille sähynyt Karjalan runo. Tässä lauseessa myös luulisimme löytyvän vastineen useastikin

syntyneeseen kysymyksen: onko Kalevala koko Suomen kansan ilmeille saattama, niin että Karjalaisilla sen olosta ei olisi muuta ansiota kuin säilyttämisen, vai pitääkö Kalevala jo syntyjäänsäkin luottaa Karjalaisen tekemäksi? Samalla lauseella, jonka perustuksia nyt ei käy muuten kuin näin viiltäillen mainitseminen, emme kuitenkaan tarkoita loukata enemmän Wirolaisia kuin koto-Hämäläisiä mekään, mainitsemme vaan asian semmoisena, jolta se meistä näyttää, vähän hämmästyen niitä vihoja, jotka monikin paikkakunnallisen kansallisuuden kiihkoilija siitä saattaa meihin viskata.

Josko siis luento olisikin Wirolaiselle vähemmät ruuolajat antanut kuin ne, joilla hän elunasi muuten köyhempään tilaan määrätyn Karjalaisen, niin ovat kansanlaulun jäännökset Wirolaisen kansallisuuden ja kirjallisuuden ylentämiselle yhtä kalliit, yhtä tärkeät kuin mille muulle kansalle tahansa. Tämän havaitsivatkin jo aamoin ne miehet, joiden osaksi tämän kielen tutkiminen ja edestäminen oli asetta, niinkuin Rosenplänter, Knüpffer j. m. Isomman kokouksen näistä lauluista sai kuitenkin vasta Henriikki Neus toimeen. Tämä kokous, nimellä: *Ähstnische Volkelieder, Urschrift und Uebersetzung*, tuli ulos kolmessa vihkossa, vuosina 1850—1852, ja sisältää arvollisen määrän enimmäksi osaksi semmoisia lauluja kuin meidän Kantelettarissa on. Edellä olemme maininneet, että Knüpffer'in kokoamat tässä kokouksessa tekevät noin puolen, ja Neus itse lienee myös kerännyt hyvän joukon, mutta suuri osa siinä painetuista lauluista on Kreuzwald'inikin kokoelemaa, ja hänelle myös toimittaja omisti kirjansa *).

*) Neus'illä ei näytä olevan sitä järjestämisen taitoa, joka melkein aavistamalla arvaa, mihin paikkaan mikin palanen on kuuluva, jolla taidolla Lönnrot on niin täydellisesti lahjoitettu. N. ei näytä koskaan kokonaisuutta tarkoittaneen, eikä tiedä toisintoja muuten käyttää kuin vaan peräkkäin saman nimityksen alle asettaa. Kieli on epätasaista ja erilaista siitä myöten.

Totnen Kreutzwald'in ja Neus'in yhdessä toimittama työ on *Mythische und Magische Lieder der Ehsten*, kokous Wirolaisten loihita-runoja, painettu Pietarin Tiede-Akatemian kustannuksella v. 1854. Tämäkin osa Wiron kansan-laalua on hyviä vajanainen ja tässä kokouksessa löytyviä loihita-runoja on niin surkean vähä, että Wiron runo tässäkin seikassa jääpi sanomattoman paljo jälle meidän suomalaisesta runostamme, kuin meidän loihita-runot, joita niin paljo jo löytyy kerättyinä, vaan kerran saataisiin ulos toimitetuksi.

Paitse mitä hän sitä on tehnyt näissä töissä, on Kreutzwald valaisnut Wiron kansan muinaisuutta myös kirjassa: *Der Ehsten abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten*, samoin mainitun Tiede-akateemian v. 1854 painattama. Sen perustuksena on seitsemännessä-toista vuosisadassa painettu tämän-niminen kirjanen, jonka oikea tekijä on, niinkuin edellä olemme maininneet, Suomalainen *Forselius*; vaan eräs pappi *Boecler*, joka paitse kaikkea muuta kelvottomuutta vaelluksessansa vaihteli uskojakin mokomin kuin Mustalainen hevoisia, sai tilaisuuden toimittaa Forselluksen työn omissa nimissänsä ulos, ja siitä saakka on se kulkenut Boeclerin tekona, kunne tarkemmat tutkimukset tämänkin koiruuden ilmi saattoivat. Kirja kertoo Wirolaisten epäuskoisia tapoja ja käytöksiä kaikellisissa tiloissa, niinkuin naitaessa, lasta synnytetäessä, karjaa hoidettaessa, kylvettäessä, leikattaessa j. n. e. Mitä Forselius kaikista näissä tiloissa käytettävistä taitoista mainitsee, on hyvin vähä ja vaillinaista, suurimman kokonsa ja arvonsa on kirja nykyisessä muodossansa saanut Kreutzwald'in huvittavaisesti kirjoitetuista muistutuksista. — Se etu, joka tämmöisistä kirjoista

---

keltä ja mistä mikin laulu on kirjoitettu. — Kirja on painettu Tallinnassa löytyvän seuran: *Die ehstländische literarische Gesellschaft* kustannuksella, joka seura muuten ei ole virolainen, kuin niin, että se Wironmaalla löytyy.

langennee tieteelle ja kansojen tuntemiselle, ei meistä kumminkaan ole kovan suuri-arvoinen. Jälkeentuleville ei kansojen muinaisuuksista ole muulla arvoa, kuin sillä, joka heidän henkensä luomaa ja muodostamaa on, ja kaikilla muilla muinaisuuksilla on vaan sen verran arvoa, missä määrässä ne tämän hengen luontoa voivat selittää. Näin on jumalais-sadusto, joka todella onkin hengen luoma, aina ollut tärkeä tutkimuksen aine, ja meillä Suomalaisilla on myös loihteenien ja loihturne, jolla esi-isämme sotivat pahoja voimia vastaan, sen enemmän tutkimuksen alainen ja arvoinen, kuin henki ja hengen antamat sanat siinä olivatkin ainoana torjumisen välikappaleena, ja kuin nämä sanat pukeutuivat pysyvään, ihanaan muotoon. Toista on laita turhien epäluulojen ja taikojen kanssa. Niissä on ihminen jo hengen kadottanut, hänelle on näissä jäänyt käteen vaan ulkomuoto, käytös paljaaltaan, jolla nyt kokee pahaa vasten joko sotia eli varoittauda. Elikkä tietävätkö esim. meidän ämmät, maahista lapsista parantaessansa, *minkätähden* kipeitä paikkoja on paineltava kolmesta kohdin leikatuilla turpeen palasilla, ja minkätähden ne, hopeata vuoltua niiden sioihin maahan, ovat pantavat paikoilleensa? Useamman en laule tätä tietävän, vaan epäilemättä oli asia esi-isillimme selvempi, ja epäilemättä oli heillä tähänkin tarpeeseen sanat, jotka olivat lääkityksen pääasiana. Näin näyttää taian teko olevan keho ja sisällyksetöin loihtemisen laji, ja me olemme vakuutetut, että etsivä löytäisi taikvoja yhtä paljon Ruotsalaisten ja Saksalaisten elämästä kuin Suomalaistenkin ja Wirolaisten. Miksi eivät siis nämä korkeasti sivistyneet kansat, jotka ahkerasti ovat koonneet kaikkea, joka vaan vähänkään koskee heidän muinaisuuttansa, ole toimittaneet kokouksia epäluuloistansakin ja epäluuloisista käytöksistensä? Wastaus: siksi että ovat lukeneet ne enemmän ulkonalaisiksi, satunnaisiksi asioiksi kuin järkinäisiksi kansallisen hengen vaikuttamiksi, jonka tähden niiden kokoaminenkaan ja tutkiminen

ei olisi voinut mitään erinomaista valoa kansan hengellisyydestä antaa. Siis ei tälläkään Forselliuksen ja Kreutswald'in tekemällä kehuksella ole meidän silmissämme muuta arvoa kuin historiallinen, jossa katsannossa siitä näemme, ensinkin että Wiron ja Suomen kansat taloissakin ja epäuskolisissa käytöksissä ovat sisarukset, ja toiseksi, että epäuskoisuus edellisessä kansassa Forselliuksen aikana oli monta vertaa suurempi kuin Kreutswald'in, vaan että se, ehkä kyllä paljon vähennyt, ei vielääkään ole peräti sammunut.

Mainitut Kreutswald'in työt, josko itsessäänkin arvolliset, ovat kumminkin pidettävät vaan valmistuksina siihen suureen työhön, jota hän jo useampia vuosia on teeskennellyt, ja joka kerran valmisna ja, lisätäkäämme se, onnistuneena on oleva Wiron kansan ylpeytenä ja hänen nimensä myöhemmillenkin jälkeisille kantajana. Me tarkoitamme *Kalewin poikaa*. Tämän-nimisestä sankarista löytyy nim. Wirolaisilla sadunkaltaisia kertomuksia, joita jo Fählmann kokoeli muistostansa, arveli joutoa saatsansa enemmän koota kansan suusta ja kaikki yhtenä kokonaisuena ilmi saattaa. Nämä sadut on nyt Kreutswald kerännyt yhteen, ja kuin niitä useampi on vauhasta runo-puvustansa, jossa niiden luullaan ennen olleen, hajonnut suorasanaiseksi kertomukseksi, on Kreutswald tehnyt sen uskaljaan päätöksen, pukea tämälaiset kertomukset uudestansa runo-pukuun ja paikoillensa sovitella ne lohkareet Kalewin pojaa ihmetsäiden kertomusta, jotka tänne asti ovat runona pyäyneet. Tällä tavoin tarkoittaa hän antaa Wirolaisille oman Kalevalaa, jonka runoelmamme herättämäksi koko tämän yrityksen saattaakin lukea. Waan toinen kysymys on: tokko tämmöinen yritys on onnistuva? Woipiko yksityisen tekemä runoelma saada niin kansallisen karvan, että kansa sen tunnustaa omaksensa ja asettaa sen oman laulunsa rinnalle? Epäilemättä on Kreutswald niin kielen-tunteisen kuin runo-lahjojenkin puolesta kelyellinen

tätä työtä tekemään; vaan näissä kysymyksissä oleva epäily ei kosketaan niin paljo häntä kuin yleisesti koko tämmöisen teoksen mahdollisuutta. Itse työ, joka jo taitaa olla päättymäisillään, on piankin vastaava meidän ja monen muunkin epäilykset.

Runelohjansa on Kreutzwald useammassakin tilassa loistavalla tavalla ilmoittanut. Runoelmiaansa on hän kylvänyt moniin kääntämiinsä ja mukaelemiinsa kirjoihin. Erittäin painettuna tunnemme häneltä kolme isompaa runoelmaa, joista kaksi, nim. Bürger'in kuuluisan *Lenoran* käännös ja onnentoivotus *Tarton Alma mater'ille* (yhopistolle) v. 1852, ovat nykyaikaisiin runomuotoihin puetat, kolmas taas, nimeltä *Söda*, jossa hän laulaa nykyisen sodan sylistä ja kiihoittaa Wirolaisia vihollista vastaan valmiiksi lämmitteensä samanlaiset selkä-saunat, kuin ne, joilla heldän veljensä Suomalaiset kesällä v. 1854 ottivat häntä vastaan, on taas vanhaan, kummankin kansan yhteiseen runopukuun tehty virsi. Bürger'in ihmeellistä ballad'ia kääntäessään on Kreutzwald meidän silmissämme voimallisimmasti näyttänyt taitonsa, sillä käännös on onnistunut, hyvin onnistunut. Onkin Wiron kieli nykyajan runomuotoihin paljoo taipuisampi kuin meidän suomi, johon suurinaa syyä lience se, että äänikän polsjättäminen sanojen lopusta on saattanut monta sanaa yksisointoiseksi, jotka meidän kielessämme eivät tee loppu-myötäisyttä, kuin myös se, että Wirolainen yleisesti rakastaa sanojen lyhyyttä ja keskeltäkin sanaa heittelee äänikköjä pois minkä suinkin voipi, joten tässä kielessä nykyiset runomuodot eivät käy niin ahtaiksi eikä sanasto tunnu niin kömpelältä kuin meidän kielessämme. Otteita Kreutzwald'in runoelmista olisi turha tähän panna, kuin jokainen halullisen voipi ne kokoaansakin saada kirjakaupasta.

Kreutzwald on myös ahkera kääntäjä. Edellä olemme jo nimittäneet hänen käännöksensä *Wina katk.* Mainittavimmat

hän on muista käännöksistään ovat: *Meilen*, meillä tutun ruotsalaisen, *Lördags-Magasin*-nimisen, kokouksen kaltainen lukemisto, jota hän toimitti vuosina 1848—1849 viisi viikkoa, 73 kuvan kanssa, vaan jota kallista kustannustensa tähden sitten ei ole jatkettu enempää ulos antaa; *Reinowadder Rebbane*, kuvien kanssa v. 1850 toimitettu käännös eräästä, erittäin rahvaalle muodostetusta painoksesta kuuluisata kertomusta *Reisecke Fuchs*; ja *Ma- ja Merre-piltid*, hyvin huvittavainen kertomus matkasta, tehty Euroopasta Toivoanniemelle, ja tämän maanpaikan luonnosta sekä ihmisistä. Mainittava on vielä sekin, että Kreutzwald sitten vuoden 1846 toimittaa vuotisen rahvaan-kalenterin Tartosta, jonka, niinkuin melkein kaiken muunkin tässä kaupungissa painetun ja painettavan virolaisen kirjallisuuden, kustantajana on se toimellinen kirjanpainaja *Laakmann*. — Kreutzwald'in suorasanaisten kirjoitus-laatu on kukoistava ja kuvikas; kieli puhdasta, alkuperäistä.

Fählmann'in ja Kreutzwald'in, näiden nykyisen Wirolaisuuden pylvästen, perästä olisi vielä montakin Wiron Kirjallisuuden Seurassa vaikuttanut ja sen toimituksiin kirjoittanutta miestä mainittavaa, niinkuin Fählmann'in edellinen Wiron kielen lehtori *Henrikki Jürgenson* (syntynyt v. 1804, kuoli 1841), jonka liian aikaisesta kuolemasta tälle kielelle tuli suuri vahinko, ja jonka paraan kirjoituksen, lyhykäisen Wiron kirjallisuuden historian, jo edellä mainitsimme; rovasti *Heller*, jonka kielitutkinnoista samoin edellä annoimme lyhyen tiedon, ja joka myös on tämän Seuran tähti-raamattuinkin painattanut useampia hengellisiä virsiä; *Hansen*, jonka kelvollisen kielen ja historian tutkijan kuolema myös tempasi nuorella iällensä; veljekset *Hollmann*; *Boubrig*; *Santo*, Seuran nykyinen esimies ja historioitsija; *Sachssendahl*, jo toista kymmentä vuotta sen sihteri ja muinais-rahojen tuntija, *Gehewe*, *Reinthal*, *Schultz* j. m. m. Waan ajan vähyys pakottaa meidän tähän lopettamaan.

niin että meidän myös täytyy mainitsematta jättää ne kiitettävät kirjalliset tuotteet, joita erillensä tästä Seurasta viimeksi kuluneina vuosina on Wiron kansan hyödyksi toimitettu.

Ne sekä ruumiilliset että hengelliset ahdistukset, jotka tämä kansa on saanut läpi käydä, eivät ole voineet murtaa sen ihmeellisen sitkeätä kansallisuutta. Näiden ahdistusten aika näyttää nyt, Jumalan kiitos, olevan ohitse, ja näkyväisesti tempaa Wiron kansa nyt itsensä siltä-pitkältä unesta, jota kova, hirmuinen onnettomuus sillä seitsemän sataa vuotta makautti.

